

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİS USÛLÜ PRENSİPLERİNİN KAYNAĞI OLARAK KULLANILAN RİVÂYETLER

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa ÖLMEZ

İstanbul, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİS USÛLÜ PRENSİPLERİNİN KAYNAĞI OLARAK KULLANILAN RİVÂYETLER

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa ÖLMEZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aynur URALER

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı HADİS Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
MUSTAFA ÖLMEZ' nin HADİS USULÜ PRENSİPLERİNİN KAYNAĞI OLARAK
KULLANILAN RİVAYETLER adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun
16.06.2009 tarih ve 2009/10-28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

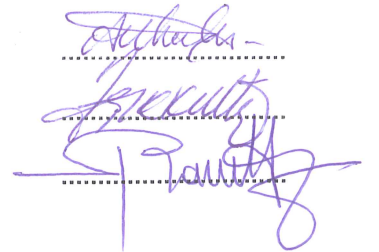
İmzası

Tez Savunma Tarihi : 7/7/2009

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. AYNUR URALER

2) Jüri Üyesi : PROF. DR. EMİN AŞIKKUTLU

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. RAHİM ACAR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	V
------------------	---

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, METODU VE KAYNAKLARI.....	2
A. Araştırmanın Konusu ve Önemi	2
B) Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	7

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTEKADDİMÜN DÖNEMİ HADİS USÛLÜ ESERLERİNDE KULLANILAN RİVÂYETLER

I. RÂMHÜRMÜZÎ VE <i>EL-MUHADDİSÜ'L-FÂSİL</i> 'İ	10
A. Râmhürmüzî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri.....	10
B. <i>el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî</i>	12
C. Râmhürmüzî'nin Delil Olarak Kullandığı Rivâyetler.....	13
1. Hadîs Rivâyet Edenin Fazileti	13
2. Rasûlullah'ın (s.a.) Sünnetini Öğrenen Kimsenin Fazileti	18
3. Talibin Vasıfları (Yaşı).....	20
4. Tâlibin Vasıfları ve Adabı	20
5. Soru Sormak	21
6. Hadîslerin Yazılması (Kitâbet)	23
7. Hadîslerin Yazılmasını Men Eden Rivâyetler	28
8. İlim, (hadîs) Şehadeti Kabul Edilen Kimseden Alınmalı Görüşü	29

II. HÂKİM EN-NÎSÂBÛRÎ VE MA'RİFE'Sİ	30
A. Hâkim en-Nîsâbûrî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği ve Eserleri	30
B. <i>Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs</i>	33
C. Hakim en-Nîsâbûrî'nin Delil Olarak Kullandığı Rivâyetler	34
1. Muhaddislerin Fazileti	34
2. Âli İsnadı Elde Etmek	35
3. Sahâbenin Tabakaları	36
4. Mürsel Hadîs	37
5. Tâbiîn Tabakası	38
6. Etbâu't-Tabiîn Tabakası	39
7. Büyüklerin Küçüklerden Rivâyeti	40
8. Sahih ve Sakimi Bilgisi	40
9. Kabile Bilgisi	41
10. Nesep Bilgisi	43
11. Künye Bilgisi	46
12. Belde Bilgisi	47
13. Lakap Bilgisi	48
14. Arz ve Sema	49
III. HATÎB EL-BAĞDÂDÎ VE EL-KİFÂYE'Sİ	50
A. Hatîb el-Bağdâdî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri	50
B. <i>el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye</i>	56
C. Hatîb el-Bağdâdî'nin Delil Olarak Kullandığı Rivâyetler	57
1. Kur'ân ve Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Denkliği	57
2. Sünnetin Kur'ân'ı Açıklaması	61
3. Haber-i Vahidin İlim İfade Edip Etmemesi	62
4. Sika Olmayan Râvinin Rivâyetlerini Zemmetmek	63
5. Râvinin Durumunu Araştırmak	64
6. Müzekki'nin Soru Sorulan Kimse Hakkında Bildiğini Söylemesi	66
7. Ashâbın Allah Teâlâ ve Rasûlullah (s.a.) Tarafından Ta'dili	72
8. Sahâbeden Sonrakilerin Rivâyetlerini Kabul Şartları	76
9. Küçük Çocukların Semâının Sıhhati	77
10. Büluğ Çağından Önce Semâın Sıhhati	78
11. Adâlet ve Ahkâmı	78
12. "Adalet, İslâmın İzharı ve Açıktan Fasıklık Bulunmamasıdır" Görüşünün Reddi	79

13. Hadîs Meclislerinde Bulunmayan Fakat Adaleti Sabit Olan Kimsenin Rivâyetinin Kabulü	80
14. Muhaddis ve Şâhidin Benzer ve Farklı Yönleri.....	80
15. Kadın, Köle ve Çocuğun Ta'dîli	81
16. Cerh ve Ahkamı	82
17. Sünnete göre Büyük Günahlar	83
18. Bid'at Ehlinin Rivâyetleri	87
19. Edâ ve Şartları.....	87
20. Lafzen Rivâyein Vücûbu	88
21. Hadîs Rivâyetinde Tebdîlin Caiz Olmaması	89
22. Hadîs Rivâyetinde Takdîm-Tehirin Caiz Olmaması	90
23. Hadîste Rivâyetinde Noksanın Caiz Olup Ziyadenin Caiz Olmaması	91
24) Hadîs Metnini Taktî'	91
25. Mâna ile Rivâyetin Câiz Oluşu	92
26. Kıraat Yoluyla Rivâyet	93
27. İcazet Yoluyla Rivâyet.....	94
IV. DEĞERLENDİRME	95

İKİNCİ BÖLÜM

USÛL İLMİNE TEMEL OLAN RİVÂYETLERİN HADİS İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. EL-MUHADDİSU'L-FÂSİL'DAKİ RİVÂYETLER	103
II. MA'RİFETÜ ULUMİ'L-HADİS'TEKİ RİVÂYETLER.....	137
III. EL-KİFÂYE FÎ İLMİ'R-RİVÂYE'DEKİ RİVÂYETLER.....	157
IV. DEĞERLENDİRME	215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
RİVÂYETLERİN MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	
I. USÛL KİTAPLARI ÖNCESİ RİVÂYET KAYNAKLARINDA USÛL	
PRENSİPLERİ.....	222
A. Buhârî.....	222
B. Müslim	223
C. Ebû Dâvud.....	224
D. Tirmizî.....	224
E. İbn Mâce.....	225
F. Dârimî.....	226
II.MÜELLİFLERİN YER VERDİKLERİ KONULAR.....	227
A. el-MUHADDİSÜ'L-FÂSİL.....	227
B. <i>MA'RİFETÜ ULÛMİ'L-HADÎS</i>	232
C. <i>el-KİFÂYE FÎ İLMİ'R-RİVÂYE</i>	239
III. RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ	252
A. <i>el-Muhaddisü'l-fâsıl</i> , <i>Ma'rife</i> ve <i>el-Kifâye</i> 'deki Rivâyetlerin Mukayesesi	253
B. Rivâyet Kitaplarıyla Mukayese.....	256
IV. DEĞERLENDİRME	257
SONUÇ	259
BİBLİYOGRAFYA	261

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a. mlf.	: aynı müellif
(a.s.)	: aleyhisselâm
b.	: ibn, bin
bkz.	: bakınız
b.y.	: baskı yeri yok
c.	: cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
mad .	: maddesi
nşr.	: neşreden
(r. a.)	: radıyallahu anh
s.	: sayfa
(s.a.)	: sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: sayı
thc.	: tahrir eden
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme eden
tsh.	: tashih eden
ts.	: tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi
v.	: vefat tarihi
vb.	: ve benzeri
yy.	: yayınevi yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, METODU VE KAYNAKLARI

A. Araştırmanın Konusu ve Önemi:

İlim, doğru düşünme ve sistematik bilgi edinme sürecidir. İlmî gerçeklere ulaşmanın yolu ise araştırmadan geçmektedir. Araştırma, bilginin bulunması, geliştirilmesi ve gerçeğe uygun olup olmadığının kontrol edilmesi için harcanan çaba şeklinde tarif edilebilir.¹ Bir araştırmanın belli bir neticeye ulaşması için uygun metod ve teknikleri kullanmak gereklidir.

Her ilmin sınırlarını belirleyen, izlenmesi gereken yolunu tayin eden bir takım metodları vardır. Sosyal bilimciler, metodu, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebepten ilişkilere ve bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmî kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol şeklinde tarif etmişlerdir.² Metotları belirleyen ilim dalı, metodolojidir. Sosyal bilimciler, metodolojinin, bilimsel bir metodu oluşturan kuralların ve prosedürlerin temellendirilmesi, tanımlanması ve açıklanması şeklinde bilimsel bir inceleme olduğunu ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi metod ve metodoloji birbiriyle yakından ilgili iki kavramdır. Aralarındaki fark şu şekilde belirtilebilir. Metot, bilgi edinmek için takip edilmesi gereken yol, yöntem; metodoloji ise belli bir ilim alanında uygulanan yöntemlerin tümünü dikkate alarak, daha ileri bir yöntem bulmaya çalışan bir “yöntem bulma bilimi”dir.

Metodoloji, önce bütün ilimlerde uygulanan genel metodlarla, sonra da bunlara dayanarak her ilmin temel prensipleriyle kendi olaylarının incelenmesinde uygulayacağı özel metodlar ve kuralları araştırır, ilimlerin sınırlarını ve birbirleriyle ilgili ilişkilerini belirtir; ilimlerin konularını meydana getiren olayların dayandığı temel prensip ve kuralları gösterir.³

¹ Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, s. 24.

² Kurtkan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, s. 3.

³ Arslantürk, *a.g.e.* s. 48.

Her ilmin kendine ait metodolojisi olduğu gibi ortak metodolojileri de bulunabilmektedir. İlimlerin kendilerine has metodoloji oluşturmaları belirli zaman sürecini kapsamaktadır. İlim adamları bu süreçte farklı metodolojileri denerler. Bu nedenle ilimlerin hangi metodolojiyi kullanacakları noktasında tartışma bulunmaktadır. Bu tartışma geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala devam etmektedir.

Metodoloji tartışmaları diğerk ilimlerde olduğu gibi, konumuzla alakası olması açısından özellikle İslâmî ilimlerde geniş bir kapsama sahiptir. İslâmî ilimlerin temel özelliğı bilgi kaynaklarının genel olarak Kur’ân ve Sünnet’e dayanmasıdır. Bu bakımdan farklı İslâmî ilimlerin oluşmasının temel sebebi, Kur’ân’ı ve hadîsleri anlama ve yorumlama çabasıdır. Bu iki kaynak farklı şekilde değerdendirildiğinden dolayı farklı ilim dallarının doğmasına neden olmuştur. İslâmî metodoloji, derin köklerini önce İslâm’ın vahyedilmiş Kitab’ından sonra da, bu vahiyden kaynaklanan manevî gelenekten almaktadır.⁴ Manevî geleneğın en önemli unsuru ise, bizlere hayatı öğreten, hayattaki davranış tarzımızı belirleyen sünnet-i seniyyedir. Sünnetin dindeki önemli konumu İslâm âlimlerini onun tespiti ve nakli noktasında bir takım kurallar geliştirmeye sevketmiştir. Hz. Peygamber ile sahâbe, tâbiîn ve tebeu’t-tâbiîn nesillerinin belirleyip uyguladığı kuralların yer aldığı, yaklaşık yüz elli yıllık zaman dilimi “doğuş dönemi” olarak adlandırılmıştır.⁵ Bu dönem Hz. Peygamber’le başlamıştır. Hz. Peygamber, sözlerinin başkalarına anlatılmasını, gizlenmemesini istemiştir. Bunun için O (s.a.), “Benden bir âyet bile olsa başkalarına ulaştırınız.”⁶, “Burada bulunanlar sözlerimi bulunmayanlara nakletsin”⁷ hadîsleriyle sahâbenin hadîsleri başkalarına aktarmasını teşvik etmiş, aynı zamanda hadîslerin nakledilmesi hususunda titiz davranılması gerektiğini belirtmiş, kendisine bilerek yalan isnadında bulunanların cehennemlik olduğunu ifade etmiştir.⁸ Sahâbe Hz. Peygamber’in tavsiye ve uyarıları doğrudusunda kendi aralarında tahlil edip bir takım kurallar belirlemişlerdir. Mesela onlar, hadîs rivâyetinde titiz davranmaya, ihtiyatlı ifadeler kullanmaya, az hadîs rivâyet etmeye, hatalı rivâyetleri düzeltmeye ve hadîsleri müzakere etmeye yönelik uygulamalara yönelmişlerdir.⁹ Sahâbenin bu uygulamaları

⁴ Bakar, İslâmî Bilimde Metodoloji Sorunu, s. 106.

⁵ Yücel, *Hadîs Usûlü Tarihine Giriş*, s. 9.

⁶ Buhârî, “Enbiya”, 50.

⁷ Buhârî, “İlim”, 9.

⁸ Buhârî, “İlim”, 38.

⁹ Örnekler için Bkz. Yücel, *a.g.e.* s. 40-59.

her zaman başvurulmuş hususlar olmayıp genel bir “güven” problemi ile ilgili değil, “yalan”dan ziyade “hata”yı tespitiye yönelik çabalarlardır.¹⁰ Ancak özellikle Hz. Osman’ın şehâdeti ile birlikte gelişen olaylar hadîs usûlünü farklı bir mecraaya kaydirmiştir. Meydana gelen siyasî ve sosyal olaylar karşısında hadîs konusunda daha da hassaslaşan kimseler, hadîslerin nakli hususunda ciddi olarak güven problemi oluştuğu için yeni stratejilerin geliştirilmesi gereğinin farkına varmışlardır. Dönemin siyasî gelişmeleri neticesinde saflara ayrılan gruplar, kendi görüşlerinin doğruluğunu ispatlamak için delil olarak hadîsleri kullanmaya başlayınca, İslâm âlimleri bunu engellemek maksadıyla bir takım tedbirler almışlardır. Bu tedbirlerin ne olduğunu Muhammed b. Sîrîn’in “önceden isnad sormuyorlardı; fitne olayı meydana gelince râvilerinizin isimlerini bize söyleyin, demeye başladılar. Bu suretle sünnet ehlinin olanların hadîsleri alınır, bid’at ehlinin rivayetleri ise terk edilirdi.”¹¹ ifadesinden anlamak mümkündür. Buna göre ilk dönemde İslâm âlimleri uydurmaya karşı isnad uygulaması prensibini başlatmışlardır. Isnadın kullanmasıyla birlikte, isnaddaki ravilerin cerh ve ta’dil açısından durumları önem kazanmış, daha çok ravinin adalet/dinî-ahlâkî yönüne işaret eden “sika, saduk, kezzâb, deccâl” gibi cerh ve ta’dil lafızları kullanılmaya başlanmıştır. Şartlar gerektirdikçe hadîs usûlü ilmi ivme kazanmış, yeni sorunlar karşısında yeni çözümler ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak cerh ve ta’dil lafızları ortaya çıkmış, hadîs tahammül yolları belirlenmiş, bunlara uygun rivâyet lafızları kullanılmıştır. Bütün bu çalışmalar, daha önce olmayan bazı yenilikleri ifade etmektedir. Her yeni şeyin destekleyicileri olabileceği gibi muhalifleri de olması doğaldır. Tarihten gelen siyâsî ve itikadî farklılıklar, doğal olarak İslâmı algılamada farklı ekollerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu ekoller özellikle hadîslerin tespiti, yorumlanması, bilgi değeri gibi hususlarda görüşler kendisini hissettirmiştir. Yani ekollerin oluşmasının en önemli nedeni hadîslere yönelik farklı bakış açılarıdır. Bu ekollerin, özellikle hadîs metodolojisinin oluşumuna etki ve katkıları açısından ehl-i hadîs, ehl-i re’y ve Mu’tazile olarak kategorize edilmesi mümkündür. Şahsî görüşlerin din edinileceği, kıyas yapmak suretiyle haramların helalleştirileceği, yabancı kültür etkisi altında hadîslerin devre dışı bırakılacağı endişelerini taşıyan ehl-i hadîs âlimleri, “dinin “asâr”dan ibaret olduğu”, “dinin re’ye değil nakle dayandığı” görüşünü savunmuşlardır.¹² Buna karşı ehl-i re’y ise, nas bulunmayan konular da hemen re’ye başvurarak meselenin

¹⁰ Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, s. 170.

¹¹ Dârimî, “Mukaddime”, 38; Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü’l-fâsıl*, s. 209.

¹² Yücel, *a.g.e.* s. 103

çözümüne yönelmişlerdir.¹³ Bu iki ekolden ayrılan Mu'tezile'nin hadîslerin sıhhatinin tespiti, tenkidi ve hadîslerin yorumlanmasında temel görüşlerinin etkisi bulunmaktadır. Sünnetin delil olması noktasında diğer ekollerle aynı görüşü benimseyen Mu'tezile âlimleri, rivâyetlerin tespiti, isnad ve metin tenkidi gibi konularda farklı görüş dile getirmişlerdir.¹⁴ Daha önce ifade edildiği gibi ekolleşmenin hadîs metodolojisinin oluşumuna etkisi önem arz etmektedir. Mevcut tartışmalar rivâyetlerin eserlerde toplanmasının yolunu açmıştır. Özellikle ehl-i hadîs, sadece Hz. Peygamber'in hadîslerini ihtiva eden eserler kaleme almaya başlamışlardır. Müsned olarak isimlendirilen bu tür eserleri mu'cem, musannef, câmi ve sünen türü eserler takip etmiştir.¹⁵ Özellikle câmi ve sünen türü eserlerde ilk yazılı hadîs usûlü bilgilerine rastlamak mümkündür. Hadîs usûlü tarihi açısından ilk iki asrı kapsayan ve doğuş dönemi olarak isimlendirilen bu dönemden sonra artık yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem doğuş döneminden farklı olarak hadîs usûlü kuralları ile ilgili ıstılahların önemli ölçüde yazılı hale getirildiği “ilk hadîs usûlü çalışmaları dönemi”dir. Bu dönemin ipuçlarını câmi ve sünen türü eserlerinin “mukaddime” ve “ilim” bölümlerinde görmek mümkündür. Ayrıca İmâm Şâfiî'nin *er-Risâle*'si ile Ali b. Medînî'nin bazı cüzlerinde hadîs usûlü ile ilgili bir takım bilgilere yer verilmiştir.¹⁶ İlk hadîs usûlü çalışmalarından sonra bizim de konumuzun sınırlarını belirleyen Râmhürmüzî'nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs* ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* isimli eserlerinin yazıldığı devre, “eserleşme dönemi” adı verilmiştir.¹⁷

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız ilk hadîs usûlü tarihi genel olarak değerlendirildiğinde, dönemin şartlarına ve âlimlerin bakış açılarına göre farklı metodlar belirlendiği görülmektedir. Mesela Hz. Peygamber hayatta iken sahâbenin metodu hadîsleri ehil olan kimselerin rivâyet etmesini sağlamak bu sayede hatadan sâlim hale getirmektir. Ancak özellikle Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle birlikte gelişen olaylar karşısında hadîs konusunda hassas davranan kimseler hadîslerin nakli hususunda ciddi anlamda bir güven problemi oluştuğu için yeni stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlar, bu sefer de metodoloji hadîslerin tespiti noktasında kendisini göstermiştir. Fakat hadîslerin tespiti yeterli

¹³ Yücel, *a.g.e.* s.113

¹⁴ Geniş bilgi için Bkz. Yücel, *a.g.e.* s. 117-125.

¹⁵ Geniş bilgi için Bkz. Çakan, *Hadîs Edebiyatı* s. 49-132.

¹⁶ Geniş bilgi için Bkz. Yücel, *a.g.e.* s. 145-158.

¹⁷ Yücel, *a.g.e.* s. 9.

değildi. Hadîslerin tenkidi ve yorumlanması konusunda da farklı görüşler ortaya çıkmış, her görüş sahibi kendi görüşlerinin doğru olduğunu ispatlamak için delil arama çabasına girmiştir.

Rivâyetin gerçek mahiyetini, şartlarını, çeşitlerini, hükümlerini, râvilerin durumlarını ve taşıması gereken özellikleri, rivâyet edebiyat çeşitlerini ve bütün bu konularla ilgili olarak hadîs âlimlerinin kullandığı ıstılahları inceleyen ilim dalı şeklinde tarif edilen hadîs usulünün¹⁸ prensipleri ortaya konulurken muhaddislerin bir takım yöntemler benimsediği bilinmektedir. Muhaddisler, Kur'ân'ı Kerim ve Sünnetin zengin ve derin muhtevâsından müstağni kalmaları mümkün olmadığı için, usûl kaidelerini tespit ederken gerek âyet gerekse de hadîsleri delil olarak kullanmışlardır. Bu sayede onlar, ilk dönemlerden itibaren ellerinden geldiğince usûlü/sistemi sağlam asıllara dayandırmışlardır. Diğer taraftan usûl oluştururken âyet ve hadîslerden istifade etme anlayışı, aynı zamanda müslüman ilim adamlarının kaynaklara bakışını ortaya koymanın ötesinde muhaddislerin nasları İslâm dinin her konuda yeterli olduğunun farkında olduklarını göstermektedir.

Doğrudan hadîs usûlü konusuyla ilgili olan âyet ve hadîsler, ilk hadîs usulü müellifleri olarak kabul edilen Râmhürmüzî, Hâkim ve Hatîb'in eserlerine daha çok yansıdığı görülmektedir. Müttekaddimûn dönemi hadîs usulcileri olarak kabul edilen bu müellifler eserlerine hadîse ve hadîsçilere yönelik tenkitlerden şikâyet ederek başlamışlar, ardından bu eleştirilerin haksız ve dayanaksız olduğunu ortaya koymak için yine âyet ve hadîsleri delil olarak kullanmışlardır.

Araştırmamızın çerçevesi, yukarıda adı geçen müelliflerin hadîs usulü eserlerindeki usûl prensipleri konusunda kullanmış olduğu rivâyetlerin tespit, tahlil ve değerlendirmesinden oluşmaktadır. İlk önce müelliflerin konuyla ilgili zikrettikleri rivâyetler tespit edilip tahrirleri yapılmıştır. Bu sayede müelliflerin hangi konuda hangi hadîsi kullandıkları ortaya çıkmıştır. Sonra bu rivâyetler usûl ilmi açısından incelenerek ne kadarının sahih olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha sonra da kullanılan rivâyetlerin muhtevaları genel bir değerlendirmeye tabi tutulup müelliflerin izlemiş oldukları metodlar ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmamız neticesinde Müttekaddimûn dönemi hadîs usulü eserlerindeki usul prensipleri için kullanılan rivâyetlerin niceliği ve niteliği ortaya konulup bir sonuç çıkarmaya gayret edilmiştir.

¹⁸ Koçyiğit, *Hadîs İstılahları*, s. 326.

B) Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Araştırmanın çerçevesini belirleyen Müttekaddimûn dönemi usûl eserlerinde usûle dayanak yapılan rivâyetler, tahrirleri ile birlikte birinci bölümde, rivâyetlerin hadîs ilmi açısından tetkiki ikinci bölümde, muhtevalarının değerlendirilmesi ise üçüncü bölümde ele alınmıştır.

Araştırmada konumuza giren rivâyetlerin tespitinde Râmhürmüzî'nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs* ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* isimli eserleri esas alınmıştır. Tespit edilen rivâyetler müellif ile aynı konu başlığı altında tercümesi ile birlikte; bu rivayetlerin varsa aynı manayı ifade eden diğer tarikleri tercümesiz olarak verilmiştir. Rivâyetlerin tahrirlerinde *Kütüb-ü Tis'a* esas alınmış; bunlarda yoksa diğer rivâyet kitaplarından yararlanılmıştır. Ayrıca rivâyetlerin tahrirleri birinci bölümün sonunda tablo halinde verilmiştir. Bu tabloda yer alan “rivâyet no” bölümü tespit ettiğimiz rivâyetlerin yanındaki numaralara işaret etmektedir.

Tez konumuz ile ilgili tespit edebildiğimiz iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kadir Ayaz'ın “Hâkim'in Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs İsimli Kitabındaki Hadîslerin Tahriri ve Değerlendirmesi” adı altında hazırlamış olduğu yüksek lisans çalışmasıdır. Tezin başlığı her ne kadar konumuzla ilgili görünmese de değerlendirdiği hadîslerin hadîs usulü prensiplerine delil olarak kullanılan hadîsler olduğu anlaşılmaktadır. Biz konu ile ilgili 34 rivâyet tespit ettiğimiz halde o, 24 rivâyet tespit ettiğini belirtmiştir.¹⁹ İkinci çalışma ise Hüseyin Kahraman'ın “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası” şeklinde isimlendirdiği makaledir. Müellif, hadîs usulü prensipleri için hadîsleri delil olarak kullanma anlayışını, hadîs usûlünü nassa dayandırma çabası olarak nitelemiştir.²⁰ Bu iki çalışma araştırmamızın fikrî alt yapısı noktasında oldukça yardımcı olmuştur.

Araştırmamızın ikinci bölümünde rivâyetlerin senedlerinin ricâl ilmi açısından tetkiki yapılırken İbn Sa'd'ın (v. 230/844) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sı, Buhârî'nin (v. 256/870) *et-Târîhu'l-Kebîr*'i, İbn Ebû Hâtîm'in (v. 327/939) *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i, İbn Hıbbân'ın (v. 354/965) *es-Sikât*'ı, Mizzî'nin (v. 742/1342) *Tehzîbü'l-Kemâl*'i, Zehebî'nin (v. 748/1347) *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, *Mizânü'l-i'tidâl* ve *el-Kâşif*'i ile İbn Hacer'in (v. 852/1448)

¹⁹ Kadir Ayaz, “Hâkim'in Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs İsimli Kitabındaki Hadîslerin Tahriri ve Değerlendirmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2005.

²⁰ Hüseyin Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, UÜİFD, c. 10, sy. 2, Bursa, 2001.

Tehzîbü't-Tehzîb, *Lisânü'l-Mîzân* ve *Takrîbü't-Tehzîb*'i temel başvuru kaynaklarımız olmuştur. Bu eserlerin yanında yalnızca sika râvilere tahsis edilmiş olan Iclî (v. 261/874) ve İbn Şâhin'in (v. 385/995) *es-Sikât* isimli eserleri ile, zayıf râvilere tahsis edilmiş olan Nesâî (v. 303/915), İbn Hıbbân, İbn Adî (v. 365/975) ve İbnü'l-Cevzî'nin (v. 597/1201) eserlerine de müracaat edilmiştir.

Hadîslerin tahrirlerinin yapılmasında ve râvilerin biyografilerinin hazırlanmasında tarama amaçlı olarak el-Mektebetü's-Şâmile isimli bilgisayar programından istifade edilmiş, ulaşılan her bir bilgi matbu kaynaklardan kontrol edilerek araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca hadîslerin taranmasında *Concordance* ve Mizzî'nin *Tuhfetü'l-eşrâf*'ından da istifade edilmiştir.

Son olarak araştırmamızda kullanılan vefat tarihleri hicrî takvime göre verilmiştir. Bilhassa ikinci bölümde çok sayıda râvi yer aldığı için hicrî tarihlerin yanına milâdîlerini göstermek mümkün olmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTEKADDİMÜN DÖNEMİ HADİS USÛLÜ ESERLERİNDE KULLANILAN RİVÂYETLER

Muhaddisler, hadîs usûlû eserlerinde konuları işlerken örnek niteliğinde rivâyetler naklettiği gibi, bazen de bizatihi delil olarak kullanılan rivâyetlere de yer vermişlerdir. Bu anlamda hadîsleri delil olarak kullanma anlayışı, özellikle ilk dönem hadisçi ve usulcülerinde sıkça rastlanmaktadır. İşte bu bölümde onların bu anlayışı hangi yoğunlukta gerçekleştirdikleri sorusuna cevap aramaya çalışılacaktır. Bu amaçla kronolojik sırayla Râmhürmüzî, Hâkim ve Hatîb'in hadîs usûlû prensipleri için delil kabilinden yer verdikleri rivâyetlere, aynı konu başlığı altında yer vereceğiz. Burada sadece ilgili temel rivâyet değil, bu rivâyetin farklı senedleri de konumuz açısından önem taşıdığından, tercüme edilmeksizin onlara da yer verilecektir.

Mezkur usûlcü müelliflerimizin kullandığı rivâyetlerin, daha önceki rivâyet kitaplarında yer alıp almadığını belirlemek açısından tahrirleri yapılacaktır. Rivâyetler *Kütüb-i Tis'a* da varsa, sadece onlar kaynak olarak gösterilecek, yoksa diğer rivâyet kitapları çerçevesinde tahrirleri yapılacaktır.

I. RÂMHÜRMÜZÎ VE *EL-MUHADDİSÜ'L-FÂSİL*'İ

A. Râmhürmüzî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri

Hicrî 265 yılı civarında İran'ın güneybatısında Ahvaz'a bağlı Râmhürmüz'de doğdu. Tam adı Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdurrahman b. Hallâd er-Ramhürmüzî el-Fârisî'dir. Nisbesi Râmhürmüzî ile meşhur olmuştur. Hocaları arasında babası da bulunmaktadır.²¹ Öğrenimine 290 yılında başlamıştır.²² Takip eden yıllarda hadîs öğrenimi için dönemin çeşitli ilim merkezlerine yolculuk yapmıştır.²³ Kendilerinden hadîs dinlediği

²¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVI, 73.

²² Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XII, 64.

²³ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XII, 64.

200'e yakın hoca arasında Muhammed b. Abdullah b. Mutayyen el-Hadrâmî, Muhammed b. Hayyân el-Mâzinî, Yusuf b. Ya'kub, Zekerîyyâ es-Sâcî, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Mûsa b. Hârûn, Abdân el-Ahvâzî, Ahmed b. Muhammed el-Birtî gibi âlimler bulunmaktadır. Rical âlimlerinin *sika*, *me'mûn*, *sebt* gibi ta'dil lafızları ile ta'dil ettiği Râmhürmüzî'nin talebeleri arasında Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed es-Saydâvî, Hasen b. Leys eş-Şîrâzî, Ebû Bekr Muhammed b. Mûsa b. Merdûye, Ahmed b. İshâk en-Nihâvendî, İbn Cümey' el-Gassânî gibi âlimler bulunmaktadır. Râmhürmüzî hadîs ilmi ile meşhûr olmasına rağmen şiir ve edebiyatta da ismini duyurmuştur. Hükümdarlara yazmış olduğu şiirler meşhurdur.²⁴ Ancak asıl ününü, hadîs usûlüne dair elde mevcut ilk yazılı müstakil eser kabul edilen *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*'ye borçludur. Bu eser, daha sonra yazılan diğer usul eserlerine kaynaklık teşkil etmesi açısından önemlidir.

Râmhürmüzî'nin yaşadığı dönem, siyasî bölünmelerin ve tefrikaların baş gösterdiği, Abbâsî yönetimine bağlılıkları sembolik kalan bölgesel yönetimlerin hüküm sürdüğü, bu sebeple Abbâsî hilafetinin Bağdât ve civarı ile sınırlı kaldığı bir dönemdir. Râmhürmüzî, bu sıralarda Hûzistan'da kadılık yapmaktaydı.²⁵ Râmhürmüzî dönemin idarecilerine şiirler yazmış ve onlarla iyi ilişkiler kurmuştur. Bu bağlamda dönemin veziri olan Mühellebîye şiirler yazmış, Ebû'l- Fazl İbnü'l-Amîd ve Büveyhî hükümdarı Adudüddavle ile yazışmıştır.²⁶ Yâkut el-Hamevî Râmhürmüzî'nin bu tür yazışmalarına ve yazmış olduğu şiirlere eserinde yer vermiştir.²⁷ Râmhürmüzî, çoğunluğun kanaatine göre Râmhürmüz'de hicrî 360'da vefat etmiştir.

Râmhürmüzî'nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl*'dan başka günümüze ulaşan diğer bir başka eseri de *Emsâlü'l-hadîs*'dir. Bu eser, hadîslerde geçen va'd, vaîd, helâl-haram, iman-küfür gibi konularda emsale benzer 140 meselin yedi cüz halinde toplandığı ve âyet, hadîs ve şiirlerle şerhedildiği bir çalışmadır. Kaynaklarda adı geçen şu eserler de Râmhürmüzî'ye nisbet edilmektedir. *Kitâbü edebî'l-mevâid*, *Kitâbü edebî'n-nâtık*, *Kitâbü'l-felek fî muhtari'l-ahbâr ve'l-eş'âr*, *Kitâbü'l-ilel fî muhtârî'l- ahbâr*, *Kitâbü imâmi't-tenzîl fî ilmi'l-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Menâhil ve'l-a'tân ve'l-hanîn ile'l-evtân*, *Kitâbü mübâsatati'l-vüzera*, *Kitâbü'n-nevâdir ve's-şevârid*, *Kitâbü Rabî'l-Müteyyem fî ahbârî'l-uşşâk*, *Kitâbü'r-risâ(merâsî) ve't-teâzî*,

²⁴ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, IX, 6.

²⁵ Hatiboğlu, İbrahim, "Râmhürmüzî", *DİA*, XXXIV, 447.

²⁶ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XII, 65.

²⁷ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, IX, 6-17.

*Kitâbü'r-Reyhâneteyn el-Hasen ve'l-Hüseyin radiyallahu anhumâ, Kitâbü risâleti's-sefer, Kitâbü 'ş-şeyb ve 'ş-şebâb.*²⁸

B. el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî

Râmhürmüzî, mukaddimesinde bahsettiği konulardan anlaşıldığına göre ehl-i hadîse eleştirilerin fazlaca yapıldığı bir dönemde yaşamıştır. Dolayısıyla müellif bir usul kitabı yazarken ehl-i hadîse yöneltilen eleştirileri cevaplandırmaya gayret etmiştir. O, mukaddimesinin başında hak etmedikleri halde ehl-i hadîse pek çok eleştirilerin yapıldığını ve bu eleştirilerin aşırı dereceye hatta alay seviyesine ulaştığını, ancak bu eleştirilerin anlamsız olduğunu çünkü hadîsin Allah tarafından müşerref ve ehlinin de faziletli kılındığını söylemektedir. Ardından hadîs ehlinin pek çok meziyetlere sahip olduğunu, onların Resûlullah'ın her halini bize naklettiklerini ve dinin sonraki nesillere intikali hususunda köprü vazifesi gördüklerini dile getirmektedir. Bununla birlikte o, hadîs ehline çeşitli uyarılarda bulunmaktadır: Hadîs ehli bir kişinin sadece hadîse dayanmasını eleştiren Râmhürmüzî, ayrıca diğer ilimlerden de yararlanması gerektiğini ve özellikle de hadîsten hüküm çıkarmaya yarayan ve hadîs hakkında daha geniş düşünmemize imkan veren fıkhnın bu konuda çok önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Râmhürmüzî, sadece hadîs rivâyet eden râvileri eleştirerek, ilmin sadece rivâyetten ibaret olmadığını bunun bir de dirâyet yönünün bulunduğunu belirtmekte bu ilimle meşgul olacak olanlara nasihat niteliğindeki cümlelerle mukaddimesini nihâyete erdirmektedir.²⁹

el-Muhaddisü'l- fâsıl'da yirmi iki konu ele alınmış olup bunlar sırasıyla sünneti nakletmenin fazileti, ilim öğrenmenin fazileti, hadîs talebinde niyetin önemi, imlâ meclislerine katılma yaşı, hadîs talebesinin dış görünümü, âli ve nâzil isnad, rihle, hem rivâyet hem dirâyet ehli olmanın fazileti, esmâ ve künâ ilmi, müttetik ve müfterik ilmi, kitâbetü'l-hadîs, rivâyeti kabul edilen veya reddedilenler, tahammül yolları, hadîste lahn ve bunun tashihi, mana ile rivâyet, hadîslerdeki çelişkileri gidermenin yolları, müzakere, rivâyet adabı, muhaddisin uyması gereken hususlar, hadîs imlâ meclisleri ve kitap tasnifi konularıdır.³⁰ Kitabın özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

²⁸ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XII, 64, 65.

²⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 159-162.

³⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, nâşirin mukaddimesi, s. 26-35. Ayrıca bk. Hatiboğlu, İbrahim, “*el-Muhaddisü'l-fâsıl*”, *DİA*, XXX, 394, 395.

- Rivâyetler, bazen konuyu açıklamakta örnek bazen de delil niteliğinde kullanılmıştır.
- Rivâyetlerin hepsi sanki hadîsmiş gibi senedli olarak verilmiştir.
- Konular genellikle rivâyet adabı ve senedle ilgili hususlardır.
- Müellif'in mukaddimede ifade ettiği gibi ehl-i hadîse yöneltilecek eleştirilere cevap verme gayesi öne çıkmış bu bakımdan eserde bütün hadîs usûlü konuları yer almamıştır.
- Her konu önce Hz. Peygamber'den gelen rivâyetler, ardından sahâbe ve tabînin görüş ve uygulamaları daha sonra da âlimlerin görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır.
- Konuları delilleri ile ortaya koyma düşüncesi sebebiyle pek çok hadîs kullanılmış hatta zayıf ve mevzû rivâyete de yer verilmiştir.
- Aynı hadîs farklı konularda tekrarlanmamıştır.

C. Râmhürmüzî'nin Kullandığı Rivâyetler

Râmhürmüzî, 8 konu başlığında tekrarlar çıkarıldığında 28 rivâyete yer vermiştir. Rivâyetler diğer tarikleriyle birlikte 53 rakamına ulaşmaktadır.

1. Hadîs Rivâyet Edenin Fazileti:

(1) Birinci Rivâyet:

حدثنا أبو حصين محمد بن الحسين الوادعي قاضي الكوفة ، ثنا أحمد بن عيسى بن عبد الله أبو طاهر ، ثنا ابن أبي فديك ، ثنا هشام بن سعد ، عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن ابن عباس قال : سمعت علي بن أبي طالب رضي الله عنه ، يقول : خرج علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : « اللهم ارحم خلفائي » قلنا : يا رسول الله ، من خلفاؤك ؟ قال : « الذين يروون أحاديثي ، وسنتي ويعلمونها للناس

Ebû Husayn Muhammed b. el-Hüseyn el- Vâdiî → Ahmed b. İsa b. Abdullah Ebû Tâhir → İbn Ebî Füdeyk → Hişâm b. Sa'd → Zeyd b. Eslem → Atâ b. Yesâr isnadıyla rivâyet edildiğine göre; İbn Abbâs, "Ali b. Ebî Talib'in şöyle dediğini işittim" demiştir. Rasûlullah (s.a.) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: "Allahım benden sonra gelen halifelerime rahmet et!" Biz "Ya Rasûlullah halifelerin kimlerdir?" dedik. Rasûlullah (s.a.), "Hadîslerimi ve sünnetimi rivâyet eden ve onları insanlara öğretenlerdir." buyurdu.³¹

³¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 163, No: 2. Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VI, 77.

(2) İkinci Rivâyet:

حدثنا عبد الله بن محمد بن زياد الشيباني ، ثنا عمرو بن مرزوق ، أنا شعبة ، عن عمر بن سليمان ، عن عبد الرحمن بن أبان بن عثمان ، عن أبيه ، عن زيد بن ثابت ، أن النبي صلى الله عليه وسلم ، قال : « نضر الله امرأ سمع منا حديثاً فبلغه غيره ، فرب حامل فقه غير فقيه ، ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ، ثلاث لا يغل عليهن قلب مسلم : إخلاص العمل لله ، ومناصحة أولي الأمر ، ولزوم الجماعة ، فإن دعوتهم تحيط من وراءهم

Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd eş-Şeybânî → Amr b. Merzûk → Şu'be → Ömer b. Süleymân → Abdurrahman b. Ebân b. Osman → Ebân b. Osman → Zeyd b. Sâbit isnadıyla rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştıranın yüzünü nurlandırır. Fakih olmadığı halde fikhî taşıyan niceleri vardır; kendinden daha fakih olana fikhî ulaştıran nice fikhî taşıyıcıları vardır. Bir müslümanın kalbi (şu) üç meziyete sahip olduğu müddetçe içinde kin barındırmaz: Ameli(işleri), tam bir ihlas ile Allah için yapmak, müslümanların başındaki insanlara tavsiyede bulunmak, müslümanların cemaatından ayrılmamaktır. Çünkü Müslümanların duası (onları) arkalarından kuşatır³²

Metni benzer senedi farklı olan rivâyetler³³:

حدثنا عبد الله بن أحمد بن معاذ الغزالي ثنا محمد بن غالب الأنطاكي ثنا حجاج بن محمد حدثني شعبة عن عمر بن سليمان عن عبد الرحمن بن أبان عن أبيه قال خرج زيد بن ثابت من عند مروان بن الحكم نصف النهار فقلنا ما خرج هذه الساعة إلا لشيء سألناه عنه قال أجل سألني عن أشياء سمعتها من رسول الله صلى الله عليه وسلم سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول نضر الله امرأ سمع منا حديثاً فبلغه ثم ذكر نحوه

Abdullah b. Ahmed b. Ma'dân el-Ğazze' → Muhammed b. Ğâlib → Haccâc b. Muhammed → Şu'be → Ömer b. Süleymân → Abdurrahman b. Ebân → Ebân b. Osmân → Zeyd b. Sâbit → Rasûlullah (s.a.)³⁴

حدثنا محمد بن عبد الله الحضرمي ثنا إسحاق بن إبراهيم البغوي ثنا داود ابن عبد الحميد ثنا عمرو بن قيس عن عطية عن أبي سعيد قال خطب رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال نضر الله عبداً سمع منا حديثاً فبلغه كما سمعه

Muhammed b. Abdullah el-Hadrâmî → İshâk b. İbrahim el-Beğavî → Dâvud b. Abdulhamîd → Amr b. Kays → Atrıyye → Ebû Saîd el-Hudrî → Rasûlullah (s.a.)³⁵

³² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 164, No: 3. Ayrıca bkz. Ahmet b. Hanbel, III, 225; IV, 80, 82; V, 183; Dârimî, “Mukaddime”, 24; İbn Mace, “Mukaddime”, 18, “Menâsik”, 76; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Tirmizî, “İlim”, 7.

³³ Rivâyetlerin metni benzer olduğu için sadece isnadla yetinilmiş, ayrıca tercüme yapılmamıştır.

³⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 164, No: 4.

³⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 165, No: 5.

حدثنا محمد بن الحسين الخثعمي ثنا عباد بن يعقوب ثنا عمرو عن سماك عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نضر الله امرأ سمع منا حديثاً فبلغه كما سمعه فإنه رب مبلغ هو أوعى له من سامع

Muhammed b. el-Hüseyyin el-Hasamî → Abbâd b. Ya'kub → Amr → Simâk b. Harb → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd → Abdullah b. Mesûd → Rasûlullah (s.a.)³⁶

حدثنا الحضرمي ثنا يحيى الحماني ثنا أبو الأحوص عن سماك عن عبد الرحمن بن عبد الله عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نضر الله امرأ سمع مقالتي فبلغها فرب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ورب حامل فقه غير فقيه

el-Hadrâmî → Yahya el-Himmânî → Ebû'l-Ahvas → Simâk b. Harb → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd → Abdullah b. Mesûd → Rasûlullah (s.a.)³⁷

حدثنا عمر بن أيوب ثنا عبد الأعلى النرسي ثنا حماد بن سلمة عن سماك عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نضر الله رجلاً سمع منا كلمة فبلغها كما سمع فإنه رب مبلغ أوعى من سامع

Ömer b. Eyyûb → Abdü'l-A'lâ en-Nersî → Hammâd b. Seleme → Simâk → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd → Rasûlullah (s.a.)³⁸

حدثنا موسى بن زكريا ثنا شباب ثنا عبد المجيد أبو خدّاش ثنا منصور ابن وردان ثنا أبو حمزة الثمالي عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في مسجد الخيف فحمد الله وأثنى عليه بما هو أهله ثم قال نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها ثم بلغها من لم يسمعها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ثلاث لا يغل عليهن قلب مسلم إخلاص العمل لله والنصيحة لأئمة المسلمين والدعوة لأئمتهم فإن الدعوة تحيط من ورائهم

Musa b. Zekeriiyyâ → Şebâb → Abdülmecîd Ebû Hidâş → Mansûr b. Verdân → Ebû Hamza es-Sümâlî → Saîd b. Cübeyr → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)³⁹

حدثنا موسى بن زكريا ثنا شيبان بن فروخ ثنا أبو أمية بن يعلى ثنا عيسى بن أبي عيسى الخياط عن الشعبي قال خطبنا النعمان بن بشير فقال في خطبته خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في مسجد الخيف فقال نضر الله وجه عبد سمع مقالتي فحملها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ثلاث لا يغل عليهن قلب سلم إخلاص العمل لله ومناصحة ولاة الأمر ولزوم جماعة المسلمين فإن دعوتهم تحيط من ورائهم

Musa b. Zekeriya → Şeybân b. Ferrûh → Ebû Ümeyye b. Ya'lâ → İsa b. Ebî İsa el-Hayyât → Şa'bî → Nu'mân b. Beşîr → Rasûlullah (s.a.)⁴⁰

³⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 165, No: 6.

³⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 165, No: 7.

³⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 166, No: 8.

³⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 166, No: 9.

(3) Üçüncü Rivâyet:

حدثنا عبد الله بن معدان الغزء ، ثنا يوسف بن مسلم المصيصي ، ثنا روح بن عبد الله الحراني ، عن خلد بن دعلج ، عن قتادة ، عن أنس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « يا حبذا كل عالم ناطق ومستمع واع

Abdullah b. Ma'dân el-Ğazzâi → Yusuf b. Müslim el-Missîsî(Mesisi) → Ravh b. Abdullah el-Harrânî → Huleyd b. De'lec → Katâde isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Nakleden âlime ve iyice dinleyip öğrenene ne mutlu!”⁴¹

(4) Dördüncü Rivâyet:

حدثنا الحسين بن محمد بن عفير الأنصاري ، ثنا الحجاج بن يوسف بن قتيبة ، ثنا بشر بن الحسين ، ثنا الزبير بن عدي ، عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا خير في العيش إلا لرجلين : مستمع واع أو عالم ناطق

Hüseyin b. Muhammed b. Ufeyr el-Ensârî → Haccâc b. Yusuf b. Kuteybe → Bişr b. el-Hüseyin → Zübeyr b. Adî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Hayatta iki kişi dışındakilerde hayır yoktur: İyice dinleyip öğrenen ve nakleden âlim.”⁴²

(5) Beşinci Rivâyet:

حدثنا جعفر بن محمد الفريابي ، ثنا الوليد بن عتبة الدمشقي ، ثنا الوليد بن مسلم ، حدثني أبو محمد عيسى بن موسى ، عن إسماعيل بن الحارث المذحجي أنه سمع عبادة بن الصامت يقول : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول : إني أحدثكم بالحديث ، فليحدث الحاضر منكم الغائب

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî → Velid b. Utbe ed-Dimeşkî → Velid b. Müslim → Ebû Muhammed İsa b. Musa → İsmail b. el-Hâris el-Mezhicî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ubâde b. Sâmî Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ben size hadîs söylüyorum. Burada bulunanlar da bulunmayanlara (bu hadîsleri) nakletsin”⁴³

⁴⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 168, No: 11.

⁴¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 170, No: 12.

⁴² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 171, No: 13; Ayrıca bkz. Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl*, II, 401.

⁴³ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 171, No: 14. Ayrıca bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 356; Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 405, 414.

(6) Altıncı Rivâyet:

حدثني علي بن محمد بن الحسين ، بمدينة كازرون من فارس ثنا جعفر بن محمد بن فضيل الرسعني ، ثنا عبد الغفار ، ثنا عبد الله بن لهيعة ، ثنا محمد بن الحرث ، عن يحيى بن ميمون ، عن وداعة الغافقي قال : كنت بجانب مالك بن عتاهية الغافقي ، وعقبة بن عامر إلى جنبه يحدث عن النبي صلى الله عليه وسلم قال مالك : إن صاحبكم هذا لغافل أو هالك ، إن رسول الله صلى الله عليه وسلم عهد إلينا في حجة الوداع ، فقال : « عليكم بالقرآن ، وسترجعون إلى أقوام سيبلغون الحديث عني ، فمن عقل شيئا فليحدث به ، ومن قال علي ما لم أقل فليتبوأ بيّتا ، أو مقعده في جهنم »

Ali b. Muhammed b. el-Hüseyn → Ca'fer b. Muhammed b. Fudayl er-Resanî → Abdülgaflâr → Abdullah b. Lehîa → Muhammed b. el-Hars → Yahya b. Meymûn → Vedâa el-Ğâfikî isnadıyla rivâyet edildiğine göre O şöyle demiştir: Mâlik b. Atâhi'nin yanında idim. Ukbe b. Âmir onun yanında hadîs rivâyet ediyordu. Mâlik şöyle dedi: Bu arkadaşınız ya gafîl ya da helak olmuş birisidir. Rasûlullah Veda haccında: "Kur'âna sarılınız. Benden hadîs rivâyet eden bir kavmin yanına gideceksiniz. İyi bilen o hadîsi, rivâyet etsin. Kim benim demediğimi rivâyet ederse cehenemde mekana veya yere hazırlansın şeklinde buyurdu."⁴⁴

(7) Yedinci Rivâyet:

حدثنا محمد بن يعقوب الأهوازي ، ثنا إسحاق بن الضيف ، ثنا أيوب بن علي قال : ثنا زياد بن سيار قال : حدثني عزة بنت عياض أنها سمعت جدها أبا قرصافة ، واسمه جندرة بن خيشنة يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « حدثوا عني ما تسمعون مني ، ولا تقولوا إلا حقا ، ومن قال علي ما لم أقل بني له في جهنم بيت يوقع فيه

Muhammed b. Yakub el-Ehvazî → İshak b. ed-Dayf → Eyyûb b. Ali → Ziyâd b. Seyyâr → Uzze bnt. İyâd → Ebâ Gırsâfe isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Benden işittiklerinizi rivâyet edin ve ancak hak olanı söyleyin. Kim benim söylemediğim bir şeyi naklederse ona cehennemde içine atılacağı bir ev inşa edilir."⁴⁵

(8) Sekizinci Rivâyet:

حدثنا الحضرمي ، ثنا عباد بن يعقوب ، ثنا حاتم بن إسماعيل ، عن شعيب بن سليمان البسلمي ، عن إسماعيل بن زياد ، عن معاذ بن جبل قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من حفظ على أمتي أربعين حديثا من أمر دينها ، بعثه الله يوم القيامة فقيها عالما

⁴⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 171, No: 15; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 65; II, 158, 365; IV, 159; V, 297, 310; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX, 296.

⁴⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 172, No: 16; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, III, 18; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 373.

el-Hadramî → Abbâd b. Yakub → Hâtim b. İsmail → Şuayb b. Süleyman el-Beslemî → İsmail b. Ziyâd isnadı ile Muaz b. Cebel, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ümmetimden dinin emirlerine dair 40 hadîs ezberleyen kimseyi, Allah kıyamet günü fakih ve âlim olarak diriltir.”⁴⁶

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

حدثنا عبد الله بن أحمد الغزالي ثنا محمد بن سعيد ثنا عبد المجيد ابن عبد العزيز بن أبي رواد عن أبيه عن عطاء عن ابن عباس عن معاذ ابن جبل قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من حفظ على أمتي أربعين حديثا من أمر دينها بعثه الله يوم القيامة في زمرة الفقهاء والعلماء

Abdullah b. Ahmed b. Ma'dân el-Ğazze' → Muhammed b. Saîd → Abdülmecîd b. Abdülaziz → Abdülaziz b. Ebî Ravâd → Atâ → İbn Abbâs → Muâz b. Cebel → Rasûlullah (s.a.)⁴⁷

حدثنا موسى بن زكرياء ثنا عمرو بن الحصين العقيلي ثنا ابن علاثة ثنا خصيف عن مجاهد عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من حفظ على أمتي أربعين حديثا فيما ينفعهم في أمر دينهم بعث يوم القيامة من العلماء وفضل العالم على العابد بأربعين درجة الله أعلم بما بين كل درجتين

Musa b. Zekeriya → Amr b. el-Husayn → İbn Ulâse → Husayf → Mücâhid → Ebû Hüreyre → Rasûlullah (s.a.)⁴⁸

2. Rasûlullah'ın (s.a.) Sünnetini Öğrenen Kimsenin Fazileti:

(9) Birinci Rivâyet:

حدثنا موسى بن زكرياء ، ثنا بشر بن معاذ العقدي ، ثنا أبو عبد الله ، شيخ ينزل وراء منزل حماد بن زيد ، ثنا الجريري ، عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد الخدري أنه كان إذا رأى الشباب قال : « مرحبا بوصية رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أمرنا أن نحفظكم الحديث ، ونوسع لكم في المجالس »

Musa b. Zekeriya → Bişr b. Muâz el-Akadî → Ebû Abdullah → el-Cerîrî → Ebî Nadra isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî gençleri gördüğü zaman şöyle derdi: “Merhaba Rasûlullah'ın (s.a.) vasiyet ettikleri kimseler! Hz. Peygamber (s.a.) sizlere hadîs öğretmemizi ve meclislerde yer vermemizi emretti.”⁴⁹

Bu hadîsin diğer tarikleri şunlardır:

⁴⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 172, No: 17.

⁴⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 173, No: 18.

⁴⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 173, No: 19.

⁴⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 175, No: 20. Ayrıca bkz. İbn Mâce, “Mukaddime”, 22; Tirmizî, “İlim”, 4.

حدثنا الحضرمي ثنا ابن اشكاب ثنا سعيد بن سليمان ثنا عباد بن العوام عن الجريري عن أبي نضرة عن أبي سعيد قال مرحبا بوصية رسول الله صلى الله عليه وسلم كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يوصينا بكم

el-Hadrâmî → Ahmed b. İşkâb → Saïd b. Süleymân → Abbâd b. el-Avvâm → el-Cerîrî → Ebî Nadra → Ebû Saïd → Rasûlullah (s.a.)⁵⁰

حدثنا أبي ثنا يحيى بن عبد الله بن جعفر ثنا علي بن عاصم ثنا أبو هارون العبدى قال كنا إذا أتينا أبا سعيد قال مرحبا بوصية رسول الله صلى الله عليه وسلم قلنا وما وصية رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم سيأتي من بعدي قوم يسألونكم الحديث عني فإذا جاؤوكم فالطفوهم وحدثوهم

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî → Yahya b. Abdullah → Ali b. Âsım → Ebû Hârûn el-Abdî Rasûlullah (s.a.)⁵¹

حدثنا الحضرمي ثنا يحيى الحماني ثنا ابن الفسيل عن أبي خالد مولى ابن الصباح الأسدي عن أبي سعيد الخدري أنه كان يقول مرحبا بوصية رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا جاؤوه في العلم

el-Hadrâmî → Yahya el-Himmânî → İbnü'l-Ğasîl → Ebî Hâlid → Ebû Saïd → Rasûlullah (s.a.)⁵²

(10) İkinci Rivâyet:

حدثنا أبي ، ثنا نهشل الدارمي ، ثنا زنبور الكوفي ، ثنا رواد بن الجراح ، عن المنهال بن عمرو ، عن رجل ، عن جابر ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لأصحابه : « إنه سيضرب إليكم في طلب العلم ، فرحبوا ويسروا وقاربوا

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî → Neşel ed-Dârimî → Zenbûr el-Kûfî → Ravvâd b. el-Cerrâh → Minhâl b. Amr → İsmi zikredilmeyen bir kimse → Câbir isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), ashâbına şöyle buyurdu: “İlim talebi için size gelecekler, onları hoş karşılayın, kolaylaştırıcı olun ve en iyiye yapmaya çalışın.”⁵³

(11) Üçüncü Rivâyet:

حدثنا الحسن بن عثمان التستري ، ثنا أحمد بن أبي سريج الرازي ، ثنا يزيد بن هارون ، ثنا حماد بن سلمة ، عن قتادة ، عن مطرف ، عن عمران بن حصين قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق حتى تقوم الساعة

⁵⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 175, No: 21.

⁵¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 176, No: 22.

⁵² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 176, No: 23.

⁵³ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 176, No: 24.

Hasan b. Osman et-Tüsterî → Ahmed b. Ebî Süreyc er-Râzî → Yezîd b. Harun → Hammâd b. Seleme → Katâde → Mutarrîf isnadıyla rivâyet edildiğine göre İmrân b. Husayn Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ümmetimden bir grup kıyamet kopuncaya kadar apaçık bir şekilde hak üzere olmaya devam edecektir.”⁵⁴

3. Talibin Vasıfları (Yaşı):

(12) Birinci Rivâyet:

حديث سبرة بن معبد أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « مروا أولادكم بالصلاة لسبع ، واضربوهم عليها لعشر

«

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde namaz kılmalarını emredin. On yaşına geldiklerinde ise kılmazlarsa baskı yapın.”⁵⁵

4. Tâlibin Vasıfları ve Adabı:

(13) Birinci Rivâyet:

حدثني عبد الله بن أحمد الغزالي ، ثنا يوسف بن مسلم ، ثنا إسحاق بن عيسى الطباع ، حدثني مالك بن أنس ، عن الزهري ، عن علي بن الحسين عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه »

Abdullah b. Ahmed el-Gazzâi → Yusuf b. Müslim → İshak b. İsa et-Tabbâ' → Mâlik b. Enes → Zühri isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ali b. Hüseyin Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Boş şeyleri terk etmek kişinin İslâmının güzelliğindendir.”⁵⁶

(14) İkinci Rivâyet:

حدثنا محمد بن عبد الله الحضرمي ، ومحمد بن عثمان بن أبي شيبة ، قالوا : ثنا محمد بن عمران بن أبي ليلى ، ثنا أبي ، عن ابن أبي ليلى ، عن عيسى ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن ثابت بن قيس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « تسمعون ، ويسمع منكم ، ويسمع من الذين يسمعون منكم »

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî ve Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe → Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyla → İmrân b. Ebî Leyla → Ebî Leyla → İsa → Abdurrahman b. Ebî Leyla isnadıyla rivâyet edildiğine

⁵⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 177, No: 27. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 101; V, 269; Buhârî, “İ'tisâm”, 10; Müslim, “İmâre”, 170; İbn Mâce, “Mukaddime”, 1; Tirmizî, “Fiten”, 51.

⁵⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 186, No: 48. Hadîsin isnadının tamamı için bk. Ebû Dâvûd, “Salât”, 26

⁵⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, 206, s. No: 90. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 201; İbn Mâce, “Fiten”, 12; Tirmizî, “Zühhd”, 10.

göre Sâbit b. Kays, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Siz (benden) işitirsiniz, sizden (başkaları) işitir, sizden işitenlerden de (başkaları) işitir.”⁵⁷

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

حدثنا الحضرمي ومحمد بن عثمان وعبدان قالوا ثنا عثمان بن أبي شيبة ثنا جرير وحدثنا أبو جعفر بن زهير ثنا يوسف بن موسى ثنا جرير عن الأعمش عن عبد الله بن عبد الله عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تسمعون ويسمع منكم ويسمع ممن يسمع منكم

el-Hadrâmî, Muhammed b. Osmân ve Abdân → Osman b. Ebî Şeybe → Cerîr (tahvil) → Ebû Ca'fer b. Züheyr → Yusuf b. Musa → Cerîr → A'meş → Abdullah b. Abdullah → Saîd b. Cübeyr → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)⁵⁸

5. Soru Sormak

(15) Birinci Rivâyet:

حدثني عمر بن إسحاق الشيرازي قال : قرئ على محمد بن إبراهيم الصوري ، وأنا شاهد ، بإتصاف ، ثنا رواد بن الجراح ، عن الأوزاعي ، عن عطاء ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « شفاء العي السؤال »

Ömer b. İshâk eş-Şîrâzî → Muhammed b. İbrahim es-Sûrî → Ravvâd b. el-Cerrâh → Evzâî → Atâ' isnadiyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Cehalet hastalığının şifası soru sormaktır.”⁵⁹

Râmhürmüzî bu hadîsi şu isnadla da nakletmiştir:

حدثنا عمر ، ثنا إسماعيل بن محمد الثقفي، ثنا نعيم بن حماد ثنا الوليد ، ثنا الأوزاعي ، عن عطاء ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « شفاء العي السؤال »

Ömer → İsmail b. Muhammed → Nuaym b. Hammâd → Velîd → Evzâî → Atâ → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)⁶⁰

⁵⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 206, No: 91; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 321; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10.

⁵⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 207, No: 92.

⁵⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 358, No: 297; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 330; Dârimî, “Tahâret”, 69; İbn Mâce, “Tahâret”, 93; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 127.

⁶⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 358, No: 298.

(16) b. İkinci Rivâyet:

حدثنا عبدان ، ثنا هشام بن عمار ، ثنا محيس بن تميم أبو بكر الأشجعي ، ثنا حفص بن عمر ، ثنا إبراهيم بن عبد الله بن الزبير ، عن نافع ، عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « التودد إلى الناس نصف العقل ، وحسن السؤال نصف العلم »

Abdân → Hişâm b. Ammâr → Muhayyis b. Temîm Ebû Bekir el-Eşceî' → Hafs b. Ömer → İbrahim b. Abdullah b. Zübeyr → Nâfi' isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ömer Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “İnsanlara karşı sevgi beslemek aklın yarısı; güzel soru ise ilmin yarısıdır.”⁶¹

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

حدثنا الحضرمي ثنا صالح بن زياد السوسي ثنا يحيى بن سعيد العطار ثنا عبد الله بن حكيم المدني عن شبيب بن بشر عن أنس ابن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم السؤال نصف العلم

el-Hadrâmî → Sâlih b. Ziyâd → Yahya b. Saïd → Abdullah b. Hukeym → Şebîb b. Bişr → Enes b. Mâlik → Rasûlullah (s.a.)⁶²

(17) Üçüncü Rivâyet:

حدثني سهل بن علي بن زياد الباسيري ، ثنا أبي ، ثنا عبد الله بن أبي كريم ، ثنا عمر بن عبد الرحمن ، عن مكحول ، عن أبي الدرداء قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إذا جلس أحدكم إلى العالم ، فليسأله تفقها ولا يسأله تعنتا ، فإن من فعل ذلك فالله عز وجل يمقته »

Sehl b. Ali b. Ziyâd → Ali b. Ziyâd → Abdullah b. Ebî Kerîm → Ömer b. Abdurrahman → Mekhûl isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû'd-Derdâ Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Sizden biri bir âlime gittiğinde inatlaşmak (tartışmak, cedelleşmek) için değil bilgi almak için soru sorsun. İnatlaşmak için sorarsa Allah azze ve celle o kimseye gazap eder.”⁶³

⁶¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 358, No: 299; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VII, 25; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 395.

⁶² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 359, No: 300.

⁶³ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 359, No: 301; İbn Abdülber bu konu ile ilgili olarak şöyle benzer bir rivâyet nakletmiştir: *علموا ولا تعنتوا فإن المعلم خير من المعت* Bk. İbn Abdülber, *Câmiu beyâni'l-ilm*, II, 140

6. Hadîslerin Yazılması (Kitâbet)

(18) Birinci Rivâyet:

حدثني أبي ، ثنا عبد الله بن الزهري ، ثنا الوليد بن مسلم ، عن الأوزاعي ، ثنا يحيى بن أبي كثير ، حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن حدثني أبو هريرة قال : لما فتح رسول الله صلى الله عليه وسلم مكة قام في الناس ، فحمد الله وأثنى عليه ثم قال : « إن الله تعالى حبس عن مكة الفيل وسلط عليها رسوله والمؤمنين ، وإنها لم تحل لأحد كان قبلي ، وإنما أحلت لي ساعة من نهار ، وإنها لا تحل لأحد كان بعدي ، لا ينفر صيدها ، ولا يختلى شوكها ، ولا تحل ساقطتها إلا لمنشد ، ومن قتل له قتيل فهو بخير النظرين ، إما أن يفتدى ، وإما أن يقتل » فقال العباس : إلا الأذخر يا رسول الله ، فإنا نجعله في قبورنا وبيوتنا ، فقال : « إلا الأذخر » فقام أبو شاه رجل من أهل اليمن ، فقال : اكتبه لي يا رسول الله ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اكتبوا لأبي شاه » قال الوليد : قلت للأوزاعي : ما قوله : « اكتبوا لأبي شاه » ؟ قال : هذه الخطبة التي سمعتها من رسول الله صلى الله عليه وسلم

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî → Abdullah b. Zührî → Velid b. Müslim → Evzâî → Yahya b. Ebî Kesîr → Ebû Seleme b. Abdurrahmân isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettiği zaman insanlara hitap etmek için ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senâ etti, sonra şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah Teâlâ, fili(fillerle gelen orduyu) Mekke'ye girmekten men etmiştir. Rasûlü'nü ve müminleri ise Mekke'ye hâkim kılmıştır. Benden önce hiçbir kimseye Mekke'de (savaşmak) helal değildi. O yalnız gündüzün bir kısmında benim için helal kılındı. Benden sonra da ebediyen helal olmayacaktır. Mekke'nin av hayvanları ürkütülmez, dikenini koparılmaz, kaybolan bir şey ancak sahibini bulmak şartıyla alınabilir. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir: Ya kendisine diyet verilir yahut ta öldüren kimse kısasen öldürülür." Hz. Abbas, "Ya Rasûlullah (s.a.) İzhr otunu istisna etsen; zira bizler onu kabirlerimizde ve evlerimizde (inşasında) kullanıyoruz," dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "İzhr müstesnadır" buyurdu. Daha sonra Yemenli bir zat olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve "Bunları benim için yazdırsanız Ya Rasûlullah!" dedi. Rasûlullah (s.a.) da "Bunları Ebû Şâh için yazınız" buyurdu.

Velîd b. Müslim, "Ben Evzâî'ye "Ebû Şâh için yazınız" ne demektir diye sordum. O da Rasûlullah'tan işitilen hutbeyi yazın demektir" dedi.⁶⁴

⁶⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, 363, s. No: 314; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 238; Buhârî, "İlim", 39, "Lukata", 7, "Diyet", 8; Müslim, "Hac", 447; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 90, "İlim", 3, "Diyet", 4; Tirmizî, "İlim", 12.

(19) İkinci Rivâyet:

حدثنا أحمد بن يحيى الحلواني ، ثنا سعيد بن سليمان ، عن عبد الله بن المؤمل ، عن ابن جريج ، عن عطاء عن عبد الله بن عمرو قلت : يا رسول الله أقيد العلم ؟ قال : « نعم » ، قلت : وما تقييده ؟ قال : « الكتاب »

Ahmed b. Yahya el-Halvânî → Saïd b. Süleyman → Abdullah b. Müemmel → İbn Cüreyc → Atâ isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Amr Hz. Peygamber'e (s.a.) İlmi (hadîsi) kayıt altına alayım mı diye sordu. Rasûlullah (s.a.) “evet” dedi. Ben, onun kaydı nedir diye sordum. Hz. Peygamber (s.a.), “yazmaktır” buyurdu.⁶⁵

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

حدثنا عبد الله بن أحمد الغزالي ثنا الحسن بن أبي أمية الانطاكي ثنا اسماعيل بن يحيى عن ابن أبي ذؤيب عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده عن النبي صلى الله عليه وسلم قال قيدوا العلم بالكتاب

Abdullah b. Ahmed el-Ğazze' → Hasen b. Ebî Ümeyye → İsmail b. Yahya → İbn Ebî Züeyb → Amr b. Şuayb → Babası (Şuayb b. Muhammed) → Dedesi (Abdullah b. Amr) → Rasûlullah (s.a.)⁶⁶

(20) Üçüncü Rivâyet:

حدثنا همام بن محمد العبدي ثنا محمد بن أبي رجاء ، ثنا محمد بن يزيد ، عن محمد بن إسحاق ، عن عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده عبد الله بن عمرو قلت : يا رسول الله أكتب ما أسمعك منك ؟ قال : « نعم » قلت : في الغضب والرضا ؟ قال : « نعم ، فإني لا أقول إلا حقا »

Hemmâm b. Muhammed el-Abdî → Muhammed b. Ebî Reca' → Muhammed b. Yezîd → Muhammed b. İshâk → Amr b. Şuayb → Şuayb isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Amr Rasûlullah'a senden duyduklarımı yazayım mı diye sordum. Hz. Peygamber (s.a.) “evet” dedi. Bunun üzerine ben kızgınlık ve sevinç anında (söylediklerini de mi) diye sordum. Rasûlullah, “evet, çünkü ben sadece gerçeği söylerim” buyurdu.⁶⁷

Bu hadîsin diğer tarikleri şu şekildedir:

⁶⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 364, No: 315; Ayrıca bkz. Dârimî, “Mukaddime”, 43; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 259, V, 194.

⁶⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 365, No: 318.

⁶⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 364, No: 316; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 162, 192, 215; Dârimî, “Mukaddime”, 43; Ebû Dâvûd, “İlim”, 3; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 100, *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 153.

أخبرنا أحمد بن يحيى بن حبيب النيلي ثنا شعيب بن عبد الحميد الواسطي ثنا عبد الرحيم بن هارون الغساني قال ان اسماعيل المكي ثنا عن داود ابن شاپور عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قلت يا رسول الله أني أسمع منك الشيء أفأكتبه قال نعم فأكتبه قلت انك تغضب وترضى قال إني لا أقول في الرضا والغضب إلا حقا

Ahmed b. Yahya b. Hubeyb en-Nîlî → Şuayb b. Abdülhamîd → Abdurrahim b. Hârûn → İsmail el-Mekkî → Dâvud b. Şebûr → Amr b. Şuayb → Şuayb b. Muhammed → Abdullah b. Amr → Rasûlullah (s.a.)⁶⁸

حدثنا الحسين بن نبهان ثنا سهل بن عثمان ثنا أبو معاوية عن يحيى بن أبي أنيسة عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قلت يا رسول الله انا نسمع منك أشياء أفنكتبها قال نعم قلت في حال الرضا والسخط قال في حال الرضا والسخط

Hüseyin b. Nebhân → Sehl b. Osmân → Ebû Muâviye → Yahya b. Ebî Üneyse → Amr b. Şuayb → Şuayb b. Muhammed → Abdullah b. Amr → Rasûlullah (s.a.)⁶⁹

حدثنا أبو خليفة ثنا أبي الحباب بن محمد ثنا يحيى بن سليم عن عبيد الله بن الأخنس عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قالت لي قريش ان رسول الله صلى الله عليه وسلم يتكلم في الغضب والرضا فلا تكتب فسألت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال اكتب فوالذي نفسي بيده ما يخرج مني إلا حق

Ebû Halîfe → Ebû'l-Hubâb b. Muhammed → Yahya b. Süleym → Ubeydullah b. el-Ahnas → Amr b. Şuayb → Şuayb b. Muhammed → Abdullah b. Amr → Rasûlullah (s.a.)⁷⁰

(21) Dördüncü Rivâyet:

حدثنا محمد بن الحسين بن مكرم ، ثنا منصور بن أبي مزاحم ، ثنا يحيى بن حمزة ، عن رجل ذكره سقط من كتابي اسمه ، عن عباية بن رافع بن خديج ، عن رافع قال : قلت : يا رسول الله ، إنا نسمع منك أشياء أفنكتبها ؟ قال : « نعم »

Muhammed b. el-Hüseyin b. Mükrim → Mansûr b. Ebî Müzâhim → Yahya b. Hamza → İsmi belirtilmeyen bir şahıs → Abâbe b. Râfî' b. Hadîc isnadıyla rivâyet edildiğine göre Râfî' şöyle dedi: Rasûlullah'a (s.a.) “senden bazı şeyler duyuyoruz duyduklarımızı yazalım mı” dedim. Rasûlullah (s.a.) “evet” buyurdu.⁷¹

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

⁶⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 365, No: 319.

⁶⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 366, No: 320.

⁷⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 366, No: 321.

⁷¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 369, No: 330; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 215.

حدثني أبي ثنا يحيى بن أبي طالب ثنا علي بن عاصم قال قعدت الى الزبير بن عدي قال مرة بالري ومرة لم يذكر
الري فاتاه دويد بن طارق قال ثنا عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قلنا يا رسول الله انا نسمع منك أشياء لا نحفظها
أفلا نكتبها قال بلى فاكتبوها

Abdurrahman b. Hallâd → Yahya b. Ebî Tâlib → Ali b. Âsım → Zübeyr b. Adî → Düveyd b. Târik →
Amr b. Şuayb → Babası (Şuayb b. Muhammed) → Dedesi (Abdullah b. Amr) → Rasûlullah (s.a.)⁷²

(22) Beşinci Rivâyet:

حدثنا الحضرمي ، ثنا الحماني ، ثنا ابن إدريس ، عن ليث ، عن مجاهد ، عن عبد الله بن عمرو قال : « ما آسى
على شيء إلا على الصادقة ، والصادقة صحيفة استأذنت فيها النبي صلى الله عليه وسلم أن أكتب فيها ما أسمع منه
فأذن لي »

el-Hadramî → el-Hımmânî → İbn İdrîs → Leys → Mücâhid isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah
b. Amr şöyle demiştir: “Üzöldüğüm tek şey es-Sadika’dır. es-Sadika, Rasûlullah’tan
işittiklerimi yazmak için izin istediğim ve onun da izin verdiği sahifedir.”⁷³

Bu hadîsin diğer tarikleri şunlardır:

حدثنا عبد الله بن عنام ثنا علي بن حكيم ثنا شريك عن ليث عن مجاهد عن عبد الله بن عمرو قال ما يرغبني في
الحياة الا خصلتان الوهط والصادقة كنت استأذنت رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أكتبها عنه فكتبتها وهي
الصادقة

Abdullah b. Ğannâm → Ali b. Hakîm → Şerîk → Leys → Mücâhid → Abdullah b. Amr → Rasûlullah
(s.a.)⁷⁴

حدثني عمر بن الحسن بن جبیر الواسطي ثنا محمد بن عيسى العطار ثنا عاصم بن علي ثنا اسحاق بن يحيى بن
طلحة عن مجاهد قال رأيت عند عبد الله بن عمرو صحيفة فذهبت أتناولها فقال مه يا غلام بني محزوم قلت ما كنت
تمنعي شيئا قال هذه الصادقة فيها ما سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى الله عليه وسلم ليس بيني وبينه
فيها أحد

Ömer b. Hasen b. Cübeyr → Muhammed b. İsa → Âsım b. Ali → İshâk b. Yahya b. Talha → Mücâhid
→ Rasûlullah (s.a.)⁷⁵

⁷² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 364, No: 317.

⁷³ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 366, No: 322.

⁷⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 366, No: 323.

⁷⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 367, No: 324.

(23) Altıncı Rivâyet:

حدثنا الحضرمي ، ثنا محمد بن حنان الحمصي ، ثنا بقية بن الوليد ، عن عتبة بن أبي حكيم ، عن هبيرة بن عبد الرحمن قال : كنا إذا أكثرنا على أنس بن مالك ألقى إلينا مخلدة فقال : « هذه أحاديث كتبتها عن رسول الله صلى الله عليه وسلم »

el-Hadramî → Muhammed b. Hanân el-Himmâsî → Bakıyye b. Velîd → Utbe b. Ebî Hâkim isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hübeyra b. Abdurrahman şöyle demiştir: “Enes b. Mâlik’e çok soru sorduğumuz bir sırada bize bir torba attı ve: “İşte bunlar Rasûlullah’dan (s.a.) yazdığım hadîslerdir.” dedi.⁷⁶

(24) Yedinci Rivâyet:

حدثنا الحضرمي ، ثنا عبد الله بن عمر ، ثنا سفيان بن عيينة ، عن عمرو ، عن وهب بن منبه ، عن أخيه قال : سمعت أبا هريرة يقول : « ما أحد من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم أكثر حديثا مني ، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا عبد الله بن عمرو ، فإنه كان يكتب وأنا لا أكتب »

el-Hadramî → Abdullah b. Ömer → Süfyân b. Uyeyne → Amr → Vehb b. Münebbih → Hemmâm b. Münebbih isnadıyla rivâyet edildiğine göre O, Ebû Hüreyre’yi şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah’ın ashâbı arasında Abdullah b. Amr hariç benden çok hadîs rivâyet eden yoktu. Zira o, yazar ben ise yazmazdım.⁷⁷

Bu hadîsin diğer tariki şudur:

حدثنا محمد بن يعقوب ثنا أبو الخطاب ثنا عبد الأعلى ثنا محمد بن اسحاق عن عمرو بن شعيب عن المغيرة بن حكيم عن أبي هريرة قال كنت أعي بقلبي وكان هو يعي بقلبه ويكتب بيده يعني عبد الله بن عمرو

Muhammed b. Yakub → Ebû'l-Hattâb → Abdüla'lâ → Muhammed b. İshâk → Amr b. Şuayb → Muğîra b. Hakîm → Ebû Hüreyre → Rasûlullah (s.a.)⁷⁸

(25) Sekizinci Rivâyet:

حدثنا العباس بن أحمد بن حسان الشامي ، ثنا ابن المصفي ، ثنا بقية ، حدثني ابن ثوبان ، حدثني أبو مدرك ، حدثني عباة بن رافع بن خديج ، عن رافع بن خديج قال : مر علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما ، ونحن نتحدث فقال : « ما تحدثون ؟ » فقلنا : ما سمعنا منك يا رسول الله ، قال : «

⁷⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 367, No: 325.

⁷⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 368, No: 328; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 248; Buhârî, “İlim”, 39; Tirmizî, “İlim”, 12, “Menâkıb”, 47.

⁷⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 369, No: 329.

تحدثوا وليتوبوا مقعده من كذب علي من جهنم» ومضى لحاجته ، وسكت القوم ، فقال : « ما شأنهم لا يتحدثون ؟ » قالوا : للذي سمعناه منك يا رسول الله قال : « إني لم أرد ذلك ، إنما أردت من تعدد ذلك » فتحدثنا ، قال : قلت : يا رسول الله إنا نسمع منك أشياء أفنكتبها ؟ قال : « اكتبوا ذلك ولا حرج »

Abbas b. Ahmed b. Hasan eş-Şâmî → İbnü'l-Musaffâ → Bakıyye → İbn Sevbân → Ebû Müdrîk → Abâbe b. Râfî' b. Hadîc isnadiyla rivâyet edildiğine göre Râfî' b. Hadîc şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah (s.a.) bizim yanımıza geldi. Biz sohbet ediyorduk. Bize “Neden bahsediyorsunuz?” diye sordu. “Senden işittiklerimizi konuşuyoruz” dediler. “Anlatın, bana yalan isnad eden cehennemdeki yerine hazırlansın” Sonra bir işle meşgul oldu. Topluluk da susmuştu. “Ne oldu, niye konuşmuyorsunuz” diye buyurdu. Oradakiler “Ya Rasûlullah senden işittiğimiz bu söz üzerine...” O, (s.a.) “ben bunu kasdetmedim, Ben bilerek yalan isnad etmeyi kasdettim” buyurdu. Biz de hadîsleri anlatmaya başladık. Ben “Yâ Rasûlellah senden işittiğimiz hadîsleri yazâlim mı?” dedim. O, (s.a.) “Yazın; bir mahzuru yok” buyurdu.⁷⁹

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

حدثنا محمد بن يحيى المروزي ثنا عاصم بن علي ثنا اسحاق ابن يحيى ابن طلحة بن عبيد الله عن مجاهد عن عبد الله بن عمرو قال كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ناس من أصحابه وأنا معهم وأنا أصغر القوم فقال النبي صلى الله عليه وسلم من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار فلما خرج القوم قلت لهم كيف تحدثون عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وقد سمعتم ما قال وأنتم تنهمكون في الحديث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال فضحكوا وقالوا يا ابن أخينا إن كل ما سمعنا منه فهو عندنا في كتاب

Muhammed b. Yahya el-Mervezî → Âsım b. Ali → İshâk b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah → Mücâhid → Abdullah b. Amr → Rasûlullah (s.a.)⁸⁰

7. Hadîslerin Yazılmasını Men Eden Rivâyetler:

(26) Birinci Rivâyet:

حدثنا سهل بن موسى ، ثنا الحسين بن الحسن المروزي ، ثنا سفيان بن عيينة ، عن عبد الرحمن بن زيد بن أسلم ، عن أبيه ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري قال : « جهدنا بالنبي صلى الله عليه وسلم أن يأذن لنا في الكتاب فأبى »

⁷⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 369, No: 331; Ayrıca bkz. Dârimî, “Mukaddime”, 25; Buhârî, “İlim”, 38; Müslim, “Mukaddime”, 2; İbn Mâce, “Mukaddime”, 4; Ebû Dâvûd, “İlim”, 4; Tirmizî, “İlim”, 8.

⁸⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 378, No: 361.

Sehl b. Musa → Hüseyin b. Hasan el-Mervezî → Süfyân b. Uyeyne → Abdurrahman b. Zeyd b. Elsem → Zeyd b. Elsem → Atâ b. Yesâr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: “Rasûlullah’tan hadîslerin yazılması hususunda izin almaya çalıştık fakat bundan kaçındı.”⁸¹

8. İlim, (hadîs) Şehadeti Kabul Edilen Kimseden Alınmalı Görüşü:

(27) Birinci Rivâyet:

حدثنا الحضرمي ، وعمر بن أيوب قالا : ثنا محمد بن بكر ، ثنا حفص بن عمر ، قاضي حلب ، عن صالح بن كيسان ، عن محمد بن كعب ، عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا تأخذوا العلم إلا عن من تجيزون شهادته »

el-Hadramî ve Ömer b. Eyyûb → Muhammed b. Bekkâr → Hafs b. Ömer → Sâlih b. Keysân → Muhammed b. Kâb isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Rasûlullah’ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir. “İlmi(hadîsi) ancak şehadetini geçerli saydığınız kimselerden alınız.”⁸²

(28) İkinci Rivâyet:

حدثني أبي ، ثنا أحمد بن حازم الغفاري ، ثنا حسن بن قتيبة ، ثنا عبد الله بن زياد ، يعني ابن سمعان المخزومي ، عن عطاء ، يعني ابن أبي رباح ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إن أخوف ما أخاف على أمتي العصبية والقدرية والرواية عن غير عدل »

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî → Ahmed b. Hâzım el-Gıfârî → Hasen b. Kuteybe → Abdullah b. Ziyâd → Atâ’ b. Ebî Rabâh isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Rasûlullah’ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ümmetim için en çok korktuğum şey ırkçılık(asabiyet), kaderiye ve adil olmayanda rivâyet edilmesidir.”⁸³

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

حدثناه أبي ثنا محمد بن معمر البحراني ثنا عمر بن يونس ثنا سعيد الحمصي عن هارون عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم هلاك أمتي في ثلاث في العصبية والقدرية والرواية عن غير ثبت

Abdurrahman b. Hallâd → Muhammed b. Ma’mer → Ömer b. Yunus → Saîd el-Hımsî → Hârûn → Mücâhid → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)⁸⁴

⁸¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 379, No: 362; Ayrıca bkz. Darimî, “Mukaddime”, 42.

⁸² Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 411, No: 434. Ayrıca bkz. Ali el-Muttâkî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 405

⁸³ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 412, No: 435.

⁸⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 412, No: 436.

II. HÂKİM EN-NÎSÂBÛRÎ VE MA'RİFE'Sİ

A. Hâkim en-Nîsâbûrî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği ve Eserleri

3 Rebülevvel 321 tarihinde Nişabur'da doğmuştur. Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî'dir. Künyesi İbnü'l-Beyyi', nisbeleri Dabbî ve Tahmânî, lakabı ise Hâkim'dir.⁸⁵ Küçüklüğünden itibaren babasının ve dayısının gözetiminde hadîs öğrenmeye başlamış, ilk semâ meclisine dokuz yaşında katılmış ve on üç yaşında İbn Hıbbân'dan hadîs imlâ etmiştir.⁸⁶ Âlimlerle teşrik-i mesaide bulunmak için ilk önce 341 senesinde Irak'a ardından da 343 senesinde Horasan'a oradan da Mâverâünnehir bölgesine gitmiştir.⁸⁷ Gittiği yerlerde tanınmış muhadîslerle görüşüp âli isnadlar elde etmiştir. Pek çok kişiden hadîs işitmiştir. Hocalarının çoğu Nişabur'dadır ve bin civarındadır. Nişabur dışındaki bölgelerden de bine yakın hocadan hadîs dinlemiştir.⁸⁸ Hadîs ilmini hâfız Ali b. Hamşâz, zâhid Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah es-Saffâr, hadîs hâfızı İbnü'l-Ahrem, Ebû'l-Abbâs el-Esam, Ebû Ali en-Nîsâbûrî ve Ebû Ahmed Hâkim el-Kebîr gibi meşhûr âlimlerden öğrenmiştir.⁸⁹ Irak'a gitmeden önce Ebû Sehl Muhammed b. Su'lukî'den, gittikten sonra da fakih Ebû Ali b. Ebû Hüreyre'den de fıkıh öğrenimini görmüştür.⁹⁰ Ebû Ömer b. Muhammed b. Ca'fer el-Huldî, Ebû Osman el-Mağribî ve bir çok mutasavvıfın sohbetlerinde bulunmuştur. Vaktinin imamı kabul edilen Ebû Bekr ed-Dabbî'nin sohbetine özel bir önem vermiş, sohbet esnasında cerh, ta'dil ve ilel gibi konularda hocasına danışmıştır.⁹¹ Onun diğer hocaları arasında Muhammed b. Ali el-Müzekker, Ebû Hâmid el-Hasnûye, Ebû Amr Osmân b. Simâk, Ebû Bekr en-Neccâr, Abdurrahman b. Hamdân gibi muhaddisler bulunmaktadır.⁹² 355'te Mâverâünnehir'de 367'de de Irak'ta hadîs okutan⁹³ Hâkim'in talebeleri arasında Ebû'l-Feth b. Ebû'l-Fevâris, Ebû Zer el-Herevî, Ebû Bekr el-

⁸⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 473.

⁸⁶ Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, III, 320.

⁸⁷ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1039.

⁸⁸ İbn Hallikân, *Vefâyetü'l-a'yân*, IV, 280.

⁸⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVII, 163.

⁹⁰ İbn Hallikân, *Vefâyetü'l-a'yân*, IV, 280.

⁹¹ Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, nâşirin mukaddimesi, s.1

⁹² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 473; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVII, 164; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 232.

⁹³ Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, nâşirin mukaddimesi, s. 1

Beyhakî, Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî, Ebû Salih el-Müezzîn, Ebû Ala' el-Vâsîfî, Muhammed b. Ahmed b. Yakub, Osman b. Muhammed el-Cemhî, ez-Zekî Abdulhamid el-Buhayrî, Ebû Bekr b. Halef eş-Şîrâzî gibi âlimler bulunmaktadır. Hocalarından Ahmed b. Ebû Osman el-Hîrî, Ebû İshak el-Müzekkî ve Dârekutnî ayrıca kendisinden hadîs rivâyet etmişlerdir.⁹⁴

Hâkim, insanların imametinde ve büyüklüğünde ittifak ettiği hafız, ârif, sika bir kimse olarak kabul edilmiştir. Özellikle kaynaklarda onun güçlü bir hadîs hâfızı olduğu belirtilmektedir. Hâkim Ebû Abdullah, döneminin hadîs hıfzı ve ileli konusunda meşhur olan Hicaz, Şam, İrakeyn, Cibâl, Rey, Taberistan, Kûmis, Horasanın tamamı ve Maverâünehir bölgelerindeki âlimlerin hiçbirisiyle karşılaştırılmaksızın öne çıkmıştır. Hadîs hafızı Ebû Hâzım el-Abdûyî hadîsleri ezberleme ve illetlerini ortaya çıkarma konusunda Nişabur'da İmam Müslim'den sonra yetişen sayılı hafızlar arasında Hâkim'in adını da zikretmiştir. Hocalarından hadîs hâfızı ve münekkidi Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed el-Haccâcî onun kendisinden daha kuvvetli bir hâfız olduğunu söylemiş, Hâkim el-Kebîr de yerini ancak talebesi Hâkim'in doldurabileceğini söylemiştir.⁹⁵ İbn Hacer, onun hadîste imam olduğunu ifade etmiş fakat *el-Müstedrek*'teki bazı zayıf hadîsleri sahih kabul ettiğini bunu da onun bilmeden mi yoksa bilerek mi yaptığı hususunda şüphelerinin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca İbn Hacer, ömrünün sonlarında hafızasının zayıfladığını işaret eden rivâyetlerin bulunduğunu, *ed-Duafâ* isimli esrinde kesinlikle hadîs alınmaması gerektiğini söylediği râvilerden *el-Müstedrek*'te rivâyette bulunmasının da bunun delili olduğunu belirtmiştir.⁹⁶ *El-Müstedrek*'teki rivâyetleri hususunda çokça eleştirilmiş hatta bu rivâyetlerden dolayı şîilikle suçlanmıştır. Nişabur'da 359 senesinde Ebû Nasr Muhammed b. Abdülcebbâr el-Utbî yönetimindeki Samanoğulları devletinde kadılık görevine getirilmiş, daha sonra Cürcan kadılığına atanmasına rağmen bunu kabul etmemiştir. Ayrıca Samanîlerin temsilcisi olarak Büveyhîler'e elçi sıfatıyla gitmiş ve görevini de başarıyla ifa etmiştir.⁹⁷

Hâkim en-Nisâbü'rî, 3 Safer 405 tarihinde vefat etmiş, ikindi namazından sonra defnedilmiş namazı ise Kadı Ebû Bekr el-Hırî kıldırmıştır.⁹⁸

⁹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 473; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVII, 164; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 232.

⁹⁵ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, IV, 159.

⁹⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 232.

⁹⁷ İbn Hallikân, *Vefâyetü'l-a'yân*, IV, 281.

⁹⁸ İbn Hallikân, *Vefâyetü'l-a'yân*, IV, 281.

Hâkim hakkında bilgi veren kaynaklar onun şîlîğini tartışmışlardır. Kaynaklarda onun şîlîğe meylettiği ifade edilmiştir. Taceddin es-Sübkî buna karşı çıkmış ve Hâkim'in hocalarının ehl-i sünnet akidesine sahip kimselerden olduğunu, ehl-i sünnet akidesinin şîlîğe karşı çıktığını ifade etmiş ayrıca Hâkim'in şîa taraftarlarını bidatçi sayan Eşarî mezhebini benimsediğini de eklemiştir.⁹⁹ Hâkim'in şîilikle suçlanması başlıca sebebi *el-Müstedrek*'teki Hz. Ali'nin faziletleri ile ilgili rivâyetlerdir. Bunların içinde en çok eleştirilen rivâyet ise "hadîsü't-tayr" diye meşhur olanıdır. Buna göre Hz. Peygamber'in sofrasına kızartılmış bir kuş getirilmiş Resûl-i Ekrem, "Ya Rabbi! En sevdiğin kulunu gönder de bu kuşu onunla beraber yiyelim" diye dua etmiş, bunun üzerine Hz. Ali çıkagelmiştir. Bazı âlimler bu hadîsi uydurma kabul etmiş, Sübkî ise zayıf bulmuştur.¹⁰⁰ Hâkim'e yönelik bu iddia onun ehl-i beyti çok sevmesinden kaynaklandığı açıktır. Sübkî, ayrıca Hâkim'in *Kitâbu'l-Erbâin*'de Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın faziletlerini ortaya koyan bir bâb açtığını diğer sahâbe-i kiram arasından onlara özel bir yer tayin ettiğini ifade etmiş *el-Müstedrek*'te de ilk olarak Ahmed ibn Ebû Vehb'in hadîsini rivâyet ederek Hz. Osman'ın faziletini zikrettiğini belirtmiştir.¹⁰¹

Hâkim'in *Ma'rife*'den başka şu eserleri bulunmaktadır.

1- *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*: Müellif, Buhârî ve Müslim'in veya onlardan birinin şartlarına uyduğu halde eserlerine almadıkları rivâyetleri zikretmiştir. Rivâyetler arasında zayıf hatta mevzûlar da bulunmaktadır.

2- *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*: Hadîs usûlû sahasında müstakil olarak telif edilen ikinci eser kabul edilmiştir.

3- *Kitâbü'l-İklîl*: Hz. Peygamber'in ve aile fertlerinin hayatıyla ilgili bilgileri ihtiva eden bir eserdir.

4- *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*: Hadîs usûlüne dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

5- *el-Medhal ilâ ma'rifeti's-Sahîhayn*: Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerini tanıtmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

⁹⁹ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, IV, 161-163.

¹⁰⁰ Kandemir, M. Yaşar, "Hâkim en-Nîsâbûrî", *DİA*, XV, 191.

¹⁰¹ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, IV, 167.

6- *Târihu Nisâbûr*: Eserde Nişabur'da yetişen 2500'den fazla âlim ve önemli şahsiyetler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

7- *Suâlâtü'l-Hâkim en-Nisâbûrî li'd-Dârekutnî fi'l-cerh ve't-ta'dîl*: Mükerrerleriyle birlikte 531 râvinin ne ölçüde güvenilir olduğu hususunda kısa bilgiler ihtiva eden bir eserdir.¹⁰²

8- *Suâlâtü Mesûd b. Ali es-Sicî meâ esileti'l-Bağdâdiyyîn an ahvâli'r-ruvât*: Râvilerin cerh ve ta'diline, ayrıca hadîsle ilgili bazı konulara dair sorulan 342 meselenin cevaplarını ihtiva eden bir eserdir.¹⁰³

9- el-Fevâid:

10- Cüz':

Kaynakların belirttiğine ve kendisinin *el-Müstedrek*'te verdiği bilgilere göre Hâkim'in ayrıca şu eserleri bulunmaktadır: *ed-Duafâ*, *el-Emâlî*, *Fezâilü Fâtıma*, *Fezâilü's-Şâfi*, *Hasâisü'l-aşere*, *el-İlel*, *Kitâbü'd-Duâ*, *Kitâbü'l-Erbâin*, *Kitâbü'l-Künâ*, *Maktelü'l-Hüseyn*, *el-Ma'rife fî zikri'l-muhadramîn*, *Mu'cemü şüyûhi'l-Hâkim*, *Müzekki'l-ahbâr*, *Salâtü'd-duhâ*, *Terâcimü'l-müsned alâ şarti's-sahîhayn*, *et-Tabakât*.¹⁰⁴

B. Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs

Eser, Râmihürmüzî'nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl*'ının ardından hadîs usûlü alanında elimize ulaşmış ikinci müstakil çalışma olarak bilinmektedir. Müellif, bidatlerin çoğaldığını, hadîsleri yazma hususunda kendilerini adeta buna adayıp çokça istemeleri fakat bunu da ihmal ve dikkatsizlikle yapmaları sebebiyle insanların sünnetin usûlüne dair bilgilerinin azaldığını, bu durumda kendisini, hadîs talebelerinin ve hadîsleri yazmaya gayret gösterenlerin ihtiyacı olan, hadîs ilminin çeşitlerini kapsayan ve ayrıntıya girmeksizin özet niteliği taşıyan hakiki bir kitap yazmaya sevkettiğini belirtmiştir.¹⁰⁵ Eserin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

-Hâkim eserinde hadîs usûlü ile ilgili kendi tespit etmiş olduğu 52 konuya temas ederek kendi dönemine kadar yazılan en geniş usul eserini meydana getirmiştir.

¹⁰² Kandemir, M. Yaşar, "Hâkim en-Nisâbûrî", *DİA*, XV, 192.

¹⁰³ Kandemir, M. Yaşar, "Hâkim en-Nisâbûrî", *DİA*, XV, 192.

¹⁰⁴ Kandemir, M. Yaşar, "Hâkim en-Nisâbûrî", *DİA*, XV, 192, 193.

¹⁰⁵ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 106, 107.

- Eser incelendiğinde bütün hadîs usûlü konularının yer almadığı görülmektedir.
- Eserde konular dönemin özelliğine uygun olarak senedli zikredilmektedir
- Konular incelendiğinde müellif genelde senedle ilgili konulara öncelik vermiş özellikle de isnaddaki râvilerin çeşitli açılardan durumlarına (sahabi, künye v.s) dikkat çekmiş, buna ilave olarak metin ve ricâl ilminden de bahsetmiştir.
- Müellif konu ile ilgili görüşünü çoğunlukla konunun sonunda ifade ederken bazen de konunun başında belirtmiştir.
- Müellif konuyu açıklarken rivâyetleri bazen örnek, bazen de bizatihi konuyu belirleyen delil olarak zikretmiştir.
- Genelde konu ile ilgili bir hadîs zikretmiştir.
- Hâkim sadece hadîsleri delil olarak kullanmamış, bazı konularda âyetleri de delil sadedinde zikretmiştir.
- Meşhur hadîslerden bazılarını farklı konularda delil olarak tekrarlamıştır.
- Müellif delil veya örnek olarak kullandığı rivâyetlerde merfûdan maktûya doğru sıra takip etmiştir.
- Çok az da olsa muallak rivâyetler zikretmiştir.
- Çalışmada başlıklar muhtevayı yansıtacak şekilde ayrıntılı olarak konulmuştur.

C. Hakim en-Nîsâbûrî'nin Kullandığı Rivâyetler

Hâkim, hadîs usûlü prensiplerine dayanak olarak 13 konu başlığı altında 34 rivâyete yer vermiştir. Sadece bir rivâyeti başka bir tarîlle de nakletmişböylece rakam 35'e ulaşmıştır.

1. Muhaddislerin Fazileti:

(1) Birinci Rivâyet

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب ثنا إبراهيم بن مرزوق البصري بمصر ثنا وهب بن جرير ثنا شعبة عن معاوية بن قرة قال : سمعت أبي يحدث عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : لا يزال ناس من أمتي منصورين لا يضرهم من خذلهم حتى تقوم الساعة

Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → İbrahim b. Merzûk → Vehb b. Cerîr → Şu'be → Muaviye b. Kurra isnadıyla rivâyet edildiğine göre O, babasını (Kurra b. İyâs) Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: “Ümmetimden bir topluluğa kıyamet kopuncaya kadar yardım devam edecektir. Bu topluluğu yalnızlığa itenler onlara asla zarar veremeyecektir.”¹⁰⁶

2. Âli İsnadı Elde Etmek:

(2) Birinci Rivâyet

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب ، ثنا محمد بن إسحاق الصغاني ، ثنا أبو النضر ، ثنا سليمان بن المغيرة ، عن ثابت ، عن أنس قال : كنا نهينا أن نسأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن شيء ، فكان يعجبنا أن يأتيه الرجل من أهل البادية فيسأله ونحن نسمع فأتاه رجل منهم ، فقال : يا محمد ، أتانا رسولك ، فزعم أنك تزعم أن الله أرسلك ، قال : « صدق » ، قال : فمن خلق السماء ؟ ، قال : « الله » ، قال : فمن خلق الأرض ؟ ، قال : « الله » ، قال : فمن نصب هذه الجبال ؟ ، قال : « الله » ، قال : فمن جعل فيها هذه المنافع ؟ ، قال : « الله » ، قال : فبالذي خلق السماء والأرض ، ونصب الجبال ، وجعل فيها هذه المنافع الله أرسلك ؟ ، قال : « نعم » ، قال : وزعم رسولك أن علينا خمس صلوات في يومنا وليلتنا ، قال : « صدق » ، قال : فبالذي أرسلك ، الله أمرك بهذا ؟ ، قال : « نعم » ، قال : وزعم رسولك أن علينا صدقة في أموالنا ، قال : « صدق » ، قال : فبالذي أرسلك ، الله أمرك بهذا ؟ ، قال : « نعم » ، قال : وزعم رسولك أن علينا صوم شهر في سنتنا ، قال : « صدق » ، قال : فبالذي أرسلك ، الله أمرك بهذا ؟ ، قال : « نعم » ، قال : وزعم رسولك أن علينا حج البيت من استطاع إليه سبيلا ، قال : « صدق » ، قال : فبالذي أرسلك ، الله أمرك بهذا ؟ ، قال : « نعم » ، قال : والذي بعثك بالحق لا أزيد عليهن ، ولا أنقص منهن ، فلما مضى ، قال : « لنن صدق ليدخلن الجنة »

Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → Muhammed b. İshâk es-Sağânî → Ebu'n-Nadr → Süleyman b. el-Muğîra → Sâbit isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.) herhangi bir şey sormaktan nehyolunmuştuk. Bu sebeple bir bedevinin ona gelip bazı şeyler sorması ve bizimde bunu dinlememiz hoşumuza gidiyordu. Bir gün böyle bir adam geldi ve dedi ki: Ey Muhammed! Senin bize gönderdiğin elçinin söylediklerine göre, “Sen, Allah tarafından gönderildiğini söylüyormuşsun.” Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. O adam: “Peki öyleyse gökyüzünü kim yarattı?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.): “Allah yarattı” buyurdu. O adam: “Yeri kim yarattı?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Allah” buyurdu. O adam: “Peki yeryüzüne bu dağları kim dikti?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Allah” buyurdu. O adam: “Yeryüzünde insanlara pek çok faydalı şeyleri kim yarattı?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.): “Allah” buyurdu. O zaman adam göğü ve yeri yaratan, yeryüzüne dağları diken ve orada insanların faydasına pek çok şeyi yaratan Allah adına söyle, Seni Peygamber olarak Allah mı

¹⁰⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 107; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 436, V, 34; İbn Mâce, “Mukaddime”, 1; Tirmizî, “Fiten”, 27.

gönderdi?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.): “Evet” buyurdu. O adam: “Senin gönderdiğin elçi bir gece ve gündüz içerisinde üzerimize beş vakit namaz kılmamız gerektiğini söyledi” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen Allah adına söyle, bunları sana Allah mı emretti?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” buyurdu. Adam: “Senin gönderdiğin elçi bizim mallarımızda sadaka hakkı olduğunu söyledi” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen Allah aşkına söyle, bunu sana Allah mı emretti?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” dedi. Adam: “Gönderdiğin elçi Ramazan ayında oruç tutmamızın gerektiğini söyledi” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen adına söyle, bunu sana Allah mı emretti?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” buyurdu. Adam: “Senin gönderdiğin elçi gücü yeten kimsenin Hac yapması gerektiğini söyledi.” Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen Allah adına söyle, bunu sana Allah mı emretti? Dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” dedi. Bunun üzerine adam: “Senin hak ile gönderene yemin yemin olsun ki ne bunlardan fazla yaparım ne de az” dedi. Adam dönüp gidince, Rasûlullah (s.a.): “Eğer doğru söylüyorsa bu adam mutlaka Cennete gider” buyurdu.¹⁰⁷

3. Sahâbenin Tabakaları

Hâkim sahâbeyi tabakalara ayırmış, sahâbenin birinci, yedinci, dokuzuncu ve sonuncu tabakaları hususunda delil kullanmıştır.

(3) Birinci Rivâyet:

عمر بن عبسة أنه قال : يا رسول الله من تبعك على هذا الأمر ؟ قال : حر وعبد وإذا معه أبو بكر وبلال رضي الله عنهما

Amr b. Abese Hz. Peygamber’e (s.a.) ilk müslümanları sordu: Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Bir hür ve bir köledir” Rasûlullah (s.a.) bunu söylediği zamanda yanında Hz. Ebûbekir ve Bilâl (r.a.) vardı.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 112; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 143, 193; Buhârî, “İlim”, 6; Müslim, “İman”, 10; Tirmizî, “Zekât”, 2; Nesâî, “Sıyâm”, 1.

¹⁰⁸ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 160; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 111, 114, 385; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 52; İbn Mâce, “İkâmü’s-Salât”, 182; Nesâî, “Mevâkıt”, 40.

(4) İkinci Rivâyet:

قال رسول الله صلى الله عليهم وسلم فيهم : « لعل الله قد اطلع على أهل بدر ، فقال : اعملوا ما شئتم فقد غفرت

لكم »

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Umulur ki Allah bedir ehlinin haline vâkıf olmuş ve Dilediğinizi yapın sizi affettim buyurmuştur.”¹⁰⁹

Müellif dokuzuncu tabaka hususunda âyet-i kerimeyi delil olarak kullanmıştır:

الطبقة التاسعة أهل بيعة الرضوان الذين أنزل الله تعالى فيهم (لقد رضي الله عن المؤمنين إذ يبايعونك تحت

الشجرة)

“Allah ağacın altında sana biat eden müminlerden razı oldu.”¹¹⁰

(5) Üçüncü Rivâyet:

رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال لا هجرة بعد الفتح وإنما هو جهاد ونية

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Fetihten sonra hicret yoktur. Artık hicret cihat ve niyettir.”¹¹¹

4. Mürsel Hadîs:

Müellif, mürsel hadîs bölümünde toplumda her zaman ilmî faaliyeti yürüten ilimle meşgul olan bir kesimin bulunması gerektiğini şu âyetle anlatmaktadır:

(ليتفقوا في الدين ولينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم لعلهم يحذرون)

“(Onlardan bir grup) Din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar.”¹¹²

Ardından semâ’ın önemini anlatmak için şu hadîsleri zikretmiştir:

¹⁰⁹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 161; Müellif burada hadîsi senedsiz bir şekilde vermiştir. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 79; Dârimî, “Rikak”, 48; Buhârî, “Cihad”, 141, “Megâzî”, 47, “Tefsîr”, 60; Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 161; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 108, “Sünnet”, 9; Tirmizî, “Tefsîr”, 61.

¹¹⁰ el-Feth, 48/18.

¹¹¹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 164; Ayrıca bkz. Buhârî, “Cezâu’s-Sayd”, 10, “Cihad”, 1, 27, 94; Müslim, “Hac”, 445.

¹¹² et-Tevbe, 9/122.

(6) Birinci Rivâyet:

حدثنا أبو جعفر محمد بن علي الشيباني بالكوفة ، ثنا أحمد بن حازم بن أبي غرزة ، حدثنا ضرار بن صرد ، ثنا أبو بكر بن عياش ، عن الأعمش ، عن عبد الله بن عبد الله الأسدي ، عن سعيد بن جبیر ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « تسمعون ويسمع منكم ، ويسمع ممن يسمع منكم »

Ebû Cafer Muhammed b. Ali eş-Şeybânî → Ahmed b. Hâzîm b. Ebî Ğaraze → Dırâr b. Surad → Ebû Bekr b. İyâş → A'meş → Abdullah b. Abdullah el-Esedî → Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Siz (benden) işitirsiniz, sizden (başkaları) işitir, sizden işitenlerden de (başkaları) işitir.”¹¹³

(7) İkinci Rivâyet:

قوله صلى الله عليه وسلم : « نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها حتى يؤديها إلى من لم يسمعها »

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Allah hadîsimi işitip iyice kavrayan ve onu işitmeyenlere aktaranın yüzünü nurlandırır.”¹¹⁴

5. Tâbiîn Tabakası:

Hâkim konu ile ilgili olarak ilk önce şu âyet-i kerîmeyi zikretmiştir:

قال الله عز وجل : والسابقون الأولون من المهاجرين والأنصار والذين اتبعوهم بإحسان رضي الله عنهم ورضوا عنه وأعد لهم جنات تجري تحتها الأنهار خالدين فيها أبداً ذلك الفوز العظيم

“İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.”¹¹⁵

Rivâyet şu şekildedir:

(8) Birinci Rivâyet:

حدثناه أبو عمرو عثمان بن أحمد بن السماك ببغداد ، وأبو العباس محمد بن يعقوب الأموي بنيسابور ، وأبو أحمد بكر بن محمد الصيرفي بمر ، قالوا : حدثنا أبو قلابة عبد الملك بن محمد الرقاشي ، حدثنا أزهر بن سعد ، ثنا ابن عون

¹¹³ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 182; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 321; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10.

¹¹⁴ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 182; Ayrıca bkz. Ahmet b. Hanbel, I, 436, IV, 80; Dârimî, “Mukaddime”, 24; İbn Mace, “Mukaddime”, 18, “Menâsik”, 76; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Tirmizî, “İlim”, 7.

¹¹⁵ Tevbe, 9/100.

، عن إبراهيم ، عن عبيدة ، عن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « خير الناس قرني ، ثم الذين يلونهم ، ثم الذين يلونهم »

Ebû Amr Osman b. Ahmed b. Simâk, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Emevî ve Ebû Ahmed Bekr b. Muhammed es-Sayrafi → Ebû Kılâbe Abdu'l-Melik b. Muhammed er-Rekâşî → Ezher b. Sa'd → İbn Avn → İbrahim → Abîde es-Selmânî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesud Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İnsanların en hayırlısı benim çağdaşlarımdır. Daha sonra ondan sonra gelenler ve daha sonra da ondan sonra gelenlerdir."¹¹⁶

Bu hadîsin diğer bir tariki şu şekildedir:

محمد بن صالح بن هانئ ثنا محمد بن نعيم ثنا عمرو بن علي ثنا أزهر ثنا بن عون عن إبراهيم عن عبيدة عن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : خير الناس قرني

Muhammed b. Sâlih → Muhammed b. Nuaym → Amr b. Ali → Ezher → İbn Avn → İbrahim → Ubeyde → Abdullah b. Mesûd → Rasûlullah (s.a.)¹¹⁷

6. Etbâu't-Tabiîn Tabakası:

(9) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن علي بن محمد بن سختويه العدل ، أنا هشام بن علي السدوسي أن موسى بن إسماعيل حدثهم ، حدثنا أبان بن يزيد ، عن أبي جمره ، عن زهدم الجرمي ، عن عمران بن حصين ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « خير الناس القرن الذي بعثت فيهم ، ثم الذين يلونهم ، ثم الذين يلونهم ، ثم ينشأ قوم يشهدون ، ولا يستشهدون ، ويحلفون ، ولا يستحلفون ، ويخونون ، ولا يؤتمنون ، يفشو فيهم السمن »

Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Sehtûya → Hişâm b. Ali es-Sedûsî → Musa b. İsmail → Ebân b. Yezîd → Ebû Cemra → Zehdem el-Cermî isnadıyla rivâyet edildiğine göre İmrân b. Husayn Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İnsanların en hayırlısı kendilerine gönderildiğim asır(da yaşayanlar)dır. Sonra onların peşlerinden gelenler, daha sonra da onların peşlerinden gelenlerdir. Sonra bir nesil ortaya çıkar, kendilerinden şahitlik yapmaları istenmeden şahitlik yaparlar, yemin etmeleri istenmeden yemin ederler, emanete hıyanet ederler, emin değillerdir ve aralarında da şişmanlık da yaygındır."¹¹⁸

¹¹⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 202; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 378, 434, IV, 267, 276; Buhârî, "Şehâdât", 9, "Fedâilü'l-Ashâb", 1, "Rikâk", 7; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 210; Tirmizî, "Fiten", 45, "Şehâdât", 4, "Menâkıb", 57.

¹¹⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 202.

¹¹⁸ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 210; Ayrıca bkz. Buhârî, "Şehâdât", 9; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 210.

7. Büyüklerin Küçüklerden Rivâyeti:

(10) Birinci Rivâyet:

قال النبي صلى الله عليه وسلم : « الكبر الكبير »

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Büyüğüne saygılı ol, büyüğüne saygılı ol.”¹¹⁹

(11) İkinci Rivâyet:

قال النبي صلى الله عليه وسلم : « البركة مع أكابرهم »

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Bereket büyüklerle birlikte.”¹²⁰

(12) Üçüncü Rivâyet:

عائشة رضي الله عنها أنها قالت : أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن ننزل الناس منازلهم

Hiz. Âişe, Rasûlullah'ın (s.a.) İnsanlara seviyelerine göre konuşmamızı emrettiğini söylemiştir.¹²¹

8. Sahih ve Sakimi Bilgisi:

(13) Birinci Rivâyet:

حدثنا أبو الحسين أحمد بن عثمان بن يحيى المقرئ ببغداد قال : ثنا العباس بن محمد الدوري ، قال : ثنا محمد بن عمران بن أبي ليلى ، قال : حدثني أبي ، عن ابن أبي ليلى ، عن عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن ثابت بن قيس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « تسمعون ويسمع منكم ، ويسمع من يسمعون منكم ويسمع من الذين يسمعون من الذين يسمعون منكم ثم يأتي من بعد ذلك قوم سمان يحبون السمن ويشهدون قبل أن يسنلوا »

Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Osman b. Yahya el-Mukri → Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî → Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyla → Babası (İmrân b. Ebî Leyla) → İbn Ebî Leyla → İsa b. Abdurrahman b. Ebî Leyla isnadıyla rivâyet edildiğine göre Sâbit b. Kays Hiz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Siz (benden) işitirsiniz, sizden (başkaları) işitir, sizden işitenlerden de (başkaları) işitir, sizden

¹¹⁹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 214; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 2, 3; Dârimî, “Kasâme”, 2; Buhârî, “Edeb”, 89; Müslim, “Kasâme”, 1; Ebû Dâvûd, “Diyet”, 8; Nesâî, “Kasâme”, 4.

¹²⁰ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 214; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, IX, 16; İbn Hibbân, Sahîh, II, 319.

¹²¹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 217; Ayrıca bkz. Müslim, “Mukaddime” 6; Ebû Dâvud, “Edeb”, 20.

işitenleri işitenlerdende (başkaları) işitir. Sonra şişman bir kavim gelir, şişmanlığı severler ve kendilerinden istenmeden şahitlik yaparlar.”¹²²

(14) İkinci Rivâyet:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : أخبرنا محمد بن عبد الله بن عبد الحكم ، قال : أخبرنا ابن وهب قال : أخبرني مسلمة بن علي ، عن زيد بن واقد ، عن حرام بن حكيم قال : سمعت أنس بن مالك يقول : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « حدثوا عني كما سمعتم ولا حرج ، إلا من افترى علي كذبا متعمدا بغير علم ، فليتبوأ مقعده من النار »

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem → İbn Vehb → Mesleme b. Uley → Zeyd b. Vâkîd → Harâm b. Hakîm isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Malik Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Benden işittiğiniz hadîsi rivâyet edin, bir mahzuru yoktur. Ancak bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunan cehennemde ki yerine hazırlansın.”¹²³

9. Kabile Bilgisi:

(15) Birinci Rivâyet:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : ثنا الربيع بن سليمان ، وسعيد بن عثمان التنوخي قالوا : حدثنا بشر بن بكر ، عن الأوزاعي قال : حدثني أبو عمار شداد ، عن واثلة بن الأسقع ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إن الله اصطفى بني كنانة من ولد إسماعيل ، واصطفى من بني كنانة قريشا ، واصطفى من قريش بني هاشم ، واصطفاني من بني هاشم »

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → Rebî' b. Süleyman ve Saîd b. Osman et-Tenûhî → Bîşr b. Bekr → Evzâî → Ebû Ammâr Şeddâd isnadıyla rivâyet edildiğine göre Vâsile b. el-Eska' Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Allah-u Teâlâ İsmailoğullarından Benî Kinâne'yi seçti, Ben-i Kinâne'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Hâşimoğullarını seçti ve Hâşimoğullarından ise beni seçti.”¹²⁴

¹²² Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 239; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 321; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II, 71.

¹²³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 240; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 65, II, 413, III, 279; Dârimî, “Mukaddime”, 25; Buhârî, “İlim”, 38; Müslim, “Mukaddime”, 2; İbn Mâce, “Mukaddime”, 4; Ebû Dâvûd, “İlim”, 4; Tirmizî, “İlim”, 8.

¹²⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 474; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 107; Müslim, “Fedâil”, 1; Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

(16) İkinci Rivâyet:

حدثنا أبو سعيد أحمد بن يعقوب الثقفي قال : حدثنا محمد بن عبد الله بن سليمان قال : حدثنا العلاء بن عمرو الحنفي قال : ثنا يحيى بن بريد الأشعري قال : أخبرنا ابن جريج ، عن عطاء ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أحبوا العرب لثلاث : لأني عربي ، والقرآن عربي ، وكلام أهل الجنة عربي »

Ebû Saîd Ahmed b. Yakub es-Sekafî → Muhammed b. Abdullah b. Süleyman → Alâ' b. Amr el-Haneffî → Yahya b. Büreyd el-Eşarî → İbn Cüreyc → Atâ' isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Arapları şu üç şeyden dolayı seviniz: Ben arabım, Kur'ân Arapça ve Cennet ehlinin dili Arapçadır."¹²⁵

Hâkim, bu bab içerisinde "kabilelerin boylarını bilmek" bölümünde ilk önce şu âyeti zikretmektedir:

وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا

Birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık.¹²⁶

(17) Üçüncü Rivâyet:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : حدثنا محمد بن إسحاق الصغاني قال : حدثنا عبد الله بن بكر السهمي قال : حدثنا يزيد بن عوانة ، عن محمد بن ذكوان خال ولد حماد بن زيد ، عن عمرو بن دينار ، عن ابن عمر قال : إنا لقعود بفناء النبي صلى الله عليه وسلم إذ مرت به امرأة ، فقال بعض القوم : هذه بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال أبو سفيان مثل محمد في بني هاشم مثل الريحانة في وسط النتن ، فانطلقت المرأة فأخبرت النبي صلى الله عليه وسلم فجاء النبي صلى الله عليه وسلم ويعرف في وجهه الغضب ، فقال : « ما بال أقوال تبلغني عن أقوام ؟ إن الله خلق السماوات سبعا فاختار العلى منها فأسكنها من شاء من خلقه ، ثم خلق الخلق فاختار من الخلق بني آدم ، واختار من بني آدم العرب واختار من العرب مضر ، واختار من مضر قريشا ، واختار من قريش بني هاشم ، واختارني من بني هاشم ، فإنا من خيار إلى خيار ، فمن أحب العرب فبحبي أحبهم ، ومن أبغض العرب فببغضي أبغضهم »

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → Muhammed b. İshâk es-Sağânî → Abdullah b. Bekr es-Sehmî → Yezîd b. Avâne → Muhammed b. Zekvân → Amr b. Dinâr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in mescidinin önünde oturuyorken bir kadın geçti. Ordaki gruptan birisi Rasûlullah'ın kızıdır dedi. Ebu Süfyan şöyle dedi: Haşimoğulları içinde Muhammed kötü kokular arasında reyhan çiçeği gibidir. O hanım gitti ve Hz. Peygamber'e haber verdi. Hz. Peygamber yüzünden memnuniyetsizlik ifadesi varken geldi: ve şöyle

¹²⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 474; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI, 185, *el-Mu'cemü'l-evsât*, V, 369; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 97.

¹²⁶ Hucurat, 49/13.

buyurdu: Kabilelerden bahseden bu sözler nedir? Allah Teâlâ yedi (kat) yarattı ve o yedi kat göğün üst kısmını seçti, yarattıklarından istediğini oraya yerleştirdi. Sonra varlıkları yarattı yarattıkları içinde ademoğullarını seçti. Ademoğullarından Arapları seçti Araplar içinde Mudar kabilesini seçti, Mudardan Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Haşimoğullarını seçti Haşimoğulları içinden beni seçti. Ben (süre gelen) hayırlılar neslindenim. Kim arabı severse benim sevgim onunladır. Kimde onlara buğz ederse benim buğzum onlarıdır.¹²⁷

(18) Dördüncü Rivâyet:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « في كل دور الأنصار خير »

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Ensâr'ın her mahallesinde hayır vardır.”¹²⁸

10. Neseb Bilgisi:

(19) Birinci Rivâyet:

حدثنا أبو بكر محمد بن أحمد بن بالويه الجلاب قال : ثنا أبو بكر محمد بن شاذان الجوهري قال : ثنا يوسف بن سلمان قال : ثنا حاتم بن إسماعيل قال : ثنا أبو الأسباط الحارثي ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « تعلموا أنسابكم تصلوا أرحامكم »

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed → Ebû Bekir Muhammed b. Şâzân el-Cevherî → Yusuf b. Selmân → Hâtim b. İsmail → Ebû'l-Esbât el-Hârisî → Yahya b. Ebî Kesîr → Ebî Seleme isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre Hiz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Neseblerinizi öğreniniz, akrabalarınızı ziyaret ediniz (sila-i rahim)”¹²⁹

(20) İkinci Rivâyet:

حدثنا عبد الله بن جعفر الفارسي قال : حدثنا يعقوب بن سفيان الفارسي قال : حدثنا سعيد بن أبي مريم قال : حدثنا الليث بن سعد ، عن خالد بن يزيد ، عن سعيد بن أبي هلال ، عن عمارة بن غزية ، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن ، عن عائشة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال لحسان بن ثابت : « لا تعجل وأت أبا بكر الصديق رضي الله عنه فإنه أعلم قريش بأنسائها حتى يلخص لك نسبي »

¹²⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 483; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 455; *el-Mu'cemü'l-evsât*, VI, 199; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 83.

¹²⁸ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 485; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 56; Buhârî, “Menâkibu'l-Ensâr”, 7; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 177.

¹²⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 489; Müellif bu hadîsi ayrıca “*el-Müstedrek*” isimli eserinde zikretmiştir: Bkz. I, 166.

Abdullah b. Cafer el-Fârisî → Yakub b. Süfyân el-Fârisî → Saîd b. Ebî Meryem → Leys b. Sa'd → Hâlid b. Yezîd → Saîd b. Ebî Hilâl → Umâre b. Ğaziyye → Ebî Seleme b. Abdurrahman isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.) Hasan b. Sâbit'e şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Acele etme. Ebû Bekr Sıddîk'a (r.a.) git. O Kureys'in neseplerini en iyi bilen kişidir. Ta ki benim nesebimi kısaca öğretsin."¹³⁰

(21) Üçüncü Rivâyet:

أخبرني محمد بن الحسن السمسار قال : حدثنا هارون بن يوسف قال : ثنا ابن أبي عمر قال : ثنا سفيان ، عن ابن جدهان ، عن سعيد بن المسيب ، عن سعد أنه قال : للنبي صلى الله عليه وسلم : من أنا يا رسول الله ؟ قال : « أنت سعد بن مالك بن وهيب بن عبد مناف بن زهرة من قال غير هذا فعليه لعنة الله »

Muhammed b. el-Hasen es-Simsâr → Harun b. Yusuf → İbn Ebî Ömer → Süfyân → İbn Cüdân → Sâid b. el-Müseyyeb isnadıyla rivâyet edildiğine göre Sa'd Hz. Peygamber'e (s.a.) "Ben kimim Ya Resulüllah" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sen Zühre oğlu Abdü Menaf oğlu Vüheyb oğlu Mâlik oğlu Sa'dsın. Bundan başkasını söyleyene Allah lanet etsin."¹³¹

(22) Dördüncü Rivâyet:

أخبرنا أبو محمد عبد العزيز بن عبد الرحمن الدباس بمكة ، قال : أخبرنا أبو محمد عبد الرحمن بن إسحاق الكاتب قال : أخبرنا إبراهيم بن المنذر الحزامي قال : حدثني محمد بن فليح ، عن أبيه ، عن إسماعيل بن محمد بن سعد ، عن أبي بكر بن سليمان بن أبي حثمة قال : جاء عبد الرحمن بن الحارث بن هشام إلى سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل ونحن عنده بالعقيق فساله ، عن سامة بن لوي ، فقال سعيد : سألنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلنا يا رسول الله سامة منا أم نحن منه ؟ فقال : « بل هو منا ألم تسمعوا قول شاعر الناقة ؟ »

قال ابن إسحاق : فظننت أنا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أراد بقوله قول شاعر الناقة:

أبلغا عامرا وسعدا رسولاً أن نفسي إليكما مشتاقه إن يكن في عمان داري فإني ماجد ما خرجت من غير فاقه رب كأس هرقت يا ابن لؤي حذر الموت لم يكن مهراقه لا أرى مثل سامة بن لوي يوم حلوا به قبيل الناقة

Ebû Muhammed Abdülaziz b. Abdurrahman ed-Debbâs → Ebû Muhammed Abdurrahman b. İshâk → İbrahim b. el-Münzîr el-Hizâmî → Muhammed b. Fülejh → Fülejh → İsmail b. Muhammed b. Sa'd isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebî Hasme şöyle demiştir: Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Said b. Zeyd'e geldi. Biz Akik'te onun yanındaydık. Abdurrahman, Saîd'e Same b.

¹³⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 490; Ayrıca bkz. Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 34.

¹³¹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 490; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 1/137; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 565.

Lüey'i sordu. Said şöyle dedi. Biz Rasûlullah'a "Yâ Rasûlullah Sâm bizden mi yoksa biz ondanmıyız?" diye sorduk. Rasûlullah, "bilakis o bizdendir deve (şairinin) şairinin sözünü duymadınız mı?" İbn İshak, Hz. Peygamber'in o sözü ile şunu kasdettiğini söyledi: Sa'd ve Âmir'e ulaştırın benden, nefsimin sizi arzuladığını, eğer benim evim Ammân'daysa. Ben saygın biriyim, ihtiyaç olmayan biri olarak çıkmadım. Ölüm korkusuyla nice kaseler akıttım. Deveden hemen önce kendisine konuk olan Sâme b. Lüey gibisini görmedim.¹³²

(23) Beşinci Rivâyet:

حدثني أبو علي الحسين بن علي الحافظ قال : أخبرنا محمد بن سعيد بن بكر القاضي بعسقلان ، قال : حدثنا صالح بن علي النوفلي قال : حدثنا عبد الله بن محمد بن ربيعة قال : حدثنا مالك بن أنس ، عن الزهري ، عن أنس بن مالك قال : بلغ النبي صلى الله عليه وسلم أن رجلاً من كندة يزعمون أنه منهم ، فقال : « إنما كان يقول ذاك العباس وأبو سفيان بن حرب إذا قدما اليمن ليأمننا بذلك ، وإنا لا نتقي من آبائنا نحن بنو النضر بن كنانة » ، قال : وخطب رسول الله صلى الله عليه وسلم الناس ، فقال : « أنا محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لوي بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار ، وما افترق الناس فرقتين إلا جعلني الله في الخير منهما حتى خرجت من نكاح ولم أخرج من سفاح ، من لدن آدم حتى انتهيت إلى أبي وأمي ، وأنا خيركم نسبا ، وخيركم أبا »

Ebû Ali el-Hüseyin b. Ali → Muhammed b. Saîd b. Bekr → Salih b. Ali en-Nevfelî → Abdullah b. Muhammed b. Rebîâ → Mâlik b. Enes → Zührî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Hz. Peygamber, Kinde kabilesinden bazı kimselerin O'nun kendi kabilelerinden olduğunu iddia ettiklerini öğrendi. Hz. Abbas ve Ebû Süfyân Yemen'e geldiklerinde bunu güvende olmak için söylüyorlardı ve biz Ben-i Nadr b. Kinâne soyundanız atalarımızı inkar etmiyoruz diyorlardı. Enes b. Mâlik şöyle dedi: Hz. Peygamber insanlara şu şekilde hitap etti: Ben Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürra b. Ka'b b. Lüey b. Ğâlib b. Fahr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nezzâr'ım. İnsanlar iki gruba ayrıldıklarında Allah, beni onlardan hayırlı olanın içine koyar. Ben nikahlı anne ve babalardan oluşan şeyden geliyorum. Sefihlerin soyundan gelmiyorum. Ademden gelen şey babamda ve annemde vardı. Soy olarak en hayırlınız ve aile olarak en hayırlınız benim.¹³³

¹³² Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 491; Şâî, *Müsned*, I, 142-241.

¹³³ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 492.

11. Künye Bilgisi:

(24) Birinci Rivâyet:

الرسول صلى الله عليه وسلم أنه قال : « تسموا باسمي ، ولا تكتنوا بكنيتي »

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “İsmimi isim olarak alın, fakat künyemi almayın.”¹³⁴

(25) İkinci Rivâyet:

عنه صلى الله عليه وسلم : « من تسمى باسمي فلا يكتني بكنيتي »

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “İsmimi alan künyemi almasın.”¹³⁵

(26) Üçüncü Rivâyet:

عنه صلى الله عليه وسلم : « لا تجمعوا بين اسمي وكنيتي »

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “İsmim ve künyemi aynı anda almayın.”¹³⁶

(27) Dördüncü Rivâyet:

فأخبرنا أبو الحسين علي بن عبد الرحمن بن عيسى الدهقان بالكوفة قال : ثنا الحسين بن الحكم الحبري قال : ثنا عبد العزيز بن الخطاب قال : ثنا قيس بن الربيع ، عن ليث ، عن محمد بن نشر الهمداني ، عن محمد ابن الحنفية ، عن علي ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « يولد لك غلام نحلته اسمي وكنيتي » فولد له محمد

Ebû'l-Hüseyin Ali b. Abdurrahman b. İsa ed-Dehkân → Hüseyin b. el-Hakem el-Hıberî → Abdülaziz b. el-Hattâb → Kays b. er-Rebî' → Leys → Muhammed b. Neşr el-Hemdânî → Muhammed b. el-Hanefiyye isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hız. Ali, Hız. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Senin bir çocuğun olacak, ona ismimi ve künyemi vereceksin” diye buyurdu. Sonra Ali'nin oğlu Muhammed doğdu.¹³⁷

¹³⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 527; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 248; Dârimî, “İsti'zân”, 58; Buhârî, “İlim”, 38, “Menâkıb”, 20; Müslim, “Edeb”, 1; İbn Mâce, “Edeb”, 33; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 74.

¹³⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 527; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 454; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 75.

¹³⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 527; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 433; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 329.

¹³⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 528; Ayrıca bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 218.

(28) Beşinci Rivâyet:

أخبرنا أبو عبد الله محمد بن يعقوب الحافظ قال : ثنا محمد بن عبد الوهاب الفراء قال : أخبرنا جعفر بن عون ، عن فطر بن خليفة ، عن منذر الثوري قال : كانت رخصة من رسول الله صلى الله عليه وسلم لعلي رضي الله عنه ، أن قال له : يا رسول الله ، أرأيت إن ولد لي بعدك ولد ذكر ما أسميه ، وأكنيه ، أسميه باسمك أكنيه بكنيتك ؟ قال : « نعم » ، قال : فولد له محمد بن علي ، فسماه محمدا ، وكناه بأبي القاسم

Ebû Abdullah Muhammed b. Yakub el-Hâfiz → Muhammed b. Abdu'l-Vehhâb el-Ferrâ' → Cafer b. Avn → Fitar b. Halîfê isnadiyla rivâyet edildiğine göre Münzir es-Sevrî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in şu sözünde Ali'ye izin vardır. Hz. Ali, Rasûlullah'a “Senden sonra oğlum olursa senin ismini ve künyeni vereyim mi?” diye sordu. Hz. Peygamber “Evet” buyurdu. Ali'nin Muhammed isimli oğlu oldu ve ona Muhammed ismini verdi, Ebû'l-Kâsım diye künyeledi.¹³⁸

(29) Altıncı Rivâyet:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : ثنا حميد بن عياش الرملي قال : حدثنا مؤمل بن إسماعيل ، قال : حدثنا سفيان ، عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة ، أن النبي صلى الله عليه وسلم : كناها أم عبد الله

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub → Humejd b. İyâş er-Remlî → Müemmel b. İsmail → Süfyân → Hişam b. Urve → Urve → isnadiyla rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in kendisine Ümmü Abdullah künyesini verdiğini söylemiştir.¹³⁹

12. Belde Bilgisi:

(30) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الفضل محمد بن أحمد الصيرفي ببغداد ، قال : ثنا أبو الحسن محمد بن أحمد بن البراء قال : أخبرنا محمد بن عمار ، قال : ثنا سالم بن نوح العطار قال : حدثنا الجريري قال : ثنا أبو نضرة ، عن جابر بن عبد الله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : « ليعودن هذا الأمر إلى المدينة كما بدأ منها حتى لا يكون إيمان إلا بها ، ولا يترك المدينة رجل رغبة عنها إلا أبدلها الله من هو خير منه ، وليسمن أقوام بريف وعيش ، فيأتونه ، والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون ، لا يصبر على لأواء المدينة أحد إلا كان له أجر مجاهد »

Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ahmed es-Sayrafi → Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. el-Bera' → Muhammed b. Ammâr → Sâlim b. Nuh el-Attâr → el-Cüreyrî → Ebû Nadra isnadiyla rivâyet edildiğine göre

¹³⁸ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 528; Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “Edeb”, 76; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 91; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 330.

¹³⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*, s. 529; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 151; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIII, 18.

Câbir b. Abdullah Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Bu din işi başladığı yere Medine’ye dönecek (orada son bulacak). İman ancak orada olacak. Bir kimse Medine’yi terk etmezse Allah ona daha hayırlısını verir. Bir grup rahat geçim ve yaşayış duyar ve ona gider. Bilseler Medine onlar için daha hayırlıdır. Medine’nin geçim darlığına sabreden kimseye mücahid sevabı vardır.”¹⁴⁰

13. Lakap Bilgisi:

(31) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو بكر محمد بن المؤمل بن الحسن بن عيسى قال : حدثنا الفضل بن محمد الشعراني قال : ثنا إبراهيم بن حمزة قال : ثنا عبد العزيز بن أبي حازم ، عن أبي حازم ، عن سهل بن سعد قال : استعمل على المدينة رجل من آل مروان ، قال : فدعا سهل بن سعد فأمره أن يشتد عليا ، قال : فأبى سهل ، فقال له : أما إذا أبيت فقل : لعن الله أبا تراب ، فقال سهل : ما كان لعلي اسم أحب إليه من أبي تراب ، وإن كان ليفرح إذا دعي به ، فقال له : أخبرنا عن قصته لم سمي أبا تراب ؟ قال : جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم بيت فاطمة فلم يجد عليا في البيت ، فقال لها : « أين ابن عمك » ، فقالت : كان بيني وبينه شيء ، فغاضبني ، فخرج ولم يقل عندي ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لإنسان : « انظر أين هو ؟ » ، فجاء ، فقال : يا رسول الله صلى الله عليه وسلم : هو في المسجد راقد ، فجاءه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وهو مضطجع قد سقط رداؤه عن شقه فأصابه تراب ، فجعل رسول الله صلى الله عليه وسلم يمسحه عنه ويقول : « قم يا أبا تراب ، قم يا أبا تراب »

Ebû Bekir Muhammed b. el-Müemmel b.el-Hasen b. İsa → Fadl b. Muhammed eş-Şa'rânî → İbrahim b. Hamza → Abdülaziz b. Ebî Hâzım → Ebî Hâzım isnadıyla rivâyet edildiğine göre Sehl b. Sa'd şöyle demiştir: Hz. Ali Medineye mervan ailesinden bir kişiyi amil olarak görevlendirdi. Sehl b. Sa'd'ı çağırdı ve Ali'ye hakaret etmesini emretti Sehl bundan kaçındı Eğer bundan kaçınırsan Allah Ebû Turab'e lanet etsin de dedi Sehl De Ali için EbuTTurab'dan daha güzel bir isim yoktur. BU isimle çağırıldığında mutlu olur. O şahıs sehle Ebu turab isminin niye verildiğini haber ver dedi. Rasûlullah (s.a.) (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Ali'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya “Amcanın oğlu nerede?” diye sordu. Fâtıma, “aramızda bir tatsızlık oldu, bana sinirlendi, dışarı çıktı ve bana da bir şey demedi.” dedi. Rasûlullah, birisine Ali'ye bakmasını söyledi. O kimse (gidip) geldi ve “Yâ Râsulullah o mescide uyuyor” dedi. Rasûlullah gitti, baktı ki Ali yan tarafına yatmış, elbisesi sıyrılmış, vücudu toprağa bulanmış haldedir.

¹⁴⁰ Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 532; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 342.

Rasûlullah: “Yâ Ebâ Turâb kalk, Yâ Ebâ Turâb kalk” diye toprağı Ali’nin üstünden silkmeye başladı.¹⁴¹

14. Arz ve Sema:

(32) Birinci Rivâyet:

Hâkim arz ve semayı aynı seviyede kabul edenlerin şu delilleri ileri sürdüklerini söylemiştir:

حدثنا أبو بكر بن إسحاق قال : أخبرنا علي بن عبد العزيز قال : أخبرنا أحمد بن محمد بن أيوب قال : حدثنا إبراهيم بن سعد ، عن صالح بن كيسان قال : قال ابن شهاب : أخبرني عبيد الله بن عبد الله أن ابن عباس أخبره أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : بعث بكتابه إلى كسرى مع عبد الله بن حذافة ، وأمره أن يدفعه إلى عظيم البحرين ، ويدفعه عظيم البحرين إلى كسرى

Ebû Bekr b. İshak → Ali b. Abdülaziz → Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb → İbrahim b. Sa’d → Sâlih b. Keysan → İbn Şihâb → Ubeydullah b. Abdullah isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.), Kisra’ya Abdullah b. Huzâfe ile bir mektup gönderdi, ve onu Bahreyn emîrine vermesini emretti. Abdullah b. Huzâfe de mektubu Bahreyn emîrine verdi.¹⁴²

(33) İkinci Rivâyet:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : ثنا محمد بن إسحاق الصغاني قال : حدثنا يونس بن محمد قال : ثنا الليث بن سعد قال : حدثني سعيد المقبري ، عن شريك بن عبد الله ، عن أنس بن مالك ، قال : بينا نحن جلوس مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إذ جاء رجل فذكر الحديث ، قال : يا محمد ، إني سأنلك فمشتد عليك في المسألة فلا تجدني في نفسك ، فقال : « سل ما بدا لك » ، فقال : الرجل نشدتك بربك ورب من قبلك ، آله أرسلك إلى الناس كلهم ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اللهم نعم »

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya’kub → Muhammed b. İshak es-Sağânî → Yunus b. Muhammed → Leys b. Sa’d → Saîd el-Makbûrî → Şerîk b. Abdullah isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Biz bir gün mescide oturmuş iken bir adam geldi ve şöyle dedi: “Yâ Muhammed ben sana bir çok şey sormak istiyorum, bana kızma” dedi. Hz. Peygamber (s.a.), “Sormak istediğini sor” buyurdu. Senin Rabbin ve senden öncekilerin Rabbinin hakkı için soruyorum.

¹⁴¹ Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 569; Ayrıca bkz. Buhârî, “Salat”, 58; Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 32.

¹⁴² Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs*, s. 674; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 243; Buhârî, “İlim”, 7, “Cihad”, 101.

Allah mı seni bütün insanlara Peygamber olarak gönderdi. Rasûlullah (s.a.), “Allahım (sen şahitsin) evet” buyurdu.¹⁴³

(34) Üçüncü Rivâyet:

Arz ve semâî aynı seviyede kabul etmeyenlerin delilleri ise şunlardır:

حدثنا أبو العباس محمد بن يعقوب قال : أخبرنا الربيع بن سليمان قال : أخبرنا الشافعي ، قال : أخبرنا سفيان بن عيينة ، عن عبد الملك بن عمير ، عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود ، عن أبيه ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « نضر الله عبدا سمع مقالتي فحفظها ، فوعاها وأداها ، فرب حامل فقه غير فقيه

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub → er-Rebî' b. Süleymân → eş-Şâfî → Süfyân b. Uyeyne → Abdülmelik b. Umeyr → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesûd Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Allah sözümü işiten, ezberleyen, iyice kavrayan ve başkalarına aktaranın yüzünü nurlandırısın. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ama fakih değildir.”¹⁴⁴

III. HATÎB EL-BAĞDÂDÎ VE EL-KİFÂYE'Sİ

A. Hatîb el-Bağdâdî'nin Hayatı, İlmî Kişilği ve Eserleri

23 Cemâzilâhir 392'de Mekke ile Medine arasındaki Vâdilmelel'in Guzeyye kasabasında doğan Hatîb'in tam adı Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî'dir.¹⁴⁵ Soyu, Kûfe yakınlarındaki bir Arap aşiretine dayanmaktadır.¹⁴⁶ Babası, Ebû'l-Hafs el-Kettânî'den Kur'ân eğitimi almış, Derzicân köyünde imamlik ve hatiplik yapmış ve bundan dolayı da hatip unvanını almıştır.¹⁴⁷ Bu unvan daha sonra oğluna geçmiştir. Hatîb, Kur'ân, hadîs ve fıkıh eğitimini ilk olarak babasından almıştır.¹⁴⁸ İlk hadîs dersini on bir yaşında iken Ebû'l-

¹⁴³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 674; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 143, IV, 112; İbn Mâce, “İkâmetü's-Salât”, 194; Nesâî, “Sıyâm”, 1.

¹⁴⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*, s. 677; Ayrıca bkz. Ahmet b. Hanbel, III, 225; IV, 80, 82; V, 183; Dârimî, “Mukaddime”, 24; İbn Mâce, “Mukaddime”, 18, “Menâsik”, 76; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Tirmizi, “İlim”, 7.

¹⁴⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 266.

¹⁴⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, naşirin mukaddimesi, I, 8.

¹⁴⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, naşirin mukaddimesi, I, 9.

¹⁴⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVIII, 271.

Hasen İbn Rezkûye'den almaya başlamış üç yıl aradan sonra tekrar dönmüş ve derse devam etmiştir.¹⁴⁹ Fıkıh öğrenimini başta Ebû'l-Hasen el-Mehâmilî ve Ebû Tayyîb et-Taberî olmak üzere pek çok âlimden görmüştür.¹⁵⁰ Yirmi yaşında iken bir yıl süreyle Basra'ya ve Kûfe'ye gitti. Daha sonra hocası Berkânî'nin telkinleriyle Horasan'a gitti. Hatîb el-Bağdâdî'nin 1000'e yaklaşan hocaları arasında Muhammed b. Ali es-Sûrî, İbnü'l-Müteyyem, Ebû Ömer Abdülvâhid b. Muhammed el-Kâzerûnî, Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, İbn Şâzân el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Hasen el-Hîrî, Ebû Ömer b. Mehdî, İbn Ebî'l-Fevâris gibi âlimler bulunmaktadır.¹⁵¹ Hatîb, tahsilini tamamladıktan sonra yirmi yıldan fazla bir süre bütün vaktini *Târihu Bağdâd*'ı yazmaya ayırmıştır. 444 yılında bu en önemli çalışmayı tamamlayınca hac görevini ifa etmeye karar vermiştir.¹⁵² Hac esnasında hem hocalarından hadîs rivâyet etmiş hem de taleberine hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Hatîb el-Bağdâdî, Nişabûr, İsfahan, Hemezân, Kûfe, Rey, Haremeyn, Dimaşk, Kudüs, Sûr gibi bir çok şehre gitmiş¹⁵³ ve buralardaki pek çok talebe kendisinden rivâyette bulunmuştur. En tanınmış talebeleri arasında Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, İbnü'l-Hâdıbe, Ebû'l-Hüseyn İbnü't-Tuyûrî, Mübârek b. Abdülcebbâr el-Bağdâdî, Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdülbâki el-Ensârî, Muhammed b. Merzûk ez-Ze'ferânî gibi muhaddisler bulunmaktadır.¹⁵⁴

Hatîb el-Bağdâdî, tüm bu yolculuklardan sonra memleketi Bağdad'a dönmüştür. O yıllarda Abbâsi halifesi, Kâim-Biemrillâh idi. Halifenin veziri İbnü'l-Müslime, Hatîb'in yakın arkadaşıydı. Vezir, hadîs ilmindeki yeri dolayısıyla Hatîb'i himayesine almıştır.¹⁵⁵ Vezir, Hatîb'in ilmine olan güveninden dolayı onu hadîs konusunda tek otorite kabul ederek bütün hatip ve vâizlere onun onaylamadığı hadîsleri halka bildirmemelerini emretmiştir.¹⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî'nin en büyük arzularından biri el-Câmiu'l-Mansûrî'de hadîs okutmaktı. O bunun için Halife'den ricada bulunmuş Halife de onun bu isteğini olumlu karşılamıştır. Bu sayede Hatîb, talebelerine hadîs ve *Târihu Bağdâd*'ı rivâyet etmeye, pek çok hocadan okuyarak rivâyet

¹⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, naşirin mukaddimesi, I, 9.

¹⁵⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1137.

¹⁵¹ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1136, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVIII, 271-273.

¹⁵² Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 453.

¹⁵³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, naşirin mukaddimesi, I, 9.

¹⁵⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1136, 1137.

¹⁵⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, XI, 391.

¹⁵⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, IV, 19; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1141.

iznini aldığı kitapları okutmaya başlamıştır. Ayrıca bu sıralarda pek çok kitap yazmaya başlamış hatta eserlerinin birçoğunu bu dönemde meydana getirmiştir.¹⁵⁷ Dönemin siyasi gelişmeleri neticesinde Fâtımî halifesi Müstansır-Billâh'ın taraftarı olan Türk kumandanı Besâsîrî, Hatîb'in en yetkili savunucusu olan vezir İbnü'l-Müslime'yi öldürmüştür.¹⁵⁸ *Târîhu Bağdad*'da bazı Hanbelîler aleyhinde yazdıkları dolayısıyla Hatîb'e kin duyan bu mezhebin bir kısım mensupları vezirin öldürülmesini fırsat bilerek onu rahatsız etmeye başlamışlardır.¹⁵⁹ Hatîb bu gelişmelerden dolayı 451'de Dımaşk'a gitmiş, burada eser yazmaya ve ders okutmaya devam etmiştir. Onun okuttuğu kitaplardan biriside Ahmed b. Hanbel'in *Fezâilü's-sahâbe*'siydi. Bu durum Râfızîler'i öfkelenlendirmiş ve sonunda Dımaşk valisi Hatîb'in öldürülmesini emretmiştir.¹⁶⁰ Sünnî olan şehrin emniyet amiri Hatîb'i yakalayıp götürürken valinin değer verdiği Şerif Ebû'l-Kâsım Ali b. İbrahim b. Ebû'l-Cin el-Alevî'nin evinin önünden geçtikleri sırada âmir, Hatîb'e bu eve sığınmasını söylemiş ve Hatîb'i ölümden kurtarmıştır. Şerif Ebû'l-Kâsım, Hatîb'in Sûr şehrine gitmesini sağlamıştır.¹⁶¹ Sûr'da İzzüddeve lakabıyla anılan bir zengin Hatîb'in çalışmalarını desteklemiş, O da 462 yılına kadar bu şehir de kalmış ve elli kadar eser kaleme almıştır.¹⁶² Bağdat'ta ölmeyi arzu eden Hatîb el-Bağdâdî, 462'de bu şehre dönmeye karar vermiş, dört ay gibi uzun bir yolculuktan sonra ulaşmış ve el-Câmiu'l-Mansûrî'de tekrar ders okutmaya başlamıştır. 15 Ramazan 463'te hastalanmış bütün servetini başta muhaddisler olmak üzere çeşitli kimselere ve yerlere dağıtmış, kitaplarını da vakfetmiştir. 7 Zilhicce 463 tarihinde Bağdad'da Nizâmîye medresesinin yanındaki evinde 71 yaşında vefat etmiş, cenaze namazını hocası İbnü'l-Mühtedî-Billâh kıldırması ve arzu ettiği üzere Bişr el-Hâfî'nin kabrinin yanına defnedilmiştir.¹⁶³

Abdülkerim Muhammed es-Semânî, İbn Asâkir, İbn Hallikân, Zehebî, Tâceddin es-Sübkî ve İbn Hacer gibi bir rical âlimi Hatîb el-Bağdâdî'nin yaşadığı devrin en büyük hadîs

¹⁵⁷ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, IV, 36; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1145; Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 453.

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVIII, 274; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 399.

¹⁵⁹ Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 453.

¹⁶⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IV, 349.

¹⁶¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IV, 349; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, IV, 34, 35; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVIII, 281, 282; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VII, 195.

¹⁶² Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 454.

¹⁶³ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, I, 401; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, IV, 44; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1144; Ayrıca bk. Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 454.

âlimi olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁶⁴ Hatîb el-Bağdâdî, hadîs usûlünün ilk müellifleri kabul edilen Râmihürmüzî ve Hâkim en-Nisâbûrî'den sonra *el-Kifâye*'si ile mütেকaddimûn döneminde bu alanın en geniş eserini kaleme almıştır. Daha sonraki müellifler onun bu eserini kaynak olarak kullanmışlar ve bu esere atıfta bulunmuşlardır. Hatîb, hadîs usûlünün hemen hemen her konusu ile ilgili müstakil kitaplar yazmış ve bu tarzıyla ön plana çıkmıştır. O sadece hadîşçiliği ile değil fıkıhçı ve tarihçi kimliği ile de adından söz ettirmiştir. Mesela Hatîb, fıkıh alanında yazdığı *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, *Nasîhatü ehli'l-hadîs* ve *Şerefü ashâbi'l-hadîs* adlı eserlerinde hadîs talebelerine rivâyetle daha az meşgul olmaya, hadîsler üzerinde düşünmeye ve onların fikhını anlamaya teşvik etmiştir.¹⁶⁵ Tarih alanında da kendini ispatlayan Hatîb, bu alanın en önemli eserlerinden olan *Târihu Bağdâd*'da kuruluşundan kendisinin vefatına kadar geçen dönem içinde Bağdad'da yaşamış, yetişmiş, oraya yerleşmiş veya uğramış halifelerden muhtelif sanat erbabına kadar her alanda meşhur olan 7831 âlim ve sanatçıyı tanıtmıştır.¹⁶⁶ Hatîb fıkıh ve tarih alanında adından söz ettirse de esas alanı hadîs olmuştur. Hatta fıkıh ve tarih alanında yazmış olduğu eserlere hadîşçiliği yansımıştır. Mesela *Târihu Bağdâd*'ın ihtiva ettiği 7831 biyografinin 500 kadarını muhaddisler teşkil etmektedir.¹⁶⁷

Kaynaklarda Hatîb el-Bağdâdî'ye nisbet edilen eserlerin sayısı elli dört¹⁶⁸ ile 100 arasında değişmektedir. Semâni yüz rakamının gerçeğe daha yakın olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁹ Eserlerini şöyle sınıflandırmak mümkündür:

Hadîs

- 1- *el-Câmi' li ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmî*: Hadîs öğrenim ve öğretimi ile ilgili 237 meseleye dair 1924 rivâyetten oluşmaktadır.
- 2- *Şerefü ashâbi'l-hadîs*: Ehli-hadîs muhaliflerine cevap için yazılmıştır.
- 3- *Nasîhatü ehli'l-hadîs*: Hadîs taliplerine tavsiye için kaleme alınmıştır.

¹⁶⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1135-1145; Sübkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, IV, 29-37; Semânî, *el-Ensâb*, VII, 166; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VII, 196.

¹⁶⁵ Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 455.

¹⁶⁶ Çakan, *Hadîs Edebiyatı*, s. 290.

¹⁶⁷ Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 455.

¹⁶⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1139.

¹⁶⁹ Semânî, *el-Ensâb*, V, 151.

- 4- *İktizâü'l-ilm el-amel*: Müellifin, ilim yolcusunun her şeyden önce samimi bir niyete sahip olması, öğrendiğini bizzat yaşaması, ilmin sadece dünyevî menfaatler için öğrenilmemesi gibi konulardaki öğütlerini hadîslerle ve İslâm büyüklerinin sözleri ile desteklediği bir eserdir.

Hadîs Usûlü

- 1- *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*: Hadîs usûlünün en önemli kaynaklarından biri olup, daha önceki usul kitaplarında temas edilmeyen pek çok konun yer aldığı bir eserdir.
- 2- *Takyîdü'l-ilm*: Hadîslerin yazılması meselesi tartışılmıştır.
- 3- *er-Rihle fî talebi'l-hadîs*: Hadîs öğreniminde seyahatin önemine dair konulardan bahsedilmiştir.
- 4- *el-Fasl li'l-vasl el-müddrec fî'n-nakl*:
- 5- *el-İcâze li'l-ma'dûm ve'l-mechûl*: Henüz doğmayan çocuklar için icazet istediği var sayılan kimselere icazet vermenin caiz olup olmadığına dair kendisine sorulan bir soru üzerine kaleme aldığı bir risaledir.

Hadîs Ricâli

- 1- *Muvazzihu evhâmi'l-cem' ve't-tefrik*: Sikalarla zayıf râvilerin birbirine karıştırılmasını önlemek için yazılan bir eserdir.
- 2- *el- Mü'tenif fî tekmileti'l-Muhtelif ve'l-mü'telif*: İsim, künye, lakap ve nisbeleri yazılışta aynı, okunuşta farklı olan kimselerin anlatıldığı bir eserdir.
- 3- *el-Müttefik ve'l-müfterik mine'l-esmâ ve'l-ensâb*: Adları, lakapları, künyeleri ve nisbeleri aynı olan kimselerin birbirine karıştırılmasını önlemek için kaleme alınmıştır.
- 4- *Telhîsü'l-müteşâbih fi'r-resm ve himâyetü mâ eşkele minhü an bevâdiri't-tashîf ve'l-vehm*: Usul-i hadîs konularından “Müteşâbih”i anlatmaktadır.
- 5- *el-Esmâü'l-mübheme fi'l-enbâi'l-muhkeme*: Müphem isimlerin kim olduğunu ortaya çıkarmak için kaleme alınmıştır.
- 6- *et-Tafsîl li-mübhemi'l-merâsil*: Müphem rivâyetler üzerinedir.

- 7- *Men vâfekat künyetuhû isme ebîh:* Künyesi babasının ismine benzeyen râviler üzerine bir çalışmadır.
- 8- *es-Sâbık ve'l-lâhik fî tebâudi mâ beyne vefâti râviyeyn an şeyhin vâhid:* Sâbık ve lâhık hakkında bilgi verilmiştir.
- 9- *Ğunyetü'l-mültemis fî izâhi'l-mültebis:* Babalarının adları, isimlerinin başında "ebû" kelimesinin bulunup bulunmamasına göre (Süleyman b. Mugire, Süleyman b. Ebû Mugîre gibi) birbiriyle karıştırılan râvilere dairdir.

Hadîs Metinleriyle İlgili Çalışmaları:

- 1- *el-Fevâ'idü'l-müntehabe eş-sihâh ve'l-ğarâib*
- 2- *Hadîsü's-sitte mine't-tâbiîn ve zikru turukih ve'htilâfû vüçühih*
- 3- *Emâlihi fî mescidi Dimaşk*
- 4- *Emâli'l-Cevherî tahricü Ebî Bekr el-Hatîb*
- 5- *Meclis min imlâi Ebî Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Müslime*
- 6- *Avâlî ehâdîsi Mâlik b. Enes*
- 7- *er-Ruvât an Mâlik b. Enes ve zikru hadîsin li-küllî vâhid minhum*
- 8- *Müntehab min hadîsi Ebî Bekr eş-Şîrâzî ve gayrihi*
- 9- *Müntehab mine'z-zühhd ve'r-rekâik*
- 10- *Hadîsü Ca'fer b. Hayyân*

Diğer Eserleri:

- 1- *Târihu Bağdâd ev-Medîneti's-selâm:* 450 yılından önce Bağdat'ta yaşayan veya buraya gelen şahsiyetlerin, halife, vezir, kumandan gibi devlet adamlarının, şair, kadı ve diğer mesleklere mensup 7831 kişinin hayatına dair bilgi verilen alfabetik bir eserdir.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Kandemir, M. Yaşar, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 458.

- 2- *el-Fakîh ve'l- mütefakkîh*: Şâfiî mezhebinin en eski fıkıh usûlü kaynaklarından olan eser fıkıhçı ve hadîsçileri birbirine yaklaştırmak için yazılmıştır.
- 3- *Meseletü'l-ihcâc bi's-Şâfiî fî mâ üsnide ileyh ve'r-reddü ale't-tâinîne bi-izami cehlihîm aleyh*
- 4- *el-Cehr bi'l-besmele*
- 5- *Salâtü't-tesâbîh*: Tesbih namazına dair hadîsler nakledilmektedir.
- 6- *Meseletü'l-kelâm fî's-sıfât*: Müellifin kelimelerin sıfatına dair görüşlerini ihtiva eder.
- 7- *et-Tatfîl ve hikâyâtü't-tuleyliyyîn ve ahhâruhum ve nevâdiru kelâmihîm ve eşâruhum*: Eser Tufeylîleri anlatmaktadır.
- 8- *el-Buhalâ*: Cimrilere dair rivâyetler yer almaktadır.
- 9- *Risâle fî ilmi'n-nücûm*: Yıldızlar hakkında bilgi veren bir eserdir.

B. el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye

Mükaddimun dönemi hadîs usûlü eserlerinden biri olup daha önce yazılan *el-Muhaddisü'l-fâsıl* ve *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs* 'ten daha kapsamlı ve daha sistemattiktir. Dönemin genel özelliğine uyularak rivâyetlerin hepsi senedli bir şekilde aktarılmıştır. Müellif eserin mukaddimesinde bazı muhaddislerin sadece hadîsin isnadı ile meşgul olduklarını râvi ve metnin durumunu incelemediklerini belirtmiş, hadîsleri anlamaya çalışmadıkları için onları eleştirmiştir. Bu sebepten olsa gerek o, eserine daha önceki usul eserlerinde olmayan “Sünnet ve Kur’ân’ın Bağlayıcılık Açısından Denklîği” ve “Sünnetin Kur’ân’ı Açıklaması” şeklindeki konularla başlamış, sünnetin dindeki konumuna işaret ederek fıkıh usûlünde tartışılan konulara yer vermiştir. Yine o, sistemli olarak ilk defa “haber” kavramından bahsetmiş, haberi sınıflandırmış ve çoğunlukla da haber-i vâhidle amel konusunu tartışmıştır. Eserde müsned, mürsel, mu'dal, merfû, mevkuf, munkatı', müdelles, sahâbî ve tabîî terimleri açıklanmış; râviler hakkında kullanılan hüccet, sika, kezzâb vb. cerh ve ta'dîl kavramları ve aralarındaki farklar izah edilmiş; adalet ve zabt açısından râviler, cerh ve ta'dîl lafızları, cerh ve ta'dîlin şartları, rivâyeti eda şartları, lafzen ve manen rivâyet, mâna ile rivâyette gözetilmesi gereken

esaslar, bid'at ehlinen rivâyet, hadîste taktî', hadîs öğrenim ve öğretim metotları üzerinde durulmuştur.¹⁷¹

Eserin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Daha önceki usul eserlerine göre daha sistematik ve kapsamlıdır.
- Eser hepsi senedli rivâyetleri ihtiva eden 137 bâb ve dokuz fasıldan oluşmaktadır.
- Rivâyetler bazen delil bazen de örnek niteliğinde kullanılmıştır.
- Her konu Hz. Peygamber'den gelen rivâyetler, ardından sahâbe ve tabiîn görüş ve uygulamaları daha sonra da âlimlerin görüşleri çerçevesinde ele alınmış en sonunda da çoğunlukla kendi görüşünü aktarmıştır.
- Aynı rivâyeti pek çok farklı konuda kullanmıştır.
- Gerekli yerlerde âyetleri de delil olarak zikretmiştir.

C. Hatîb el-Bağdâdî'nin Kullandığı Rivâyetler

Hatîb, hadîs usûlü prensiplerine dayanak olarak 27 konuda 51 rivâyete yer vermiştir. Rivâyetlerin farklı tarikleri ile birlikte bu sayı 74'e ulaşmıştır.

1. Kur'ân ve Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Denkliliği

(1) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو محمد الحسن بن علي بن أحمد بن بشار النيسابوري ، بالبصرة ، ثنا أبو بكر محمد بن أحمد بن محمود العسكري ، ثنا سليمان بن عبد الحميد البهراني ، ثنا علي بن عياش ، وأبو اليمان ، قال : حدثنا حريز بن عثمان ، حدثني عبد الرحمن بن أبي عوف الجرشي ، عن المقدام بن معد يكرب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال : « ألا إني أوتيت الكتاب ومثله معه ، ألا إني قد أوتيت القرآن ومثله ، ألا يوشك رجل شبعان على أريكته يقول : عليكم بهذا القرآن ، فما وجدتم فيه من حلال فأحلوه ، وما وجدتم فيه من حرام فحرموه ، ألا لا يحل لكم لحم الحمار الأهلي ، ولا كل ذي ناب من السباع ، ولا لقطة من مال معاهد ، إلا أن يستغني عنها صاحبها »

Ebû Muhammed el-Hasen b. Ali b. Ahmed b. Beşşâr en-Neysâbûrî → Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Mahmûyâ el-Askerî → Süleyman b. Abdu'l-Humeyd el-Behrânî → Ali b. İyâş ve Ebû'l-Yemân → Harîz b. Osmân → Abdurrahman b. Ebî Avf el-Cerşî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Mikdâm b. Ma'dikerb Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Dikkat edin bana Kitab ve onun benzeri verildi;

¹⁷¹ Çakın, Kamil, “*el-Kifâye*”, *DİA*, XXV, 565.

dikkat edin Kitab ve onun benzeri verildi. Karnı tok bir adamın koltuğuna yaslanmış bir haldeyken şöyle demesi yakındır: Kur'ân'a sımsıkı sarılın, onda helal olarak bulduğunuzu helal sayın, haram olarak bulduğunuzu haram sayın. Dikkat edin ehli eşek eti helâl değildir, tırnaklı vahşî hayvanların eti helâl değildir, sahibinin vazgeçmesi hariç anlaşmalı kimsenin kaybettiği malı almak da helâl değildir.¹⁷²

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

أخبرنا أبو الحسين علي بن محمد بن عبد الله بن بشران المعدل قال انا أبو جعفر بن عمرو بن البحري الرزاز قال حدثنا يحيى بن جعفر بن الزبرقان قال انا زيد بن الحباب قال ثنا معاوية بن صالح قال أخبرني الحسن بن جابر أنه سمع المقدم بن معد يكرب الكندي يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم حرم أشياء فذكر الحمر الانسية ثم قال يوشك رجل متكئ على اريكته يحدث بالحديث من حديثي فيقول بيننا وبينكم كتاب الله فما وجدنا حلالا احللناه وما وجدنا حراما حرماناه ألا وإن ما حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل ما حرم الله عز وجل

Ebû'l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Bişrân → Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. el-Bühtürî → Yahya b. Ca'fer b. ez-Zibrikân (Yahya b. Ebî Tâlib) → Zeyd b. el-Hubâb → Muâviye b. Sâlih → Hasen b. Câbir → Mikdâm b. Ma'dikerb → Rasûlullah (s.a.)¹⁷³

أخبرنا علي بن محمد بن عبد الله أيضا قال أنا دعلج بن أحمد قال ثنا بن شيرويه قال ثنا إسحاق وهو بن راهويه قال أنا عبد الرحمن بن مهدي ح وأخبرني عبيد الله بن أبي الفتح الفارسي قال حدثنا أبو حفص عمر بن محمد بن علي بن الزيات ح وأخبرنا أبو الحسن علي بن طلحة بن محمد المقرئ وأبو الحسين أحمد بن عمر بن روح النهرواني واللفظ لحديثهما قالا أنا أبو حفص بن الزيات قال ثنا عبد الله بن محمد بن ناحية قال ثنا عمرو بن علي أبو حفص الصيرفي قال ثنا عبد الرحمن بن مهدي قال ثنا معاوية بن صالح عن الحسن بن جابر قال سمعت المقدم بن معديكرب يقول حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم أشياء يوم خيبر ثم قال يوشك رجل متكئ على اريكته يحدث بحديثي فيقول بيننا وبينكم كتاب الله فما وجدنا فيه من حلال استحللناه وما وجدنا فيه من حرام حرماناه وإن ما حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل ما حرم الله عز وجل

Ebû'l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Beşrân → De'lec b. Ahmed → Abdullah b. Muhammed b. Şîraveyh → İshâk b. Râheveyh → Abdurrahman b. Mehdî (tahvil) Ubeydullah b. Ebî'l-Feth el-Fârisî → Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ali b. ez-Zeyyât (tahvil) Ebû'l-Hasen Ali b. Talha b. Muhammed el-Mukrî ve Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Ömer b. Ravh en-Nehravânî → Ebû Hafs b. Zeyyât → Abdullah b. Muhammed b. Nâciye → Amr b. Ali Ebû Hafs es-Sayrafi → Abdurrahman b. Mehdî → Muâviye b. Sâlih → Hasen b. Câbir → Mikdâm b. Ma'dikerb → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁴

¹⁷² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 13; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 130; Dârimî, "Mukaddime", 49; İbn Mâce, "Mukaddime", 2; Ebû Dâvud, "Sünnet", 6; Tirmizî, "İlim", 10.

¹⁷³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 14.

¹⁷⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 14.

أخبرنا أبو علي الحسن بن أبي بكر بن شاذان قال أنا مكرم بن أحمد بن محمد بن مكرم القاضي قال حدثنا محمد بن أحمد بن الوليد بن برد الأنطاكي قال ثنا محمد بن عيسى يعني بن الطباع قال ثنا أشعث بن شعبة المصيصي قال حدثنا أرطاة بن المنذر قال سمعت حكيماً بن عمير يحدث عن العرياض بن سارية أن النبي صلى الله عليه وسلم نزل خير ومعه من معه من أصحابه ومكر صاحب خيبر مكرًا ما ردا فأقبل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا محمد ألكم أن تذبخوا حمرنا وتأكلوا بقرنا وتضربوا نساءنا وتدخلوا بيوتنا فغضب النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا بن عوف قم فاركب فرسك فناد في الناس ألا إن الجنة لا تحل إلا للمؤمن وأن اجتمعوا إلى الصلاة فاجتمعوا فصلى بهم النبي صلى الله عليه وسلم ثم قام فقال بحسب امرئ قد شبع وبطن وهو متكئ على أريكته لا يظن أن الله حراما إلا ما في القرآن واني والله قد حرمت ونهيت ووعظت بأشياء أنها لمثل القرآن أو أكثر لا أحل من السباع كل ذي ناب ولا الحمر الأهلية ولا أن تدخلوا بيوت أهل الكتاب إلا بإذن ولا أكل أموالهم إلا ما طابوا به نفسا ولا ضرب نسائهم إذا أعطوا الذي عليهم

Ebû Ali Hasen b. Ebî Bekr b. Şâzân → Mükrim b. Ahmed b. Muhammed b. Mükrim el-Kâdî → Muhammed b. Ahmed b. Velid b. Bürd el-Antâkî → Muhammed b. İsa b. et-Tabbâ' → Eş'as b. Şu'be el-Missîsî → Ertât b. el-Münzir → Hakîm b. Umeyr → Irbâz b. Sâriye → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁵

أخبرنا القاضي أبو بكر أحمد بن الحسن بن أحمد الحيري بنيسابور قال ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم قال أنا الربيع بن سليمان قال نا الشافعي قال أنا سفيان ح وأخبرنا أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق الحافظ بأصبهان قال ثنا أبو علي محمد بن أحمد بن الحسن الصواف ثنا بشر بن موسى قال ثنا الحميدي قال ثنا سفيان قال ثنا سالم أبو النضر عن عبيد الله بن أبي رافع عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ألفين أحكم متكنا على أريكته يأتيه الأمر من امرئ مما أمرت به أو نهيت عنه فيقول لا ندرى ما وجدنا في كتاب الله اتبعناه

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen b. Ahmed el-Hîrî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam → Rebî' b. Süleyman → Muhammed b. İdris Şâfî → Süfyân b. Uyeyne (tahvil) Ebû Nuaym el-Hâfiz → Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-Hasen es-Savvâf → Bişr b. Musa → el-Humeydî → Süfyân b. Uyeyne → Sâlim Ebû'n-Nadr → Ubeydullah b. Ebî Râfî' → Ebû Râfî' → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁶

أخبرنا أبو الحسين محمد بن الحسين بن محمد بن الفضل القطان قال أخبرنا أبو محمد عبد الله بن إسحاق بن إبراهيم البغوي قال ثنا علي بن أحمد بن النضر قال ثنا محمد بن عبد الرحمن بن سهم الأنطاكي قال ثنا أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن أسماء بن خارجة بن حصن بن حذيفة بن بدر ح وأخبرنا الحسن بن أبي بكر قال أخبرنا عبد الله بن إسحاق الخراساني قال ثنا أبو علي الحسين بن أحمد السراج قال ثنا محمد بن عبد الرحمن بن سهم الأنطاكي قال ثنا أبو إسحاق الفزاري عن مالك بن أنس عن سالم أبي النضر عن عبيد الله بن أبي رافع عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا أعرفن الرجل يأتيه الأمر مما أمرت به أو نهيت عنه فيقول ما ادرى ما هذا عندنا كتاب الله ليس هذا فيه

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Fadl el-Kattân → Ebû Muhammed Abdullah b. İshâk b. İbrahim el-Begavî el-Horasânî → Ali b. Ahmed b. Nadr → Muhammed b. Abdurrahman b.

¹⁷⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 14.

¹⁷⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 15.

Sehm el-Antâkî → Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Esmâ b. Hârîce b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî (tahvil) Hasen b. Ebî Bekr → Abdullah b. İshâk el-Horasânî → Ebû Ali el-Hüseyin b. Ahmed es-Serrâc → Muhammed b. Abdurrahman b. Sehm el-Antâkî → Ebû İshâk el-Fezârî → Mâlik b. Enes → Sâlim Ebû Nadr → Ubeydullah b. Ebî Râfi' → Ebû Râfi' → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁷

أخبرنا الحسن بن محمد بن عبد الله بن حسنويه أبو سعيد الأصبهاني بها قال ثنا احمد بن جعفر بن معبد السمسار قال ثنا عمر بن احمد بن السني أبو الحسين البغدادي قال حدثنا محمد بن اعين قال ثنا محمد بن عبد الله الأنصاري قال ثنا إسماعيل بن مسلم عن الحسن عن يزيد الرقاشي عن محمد بن المنكر عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعل أحدكم أن يأتيه حديث من حديثي وهو متكئ على أريكته فيقول دعونا من هذا ما وجدنا في كتاب الله اتبعنا

Hasen b. Muhammed b. Abdullah b. Hasnûya Ebû Saïd el-Isbehânî → Ahmed b. Ca'fer b. Ma'bed es-Simsâr → Ömer b. Ahmed es-Sünnî Ebû'l-Hüseyin el-Bağdâdî → Muhammed b. E'yûn → Muhammed b. Abdullah el-Ensârî → İsmail b. Müslim el-Mekkî → Hasen el-Basrî → Yezîd er-Rekâşî → Muhammed b. el-Münkedir → Câbir b. Abdullah → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁸

أخبرني أبو القاسم الأزهرى قال حدثنا محمد بن المظفر الحافظ قال حدثنا احمد بن إبراهيم بن خلاد العسكري قال ثنا محمد بن موسى الدولابي قال حدثنا عباد بن صهيب قال ثنا عباد بن كثير قال ثنا محمد بن المنكر قال سمعت جابر بن عبد الله يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ألا عسى رجل ان يبلغه عنى حديث وهو متكئ على أريكته فيقول لا أدري ما هذا عليكم بالقرآن فمن بلغه عنى حديث فكذب به أو كذب على متعمدا فليتبوأ مقعده من النار

Ebû'l-Kasim el-Ezherî → Muhammed b. el-Muzaffer → Ahmed b. İbrahim b. Hallâd el-Askerî → Muhammed b. Musa ed-Dûlâbî → Abbâd b. Suheyb → Abbâd b. Kesîr → Muhammed b. el-Münkedir → Câbir b. Abdullah → Rasûlullah (s.a.)¹⁷⁹

أخبرني الحسن بن أبى طالب قال ثنا عمر بن احمد بن عثمان الواعظ قال ثنا احمد بن إسحاق بن البهلول قال ثنا أبى قال ثنا سمرة بن حجر عن حمزة بن أبى حمزة النصيبي عن عمرو بن دينار عن بن عباس رضى الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما بال أصحاب الحشايا يكذبونى عسى أحدكم يتكئ على فراشه يأكل مما أفاء الله عليه فيؤتى يحدث عنى الأحاديث يقول لا أرب لي فيها عندنا كتاب الله ما نهاكم عنه فانتهوا وما أمركم به فاتبعوه

Hasen b. Ebî Tâlib → Ömer b. Ahmed b. Osmân → Ahmed b. İshâk b. el-Bühlûl → İshâk b. el-Bühlûl → Semûra b. Hucr → Hamza b. Ebî Hamza en-Nasîbî → Amr b. Dînâr → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)¹⁸⁰

¹⁷⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 15.

¹⁷⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 15.

¹⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 16.

¹⁸⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 16.

2. Sünnetin Kur'ân'ı Açıklaması

Hatib, bu bâb da önce konu ile ilgili bir âyet-i kerimeyi zikretmekte ardından da âyetteki müphem kısmı sünnetin nasıl açıkladığını göstermek için rivâyetleri aktarmaktadır.

(يوصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين ، فإن كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك ، وإن كانت واحدة فلها النصف ، ولأبويه لكل واحد منهما السدس مما ترك إن كان له ولد ، فإن لم يكن له ولد وورثه أبواه فلأمه الثلث)

“Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki kadının payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana ve babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana ve babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer.¹⁸¹

Bu âyetin zâhiri her baba çocuğuna miras bırakabilir her çocuk da o mirasa varis olabilir gibi görünürken sünnet, veraset ilişkisinin aynı din mensupları ile kurulabileceğini şu rivâyetle açıklamıştır:

(2) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رزق الثاني ببغداد ، وأبو حفص عمر بن أحمد بن أبي عمرو البزاز بعكبرا وأبو الحسن علي بن أحمد بن هارون المعدل بالنهروان قالوا : حدثنا محمد بن يحيى بن عمر بن علي بن حرب الطائي ، ثنا علي بن حرب ، ثنا سفيان بن عيينة ، عن الزهري ، عن علي بن الحسين ، ح وأخبرنا أبو محمد عبد الله بن يحيى بن عبد الجبار السكري ، أنا محمد بن أحمد بن الحسن الصواف ، قال : ثنا بشر بن موسى ، ثنا الحميدي ، ثنا سفيان ، ثنا الزهري ، أخبرني علي بن حسين ، عن عمرو بن عثمان بن عفان ، عن أسامة بن زيد ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم »

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rızk es-Sânî ve Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Ebî Amr ve el-Bezzâz ve Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Hârun el-Muaddil → Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Ali b. Harb et-Tâî → Ali b. Harb → Süfyân b. Uyeyne → Zührî → Ali b. Hüseyin → (tahvil) → Ebû Muhammed Abdullah b. Yahya b. Abdülcebbâr es-Sükkerî → Muhammed b. Ahmed b. Hasen es-Savvâf → Bişr b. Musa → Humeydî → Süfyân b. Uyeyne → Zührî → Ali b. Hüseyin → Amr b. Osman b. Affân isnadıyla

¹⁸¹ en-Nisa, 4/11.

rivâyet edildiğine göre Üsâme b. Zeyd Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müslüman kafire kafir de Müslümana mirasçı olamaz"¹⁸²

(والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما)

"Hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin"¹⁸³

Bu âyetin zâhirine göre bütün hırsızların ellerinin kesilmesi gerekmektedir. Fakat sünnet, bu âyetin bazı hırsızları kapsadığını açıklamıştır. O hırsızların hangileri olduğunu şu rivâyet belirlemiştir:

(3) İkinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو عمر القاسم بن جعفر بن عبد الواحد الهاشمي ، بالبصرة ، حدثنا أبو علي محمد بن أحمد بن عمرو اللؤلؤي ، ثنا أبو داود سليمان بن الأشعث ، ثنا أحمد بن صالح ، ووهب بن بيان ، قال : ثنا قال أبو داود : وحدثنا ابن السرح ، أنا ابن وهب ، قال : أخبرني يونس ، عن ابن شهاب ، عن عروة ، وعمره ، عن عائشة ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « تقطع يد السارق في ربع دينار فصاعدا »

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer b. Abdulvâhid el-Hâşimî → Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lûi → Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'as → Ahmed b. Sâlih ve Vehb b. Beyân → Ebû Dâvud → İbn es-Serh → İbn Vehb → Yunus → İbn Şihâb → Urve ve Amra isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Hırsızın eli dört dinar ve üzeri miktar için kesilir"¹⁸⁴

3. Haber-i Vahidin İlim İfade Edip Etmemesi:

Hatib, bu konu ile ilgili hadîs kullanmamış, sadece âyet kullanmakla yetinmiştir:

فإن علمتموهن مؤمنات

".... Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız...."¹⁸⁵

(قالت الأعراب آمنا قل لم تؤمنوا ولكن قولوا أسلمنا)

¹⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 17; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 200; Dârimî, "Ferâiz", 29; Buhârî, "Hac", 44, "Ferâiz", 26; Müslim, "Ferâiz", 1; İbn Mâce, "Ferâiz", 6; Ebû Dâvud, "Ferâiz", 10; Tirmizî, "Ferâiz", 15.

¹⁸³ el-Mâide, 5/38.

¹⁸⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 19; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel; VI, 163; Buhârî, "Hudud", 13; Müslim, "Hudud", 1; Ebû Dâvud, "Hudud", 11; Nesâî, "Katu's-Sârik", 9.

¹⁸⁵ el-Mümtehine, 60/10

“Bedeviler ‘iman ettik’ dediler. De ki ‘iman etmediniz. Fakat boyun eğdik’ deyin.”¹⁸⁶

(ولا تقف ما ليس لك به علم)

“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme (bilmediğin şeyi söyleme)”¹⁸⁷

(وأن تقولوا على الله ما لا تعلمون)

“(Şeytan) Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi (emreder)”¹⁸⁸

4. Sika Olmayan Râvinin Rivâyetlerini Zemmetmek

(4) Birinci Rivâyet

أخبرنا القاضي أبو بكر أحمد بن الحسن الحرشي ، ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم ، نا أبو عتبة أحمد بن الفرج ، نا بقية ، عن أبي العلاء ، عن مجاهد ، عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « هلاك أمتي بالعصبية والقدرية ، والرواية عن غير ثبت »

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Haraşî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Esâm → Ebû Utbe Ahmed b. el-Ferac → Bakıyye → Ebû'-Ala' → Mücâhid isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ümmetimin helakı asabiyet, Kaderiye ve sika olmayan râvinin rivâyetinden olacaktır.”¹⁸⁹

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

أخبرنا الحسن بن أبي بكر قال أنا علي بن عبد الرحمن بن عيسى الكوفي قال ثنا احمد بن حازم قال أنا حسن بن قتيبة قال ثنا عبد الله بن زياد يعني بن سمعان عن عطاء عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اخوف ما أخاف على امتي العصبية والقدرية والرواية عن غير عدل

el-Hasen b. Ebî Bekr → Ali b. Abdurrahman b. İsa → Ahmed b. Hâzim → Hasen b. Kuteybe → Abdullah b. Ziyâd → Atâ → İbn Abbâs → Rasûlullah (s.a.)¹⁹⁰

أخبرنا محمد بن احمد بن رزق قال أنا عثمان بن احمد الدقاق قال ثنا احمد بن عيسى الخزاز قال ثنا محمد بن إبراهيم الشامي قال ثنا سويد بن عبد العزيز عن الأوزاعي عن يحيى بن أبي كثير عن عبد الله بن أبي قتادة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم هلاك أمتي في ثلاث في القدرية والعصبية والرواية عن غير ثبت

¹⁸⁶ el-Hucurat, 49/14

¹⁸⁷ el-İsra, 17/36

¹⁸⁸ el-Bakara, 2/169

¹⁸⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 34; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, IV, 39.

¹⁹⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 34.

Muhammed b. Ahmed b. Rızk → Osmân b. Ahmed → Ahmed b. İsa → Muhammed b. İbrahim → Süveyd b. Abdülaziz → Evzâî → Yahya b. Ebî Kesîr → Abdullah b. Ebî Katâde → Ebî Katâde → Rasûlullah (s.a.)¹⁹¹

5.Râvinin Durumunu Araştırmak:

(5) Birinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو عمر القاسم بن جعفر الهاشمي ، ثنا محمد بن أحمد بن عمرو اللؤلؤي ، ثنا أبو داود سليمان بن الأشعث ثنا أبو كامل ، ثنا يزيد بن زريع ، ثنا خالد يعني الحذاء ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، أن معاذ بن مالك ، أتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال : إنه زنى ، فأعرض عنه فأعاد عليه مرارا فأعرض عنه ، فسأل قومه : « أمجنون هو ؟ » قالوا : ليس به بأس ، قال : أفعلت بها ؟ قال : نعم ، فأمر به أن يرجم ، فانطلق به فرجم ولم يصل عليه

Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî → Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lû → Ebû Davud Süleyman b. el-Eşas → Ebû Kâmil → Yezîd b. Zürey' → Hâlid el-Hazze' → İbn Abbâs isnadıyla rivâyet edildiğine göre Mâiz b. Mâlik Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve zina ettiğini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.) ondan yüz çevirdi. Mâiz, defalarca geldi. Hz. Peygamber (s.a.) her seferinde yüz çevirdi. Hz. Peygamber (s.a.), kavmine onun deli olup olmadığını sordu. Kavmi böyle bir durumunun olmadığını söyleyince Hz. Peygamber (s.a.), “o fiili gerçekten yaptın mı?” diye sordu. Evet cevabının alınca recm edilmesini emretti. Mâiz götürüldü ve recm edildi. Hz. Peygamber (s.a.) ona namaz kılmadı.¹⁹²

(6) İkinci Rivâyet:

أخبرنا أبو نعيم الحافظ ، ثنا عبد الله بن جعفر بن أحمد بن فارس ، ثنا يونس بن حبيب ، ثنا أبو داود ، وهو الطيالسي ثنا جرير بن حازم ، ثنا عبد الملك بن عمير ، عن جابر بن سمرة ، قال : خطبنا عمر بن الخطاب بالجابية فقال : قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم مقامي فيكم فقال : « أكرموا أصحابي ثم الذين يلونهم ، ثم الذين يلونهم ، ثم يفشو الكذب حتى يحلف الرجل ولم يستحلف ، ويشهد ولم يستشهد »

Ebû Nuaym el-Hâfiz → Abdullah b. Ca'fer b. Ahmed b. Fâris → Yunus b. Hubeyb(Habîb) → Ebû Davud et-Tayâlisî → Cerîr b. Hâzim → Abdülmelik b. Umeyr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Câbir b. Semura şöyle demiştir: Hz. Ömer, Câbiye'de bize hitap etti ve Hz. Peygamber'in (s.a.) kendisinin o anda yaptığı gibi kendilerine hitap ettiğini ve O'nun (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir. “Ashâbıma, onlardan sonra gelenlere ve yine onlardan sonra gelenlere ikram ediniz (saygı

¹⁹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 34.

¹⁹² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 35; Ayrıca bkz. Müslim, “Hudud”, 16; Ebû Dâvûd, “Hudud”, 24.

gösteriniz). Sonra yalan yaygın hale gelecek, öylesine ki, kişi, kendisine yemin teklif edilmeden önce yemin edecek; şahitlik yapması istenmeden, şahitlik yapmaya kalkışacak.”¹⁹³

(7) Üçüncü Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن علي بن أحمد بن عمر المقرئ ، أنا محمد بن عبد الله بن إبراهيم الشافعي ، ثنا معاذ بن المثني ، ح ، وأخبرنا الحسن بن أبي بكر ، أنا عبد الرحمن بن سيماء المجبر ، ثنا أحمد بن محمد بن عيسى البرتي ، قال : ثنا مسدد ، نا يحيى بن سعيد ، عن شعبة ، عن سماك ، عن جابر بن سمرة ، قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إن بين يدي الساعة كذابين » قال أخي : وسمعت جابرا يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « فاحذروهم »

Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Ömer el-Mukrî → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfî → Muaz b. el-Müsennâ (tahvil) Hasen b. Ebî Bekr → Abdurrahman b. Sîmei'l- Mücbir → Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Birtî → Müsedded → Yahya b. Saîd → Şu'be → Simâk isnadıyla rivâyet edildiğine göre Câbir b. Semura Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle işittiğini söylemiştir: “Şüphesiz ki kıyamet kopmadan önce yalancılar zuhur edecektir.” Kardeşim, Câbir'den onun şöyle dediğini işitmiş: Hz. Peygamber (s.a.) ‘onlardan sakınınız’ buyurdu.”¹⁹⁴

(8) Dördüncü Rivâyet:

أخبرنا علي بن القاسم بن الحسن البصري ، ثنا علي بن إسحاق المادرائي ، ثنا جعفر بن محمد الصانغ ، ثنا عبيد الله بن محمد بن حفص ، ثنا عبد الواحد بن زياد ، ثنا صدقة بن المثني ، ثنا رياح بن الحارث ، قال : كنا في المسجد الأكبر بالكوفة والمغيرة بن شعبة على سرير ، إذ جاء سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل ، قال : فأوسع له المغيرة عند رجله على السرير ، فقال سعيد بن زيد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إن كذبا علي ليس ككذب علي أحد ، من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار »

Ali b. el-Kasım b. el-Hasen el-Basrî → Ali b. İshâk el-Maderânî → Ca'fer b. Muhammed es-Sâîğ → Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs → Abdülvâhid b. Ziyâd → Sadaka b. el-Müsennâ isnadıyla rivâyet edildiğine göre Riyâh b. el-Hâris şöyle demiştir: Kûfe'de büyük mescitteydik. Muğîra b. el-Şu'be, bir döşek üzerindeydi. Saîd b. Zeyd geldi ve ‘Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu işittim’ dedi

¹⁹³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 36; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 18; Buhârî, “Fedâilü Ashâb”, 1, “Rikâk”, 7; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 210; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 10; Tirmizî, “Fiten”, 45.

¹⁹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 36; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 89; Müslim, “İmâre”, 1.

“Benim adıma yalan söylemek başka biri adına yalan söylemeye benzemez. Bilerek benim adıma yalan söyleyen cehennemdeki yerine hazırlansın.”¹⁹⁵

6. Müzekki'nin Soru Sorulan Kimse Hakkında Bildiğini Söylemesi:

(9) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسين محمد بن الحسين بن محمد المتوثي ، ثنا أبو سهل أحمد بن محمد بن عبد الله بن زياد القطان ، ثنا محمد بن غالب ، نا مسلم بن إبراهيم ، نا صدقة بن موسى الدقيقي ، نا مالك بن دينار ، عن عطاء ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من سئل عن علم يعلمه فكتمه ألجم يوم القيامة بلجام من نار »

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed el-Mütevellâ → Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd el-Kattân → Muhammed b. Ğâlib → Müslim b. İbrahim → Sadaka b. Musa ed-Dekikî → Mâlik b. Dînâr → Ata' isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Her kime bildiği bir mesele sorulur, o da bunu söylemeyip gizlerse, O kişiye Kıyamet Günü ateşten bir gem vurulur.”¹⁹⁶

Rivâyetin bir diğer tariki şu şekildedir:

أخبرنا الحسن بن أبي بكر انا احمد بن كامل القاضي نا احمد بن عبيد الله بن إدريس نا يزيد بن هارون انا الحجاج بن أرطاة عن عطاء عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من سئل عن علم يعلمه فكتمه جىء به يوم القيامة ملجما بلجام من نار

el-Hasen b. Ebî Bekr → Ahmed b. Kâmil → Ahmed b. Ubeydullah b. İdris → Yezîd b. Hârun → Haccâc b. Ertâ → Atâ → Ebû Hüreyre → Rasûlullah (s.a.)¹⁹⁷

Hatib, râvi hakkında yapılan “zayıf” veya “sika değil” şeklindeki vasıflandırmaları bazı kimselerin gıybet olarak adlandırdıklarını söyledikten sonra gıybetin tanımı için şu hadîsi delil olarak kullanmıştır:

(10) İkinci Rivâyet:

أخبرنا أبو حازم عمر بن أحمد بن إبراهيم البدوي الحافظ بنيسابور أنا أبو الحسن محمد بن عبد الله بن علي بن زياد السمدي ، أنا محمد بن إبراهيم البوشنجي ، ثنا أمية بن بسطام ، ثنا يزيد بن زريع ، ثنا روح بن القاسم ، عن العلاء

¹⁹⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 36; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 65, II, 413, III, 279; Dârimî, “Mukaddime”, 25; Buhârî, “İlim”, 38, “Cenâiz”, 33; Müslim, “Mukaddime”, 2; İbn Mâce, “Mukaddime”, 4; Ebû Dâvûd, “İlim”, 4; Tirmizî, “İlim”, 8.

¹⁹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 37; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 263; İbn Mâce, “Mukaddime”, 24; Ebû Dâvûd, “İlim”, 9; Tirmizî, “İlim”, 3.

¹⁹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 37.

بن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل : ما الغيبة ؟ قال : « ذكرك أخاك بما يكره » قال : أفرأيت إن كان في أخي ما أقول ؟ قال : « إن كان في أخيك ما تقول فقد اغتبتك ، وإن لم يكن فيه ما تقول فقد بهته »

Ebû Hâzim Ömer b. Ahmed b. İbrahim el-Abdevî → Ebû'l-Hasen Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Ziyâd es-Semzî → Muhammed b. İbrahim el-Bûşencî → Ümeyye b. Bistâm → Yezîd b. Zürey' → Ravh b. el-Kâsım → Alâ' b. Abdurrahman → Abdurrahman isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.) gıybet nedir diye soruldu. Rasûlullah, "Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır" buyurdu. Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?" diye soruldu. "Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir," buyurdu.¹⁹⁸

Müellif, râvileri cerh etmenin gıybet olmadığını açıklamak için şu hadîsleri delil olarak kullanmıştır:

(11) Üçüncü Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رزق البزاز وأبو الحسين علي بن محمد بن عبد الله بن بشران السكري ، قالوا : أنا إسماعيل بن محمد الصفار ، ثنا زكريا بن يحيى المروزي ، ثنا سفيان بن عيينة ، عن ابن المنكدر ، سمع عروة بن الزبير ، يقول : حدثتنا عائشة رضي الله عنها ، أن رجلا ، استأذن على النبي صلى الله عليه وسلم فقال : « اندنوا له ، فبئس رجل العشير ، أو بئس رجل العشيرة » فلما دخل ألان له القول ، قالت عائشة : يا رسول الله ، قلت له الذي قلت فلما دخل ألنت له القول قال : « يا عائشة ، إن شر الناس منزلة يوم القيامة من ودعه أو تركه الناس اتقاء فحشه »

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rızık el-Bezzâz ve Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Beşrân es-Sükkerî → İsmail b. Muhammed es-Saffâr → Zekeriyâ b. Yahya el-Mervezî → Süfyân b. Uyeyne → İbn Münkedir → Urve b. Zübeyr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Bir adam Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber (s.a.) "O'na izin verin O, kabilesinin ne kötü kişisidir" buyurdu. Ancak adam içeri girdiğinde onunla iyi konuştu. Onun gidişinden sonra Hz. Âişe "Ey Allah'ın Rasûlü! O adam izin istediğinde onun hakkında söylediğini söyledin Sonra da onunla iyi konuştun. Hz. Peygamber

¹⁹⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 38; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 230; Müslim, "Birr", 70; Ebû Dâvûd, "Edeb", 40; Tirmizî, "Birr", 23.

(s.a.) “Ey Âişe! Kıyamet günü durumu en kötü olan kimse şerrinden kurtulmak için kendisinden sakınılan kişilerdir” buyurdu.”¹⁹⁹

(12) Dördüncü Rivâyet:

أخبرنا عبد الرحمن بن عبيد الله الحربي ، أنا محمد بن عبد الله الشافعي ، قال : حدثني إسحاق بن الحسن الحربي ، ثنا عبد الله بن مسلمة القعنبي ، عن مالك ، ح ، وأخبرناه الحسن بن أبي إسحاق القاضي ، حدثنا أبو مصعب ، ثنا مالك بن أنس ، عن عبد الله بن يزيد مولى الأسود بن سفيان ، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن ، عن فاطمة بنت قيس ، أن أبا عمرو بن حفص ، طلقها البتة وهو غائب بالشام ، فأرسل إليها وكيله بشعير فتسخطته ، فقال : والله ما لك علينا من شيء ، فجاءت رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلك له ، فقال : « كل ذي ناب » وأمرها أن تعتد في بيت أم شريك ، ثم قال : « تلك امرأة يغشاها أصحابي اعتدي عند ابن أم مكتوم فإنه رجل أعمى تضعين ثيابك ، فإذا حللت فأذنيني » قالت : فلما حللت ذكرت له أن معاوية بن أبي سفيان وأبا جهم خطباني ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أما أبو جهم فلا يضع عصاه عن عاتقه ، وأما معاوية فصعلوك لا مال له ، انكحي أسامة بن زيد » قالت : فكرهته ، ثم قال : « انكحي أسامة بن زيد » فنكحته ، فجعل الله فيه خيرا كثيرا واغتبطت به

Abdurrahman b. Ubeydullah el-Harbî → Muhammed b. Abdullah eş-Şâfiî → İshâk b. el-Hasen el-Harbî → Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî → Mâlik (tahvil) Hasen b. Ebî İshâk el-Kâdî → Ebû Musab → Mâlik b. Enes → Abdullah b. Yezîd → Ebî Seleme b. Abdurrahman isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Amr b. Hafs, Fatime b. Kays'ı gıyaben boşadı ve vekili de ona arpa gönderdi. Fatime buna razı olmadı. Fakat Ebû Amr'ın vekili: ‘Vallahi senin bizde bir hakkın yoktur’ dedi. Bunun üzerine Fâtîme Rasûlullah’a gelerek bu meseleyi ona anlattı. Hz. Peygamber: “Her can sahibinin hakkı vardır” buyurdu ve iddetini Ümmü Şerîk’in evinde geçirmesini emretti. Sonra ‘Ümmü Şerîk ashâbımın daima ziyaretine gittikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmü Mektûm’un yanında iddet bekle, çünkü o, âma bir adamdır. (Yanında) elbiseni çıkarabilirsin. (Nikah için) helâl olduğun zaman bana bildir’ buyudu. (Nikaha) helâl olduğum vakit kendilerine, Muâviye b. Ebî Süfyân ile Ebû Cehm’in beni istediklerini söyledim. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Ebû Cehm sopasını boynundan bırakmaz; Muâviye’ye gelince o da yoksuldur; hiç malı yoktur. Sen Üsâme b. Zeyd ile evlen” Ben razı olmadım. Sonra “Sen Üsâme ile evlen” buyurdu. Bunun üzerine onunla evlendim. Allah onda hayır halketti; ben de gıpta ettim.”²⁰⁰

¹⁹⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 39; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 38; Buhârî, “Edeb”, 48; Müslim, “Birr”, 73; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 6; Tirmizî, “Birr”, 59.

²⁰⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 39; Ayrıca bkz. Müslim, “Talâk”, 36; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 39; Tirmizî, “Nikah”, 38; Nesâî, “Nikah”, 22.

Müellif, aynı zamanda gıybeti Allah-u Teâlâ'nın yasakladığını şu âyeti kerimeyi delil getirerek göstermiştir:

(ولا يغتب بعضكم بعضا)

“Birbirinizin gıybetini yapmayın”²⁰¹

Hatib, gıybet ile bir kimseyi tarif ve tavsif arasındaki farkı belirtmek için şu iki olayı zikretmiştir:

(13) Beşinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسين علي بن محمد بن عبد الله المعدل ، أنا أحمد بن محمد بن جعفر الجوزي ، ثنا أبو بكر بن أبي الدنيا ، ثنا أبو خيثمة ، ثنا عبد الرحمن بن مهدي ، عن سفيان ، عن علي بن الأقرم ، عن أبي حذيفة ، عن عائشة ، أنها ذكرت امرأة فقالت : إنها قصيرة ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اغتبتها »

Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Muaddil → Ahmed b. Muhammed b. Ca'fer el-Cevzî → Ebû Bekr b. Ebî Dünyâ → Ebû Hayseme → Abdurrahman b. Mehdî → Süfyân → Ali b. el-Ekmar → Ebî Huzeyfe isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe'nin yanında bir kadından bahsedildi. Hz. Âişe “o kadın kısa boylu” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) “o kadının gıybetini ettin” buyurdu.²⁰²

(14) Altıncı Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسين محمد بن الحسين بن الفضل القطان ، أنا عبد الله بن جعفر بن درستويه النحوي ، ثنا يعقوب بن سفيان ، ثنا أبو اليمان ، أخبرني شعيب ، قال : وثنا حجاج ، عن جده ، عن الزهري ، قال : أخبرني ابن أخي أبي رهم الغفاري ، أنه سمع أبا رهم وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم الذين بايعوه تحت الشجرة ، يقول : غزوت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم غزوة تبوك ، وساق الحديث ، إلى أن قال : فطفق رسول الله صلى الله عليه وسلم يسألني عن تخلف من بني غفار ، فأخبرته فقال إذ هو يسألني : « ما فعل النفر البيض » - وقال حجاج : الحمر - الطوال الثطاط ؟ « فحدثته بتخلفهم ، قال : « ما فعل السود الجعد القطاط - وقال حجاج : - القصار الذين لهم نعم بشبكة

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Fadl el-Kattân → Abdullah b. Cafer b. Destûyâ en-Nehavî → Yakub b. Süfyân → Ebû'l-Yemân → Şuayb → Haccâc b. Yusuf b. Ebî Menî' → Ubeydullah b. Ebî Ziyâd → Zührî → İbn Ehî Ebî Ruhmi'l-Gıfârî isnadıyla rivâyet edildiğine göre -ki o Rıdvan beyatına katılanlardandır- o, Tebuk gazvesinde Hz. Peygamber'le bulundum dedi ve hadîsi şu kısma kadar nakletti: Rasûlullah (s.a.) Benî Gıfar'dan geride kalanların durumunu sordu. Ben haber verdim. Sonra O (s.a.) tekrar sordu: “Beyaz tenli nefer ne yaptı.” Haccâc (ravi) dedi ki: Uzun,

²⁰¹ Hucurat, 49/12.

²⁰² Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 40; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 206

kızıl saçlı. Onların geride kaldıklarını haber verdim. Sonra “siyah, kıvrıkcık saçlıları sordu. Haccâc, kısa saçlılar dedi.”²⁰³

Hatib, ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.) İfk Hadîsesinde Hz. Âişe’ye yapılan iftiranın gerçek olup olmadığını araştırmak için bazı sahabilerle istişarede bulunduğu rivâyetini aktarmaktadır:

(15) Yedinci Rivâyet:

أخبرنا أبو نعيم الحافظ ، ثنا سليمان بن أحمد بن أيوب الطبراني ، ثنا إسحاق بن إبراهيم الدبري ، عن عبد الرزاق ، عن معمر ، عن الزهري ، قال : أخبرني سعيد بن المسيب وعروة بن الزبير وعلقمة بن وقاص ، وعبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود ، عن حديث عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم حين قال لها أهل الإفك ما قالوا ، فبرأها الله ، وكلهم حدثني بطائفة من حديثها ، وبعضهم كان أوعى لحديثها من بعض وأثبت له اقتصاصا ، وقد وعيت عن كل واحد منهم الحديث الذي حدثني ، وبعض حديثهم يصدق بعضا ، وذكروا أن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم قالت : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أراد أن يخرج إلى سفر أقرع بين نسائه ، فأيتهن خرج سهمها خرج بها رسول الله صلى الله عليه وسلم معه ، وذكر الحديث بطوله وقال فيه : ودعا رسول الله صلى الله عليه وسلم علي بن أبي طالب وأسامة بن زيد حين استلبث عليه الوحي يستشيرهما في فراق أهله ، قالت : فاما أسامة فأشار على رسول الله صلى الله عليه وسلم بالذي يعلم من براءة أهله ، وبالذي يعلم في نفسه لهم من الود ، فقال : يا رسول الله ، هم أهلك ، ولا نعلم إلا خيرا ، وأما علي فقال : لم يضيق الله عليك والنساء سواها كثير ، وإن تسأل الجارية تعرفك ، قالت فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم بريرة فقال : « أي بريرة هل رأيت من شيء يريبك من أمر عائشة ؟ » فقالت له بريرة : والذي بعثك بالحق ، إن رأيت عليها أمرا قط أغمصه عليها ، أكثر من أنها جارية حديثة السن ، تنام عن عجين أهلها ، فتأتي الداجن فتأكله

Ebû Nuaym el-Hafız → Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî → İshâk b. İbrahim ed-Dibrî → Abdürrezzâk → Ma’mer → Zührî isnadıyla rivâyet edildiğine göre O, şöyle demiştir: Rasûlullah’ın eşi Âişe hakkındaki İfk hadîsesinde söylenenler ve Allah Teâlâ’nın onun bu konuda masum olduğunu bildirdiği hadîsi bana Saîd b. el-Müsseyeb, Urve b. Zübeyr, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ve Hz. Âişe’den haber verdiler. Hepsi hadîsin bir kısmını rivâyet etti. Onlardan bazısı hadîsi daha iyi ezberlemişti. Olayı daha iyi biliyordu. Hadîsi bana rivâyet edenlerin her birinden hadîsi ezberledim. Hadîslerin bir kısmı diğerini doğruluyordu. Rasûlullah’ın eşi Hz. Âişe’nin şöyle dediğini naklettiler: Rasûlullah, sefere çıktığında hangi hanımı yanında götüreceğine dair kura çekti. Hangisi kurada çıkarsa Hz. Peygamber onu sefere götürürdü. Hadîsi uzun olarak zikretti ve şöyle devam etti: Vahyin arası kesildiği

²⁰³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 41: Ayrıca bkz. Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, IV, 260.

zaman Rasûlullah (s.a.) ailesinden ayrılmak hususunda istişarede bulunmak üzere Ali b. Ebî Tâlib ile Üsâme b. Zeyd'i çağırdı. Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah (s.a.) ve ailesinin beraetini bildiğini ve onlara karşı beslediği sevgiye işaret ederek: Yâ Rasûlullah! Onlar senin âilendir. Biz hayrdan başka bîr şey bilmiyoruz, dedi. Ali b. Ebî Tâlib'e gelince o: Allah senin başını dara sokmaz, ondan başka kadınlar çoktur. Cârîyeye sorarsan sana doğruyu söyler, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Berîre'yi çağırarak: «Ey Berîre! Âişe'den seni şüpheye düşürecek bir şey gördün mü?: diye sordu. Berîre ona: Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, ondan kendisini ayıplayacağım hiç bir şey görmedim. Şu kadar var ki, o genç yaşta bir tazedir. Ailesine yoğurduğu hamur üzerinde uyur da, koyun gelip o hamuru yer, dedi.²⁰⁴

Hatîb, fâsık ve fâcirin kötülüğünü insanlara anlatmanın gıybet olmadığını ve bu durumun râvi içinde geçerli olduğunu göstermek için şu iki rivâyeti delil olarak kullanmıştır.

(16) Sekizinci Rivâyet:

أخبرنا القاضى أبو عمر القاسم بن جعفر الهاشمي ثنا أبو العباس محمد بن أحمد الأثرم ثنا الحسن بن داود بن مهران ثنا هشام الرازي ثنا الجارود بن يزيد عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أترعون عن ذكر الفاجر حتى يعرفه الناس اذكروه بما فيه حتى يحذره الناس

Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Esrem → Hasen b. Dâvud b. Mihrân → Hişâm er-Râzî → Cârûd b. Yezîd → Behz b. Hakîm → Hakîm b. Muâviye isnadıyla rivâyet edildiğine göre Muâviye b. Hayde Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Fâcir kimseyi söylemekten çekiniyorsunuz? Oysa insanlar onu tanısınlar. Onu zikredin ki halk ondan sakınsın.”²⁰⁵

(17) Dokuzuncu Rivâyet:

أخبرنا محمد بن الحسين القطان نا أحمد بن عثمان بن يحيى الآدمي ثنا محمد بن عبد الله بن سليمان ثنا جعدة بن يحيى الليثي ثنا العلاء بن بشر عن سفيان عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده أن النبي صلى الله عليه وسلم قال ليس للفاسق غيبة

Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân → Ahmed b. Osman b. Yahya el-Âdemî → Muhammed b. Abdullah b. Süleymân → Cü'dube b. Yahya el-Leysî → Alâ b. Bişr → Behz b. Hakîm → Hakîm b. Muâviye isnadıyla

²⁰⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 41; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 194; Buhârî, “İ'tisâm”, 28; Müslim, “Tevbe”, 56.

²⁰⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 42; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX, 418.

rivâyet edildiğine göre Muâviye b. Hayde Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Fâsığın gıybet yoktur."²⁰⁶

7. Ashâbın Allah Teâlâ ve Rasûlullah (s.a.) Tarafından Ta'dili:

Hatîb, konu ile ilgili ilk önce âyet-i kerimeleri kullanmıştır:

(كنتم خير أمة أخرجت للناس)

"Siz insanlar içerisinde çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"²⁰⁷

(وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا)

"Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta (âdil) bir ümmet yaptık."²⁰⁸

(لقد رضي الله عن المؤمنين إذ يبايعونك تحت الشجرة فعلم ما في قلوبهم فأنزل السكينة عليهم وأثابهم فتحا قريبا)

"Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih nasip etmiştir."²⁰⁹

(والسابقون الأولون من المهاجرين والأنصار والذين اتبعوهم بإحسان رضي الله عنهم ورضوا عنه)

"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır."²¹⁰

(والسابقون السابقون أولئك المقربون في جنات النعيم)

"(İman ve amelde) öne geçenler ise (ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah'a) yaklaştırılmış kimselerdir. Onlar, naim cennetlerindedirler."²¹¹

(يا أيها النبي حسبك الله ومن اتبعك من المؤمنين)

"Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olan mü'minlere Allah yeter."²¹²

²⁰⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 42; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX, 418.

²⁰⁷ Âl-i İmrân, 3/110.

²⁰⁸ el-Bakara, 2/143.

²⁰⁹ el-Feth, 48/18.

²¹⁰ et-Tevbe, 9/100.

²¹¹ el-Vakı'a, 56/10-12.

(للفقراء المهاجرين الذين أخرجوا من ديارهم وأموالهم يبتغون فضلا من الله ورضوانا وينصرون الله ورسوله أولئك هم الصادقون والذين تبوءوا الدار والإيمان من قبلهم يحبون من هاجر إليهم ولا يجدون في صدورهم حاجة مما أوتوا ويؤثرون على أنفسهم ولو كان بهم خصاصة ومن يوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون)

“Bu mallar özellikle, Allah’tan bir lütuf ve hoşnudluk ararken ve Allah’ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirleridir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir. Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırısından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”²¹³

Hadîs-i Şerifler:

(18) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو نعيم الحافظ ، ثنا عبد الله بن جعفر بن أحمد بن فارس ، ثنا يونس بن حبيب ، ثنا أبو داود ، ثنا شعبة ، عن منصور والأعمش ، عن إبراهيم ، عن عبيدة السلماني ، عن عبد الله بن مسعود ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « خير أمتي قرني ، ثم الذين يلونهم ، ثم الذين يلونهم ، ثم يجيء قوم تسبق أيمانهم شهادتهم ، ويشهدون قبل أن يستشهدوا »

Ebû Nuaym el-Hâfiz → Abdullah b. Ca’fer b. Ahmed b. Fâris → Yunus b. Hubeyb → Ebû Dâvud → Şu’be → Mansûr ve A’meş → İbrahim → Abîde es-Selmânî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesûd Hz. Peygamber’in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ümmetimin en hayırlıları benim asrında yaşayanlar, sonra onlardan sonra gelenler sonra da onlardan sonra gelenlerdir. Daha sonra yeminleri şehadetlerinin önüne geçen bir kavim gelir ve şahitlik yapmaları istenmeden, şahitlik yapmaya kalkışır.”²¹⁴

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

أخبرنا أبو بكر احمد بن علي بن محمد اليزدي الحافظ بنيسابور انا أبو عمرو محمد بن احمد بن حمدان ثنا عبد الله بن محمد بن شيرويه ثنا محمد بن بشار ثنا محمد بن جعفر ثنا شعبة عن أبي بشر عن عبد الله بن شقيق عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال خيركم قرني ثم الذين يلونهم

²¹² el-Enfâl, 8/64.

²¹³ el-Haşr, 59/8-9.

²¹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 46; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 378, 434, IV, 267, 276; Buhârî, “Şehâdât”, 9, “Fedâilü’l-Ashâb”, 1, “Rikâk”, 7; Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 210; Tirmizî, “Fiten”, 45, “Şehâdât”, 4, “Menâkıb”, 57.

ثم الذين يلونهم قال أبو هريرة فلا ادرى ذكره مرتين أو ثلاثا ثم يخلف من بعدهم قوم يحبون السمانة ويشهدون ولا يستشهدون

Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Muhammed → Ebû Amr Muhammed b. Ahmed b. Hamdân → Abdullah b. Muhammed → Muhammed b. Beşşâr → Muhamme b. Ca'fer → Şu'be → Ebî Bişr → Abdullah b. Şekîk → Ebû Hüreyre²¹⁵

أخبرنا الحسن بن أبي بكر ثنا محمد بن عبد الله بن إبراهيم املاء قال ثنا محمد بن يونس قال ثنا أبو الربيع سليمان بن داود ثنا منصور بن أبي الأسود عن الأعمش عن علي بن مدرك عن هلال بن يساف عن عمران بن حصين قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم خير الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يخلف قوم تسبق ايمانهم شهادتهم ثم يظهر فيهم السمن

Hasen b. Ebî Bekr → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim → Muhammed b. Yunus → Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Davud → Mansûr b. Ebî'l-Esved → el-A'meş → Ali b. Müdrik → Hilâl b. Yesâf → İmrân b. Husayn²¹⁶

(19) İkinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو بكر أحمد بن الحسن الحيري ، ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم ، ثنا أحمد بن عبد الجبار الطاردي ، ثنا أبو معاوية ، عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي سعيد ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا تسبوا أصحابي ، فوالذي نفسي بيده ، لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً ما أدرك مد أحدهم ولا نصيفه »

El-Kâdî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Hîrî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam → Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî → Ebû Muâviye → A'meş → Ebî Sâlih isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ashâbıma sövmeyiniz. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki herhangi biriniz Uhud dağı kadar altın infak etse onlardan birinin bir müdd, hatta yarım müdd sadakasına dahi yetişemez”²¹⁷

(20) Üçüncü Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو بكر الحيري ، أيضا ثنا محمد بن يعقوب الأصم ، ثنا بكر بن سهل الدمياطي ، ثنا عمرو بن هاشم البيروتي ، ثنا سليمان بن أبي كريمة ، عن جويبر ، عن الضحاك ، عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مهما أوتيتم من كتاب الله تعالى فالعمل به لا عذر لأحد في تركه ، فإن لم يكن في كتاب الله فسنة مني عليه وسلم : »

²¹⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 46.

²¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 47.

²¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 47; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 54; Buhârî, “Fedâilü's-Sahâbe”, 5; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 221; İbn Mâce, “Mukaddime”, 11; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 11; Tirmizî, “Menâkıb”, 59;

ماضية ، فإن لم تكن سنة مني ماضية فما قال أصحابي ، إن أصحابي بمنزلة النجوم في السماء ، فأيهما أخذتم به اهتديتم ، واختلاف أصحابي لكم رحمة »

El-Kâdî Ebû Bekr el-Hîrî → Muhammed b. Yakub el-Esam → Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî → Amr b. Hâşim el-Beyrûtî → Süleyman b. Ebî Kerîme → Cüveybir → Dahhâk isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Allah'ın kitabında her ne varsa amel etmek gerekir. Sizden birinizin onu terk etmek gibi bir övürü yoktur. Eğer Allah'ın kitabında yoksa sıra benim sünnetimdir. Eğer sünnetimde de yoksa ashâbımın söyledikleri sırayı alır. Muhakkak ki ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan her ne alırsanız hidâyete ulaşırsınız. Ashâbımın ihtilâfı (farklı görüşleri) sizin için rahmettir."²¹⁸

Rivâyetin diğer bir tariki şu şekildedir:

أخبرنا أبو بكر أحمد بن محمد بن غالب الخوارزمي أنا علي بن محمد بن أحمد الوراق ثنا حمزة بن محمد بن عيسى الكاتب ثنا نعيم بن حماد ثنا عبد الرحيم بن زيد العمى عن أبيه عن سعيد بن المسيب عن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم سألت ربي فيما اختلف فيه أصحابي من بعدي فأوحى الله الى يا محمد إن أصحابك عندي بمنزلة النجوم في السماء بعضها أضوا من بعض فمن أخذ بشيء مما هم عليه من اختلافهم فهم عندي على هدى

Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib → Ali b. Muhammed b. Ahmed → Hamza b. Muhammed b. İsa → Nuaym b. Hammâd → Abdurrahim b. Zeyd el-Ammî → Zeyd el-Ammî → Saîd b. el-Müseyyeb → Hz. Ömer²¹⁹

(21) Dördüncü Rivâyet:

أخبرنا الحسن بن أحمد بن إبراهيم ، ثنا أبو بكر الشافعي ، ثنا محمد بن هشام بن أبي الدميك ، ثنا إبراهيم بن زياد سبلان ، قال الشافعي : وحدثنا أبو عبد الله محمد بن خلف المروزي ثنا الوليد بن الفضل العنزي قالاً : ثنا إبراهيم بن سعد الزهري ، عن بشر الحنفي ، عن أنس بن مالك ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إن الله اختارني واختار أصحابي فجعلهم أصهاري ، وجعلهم أنصاري ، وإنه سيجيء في آخر الزمان قوم ينتقصونهم ، ألا فلا تناكحوهم ، ألا فلا تنكحوا إليهم ، ألا فلا تصلوا معهم ، ألا فلا تصلوا عليهم ، حلت اللعنة »

El-Hasen b. Ahmed b. İbrahim → Ebû Bekr eş-Şâfiî → Muhammed b. Hişâm b. Ebî Dümeik → İbrahim b. Ziyâd Sebelân → Şafîî → Ebû Abdullah Muhammed b. Halef el-Mervezî → el-Fadl b. Velîd el-Anezî → İbrahim b. Sa'd ez-Zührî → Bişr el-Haneî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Allah beni ve ashâbımı seçti. Onları

²¹⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 47; Ayrıca bkz. el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 64.

²¹⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 47

akrabalarım ve yardımcılarım yaptı. Ahir zamanda onları kınayan bir grup gelecek. Dikkat edin onlara kız alıp vermeyin, dikkat edin onlarla namaz kılmayın, dikkat edin (öldüklerinde) üzerleri ne namaz kılmayın. Onlar hakkında lanet (okumak) helal olmuştur.”²²⁰

8. Sahâbeden Sonrakilerin Rivâyetlerini Kabul Şartları:

Hatib sahâbeden sonraki nesiller için geçerli bazı şartları zikrettikten sonra hafızası iyi olmayan bir kimsenin semâ esnasında rivâyetleri ezberliyemediği takdirde yazı ile kayıt altına alabileceği hususunda şu delile yer vermiştir:

(22) Birinci Rivâyet:

أخبرنا الحسن بن أبي بكر ، أنا أبو سهل أحمد بن محمد بن عبد الله القطان ، ثنا إسماعيل بن إسحاق القاضي ، ثنا علي يعني ابن عبد الله المديني ، ثنا الوليد بن مسلم ، ثنا الأوزاعي ، قال : حدثني يحيى بن أبي كثير ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ، رضي الله تعالى عنه قال : لما فتح الله على رسوله مكة قام رسول الله صلى الله عليه وسلم فيهم فحمد الله وأثنى عليه ثم قال : « إن الله حبس عن مكة الفيل ، وسلط عليها رسوله والمؤمنين ، وإنما أحلت لي ساعة من نهار ، ثم هي حرام إلى يوم القيامة ، لا يعضد شجرها ، ولا ينفر صيدها ، ولا تحل لقطتها إلا لمنشد ، ومن قتل له قتيل فهو بخير النظرين : إما أن يفتدى وإما أن يقتل » فقام رجل يقال له أبو شاه من أهل اليمن فقال : يا رسول الله ، اكتبوا لي ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اكتبوا لأبي شاه » فقام عباس أو قال عباس : يا رسول الله ، إلا الإذخر فإنه لقبورنا وبيوتنا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إلا الإذخر »

El-Hasen b. Ebî Bekr → Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Kattân → İsmail b. İshâk el-Kâdî → Ali b. Abdullah el-Medînî → Velîd b. Müslim → el-Evzâî → Yahya b. Ebî Kesîr → Ebî Seleme isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre söyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) Mekke’yi fethettiği zaman insanlara hitap etmek için ayağa kalktı, Allah’a hamd ve senâ etti, sonra şöyle buyurdu: “Muhakkak ki Allah Teâlâ, fîli(filllerle gelen orduyu) Mekke’ye girmekten men etmiştir. Rasûlü’nü ve müminleri ise Mekke’ye hâkim kılmıştır. (Mekke’de savaşmak) yalnız gündüzün bir kısmında benim için helal kılındı. Benden sonra da kıyamete kadar helal olmayacaktır. (Mekke’nin) ağaçları kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, kaybolan bir şey ancak sahibini bulmak şartıyla alınabilir. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir: Ya kendisine diyet verilir yahut ta öldüren kimse kısasen öldürülür.” Daha sonra Yemenli bir zat olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve “Bunları benim için yazdırsanız Ya Rasûlullah!” dedi. Rasûlullah (s.a.) da “Bunları Ebû Şâh için yazınız” buyurdu Hz. Abbas, ayağa kalktı ve “Ya Rasûlullah (s.a.) İzhr otunu istisna

²²⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 47; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XVII, 140.

etsen; zira bizler onu kabirlerimizde ve evlerimizde (inşasında) kullanıyoruz,” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): “İzhır müstesnadır” buyurdu.²²¹

9. Küçük Çocukların Semâının Sıhhati:

(23) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو سعيد محمد بن موسى بن الفضل بن شاذان الصيرفي ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم ثنا الحسن بن مكرم ثنا عثمان بن عمر انا ثابت بن عمار عن ربيعة بن شيبان قال قلت للحسن بن علي ما تذكر من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال حملني على عنقه فأدخلني غرفة للصدقة فأخذت ثمرة فجعلتها في في فقال ألقها أما علمت انا لا تحل لنا الصدقة

Ebû Saîd Muhammed b. Musa b. el-Fadl b. Şâzân es-Sayrafî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Esam → Hasen b. Mükrim → Osman b. Ömer → Sâbit b. Imâre → Rebîa b. Şeybân isnadıyla rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Hasen b. Ali'ye Hz. Peygamber'den bir şeyler anlatmasını istedim. O şöyle dedi: Hz. Peygamber beni boynuna aldı ve Sadaka odasına girdik. Ben ağzıma bir hurma aldım. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Onu at, bilmiyormusun bize sadaka helâl değildir” şeklinde buyurdu.²²²

(24) İkinci Rivâyet:

أخبرنا الحسن بن أبي بكر انا محمد بن عبد الله بن إبراهيم الشافعي ثنا بشر بن موسى ثنا الحميدي ثنا سفيان ثنا الوليد بن كثير قال سمعت وهب بن كيسان أبا نعيم يقول سمعت عمر بن أبي سلمة قال كنت غلاما في حجر رسول الله صلى الله عليه وسلم فكانت يدي تطيش في الصحيفة فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا غلام إذا أكلت فسم الله وكل بيمينك وكل مما يليك قال فما زالت تلك طعمتي بعد

El-Hasen b. Ebî Bekr → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfî → Bişr b. Musa → el-Humeydî → Süfyân → el-Velîd b. Kesîr → Vehb b. Keysân Ebû Nuaym isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ömer b. Ebû Seleme şöyle demiştir. Ben çocukken Rasûlullah'ın terbiyesi altındaydım. (Yemekte) elim tasın içinde dolaşıyordu. Bunun üzerine bana: “Ey çocuk besmele çek; sağ elinle ve önünden ye!” buyurdu. O günden sonra ben o şekilde yemek yedim.²²³

²²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 52; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 238; Buhârî, “Lukata”, 7, “Diyet”, 8; Müslim, “Hac”, 447, Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 90, “İlim”, 3, “Diyet”, 4; Tirmizî, “İlim”, 12.

²²² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 55; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 200; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, III, 86.

²²³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 57; Ayrıca bkz. Buhârî, “Etme”, 2; Müslim, “Eşribe”, 108.

(25) Üçüncü Rivâyet:

أخبرنا بن الفضل القطان انا عبد الله بن جعفر بن درستويه ثنا يعقوب بن سفيان قال حدثني سليمان بن عبد الرحمن ثنا الوليد انا عبد الرحمن بن نمر اليحصبي قال قال الزهري أخبرني محمود بن الربيع الأنصاري وزعم انه قد عقل عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وعقل مجة مجها رسول الله صلى الله عليه وسلم في وجهه من دلو معلق في دارهم قال فتوفى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو بن خمس سنين

İbnü'l-Fadl el-Kattân → Abdullah b. Ca'fer b. Destûyâ → Ya'kub b. Süfyân → Süleyman b. Abdurrahman → Velîd → Abdurrahman b. Nemr el-Yahsubî → Zührî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Mahmud b. Rebî', Hz. Peygamber'in bir keresinde evlerinde asılı olan bir kaptan ağzına su alarak yüzüne püskürttüğünü hatırladığını söylemiştir. Hz. Peygamber vefat ettiğinde o beş yaşındaydı.²²⁴

10. Büluğ Çağından Önce Semâin Sıhhati:

(26) Birinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو عمر القاسم بن جعفر ، ثنا محمد بن أحمد اللؤلؤي ، ثنا أبو داود ، ثنا موسى بن إسماعيل ، ثنا وهيب عن خالد عن أبي الضحى ، عن علي عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « رفع القلم عن ثلاثة ، عن النائم حتى يستيقظ ، وعن الصبي حتى يحتلم ، وعن المجنون حتى يعقل »

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer → Muhammed b. Ahmed el-Lü'lûî → Ebû Dâvud → Musa b. İsmail → Vüheyb → Hâlid → Ebû'd-Duhâ isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Ali Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Üç kimse hakkında kalem yürütülmez (yani günah yazılmaz, sorumlulukları yoktur): Uyanıncaya kadar uyuyan, büluğa erinceye kadar küçük, kendine gelinceye kadar mecnun (deli)."²²⁵

11. Adâlet ve Ahkâmı

(27) Birinci Rivâyet:

أخبرني أبو الحسين محمد بن الحسن بن أحمد الأهوازي قال ثنا الحسن بن عبد الله بن سعيد العسكري قال ثنا عبد الله بن أحمد بن عامر الطائي قال ثنا علي بن موسى الرضا عن أبيه عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جده عن

²²⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 58; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 427, 429; Buhârî, "Vüdu", 40, "Ezan", 154, "Teheccüd", 36, "Da'vet", 31, "Rikâk", 6; İbn Mâce, "Tahâret", 136, "Mesâcid ve Cemaat", 8.

²²⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 73; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 116; Dârimî, "Hudud", 1; İbn Mâce, "Talak", 15; Ebû Dâvûd, "Hudud", 16; Tirmizî, "Hudud", 1; Nesâî, "Talak", 21.

الحسين بن علي رضي الله تعالى عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال من عامل الناس فلم يظلمهم وحدثهم فلم يكذبهم ووعدهم فلم يخلفهم فهو من كملت مروءته وظهرت عدالته ووجبت إخوته وحرمت غيبته

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hasen b. Ahmed el-Ehvezî → Hasen b. Abdullah b. Saïd el-Askerî → Abdullah b. Ahmed b. Âmir et-Tâî → Ali b. Musa er-Rîdâ → Musa → Ca'fer b. Muhammed → Muhammed → Hasan b. Ali isnadıyla rivâyet edildiğine göre Hüseyin b. Ali Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim insanlara idarecilik görevinde bulunursa onlara zulmetmesin, konuştuğunda onlara yalan söylemesin, onlara söz verdiğinde sözünden dönmesin. O mürüvetinde mükemmel olsun. Adaleti zahir olana kardeşlik vacip, gıybet haram olur."²²⁶

12. "Adalet, İslâmın İzharı ve Açıktan Fasıklık Bulunmamasıdır" Görüşü:

(28) Birinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو عمر الهاشمي ، ثنا محمد بن أحمد اللؤلؤي ، ثنا أبو داود ، ثنا محمد بن بكر بن الريان ، ثنا الوليد يعني ابن أبي ثور ، قال أبو داود ح ، وثنا الحسن بن علي ، ثنا الحسين يعني الجعفي ، عن زائدة المعني ، عن سماك ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، قال : جاء أعرابي إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال : إني رأيت الهلال - قال الحسن في حديثه يعني رمضان - فقال : « أتشهد أن لا إله إلا الله » ؟ قال : نعم ، قال : « أتشهد أن محمدا رسول الله ؟ » قال : نعم ، قال : « يا بلال ، أذن في الناس فليصوموا غدا »

El-Kâdî Ebû Ömer el-Hâşimî → Muhammed b. Ahmed b. el-Lü'lûî → Ebû Dâvud → Muhammed b. Bekkâr er-Reyyân → Velid b. Ebî Sevr → (tahvil) → Hasen b. Ali → Hüseyin el-Cu'fî → Zâide el-Ma'nâ → Simâk → İkrime → isnadıyla rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullahâ bi bedevi geldi ve hilali gördüğünü söyledi. -Hasan yani Ramazan dedi- Hz. Peygamber (s.a.) "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet edermisin" dedi. Bedevî "evet" dedi. Hz. Peygamber (s.a.), "Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet edermisin" dedi. Bedevî "evet" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bunun üzerine "Ey Bilal insanlara yarın oruç tutacaklarını haber ver" dedi.²²⁷

²²⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 74; Ayrıca bkz. Muhammed b. Selâme, *Müsnedü Şihâb*, I, 322.

²²⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 78; Ayrıca bkz. Dârimî, "Savm", 6; Ebû Dâvud, "Savm", 14; Tirmizî, "Savm", 7.

13. Hadîs Meclislerinde Bulunmayan Fakat Adaleti Sabit Olan Kimsenin Rivâyetinin Kabulü:

Hatîb daha sonra bir fasıl açmış ve hadîs meclislerinde bulunmayan fakat adaleti ile bilinen, bir veya iki hadîsten başka hadîs rivâyet etmeyen birinin hadîslerinin kabul edileceğini şu rivâyetten çıkarmıştır.

(29) Birinci Rivâyet:

أخبرناه أبو القاسم عبد الرحمن بن أحمد بن إبراهيم القزويني ، أنا علي بن إبراهيم بن سلمة القطان ، ثنا محمد بن يونس الكديمي ، ثنا عبد الله بن داود الخريبي ، ثنا علي بن صالح ، عن سماك بن حرب ، عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود ، عن أبيه عبد الله بن مسعود ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « نضر الله امرأ سمع منا حديثاً فحفظه حتى يبلغه إلى من هو أحفظ منه ، ويبلغه من هو أحفظ منه إلى من هو أفقه منه ، فرب حامل فقه ليس بفقيه »

Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ahmed b. İbrahim el-Kazvîni → Ali b. İbrahim b. Seleme el-Kattân → Muhammed b. Yunus el-Küdeymî → Abdullah b. Dâvud el-Hureybî → Ali b. Sâlih → Simâk b. Harb → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesûd Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Benden bir hadîs işitip onu ezberleyeni ve ezberlediğini kendisinden daha hafız ve fakih birine ulaştıranı Allah yüzünü nurlandırır. Nice fıkıh taşıyıcısı vardır ki fakih değildir.”²²⁸

14. Muhaddis ve Şâhidin Benzer ve Farklı Yönleri:

(30) Birinci Rivâyet:

أخبرناه القاضي أبو عمر القاسم بن جعفر الهاشمي ، ثنا أبو بشر عيسى بن إبراهيم بن دستكوتا ، ثنا القاسم بن نصر المخرمي ، ثنا محمد بن بكر الهاشمي ، ثنا جعفر بن سليمان ، عن صالح وهو ابن حسان ، عن محمد بن كعب القرظي ، عن ابن عباس ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « لا تكتبوا العلم إلا ممن تجوز شهادته »

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî → Ebû Bişr İsa b. İbrahim b. Destekûtâ → El-Kâsım b. Nasr el-Mahramî → Muhammed b. Bekkâr el-Hâşimî → Ca'fer b. Süleyman → Sâlih b. Hısân → Muhammed b. Ka'b el-Kurazî isnadıyla rivâyet edildiğine İbn Abbas Hz. Peygamber'in (s.a.)

²²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 89; Ayrıca bkz. Ahmet b. Hanbel, III, 225; IV, 80, 82; V, 183; Dârimî, “Mukaddime”, 24; İbn Mace, “Mukaddime”, 18, “Menâsik”, 76; Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Tirmizi, “İlim”, 7.

şöyle buyurduğunu söylemiştir: “İlmi(hadîsi) ancak şهادeti geçerli olan kimseden yazınız.”²²⁹

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

أخبرني عبيد الله بن أبي الفتح قال ثنا علي بن عمر الحربي قال ثنا أبو الحسن شعيب بن محمد الذارع قال ثنا بشر بن الوليد الكندي قال ثنا عمر أبو حفص عن صالح بن حسان عن محمد بن كعب عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تأخذوا الحديث الا عن تجيزون شهادته

Ubeydullah b. Ebî'l-Feth → Ali b. Ömer el-Harbî → Ebû'l-Hasen Şuayb b. Muhammed ez-Zerrâ' → Bîşr b. Velîd el-Kindî → Ömer Ebû Hafs → Sâlih b. Hısân → Muhammed b. Ka'b → İbn Abbâs²³⁰

أخبرني أبو محمد عبد الله بن يحيى بن عبد الجبار السكري قال انا محمد بن عبد الله بن إبراهيم الشافعي قال ثنا جعفر بن محمد بن الأزهر قال ثنا بن الغلابي المفضل بن غسان قال ثنا يحيى بن صالح الوحاظي عن حفص بن عمر قال ثنا صالح بن حسان عن محمد بن كعب عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تأخذوا الحديث الا عن تجيزون شهادته

Ebû Muhammed Abdullah b. Yahya b. Abdülcebbâr es-Sükkerî → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfî Ca'fer b. Muhammed el-Ezher → Mufaddal b. Ğassân el-Ġulâbî → Yahya b. Sâlih el-Vuhâzî → Hafs b. Ömer el-Halebî → Sâlih b. Hısân → Muhammed b. Ka'b → İbn Abbâs²³¹

أخبرنا القاضي أبو الحسين احمد بن علي بن أيوب وأبو عبد الله الحسين بن محمد بن يحيى الصانغ بعكبرا قالانا محمد بن يحيى بن عمر بن علي بن حرب قال ثنا علي بن حرب قال ثنا أبو داود يعنى الحفري قال ثنا صالح بن حسان عن محمد بن كعب قال قال النبي صلى الله عليه وسلم لا تحدثوا الا عن تقبلون شهادته

Ebû'l-Hasen Ahmed b. Ali b. Eyyûb ve Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed b. Yahya es-Sâiğ → Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Ali b. Harb → Ali b. Harb → Ebû Dâvud el-Hafrî → Sâlih b. Hısân → Muhammed b. Kâ'b²³²

15. Kadın, Köle ve Çocuğun Ta'dîli:

Hatib, bu babı Hz. Peygamber'in (s.a.) ifk Hadîsesi ile ilgili olarak Hz. Âişe'nin durumunu Berîrâ isimli hanım sahabiye sorduğu için açmıştır. Rivâyet şu şekildedir:

²²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 89; Ayrıca bkz. Ali el-Muttâkî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 405.

²³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 90.

²³¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 90.

²³² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 90.

(31) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن محمد بن أحمد بن رزق البزاز ، أنا أبو أحمد حمزة بن محمد بن الحارث الدهقان وعثمان بن أحمد بن عبد الله الدقاق وأحمد بن خلف بن شمس السابح ، قالوا : ثنا عبد الكريم بن الهيثم الديرعاقلوي ، ثنا إبراهيم بن بشار ، قال : نا سفيان ، عن محمد بن إسحاق ووائل بن داود ، عن الزهري ، حدثني أربعة عروة بن الزبير وسعيد بن المسيب وعبيد الله بن عبد الله بن عتبة وعلقمة بن وقاص الليثي ، عن حديث عائشة ، وساق قصة الإفك بطولها ، وقال فيها : فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم بريرة فقال : « هل علمت على عائشة شيئا يريبك ، أو رأيت شيئا تكرهينه ؟ » قالت : أحمي سمعي وبصري ، عائشة أطيب من طيب الذهب

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Rızık el-Bezzâz → Ebû Ahmed Hamza b. Muhammed b. el-Hâris ed-Dehkân ve Osman b. Ahmed b. Abdullah ed-Dekkâk ve Ahmed b. Halef b. Şems es-Sâbih → Abdülkerîm b. el-Heysem ed-Deyrâkûlî → İbrahim b. Beşşâr → Süfyân → Muhammed b. İshâk ve Vâil b. Dâvud → Zührî isnadıyla rivâyet edildiğine göre O, şöyle demiştir: Hz. Âişe hadîsini bana Saîd b. el-Müsseyeb, Urve b. Zübeyr, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe haber verdiler. İfk hadîsesini uzunca anlattı ve öyle devam etti: Rasûlullah Berîra'yı çağırdı ve ona “Âişe hakkında şüphelendiğin veya beğenmediğin bir şey gördün mü?” diye sordu. Berîra şöyle dedi: “Gözümle kulağımla biliyorum ki Hz. Âişe altından daha temizdir.”²³³

16. Cerh ve Ahkâmı:

Hatib, Rasûlullah'e (s.a.) yalan isnat etmenin yalanların ve günahların en büyüğü olduğu hususunda şu rivâyeti delil olarak kullanmıştır:

(32) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن علي بن القاسم بن الحسن الشاهد البصري ، ثنا علي بن إسحاق المارداني ، ثنا أبو قلابة الرقاشي ، ثنا وهب بن جرير ، ثنا شعبة ، عن جامع بن شداد ، قال : سمعت عامر بن عبد الله بن الزبير ، يحدث عن أبيه ، قلت لأبي الزبير : مالي لا أراك تحدث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم كما أسمع فلانا وفلانا وابن مسعود ؟ قال : والله يا بني ، ما فارقت منذ أسلمت ، ولكني سمعته يقول : « من كذب علي فليتبوأ مقعده من النار »

Ebû'l-Hasen Ali b. el-Kâsım b. el-Hasen eş-Şâhid el-Basrî → Ali b. İshâk el-Mâderânî → Ebû Kılâbe er-Rekâşî → Vehb b. Cerîr → Şu'be → Câmi' b. Şeddâd → Âmir b. Abdullah b. Zübeyr → Abdullah b. Zübeyr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah babasına şöyle dedi. Seni Rasûlullahtan falan falan ve İbn Mesûd gibi rivâyet ederken görmüyorum. O söyle dedi:

²³³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 92; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 194; Buhârî, “İ'tisâm”, 28; Müslim, “Tevbe”, 56.

Müslüman olduğumdan beri Hz. Peygamber'den ayrılmadım fakat O'ndan şu hadîsi işittim: “Bana yalan isnadında bulunan cehennemde yerine hazırlansın.”²³⁴

17. Sünnete Göre Büyük Günahlar:

(33) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو عمر عبد الواحد بن محمد بن عبد الله بن مهدي الفارسي ، أنا أبو محمد عبد الله بن أحمد بن إسحاق المصري الجوهرى ، قراءة عليه في سنة تسع وعشرين وثلاثمائة ، ثنا الربيع بن سليمان ، ثنا ابن وهب ، قال : أخبرني سليمان يعني ابن بلال عن ثور بن زيد ، عن أبي الغيث عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « اجتنبوا السبع الموبقات » قيل : يا رسول الله ، وما هي ؟ قال : « الشرك بالله ، والسحر ، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق ، وأكل الربا ، وأكل مال اليتيم ، والتولي يوم الزحف ، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات »

Ebû Ömer Abdu'l-Vâhid b. Muhammed b. Abdullah b. Mehdî el-Fârisî → Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. İshâk el-Mısırî el-Cevherî → Rebî' b. Süleymân → İbn Vehb → Süleymân b. Bilâl → Sevr b. Zeyd → Ebî'l-Ğays isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Helak edici yedi büyük günahdan sakının. Ya Rasûlullah nedir onlar denilince Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah'a ortak koşmak, Sihir (ve büyüculük) yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymak, Riba (faiz) yemek, Yetim malı yemek, Savaşta düşmana arka çevirip kaçmak, Namuslu ve iffetli kadınlara iftira atmak.”²³⁵

Rivâyetin diğer tariki şu şekildedir:

أخبرنا أبو الفتح محمد بن أحمد بن أبي الفوارس الحافظ قال أنا أبو علي محمد بن أحمد بن الحسن الصواف قال ثنا أحمد بن هارون البرديجي قال أنا الحسن بن علي بن عفان قال ثنا عبد الله بن نمير عن الأعمش عن أبي وائل عن عمرو بن شرحبيل عن عبد الله قال سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن الكبائر فقال إن تشرك بالله وهو خلقك وساق الحديث نحو ما تقدم

Ebû'l-Feth Muhammed b. Ahmed b. Ebî'l-Fevâris → Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-Hasen es-Savvâf → Ahmed b. Hârûn el-Berdîcî → Hasen b. Ali b. Affân → Abdullah b. Numeyr → el-A'meş → Ebî Vâil → Amr b. Şûrahbîl → Abdullah b. Mesûd²³⁶

²³⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 96; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 78; Dârimî, “Mukaddime”, 25; Buhârî, “İlim”, 38, “Cenâiz”, 33; Müslim, “Mukaddime”, 2; İbn Mâce, “Mukaddime”, 4; Ebû Dâvûd, “İlim”, 4; Tirmizî, “İlim”, 8.

²³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 96; Ayrıca bkz. Buhârî, “Vesâyâ”, 23, “Hudud”, 44, “Tıb”, 48; Müslim, “İman”, 143; Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, 10; Nesâî, “Vesâyâ”, 12.

²³⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 97.

(34) İkinci Rivâyet:

حدثنا أبو بكر محمد بن عبد الله بن أبان الهيتي التغلبي لفظا ، حدثنا أبو بكر أحمد بن سلمان النجاد ، حدثنا إبراهيم بن عبد الله البصري ، حدثنا محمد بن كثير ، أنا سفيان الثوري ، عن منصور وواصل الأحذب ، عن أبي وائل ، عن عمرو بن شرحبيل ، عن عبد الله ، قال : قلت : يا رسول الله ، أي الذنب أعظم ؟ قال : « أن تجعل لله ندا وهو خلقك » قال : ثم أي ؟ قال : « أن تقتل ولدك خشية أن يأكل معك » قال : ثم أي ؟ قال : « أن تزاني حليلة جارك » قال : ثم تلا النبي صلى الله عليه وسلم (والذين لا يدعون مع الله إلها آخر)

Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Ebân el-Heytî et-Teğlabî → Ebû Bekr Ahmed b. Selmân en-Necâd → İbrahim b. Abdullah el-Basrî → Muhammed b. Kesîr → Süfyân es-Sevrî → Mansûr ve Vâsıl el-Ahdeb → Ebî Vâil → Amr b. Şurahbîl isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesûd şöyle demiştir: Hz. Peygamber'a (s.a.), "Hangi günah daha büyük?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Seni yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" "Sonra hangisi gelir?" dedim. "Seninle beraber yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" dedi. Ben tekrar: "Sonra ne gelir?" dedim. "Komşunun helallığı ile zina etmen!" dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) şu âyeti okudu: "Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) tapmazlar" (Furkan: 68)²³⁷

(35) Üçüncü Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن أحمد بن محمد بن أحمد بن موسى بن هارون بن الصلت الأهوازي ، أنا محمد بن جعفر المطيري ، ثنا علي بن حرب ، ثنا زيد بن أبي الزرقاء ، عن ابن لهيعة ، عن يزيد بن أبي حبيب ، عن محمد بن سهل ، حدثه عن أبيه سهل بن أبي حثمة ، قال : سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول على المنبر : « الكبائر سبع ، الشرك بالله ، وقتل النفس ، والفرار من الزحف ، وأكل مال اليتيم ، وقذف المحصنة ، والتعريب بعد الهجرة »

Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Hârun b. es-Salt el-Ehvezî → Muhammed b. Ca'fer el-Mutayrî → Ali b. Harb → Zeyd b. Ebî Zerkâ' → İbn Lehiâ → Yezîd b. Ebî Hubeyb → Muhammed b. Sehl isnadıyla rivâyet edildiğine göre Sehl b. Ebî Hasme Hz. Peygamber'in (s.a.) minberde iken şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Yedi büyük günah; Allah'a ortak koşmak, cana kıymak, savaştan kaçmak, yetim malı yemek, iffetli kadınlara iftira atmak ve hicretten sonra (ta'rîb) küfür vatanına dönmektir."²³⁸

Rivâyetin diğer tariki şu şekildedir:

²³⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 97; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 380; Buhârî, "Tefsir", 3, "Edeb", 20, "Hudud", 20, "Tevhid", 40; Müslim, "İman", 142; Ebû Dâvud, "Talâk", 50; Tirmizî, "Tefsir", 26; Nesâî, "Tahrîmü'd-dem", 4.

²³⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 97; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVII, 48, *el-Mu'cemü'l-ewsât*, VI, 33.

أخبرنا أبو سعيد محمد بن موسى الصيرفي قال ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم قال ثنا العباس بن محمد الدوري قال ثنا حسين بن محمد ح وأخبرنا محمد بن أبي الفوارس قال ثنا أبو علي الصواف قال ثنا أحمد بن هارون بن روح قال ثنا محمد بن إسحاق قال ثنا الحسن بن موسى الأشيب واللفظ لحديثه قال ثنا أيوب بن عتبة عن طيسلة عن بن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال الكبائر سبع الشرك بالله وعقوق الوالدين والزنا والسحر والفرار من الزحف وأكل الربا وأكل مال اليتيم

Ebû Saïd Muhammed b. Musa es-Sayrafi → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam → Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî → Hüseyin b. Muhammed (tahvil) Muhammed b. Ebî'l-Fevâris → Ebû Ali es-Savvâf → Ahmed b. Hârun b. Ravh → Muhammed b. İshâk es-Sağânî → Hasen b. Musa el-Eşyeb → Eyyûb b. Utbe → Taysele b. Ali → İbn Ömer²³⁹

(36) Dördüncü Rivâyet:

أخبرنا أبو الحسن علي بن أحمد بن إبراهيم البزاز بالبصرة ، ثنا أبو علي الحسن بن محمد بن عثمان الفسوي ، نا يعقوب بن سفيان ، ثنا الحكم بن موسى ، ثنا يحيى بن حمزة ، عن سليمان بن داود ، حدثني الزهري ، عن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم ، عن أبيه ، عن جده ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كتب إلى أهل اليمن بكتاب وكان فيه : « إن أكبر الكبائر عند الله يوم القيامة إشراك بالله ، وقتل النفس المؤمنة بغير حق ، والفرار في سبيل الله يوم الزحف ، وعقوق الوالدين »

Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. İbrahim el-Bezzâz → Ebû Ali el-Hasen b. Muhammed b. Osman el-Fesevî → Yakub b. Süfyân → El-Hakem b. Musa → Yahya b. Hamza → Süleyman b. Dâvud → Zührî → Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm → Muhammed b. Amr b. Hâzm isnadıyla rivâyet edildiğine göre Amr b. Hazm şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.), Yemen halkına bir mektup yazdı ve içinde şu (bilgi) da vardı: “ Allah katında kıyamet günü büyük günahların en büyükleri; Allah’a ortak koşmak, haksız bir şekilde cana kıymak, Allah yolundaki bir savaştan korkarak kaçmak ve anne-baba hakkına riâyet etmemektir.”²⁴⁰

(37) Beşinci Rivâyet

أخبرنا علي بن أحمد ، أيضا ، ثنا الحسن بن محمد بن عثمان ، ثنا يعقوب بن سفيان ، ثنا قبيصة ، ثنا سفيان ، عن سعد بن إبراهيم ، عن حميد بن عبد الرحمن ، عن عبد الله بن عمرو ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إن من الكبائر أن يشتم الرجل والده » قيل : وكيف يشتم الرجل والده ؟ قال : « يسب الرجل فيسب أباه »

²³⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 98.

²⁴⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 97; Ayrıca bkz. Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, IV, 89; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 552.

Ali b. Ahmed → Hasen b. Muhammed b. Osman → Yakub b. Süfyân → Kabîsa → Süfyân → Sa'd b. İbrahim → Humejd b. Abdurrahman isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Amr Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: Kişinin anne ve babasına küfretmesi, büyük günahlarının en büyüğüdür. Ashâb 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi nasıl anne ve babasına küfreder?' deyince, Hz. Peygamber (s.a.) 'Karşıdaki kişinin babasına küfreder. O da onun babasına küfreder. Dolayısıyla babasına küfretmiş olur!' buyurdu.²⁴¹

(38) Altıncı Rivâyet

أخبرنا علي بن القاسم الشاهد ، ثنا علي بن إسحاق المارداني ، ثنا أبو قلابة ، ثنا بشر بن عمر ، ح وأخبرنا أبو نعيم الحافظ - واللفظ له - ثنا عبد الله بن جعفر بن أحمد بن فارس ، ثنا يونس بن حبيب ، ثنا أبو داود ، قال ثنا شعبة ، عن عبيد الله ، وهو ابن أبي بكر ، عن أنس ، قال : سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الكبائر ، فقال : « الإشراف بالله ، وعقوق الوالدين ، وقتل النفس ، وشهادة الزور ، أو قال : قول الزور »

Ali b. el-Kâsım eş-Şâhid → Ali b. İshâk el-Mâderânî → Ebû Kılâbe → Bişr b. Ömer → (Tahvil) → Ebû Nuaym el-Hâfız → Abdullah b. Ca'fer b. Ahmed b. Fâris → Yunus b. Hubeyb → Ebû Dâvud → Şu'be → Ubeydullah b. Ebî Bekr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah'e (s.a.) büyük günahlar hakkında soruldu. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah'a şirk koşmak, anne-babaya itaatsizlik, cana kıymak, yalancı şahitlik veya yalan söz."²⁴²

Rivâyetin diğer tarikleri şunlardır:

أخبرنا احمد بن أبي جعفر القطيعي قال أنا عبيد الله بن احمد بن يعقوب المقرئ قال ثنا محمد بن منصور بن النضر الشيعي قال ثنا حميد بن مسعدة السامي قال ثنا بشر بن المفضل قال ثنا الجريري عن عبد الرحمن بن أبي بكر عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الا أحدثكم باكبر الكبائر قالوا بلى قال الإشراف بالله وعقوق الوالدين قال وجلس وكان متكئا قال وشهادة الزور أو قول الزور فما زال رسول الله صلى الله عليه وسلم يقولها حتى قلنا ليته سكت

Ahmed b. Ebî Ca'fer el-Katî → Ubeydullah b. Ahmed b. Ya'kub el-Mukrî → Muhammed b. Mansûr b. Nadr → Humejd b. Mesade es-Sâmî → Bişr b. el-Mufaddal → el-Cerîrî → Abdurrahman b. Ebî Bekra → Ebû Bekra²⁴³

²⁴¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 97; Ayrıca bkz. Müslim, "İman", 143; Tirmizî, "Birr", 40.

²⁴² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 98; Ayrıca bkz. Buhârî, "Şehâdât", 10, "Edeb", 6; Müslim, "İman", 143.

²⁴³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 98.

أخبرنا أبو القاسم عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله السراج بنيسابور قال ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم قال ثنا عبید الله بن سعيد بن كثير المصري قال حدثني أبي قال حدثني نافع يعني بن يزيد عن يزيد وهو بن أبي حبيب عن سنان عن أنس بن مالك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال شهادة الزور من الكبائر

Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah es-Serrâc → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam → Ubeydullah b. Saïd b. Kesîr el-Misrî → Saïd b. Kesîr → Nâfi' b. Yezîd → Yezîd b. Ebî Hubeyb → Sinân b. Sa'd → Enes b. Mâlik²⁴⁴

18. Bid'at Ehlinin Rivâyetleri:

Hatib, bidat ehlinin rivâyetlerini kabul etmeyenlerin şu delili ileri sürdüklerini zikretmiştir:

(39) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو سعد الماليني ، أنا عبد الله بن عدي الحافظ ، ثنا علي بن الحسين بن عبد الرحيم ، ثنا أحمد بن نصر المقرئ العابد ، أنا المبارك مولى إبراهيم بن هشام المرابطي ، ح وأخبرني عبید الله بن أبي الفتح ، ثنا علي بن عمر الحربي ، ثنا حاتم بن الحسن الشاشي ، حدثني حبيب بن المغيرة الشاشي ، ثنا المبارك ، ثنا العطف بن خالد عن نافع عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال : « يا ابن عمر دينك دينك ، إنما هو لحمك ودمك ، فانظر عمن تأخذ ، خذ عن الذين استقاموا ، ولا تأخذ عن الذين مالوا »

Ebû Sa'd el-Mâlîni → Abdullah b. Adî el-Hâfiz → Ali b. el-Hüseyn b. Abdurrahim → Ahmed b. Nasr el-Mukrî el-Âbid → el-Mübârek Mevlâ İbrahim b. Hişâm el-Murâbitî (tahvil) Ubeydullah b. Ebî'l-Feth → Ali b. Ömer el-Harbî → Hâtim b. el-Hasen eş-Şâşî → Hubeyb b. el-Muğîra eş-Şâşî → el-Mübârek → el-Attâf b. Hâlid → Nâfi' isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Dinine sarıl! o senin etin ve kanındır. Dinini kimden aldığına bak. Doğru olanlardan dinini al, dinden uzaklaşmış olanlardan alma."²⁴⁵

19. Edâ ve Şartları

(40) Birinci Rivâyet:

أخبرنا الحسن بن أبي بكر قال أنا أبو الحسن احمد بن إسحاق بن منجاب الطيبي قال ثنا محمد بن أيوب الرازي قال أنا قتيبة بن سعيد بن جميل الثقفي قال ثنا الليث بن سعد عن عمرو يعني بن الحارث ح وأخبرنا علي بن محمد بن علي الأيادي قال أنا احمد بن يوسف بن خلاد العطار قال ثنا الحارث بن محمد قال ثنا قتيبة قال ثنا ليث بن سعد عن عمرو بن الحارث عن يحيى بن ميمون الحضرمي ان أبا موسى الغافقي سمع عقبة بن عامر الجهني يحدث على المنبر عن

²⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 98.

²⁴⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 112; Ayrıca bkz. Ali el-Muttâkî, *Kenzü'l-ummâl*, III, 283, XVI, 192.

رسول الله صلى الله عليه وسلم أحاديث قال أبو موسى ان صاحبكم هذا لحافظ أو هالك ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان آخر ما عهد إلينا ان قال عليكم بكتاب الله وسترجعون الى قوم يحبون الحديث عنى ومن قال على ما لم أقل فليتبوأ مقعده من النار ومن حفظ شيئا فليحدث به

Hasen b. Ebî Bekr → Ebû'l-Hasen Ahmed b. İshâk → Muhammed b. Eyyûb er-Râzî → Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî → Leys b. Sa'd → Amr b. el-Hâris (tahvil) Ali b. Muhammed b. Ali → Ahmed b. Yusuf b. Hallâd el-Attâr → Hâris b. Muhammed → Kuteybe → Leys → Amr → Yahya b. Meymûn el-Hadramî → Ebû Musa el-Ğâfikî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ukbe b. Âmir minberde hadîsler naklediyordu. Ebu Musa şöyle dedi: Bu arkadaşınız ya iyice ezberlemiş hadîsleri yoksa helak olmuş biridir. Çünkü Hz. Peygamber ömrünün sonlarında şöyle buyurdu: “Allahın kitabına sarılın benden hadîs dinlemeyi seven bir kavme gideceksiniz kim benim demediğimi rivâyet ederse cehennemdeki yerine hazırlansın. Bir şey ezberleyen de onu rivâyet etsin.”²⁴⁶

20. Lafzen Rivâyetin Vücûbu:

(41) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو سعيد محمد بن موسى بن الفضل بن شاذان الصيرفي ، ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم ، ثنا الربيع بن سليمان ، ثنا أسد بن موسى ، ثنا مروان بن معاوية ، أنا جعفر بن الزبير ، عن القاسم ، عن أبي أمامة ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من حدث حديثا كما سمع ، فإن كان صدقا وبراً فله ، وإن كان كذبا فعلى من ابتدأه »

Ebû Saîd Muhammed b. Musa b. Fadl b. Şezân es-Sayrafi → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam!! → Rebî' b. Süleyman → Esed b. Musa → Mervân b. Muâviye → Ca'fer b. ez-Zübeyr → Kâsım isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebî Ümâme Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Kim duyduğu gibi bir hadîs rivâyet ederse doğruysa ve iyiye ona sevap vardır yalansa bu işi başlattığı için sorumluluğu vardır.”²⁴⁷

(42) İkinci Rivâyet:

أخبرنا أبو الفتح هلال بن محمد بن جعفر الحفار ، أنا إسماعيل بن محمد الصفار ، ثنا العباس بن محمد بن حاتم الدوري ، ثنا إسحاق بن منصور السلولي ، ثنا هريم بن سفيان وجعفر بن زياد عن عبد الملك بن عمير عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود عن أبيه ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « نضر الله امرأ سمع منا حديثا فأدى كما سمعه ، فرب مبلغ أوعى من سامع »

²⁴⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 152; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 78

²⁴⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 157.

Ebû'l-Feth Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer el-Haffâr → İsmâîl b. Muhammed es-Saffâr → Abbâs b. Muhammed b. Hâtîm ed-Dûrî → İshâk b. Mansûr es-Selûlî → Hüreyim b. Süfyân ve Ca'fer b. Ziyâd → Abdûlmelik b. Umeyr → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mesûd Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Allah benden bir hadîs işitip te işittiği gibi rivâyet edenin yüzünü nurlandırsın. Nice tebliğ edilen kişi işitenden daha iyi kavrar."²⁴⁸

Rivâyetin diğer tariki şu şekildedir:

أخبرنا أبو بكر احمد بن عمر الدلال قال ثنا احمد بن سلمان النجاد قال ثنا محمد بن عثمان قال ثنا احمد بن طارق الوابشى قال ثنا مسعدة بن اليسع عن أبيه اليسع بن قيس عن سماك عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رحم الله من سمع منا حديثاً فبلغه كما سمعه فإنه رب مبلغ أوعى من سامع

Ebû Bekr Ahmed b. Ömer ed-Dellâl → Ahmed b. Selmân en-Necâd → Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe → Ahmed b. Târik → Mesade b. el-Yesa' → el-Yesa' b. Kays → Simâk → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd → Abdullah b. Mesûd²⁴⁹

21. Hadîs Rivâyetinde Tebdîlin Caiz Olması:

(43) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو بكر البرقاني ، قال : أنا محمد بن جعفر بن الهيثم الأنباري ، قال : ثنا محمد بن أحمد بن أبي العوام ، سنة خمس وسبعين ومائتين ، قال : ثنا قريش بن أنس ، قال : ثنا سليمان التيمي ، عن أنس بن مالك ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من كذب علي معتمداً فليتبوأ مقعده من جهنم ، أو مقعده من النار »

Ebû Bekr el-Berkânî → Muhammed b. Ca'fer b. el-Heysem el-Enbârî → Muhammed b. Ahmed b. Ebî'l-Avâm → Kureyş b. Enes → Süleymân et-Teymî isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Bilerek benim adıma yalan söyleyen kimse Cehennemde ki yerine hazırlansın!"²⁵⁰

²⁴⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 158; Ayrıca bkz. Ahmet b. Hanbel, III, 225; IV, 80, 82; V, 183; Dârimî, "Mukaddime", 24; İbn Mace, "Mukaddime", 18, "Menâsik", 76; Ebû Dâvûd, "İlim", 10; Tirmizî, "İlim", 7.

²⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 158.

²⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 159; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 78; Dârimî, "Mukaddime", 25; Buhârî, "İlim", 38, "Cenâiz", 33; Müslim, "Mukaddime", 2; İbn Mâce, "Mukaddime", 4; Ebû Dâvûd, "İlim", 4; Tirmizî, "İlim", 8.

(44) İkinci Rivâyet:

أخبرنا محمد بن الحسين القطان ، قال : أنا عثمان بن أحمد الدقاق ، قال : أنا حامد بن سهل الثغري ، قال : ثنا أبو نعيم الفضل بن دكين ، قال : ثنا فطر بن خليفة ، عن أبي إسحاق وسعد بن عبيدة ، عن البراء بن عازب ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « يا براء كيف تقول إذا أخذت مضجعتك » قال : قلت : الله ورسوله أعلم ، قال : « إذا أويت إلى فراشك طاهرا ، فتوسد يمينك ، ثم قل : اللهم أسلمت وجهي إليك ، وفوضت أمري إليك ، وألجأت ظهري إليك ، رغبة ورهبة إليك ، لا ملجأ ولا منجى منك إلا إليك ، آمنت بكتابك الذي أنزلت ، وبنبيك الذي أرسلت » ، فقلت كما علمني غير أني قلت : ورسولك ، فقال بيده في صدري : وبنيبك « فمن قالها من ليلته ثم مات مات على الفطرة »

Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân → Osman b. Ahmed ed-Dekkâk → Hâmid b. Sehl es-Seğrî → Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn → Fıtar b. Halife → Ebî İshâk ve Sa'd b. Ubeyde isnadıyla rivâyet edildiğine göre Berâ' b. Âzib Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ey Berâ' yatağa yattığın zaman ne söylersin? Ben Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedim. Şöyle buyurdu: Yatağına temiz olarak uzandığın zaman sağ tarafına yaslan ve şöyle de: Allahım bütün benliğimle sana teslim oldum, işlerimi Sana emanet ettim, sırtımı Senin kudretine dayadım. Senin rahmetinden ümitvârım, gazabından da korkuyorum. Senin dergahından başka ne iltica edilecek bir yer var, ne de güvenilir bir mekan; indirdiğin Kitabına ve gönderdiğin nebîne iman ettim. (Ben bana öğrettiği şekliyle değil de "Rasûlune" dedim. Elini göğsüme vurarak "nebîne" dedi.) Şâyet geceleyin bunu söyleyip ölen kimse fitrat üzere ölmüş demektir."²⁵¹

22. Hadîs Rivâyetinde Takdîm-Tehirin Caiz Olması:

(45) Birinci Rivâyet:

أخبرنا الحسن بن علي بن محمد التميمي ، أنا أحمد بن جعفر بن حمدان ، ثنا عبد الله بن أحمد بن حنبل ، حدثني أبي ، ثنا يحيى ، عن التميمي ، قال : سمعت أنسا ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من كذب علي فليتبوأ مقعده من النار متعمدا متعمدا »

Hasen b. Ali b. Muhammed et-Temîmî → Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân → Abdullah b. Ahmed b. Hanbel → Ahmed b. Hanbel → Yahya → Et-Teymî isnadıyla rivâyet edildiğine Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim bilerek benim adıma yalan söylerse Cehennemde ki yerine hazırlansın."²⁵²

²⁵¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 159; Hadîsin tahrîci; Ahmed b. Hanbel, II, 257; Buhârî, "Vüdû", 75, "De'vât", 6, 7, 9, "Tehid", 34; Müslim, "Zikr", 56.

²⁵² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 160; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 178; Dârimî, "Mukaddime", 25; Buhârî, "İlim", 38, "Cenâiz", 33; Müslim, "Mukaddime", 2; İbn Mâce, "Mukaddime", 4; Ebû Dâvûd, "İlim", 4; Tirmizî, "İlim", 8.

23. Hadîs Rivâyetinde Noksanın Caiz Olup Ziyâdenin Caiz Olmaması:

Hatib, hadîs rivâyetinde noksanın mümkün olduğu fakat ziyadenin olamayacağı hususunda şu rivâyeti zikretmiştir:

(46) Birinci Rivâyet

أخبرنا أبو الفرج عبد السلام بن عبد الوهاب القرشي ، بأصبهان ، أنا سليمان بن أحمد بن أيوب الطبراني ، ثنا محمد بن عبد الله الحضرمي ومحمد بن الليث الجوهري ، قالوا : ثنا سويد بن سعيد ، ثنا الوليد بن محمد الموقري ، ثنا ثور بن يزيد ، عن نافع ، عن ابن عمر ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال في حجة الوداع : « نضر الله من سمع مقالتي فلم يزد فيها ، فرب حامل كلمة إلى من هو أوعى لها منه »

Ebü'l-Ferac Abdüsselam b. Abdülvehhâb el-Kureşî → Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî → Muhammed b. Abdullah el-Hadramî → Muhammed b. Leys el-Cevherî → Süveyd b. Saîd → Velîd b. Muhammed el-Mevkarî → Sevr b. Yezîd → Nâfi' isnadıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Benden bir hadîs işitip de ona ilave yapmayanın Allah yüzünü nurlandırın. Nice söz nakleden kişi vardır ki o sözü kendisinden daha iyi anlayana nakleder.”²⁵³

24) Hadîs Metnini Taktî’:

(47) Birinci Rivâyet:

حدثت عن عبد العزيز بن جعفر الحنبلي ، ثنا أحمد بن محمد بن هارون الخلال ، أخبرني يزيد بن عبد الله الأصبهاني ، قال : سمعت إسماعيل الغزال ، من حملة العلم ، قال : سمعت نعيم بن حماد ، يقول : « رأيت النبي صلى الله عليه وسلم في المنام ، فقال لي : أنت الذي تبتر حديثي ؟ فقلت : يا رسول الله ، إن حديثك ربما دخل في أبواب ، فسكت عني »

Abdülaziz b. Cafer el-Hanbelî → Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hilâl → Yezîd b. Abdullah el-İsbehânî → İsmail el-Ğazzâl isnadıyla rivâyet edildiğine göre Nuaym b. Hammâd şöyle dedi: Hz. Peygamberi rüyamda gördüm bana şöyle buyurdu: “Sen hadîsimi bölüyorsun (taktî’ ediyorsun)” bende dedim ki: Senin hadîsin konulara ayrılır. Bunun üzerine sukût etti.”²⁵⁴

²⁵³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 172; Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 14/488; Ali el-Muttâkî, *Kenzü’l-ummâl*, 10/226.

²⁵⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 175.

(48) İkinci Rivâyet:

حدثني الحسن بن أبي طالب قال ثنا عبد الله بن عثمان الصغار قال حدثني محمد بن أحمد بن غزال الصغار قال حدثني محمد بن عبد الله الرازي قال ثنا أحمد بن بشير بن غرقدة قال حدثني أبو علي الصفدي حدثني نعيم بن حماد قال رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم في المنام فقال لي أنت الذي تقطع حديثي قال قلت يا رسول الله انه يبلغنا عنك الحديث فيه ذكر الصلاة وذكر الصيام وذكر الزكاة فنجعل ذا في ذا وذا في ذا قال فنعم إذا

Hasen b. Ebî Tâlib → Abdullah b. Osman es-Saffâr → Muhammed b. Ahmed b. Ğazâl es-Saffâr → Muhammed b. Abdullah er-Râzî → Ahmed b. Beşîr b. Ğarkade → Ebû Ali es-Safî isnağıyla rivâyet edildiğine göre Nuaym b. Hammâd şöyle demiştir: Hz. Peygamberi rüyamda gördüm bana şöyle buyurdu: “Sen hadîsimi bölüyorsun (takti’ ediyorsun)” ben de şöyle dedim: Senin hadîslerin salat, zekat, sıyam gibi konularla bize ulaştı, bizde böyle böyle böldük. Hz. Peygamber “O zaman güzel” şeklinde buyurdu.²⁵⁵

25. Mana ile Rivâyetin Caiz Oluşu:

(49) Birinci Rivâyet:

أخبرني أبو محمد عبد الله بن أحمد بن إبراهيم بن شاذان الصيرفي ، أنا أحمد بن علي بن محمد بن أحمد بن الجهم الكاتب ، أنا محمد بن جرير الطبري ، حدثني سعيد بن عمرو السكوني ، ثنا الوليد بن سلمة الفلسطيني ، أخبرني يعقوب بن عبد الله بن سليمان بن أكيمة الليثي ، عن أبيه ، عن جده ، قال : قلنا لرسول الله صلى الله عليه وسلم : بأبينا أنت وأمنا يا رسول الله ، إنا لنسمع الحديث فلا نقدر على تأديته كما سمعناه قال : « إذا لم تحلوا حراما ولا تحرموا حلالا فلا بأس »

Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. İbrahim b. Şâzân es-Sayrafî → Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. el-Cehm el-Kâtib → Muhammed b. Cerîr et-Taberî → Sâid b. Amr es-Sükûnî → Velîd b. Seleme el-Filistînî → Yakub b. Abdullah b. Süleyman b. Ekîme el-Leysî → Abdullah b. Süleyman isnağıyla rivâyet edildiğine göre Süleymân b. Ekîme el-Leysî şöyle dedi: Rasûlullah(s.a.)’e şöyle dedik: Anamız babamız sana feda olsun Ya Rasûlullah hadîs işitiyoruz fakat işittiğimiz gibi rivâyet etmeye güç yetiremiyoruz. Rasûlullah(s.a.), “haramı helal, helali haram yapmadığınız müddetçe bunda bir beis yoktur” buyurdu.²⁵⁶

Rivâyetin diğer tariki şu şekildedir:

²⁵⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 175.

²⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 180; Ayrıca bkz. Ali el-Muttâkî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 417.

أخبرنا احمد بن محمد بن غالب الفقيه قال ثنا أبو بكر الإسماعيلي املاء قال أخبرني إبراهيم بن موسى البزاز قال ثنا صالح بن قطن بن عبد الله قال ثنا عبد الرحمن بن مساور حدثنا الوليد بن سلمة حدثني يعقوب بن إسحاق بن عبد الله بن اكيمة الليثي عن أبيه عن جده قال قلنا يا رسول الله انا نسمع منك الحديث فقد فقدت على تأديته كما سمعنا قال إذا لم تحرّموا حلالا ولا تحلّوا حراما وأصبتم المعنى فلا بأس

Ahmed b. Muhammed b. Ġālib → Ebû Bekr el-İsmâîlî → İbrahim b. Mûsa el-Bezzâz → Sâlih b. Kutn b. Abdullah → Abdurrahman b. Mûsâvir → Velîd b. Seleme → Yakub b. Abdullah b. Süleyman b. Ekîme el-Leysî → Abdullah b. Süleyman → Süleymân b. Ekîme²⁵⁷

26. Kıraat Yoluyla Rivâyet:

(50) Birinci Rivâyet:

أخبرنا أبو القاسم عبد الملك بن محمد بن عبد الله بن بشران الواعظ ، أنا دعلج بن أحمد المعدل ، ثنا عمر بن حفص السدوسي ، ثنا عاصم بن علي ، ثنا ليث بن سعد ، عن سعيد بن أبي سعيد المقبري ، ح وأخبرنا أبو بكر أحمد بن محمد بن غالب الخوارزمي - واللفظ له - قال : سمعت أبا القاسم الأبتدوني ، يقول : قرأت على علان يعني علي بن أحمد بن سليمان المصري : حدثكم عيسى هو ابن حماد ، أنا الليث عن سعيد المقبري عن شريك بن عبد الله أبي نمر أنه سمع أنس بن مالك يقول : بينما نحن جلوس في المسجد دخل رجل على جمل فأتناخه في المسجد ثم عقله ، ثم قال لهم : أيكم محمد ؟ ورسول الله صلى الله عليه وسلم متكئ بين ظهرائهم فقلنا له : هذا الرجل الأبيض المتكئ ، فقال له الرجل : يا ابن عبد المطلب ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : « قد أجبتك » ، فقال له الرجل : يا محمد ، إني سائلك فمشدد عليك في المسألة فلا تجدن علي في نفسك ، فقال : « سل عما بدا لك » فقال الرجل : نشدتك بربك ورب من قبلك ، آله أرسلك إلى الناس كلهم ؟ فقال صلى الله عليه وسلم : « اللهم نعم » ، فقال : أنشدك الله ، آله أمرك أن نصلي الصلوات الخمس في اليوم والليلة ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اللهم نعم » ، قال : فأنشدك الله ، آله أمرك أن نصوم هذا الشهر من السنة ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اللهم نعم » ، قال : أنشدك الله ، آله أمرك أن تأخذ هذه الصدقة من أغنيائنا فتقسمها على فقرائنا ؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « اللهم نعم » ، فقال الرجل : آمنت بالذي جنت به وأنا رسول من ورائي ، وأنا ضمام بن ثعلبة أخو بني سعد بن بكر »

Ebû'l-Kâsım Abdûlmelik b. Muhammed b. Abdullah b. Beşrân → De'lec b. Ahmed el-Muaddil → Ömer b. Hafs es-Sedûsî → Âsım b. Ali → Leys b. Sa'd → Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî (tahvil) Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ġâlib el-Huvârezmî → Ebû'l-Kâsım el-Âbendûnî → Ali b. Ahmed b. Süleyman el-Mısırî → İsa b. Hammâd → Leys b. Sa'd → Saîd el-Makberî → Şerîk b. Abdullah Ebî Nemr isnadıyla rivâyet edildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle dedi: Mescid de Hz. Peygamber (s.a.)'le birlikte oturuyorduk. Devesiyle bir adam geldi. Deveyi çokertip bağladıktan sonra, hanginiz Muhammed diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) ashâbı arasında dayanmış oturuyordu. Şu dayanmış oturan beyaz adam dedik. Adam Hz. Peygamber'e (s.a.), Ey Abdulmuttalib'in oğlu, diye hitap edince, Hz.

²⁵⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 181.

Peygamber (s.a.), seni dinliyorum dedi. Adam sana bazı şeyler soracağım; bu soracaklarım ağırdır, gönlün incinmesin dedi. Hz. Peygamber (s.a.) aklına geleni sor deyince adam sorularına başladı. Senin ve senden öncekilerin Rabbi aşkına söyle: Seni bütün halka Allah mı gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana gündüz ve gece beş vakit namazı kılmamızı emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana senede bir ay oruç tutmamızı emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana zenginlerden zekat almanı ve onları fakirlere taksim etmeni emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.), evet cevabını verdi. Adam, sen ne getirdin ise ben ona iman ettim kavmimin geride kalanların elçisi benim. Ben Sa'd İbn Bekr oğullarından Dımâm b. Sa'lebe'yim diyerek sözlerini tamamladı.²⁵⁸

27. İcazet Yoluyla Rivâyet:

(51) Birinci Rivâyet:

أخبرنا القاضي أبو بكر أحمد بن الحسن الحرشي ، ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم ح وقرأنا على أبي سعيد محمد بن موسى الصيرفي عن أبي العباس الأصم أيضا ، ثنا أحمد بن عبد الجبار العطاردي ، ثنا يونس بن بكير ، عن ابن إسحاق ، قال : حدثني يزيد بن رومان ، عن عروة بن الزبير ، قال : بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم عبد الله بن جحش إلى نخلة فقال له : « كن بها حتى تأتينا بخبر من أخبار قريش » ولم يأمره بقتال ، وذلك في الشهر الحرام ، وكتب له كتابا قبل أن يعلمه أين يسير فقال : « اخرج أنت وأصحابك ، حتى إذا سرت يومين فافتح كتابك وانظر فيه ، فما أمرتك به فامض له ، ولا تستكرهن أحدا من أصحابك على الذهاب معك » فلما سار يومين فتح الكتاب فإذا فيه أن : امض حتى تنزل نخلة فتأتينا من أخبار قريش بما يصل إليك منهم » فقال لأصحابه حين قرأ الكتاب : سمعا وطاعة ، من كان منكم له رغبة في الشهادة فليطلق معي ، فإني ماض لأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ومن كره ذلك منكم فليرجع ، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد نهاني أن أستكره منكم أحدا ، فمضى معه القوم »

el-Kâdî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Haraşî → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam (tahvil) Ebû Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafî → Ebû'l-Abbâs el-Esam → Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî → Yunus b. Bükeyr → İbn İshâk → Yezîd b. Rûmân isnadıyla rivâyet edildiğine göre Urve b. Zübeyr şöyle demiştir: Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş'ı Nahle'ye gönderdi ve ona şöyle buyurdu: “Kureyşlilerin haberlerini bize getirene kadar orada kal” Ona öldürmeyi emretmedi. Bu olay

²⁵⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 229; Ayrıca bkz. Buhârî, “İlim”, 6; İbn Mâce, “İkâmetü's-Salât”, 194; Nesâî, “Siyâm”, 1.

haram aydaydı. Nereye gideceklerini bildirmeden ona bir mektup yazdı ve şöyle buyurdu: “Sen ve arkadaşların çıkın iki gün yürüdükten sonra mektubu açın ve ona bakın size emrettiğimi yerine getirin, arkadaşlarından hiç kimseyi senle beraber gelsin diye sakın zorlama.” Abdullah b. Cahş, iki gün yürüdü, mektubu açtı. Mektup da şu yazılıydı: Nahleye gidene kadar yürü. Kureyş hakkında ki haberleri bize bildir. Mektubu okuyunca arkadaşlarına dedi ki: “İşittik itaat ettik sizden kim şahadet istiyorsa benimle gelsin, ben Hz. Peygamberin emrini yerine getircem. Kim bunu istemiyorsa geri dönsün. Rasûlullah sizi zorlamamı yasakladı. Yanındaki arkadaşları onunla beraber yürüdüler.”²⁵⁹

IV. DEĞERLENDİRME

Müelliflerimiz, hadîs usûlü prensipleri için delil olarak genellikle râvi ile alakalı mevzuları kullanmışlardır. Râmhürmüzî’nin kullandığı rivâyetler râvinin fazileti hususunda yoğunlaşırken, Hâkim ve Hatîb’in kullandıkları ise râvinin adalet ve zabtı hususunda yoğunlaşmıştır. Hâkim diğerlerinden farklı olarak râvinin tanınmasını kolaylaştıran rical bilgisine de değinmiştir.

Müelliflerimizin kullandıkları rivâyetler *Kütüb-i Tis’a* çerçevesinde araştırılmıştır. Rivâyetlerin genellikle *Kütüb-i Sitte* de yer aldığı ortaya çıkmıştır. Onların *Kütüb-i Sitte* de bulunmayan rivâyetleri ise Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i, Dârimî’nin Sünen’i ve Taberânî’nin Mu’cemlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tespitin daha iyi anlaşılması için rivâyetlerin tahrirleri tablo halinde gösterilebilir.²⁶⁰

²⁵⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 272.

²⁶⁰: Tablolardaki hadîs numaraları 1. bölümdeki rivâyetlerin yanındaki numaralara işaret etmektedir.

Râmhürmüzî,*el-Muhaddisü 'l-fâsıl*

Hadis No:	Buhârî	Müslim	Ebü Dâvud	İbn Mâce	Tirmizî	Dârimî	A. b. Hanbel	Taberânî (Kebîr)	Taberânî (Evsât)	Ali Mutakkî (Kenz)	Heysemî (zevâid)	İbn Abdilber (Beyân)
1								x				
2			x	x	x	x						
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4										x		
5										x	x	
6							x	x				
7								x			x	
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9				x	x							
10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	x	x		x	x		x					
12			x									
13				x	x		x					
14			x				x					
15			x	x		x	x					
16									x		x	
17												x
18	x	x	x		x		x					
19						x			x			
20			x			x	x	x	x			
21							x					
22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	x				x		x					

25	x	x	x	x	x	x						
26						x						
27										x		
28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*

Hadis No:	Buhârî	Müslim	Ebü Dâvud	İbn Mâce	Tirmizî	Nesâî	Dârimî	A. b. Hanbel	Taberânî (Kebîr)	Taberânî (Evsât)	İbn Hübân (Sahih)	Hâkim (Müstedrek)	Şaşî (müsned)	Hatîb (Tarih)	İbn Sa'd (tabakat)	Tahâvî (şerhu meânî'l-asar)
1				x	x			x								
2	x	x			x	x		x								
3		x		x		x		x								
4	x	x	x		x		x	x								
5	x	x														
6			x					x								
7			x	x	x		x	x								
8	x	x		x				x								
9	x	x														
10	x	x	x			x	x	x								
11										x	x					
12		x	x													
13			x					x	x							
14	x	x	x	x	x		x	x								
15		x			x			x								
16									x	x		x				
17									x	x		x				
18	x	x						x								
19												x				
20		x														
21									x			x				
22													x			

23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	x	x	x	x			x	x								
25			x					x								
26								x	x							
27														x		
28			x												x	x
29								x	x							
30								x								
31	x	x														
32	x															
33				x		x		x								
34			x	x	x		x	x								

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ulmî'r-rivâye*

Hadis No:	Buhârî	Müslim	Ebü Dâvud	İbn Mâce	Tirmizî	Nesâî	Dârimî	A. b. Hanbel	Taberânî (Kebir)	Taberânî (Evsât)	Taberânî (müsned)	Aclûnî (Keşf)	Ali Muttakî	Muhammed b. selâme	Beyhakî (Sünen)	Hâkim (müstedrek)
1			x	x	x		x	x								
2	x	x	x	x	x		x	x								
3	x	x	x			x		x								
4										x						
5		x	x													
6	x	x	x		x			x								
7		x						x								
8	x	x	x	x	x		x	x								
9			x	x	x			x								
10		x	x		x			x								
11	x	x	x		x			x								
12		x	x		x	x										
13								x								
14											x					
15	x	x						x								
16									x							
17									x							
18	x	x			x			x								
19	x	x	x	x	x			x								

20												x				
21									x							
22	x	x	x		x			x								
23								x	x							
24	x	x														
25	x			x				x								
26			x	x	x	x	x	x								
27														x		
28			x		x		x									
29			x	x	x		x	x								
30													x			
31	x	x						x								
32	x	x	x	x	x		x	x								
33	x	x	x			x										
34	x	x	x		x	x		x								
35									x	x						
36															x	x
37		x			x											
38	x	x														
39													x			
40								x								
41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
42			x	x	x		x	x								
43	x	x	x	x	x		x	x								
44	x	x						x								
45	x	x	x	x	x		x	x								

46									x				x			
47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
49													x			
50	x			x		x										
51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

İKİNCİ BÖLÜM

USÛL İLMİNE TEMEL OLAN RİVÂYETLERİN HADİS İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhaddisler, hadîslerin Hz. Peygamber’e aidiyetinin tam olarak tespit edilmesi için bir usûlün gerekliliğini kavramışlardır. Bu idrakin bir sonucu olarak “hadîs usûlü” ilmi neşet etmiştir. İlk hadîs usûlü kaideleri genellikle hadîsin ilk kısmı olan sened üzerine yoğunlaşmış, usûl âlimleri hadîslerin sıhhatinin ilk önce sened tetkiki ile ortaya çıkarılabileceğini belirtmişlerdir. Onlar, sened incelenmesini inkita ve râvilerin güvenilirlikleri açısından yapmışlardır. Onların rivâyetler ve râviler hakkında yapmış oldukları tespitler rical âlimleri tarafından eserlerine alınmıştır.

Birinci bölümde tespit etmiş olduğumuz rivâyetlerin hadîs ilmi açısından tahlili ikinci bölümün esasını oluşturacaktır. Burada ilk önce râviler arasında hoca-talebe ilişkisinin araştırılıp senedde inkita olup olmadığı tespit edilecektir. Daha sonra senedi oluşturan râvilerin güvenilirlik açısından durumları ortaya konacaktır. Tüm bu bilgilerden sonra rivâyet hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır. Cerh ve ta’dil açısından hakkında bilgi tespit edilemeyen râvinin bulunduğu rivâyet üzerinde; diğer râviler sika ise herhangi bir değerlendirme yapılmamış, râviler arasında zayıf olanlar var ise zayıf hükmüne varılmıştır.

Hadîsin isnadını açık bir şekilde yazdıktan sonra her bir râvinin hayatına dair bilgileri ve hakkındaki cerh-ta’dil değerlendirmelerini göstermiş olduğumuz dipnotlarda aktaracağız. Sahâbe adalet sıfatına sahip olduğu için sadece vefat tarihleri ile yetinilecektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla râvilerin vefat tarihleri de hemen isimlerinin peşinden parantez içerisinde verilecektir.

I. EL-MUHADDİSU'L-FÂSİL'DAKİ RİVÂYETLER

1. Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti:

(1) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Husayn Muhammed b. el-Hüseyn el- Vâdî¹ (v.296) → Ahmed b. İsa b. Abdullah Ebû Tâhir² (v.?) → İbn Ebî Füdeyk³ (v.200) → Hişâm b. Sa'd⁴ (v.160) → Zeyd b. Eslem⁵ (v.136) → Atâ b. Yesâr⁶ (v.94) → İbn Abbas (v.68)

İbn Abbâs, “Ali b. Ebî Talib’in şöyle dediğini işittim” demiştir: Rasûlullah (s.a.) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: “Allahım benden sonra gelen halifelerime rahmet et!” Biz “Ya Rasûlullah halifelerin kimlerdir?” dedik. Rasûlullah (s.a.), “Hadîslerimi ve sünnetimi rivâyet eden ve onları insanlara öğretenlerdir.” buyurdu.

¹ **Ebû Husayn Muhammed b. el-Hüseyn el- Vâdî:** Kûfe kadısı olarak bilinen Ebû Husayn hakkında Dârekutnî, güvenilir bir râvi olduğunu söylemiş, İbrahim b. İshâk es-Savvâf ise sadûk ve güvenilirliği ile tanınan birisi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 229.

² **Ahmed b. İsa b. Abdullah Ebû Tâhir:** İbn Ebî Füdeyk’ten rivâyette bulunan Ebû Tâhir hakkında Dârekutnî, kezzâb (çok yalancı) ifadesini kullanmıştır. Bk. İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 83.

³ **İbn Ebî Füdeyk:** Tam adı Muhammed b. İsmail b. Müslim b. Ebi Füdeyk’tir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan İbn Ebî Füdeyk hakkında Nesai, “bir beis yoktur” ifadesini kullanırken İbn Main, güvenilir bir kimse olduğunu İbn Sa’d ise çok hadîs rivâyet ettiğini belirtmişlerdir. İbn Hıbbân Sikat isimli eserinde onu zikretmiştir. Ayrıca Zehebî ve İbn Hacer onun saduk (doğru sözlü) bir kimse olduğunu söylemişlerdir. Bkz. *İbn Ebû Hâtim, el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 188; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 42; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXIV, 485; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 158; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 52.

⁴ **Hişâm b. Sa'd:** Künyesi Ebû Abbad olan Hişâm b. Sa'd; Nuaym b. Abdullah, Saîd b. Ebû Saîd el-Magberî, Zeyd b. Eslem gibi âlimlerden rivâyet etmiştir. Kendisinden hadîs dinleyenler arasında Hammâdû'l-Hayyâd, Ca'fer b. Avn, Süfyân es-Sevrî, Vekî' b. Cerrâh ve Leys b. Sa'd gibi âlimler bulunmaktadır. Nesai ve Abbâs ed-Dürri Hişâm b. Sa'd'ın zayıf olduğunu, İbn Adiy ise Onun hadîsinin zayıf olmakla birlikte yazılacağını, ifade etmiştir. Yahya b. Maîn Hişâm b. Sa'd hakkında bir keresinde onun sâlih (hadîsi delil olabilir) olduğunu bir keresinde de fazla sağlam olmadığını söylemiştir. Ebû Hâtim onun için “hadîsi yazılır, fakat delil olarak kullanılamaz” demiştir. İclî onun hadîslerine “câizü'l-hadîs, hasenü'l-hadîs” tabirlerini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 61, 62; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXX, 204-209; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 196, *Mîzânü'l-i'tidâl*, VII, 80-82; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, II, 318, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 39-41.

⁵ **Zeyd b. Eslem:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan Zeyd b. Eslem hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebu Zür'a, Ebu Hatim, Muhammed b. Sa'd, Nesai ve İbn Hiraş güvenilir bir kimse olduğunu ifade etmişlerdir. Yakub b. Şeybe sika olmasına ilave olarak fıkıh ve ilim ehlinde bir kimse olduğunu da vurgulamıştır. İbn Hıbbân Sikat isimli eserinde onu zikretmiştir. İbn Hacer, sika ve âlim bir kimse olmasına rağmen mürsel hadîslerinin de bulunduğunu aktarmış; Zehebî ise fakih olduğu söylemiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, X, 12-17; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 414; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 341, 342.

⁶ **Atâ b. Yesâr:** *Kütüb-i Sitte*’de rivâyetleri bulunan Ata b. Yesar tabiinin büyüklerindendir. Nesai, Yahya b. Main, Ebu Züra gibi bir çok muhaddis onun sika olduğu hususunda adeta ittifak etmişlerdir. Bundan olsa gerek Zehebî onun derecesini ortaya koyarken fazla söz söylemeye gerek duymamış sadece “tabiinin büyüklerinden” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 338; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 199; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XX, 125-127; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 25; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 194.

Bu hadîsin râvilerinden Ahmed b. İsa ve Hişâm b. Sa'd dışındaki râviler güvenilir kimselerdir. Ahmed b. İsa b. Abdullah Ebu Tahir hakkındaki tespit edebildiğimiz tek değerlendirme Darekutni'ye aittir. O da bu râviyi kezzab (çok yalancı) olarak nitelemiştir. Hişâm b. Sa'd hakkında ise rical âlimlerinin tenkitleri farklılık arz etmektedir. Rical âlimlerinin ekseriyeti onun sika bir râvi olduğu konusunda görüş birliği içerisinde değildirler. Âlimlerin genel görüşleri dikkate alındığı takdirde Hişâm b. Sa'd'ın hadîslerinin yazılabileceği fakat delil olarak kullanılamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bu rivâyet iki râvisindeki cerhten dolayı zayıf bir rivâyettir. Rivâyet muttasıldır.

(2) b. İkinci Rivâyet:

Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd eş-Şeybânî⁷ (v. 324) → Amr b. Merzûk⁸ (v. 224) → Şu'be⁹ (v. 160) → Ömer b. Süleymân¹⁰ (v.?) → Abdurrahman b. Ebân b. Osman¹¹ (v.135) → Ebân b. Osman¹² (v.105) → Zeyd b. Sâbit (v. 45, 48)

⁷ **Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd eş-Şeybânî en-Nîsâbü'rî:** Dârekutnî, İbn Şâhin, Ömer b. İbrahim, Ebû Tâhir ve pek çok muhaddis tarafından fıkıh ve hadîs ilminde mutkîn ve sika bir kimse olarak tanınmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 120.

⁸ **Amr b. Merzûk:** Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Seleme gibi muhaddislerden hadîs öğrendi. Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Zûr'a, Ebû Hatim er-Râzî gibi meşhur muhaddisler hadîs rivâyet ettiler. Yahya b. Sa'îd el-Kattân, Ali b. Medîni gibi münekkittler Amr'ın pek güvenilir olmadığını, Dârekutnî ve Hâkim de onun çok yanlış olduğunu söylemekle beraber diğer hadîs otoriteleri Amr'ı övmüşlerdir. İbnü'l-Medîni'nin Amr b. Merzûk'u "gevşek" bulduğu Ahmed b. Hanbel'e söylendiği zaman o hayret etmiş ve Amr'ın makbul (sâlih) bir râvi olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, onun sika fakat vehimli birisi olduğunu, Zehebî ise sika fakat bazı problemlerinin de olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 305; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 263; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 484; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXII, 224-229; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 88.

⁹ **Şu'be b. Haccâc:** Tam adı Şu'be b. Haccâc b. el-Verdi'l-İtkî el-Ezdî'dir. Şu'be'nin hocaları arasında, Ebu't-Teyyâh, Sâbit el-Bünânî, Hişâm b. Urve, Süleymân et-Teymî, Âsım el-Ahval ve Süleymân el-A'meş gibi âlimler, talebeleri arasında ise; Abdullah b. İdris, Vekî' b. Cerrâh, Âdem b. Ebû İyâs, Muhammed b. Ca'fer ve Sa'îd b. Âmir gibi muhaddisler bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, Şu'be'yi övmüş ve "Zamanında onun gibi hadîs bilgisine sahip birisini görmedim" demiştir. Süfyân es-Sevrî onun için "Hadîste mü'minlerin emiri" ifadesini kullanmış, İbn Hacer de rical âlimlerinin onun hakkında sika, mutkîn (sağlam) ve hâfız (hadîs hâfızı) gibi ifadeler kullandığını rivâyet etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 369-371; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XII, 479-495; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 10, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ* VII, 202-229, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 193-197; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 351, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 334-346.

¹⁰ **Ömer b. Süleymân:** Ebu Dâvûd, Nesai, İbn Mace ve Tirmizi'de rivâyetleri bulunan Ömer b. Süleyman hakkında Yahya b. Main sika ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer ve Zehebî ise rical âlimlerinin onu sika bir kimse olarak kabul ettiğini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 112; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 173; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 62; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 413.

¹¹ **Abdurrahman b. Ebân b. Osman:** İbn Hıbbân onu Sikat isimli eserinde zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî ise rical âlimlerinin güvenilir bir kimse olarak zikrettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 66; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 619; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 335.

¹² **Ebân b. Osman:** Babası Hz. Osman, annesi Ümmü Amr bint Cündeb ed-Devsiyye'dir. Künyesinin Ebû Abdullah olduğu da söylenmektedir. Yahya el-Kattân Ebân'ı Medine'nin on fakihi arasında zikretmiş, Amr b.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştırmanın yüzünü nurlandırır. Fakih olmadığı halde fıkı taşıyan niceleleri vardır; Kendinden daha fakih olana fıkı ulaştırın nice fıkı taşıyıcıları vardır. Bir Müslüman kişinin kalbi (şu) üç meziyete sahip olduğu müddetçe kin içinde olmaz. Bu meziyetler ameli(işleri), tam bir ihlas ile Allah için yapmak, Müslümanların başındaki insanlara tavsiyelerde bulunmak, Müslümanların cemaatından ayrılmamaktır. Çünkü onların duası (onları) kuşatır

Rivâyette zikredilen râviler faklı sika derecelerine sahip olmalarına rağmen sonuçta hepsi sika râviler arasında yer almaktadır. İsnaddaki râvilerin güvenilirliği açısından herhangi bir problem yoktur. Fakat isnadda ziktredilen râvilerden Abdullah b. Muhammed ve Amr b. Merzûk arasında hoca talebe ilişkisi tarihen mümkün değildir. Ayrıca rical kitaplarında birbirleriyle irtibatlarını gösteren herhangi bir karîne yoktur. Bu durumda Abdullah b. Muhammed’in bir kişiyi atladığı ortaya çıkmaktadır. Rivâyet bundan dolayı munkatıdır.

(3) b. a.

Abdullah b. Ahmed b. Ma’dân el-Ğazze¹³ (v. ?) → Muhammed b. Ğâlib el-Antâkî¹⁴ → Haccâc b. Muhammed¹⁵ (v. 206) → Şu’be¹⁶ → Ömer b. Süleymân¹⁷ → Abdurrahmân b. Ebân¹⁸ → Ebân b. Osman¹⁹ → Zeyd b. Sâbit (v. 45, 48)

Rical âlimleri Abdullah b. Ahmed’in sadece hoca ve talebelerini aktarmışlar, cerh ve ta’dil açısından durumuna değinmemişlerdir. Sadece o râvi meçhul diğer râviler sika olduğu için rivâyet hakkında herhangi bir değerlendirme yapamamaktayız. İsnad muttasıldır.

Şuayb da hadîsi ve fıkı ondan daha iyi bilen birini görmediğini ifade etmiştir. İbn Hacer sika, Zehebî ise fakih ve müctehid olarak nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, II, 295; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 37; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, II, 16-18; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 206; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 87.

¹³ **Abdullah b. Ma’dân el-Ğazzâi:** Cerh ve ta’dil açısından durumunu anlatan bir bilgi tespit edemedik. Meçhul bir râvidir.

¹⁴ **Muhammed b. Ğâlib el-Antâkî:** İbn Hıbbân onu Sikat’ta zikretmiş ve onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 55; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 139.

¹⁵ **Haccâc b. Muhammed:** Ali b. Medîni, Nesâi ve Yahya b. Maîn gibi bir çok münekkit Haccâc b. Muhammed’in sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer onun sika ve sebt bir muhaddis olduğunu ömrünün sonlarında ise ihtilata uğradığını belirtmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 285; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 345; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 180.

¹⁶ Bkz. Rivâyet No: 2.

¹⁷ Bkz. Rivâyet No: 2.

¹⁸ Bkz. Rivâyet No: 2.

¹⁹ Bkz. Rivâyet No: 2.

(4) b. b.

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî²⁰ (v. 297) → **İshâk b. İbrahim el-Beğavî²¹** (v. 259) → **Dâvud b. Abdülhamîd²²** (v. ?) → **Amr b. Kays²³** (v. 146) → **Atıyye²⁴** (v. 111) → **Ebû Saîd el-Hudrî** (v. 73)

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Dâvud b. Abdulhamîd ve Atıyye rical âlimleri zayıf bir râvi olduklarını belirtmişlerdir. Bu sebepten rivâyet râvilerindeki cerhten dolayı bu isnadla zayıftır.

(5) b. c.

Muhammed b. el-Hüseyn el-Hasamî²⁵ (v. 315) → **Abbâd b. Ya'kûb²⁶** (v. 250) → **Amr b. Sâbit b. Hürmüz²⁷** (v. ?) → **Simâk b. Harb²⁸** (v. 123) → **Abdurrahmân b. Abdullah b. Mesûd²⁹** (v. 79) → **Abdullah b. Mesûd** (v. 32)

²⁰ **Ebu Ca'fer Muhammed b. Abdullah b. Süleyman el-Hadramî:** Hâfiz (hadîs hâfızı) ve güvenilir bir kimsedir. İlmî kalbi olarak nitelenmiştir. Dârekutnî sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 662.

²¹ **İshâk b. İbrahim el-Beğavî:** Abdurrahman b. Ebî Hâtim ve Dârekutnî onun sika bir kimse olduğunu belirtmişler, İbn Hıbbân da Sikat'ta zikretmiştir. İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 211; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 122; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 233; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 188.

²² **Dâvud b. Abdülhamîd:** Abdurrahman b. Ebî Hâtim babasına onun hadîslerini sunmuş Ebû Hâtim onu tanımadığını ve hadîslerinin zayıflığına delalet ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Ukaylî onu eserinde zikretmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 37; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 418; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 420.

²³ **Amr b. Kays:** Yahya b. Maîn, Nesâî, Ebû Hâtim, Ebû Zür'a onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 182; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 254; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 221.

²⁴ **Atıyye b. Sa'd:** Onun için Nesâî ve Ebû Hâtim zayıf, Yahya b. Maîn, "salih", Ebû Zür'a ise "leyyin" ifadesini kullanmışlardır. İbn Hacer onun sadûk, çok hata yapan ve meşhur müdellislerden birisi olduğunu Zehebî ise onu rical âlimlerinin zayıf kabul ettiğini söylemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 359; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 382; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 176; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 369; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müdekkisîn*, I, 50.

²⁵ **Muhammed b. el-Hüseyn el-Hasamî:** Dârekutnî onun için "sika, me'mûn" Hatîb el-Bağdâdî ise "sika, hüccet" ifadesini kullanmışlardır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 234, 235.

²⁶ **Abbâd b. Yakub:** Ebu Hatim onun güvenilir olduğunu ifade ederken pek çok kişi görüşünün propagandasını yapan rafizilikle, ehl-i beyt hakkında münker hadîs rivâyet etmekle ve Hz. Osman'a küfürle suçlamışlardır. İbn Hacer rical âlimlerinin görüşlerini de dikkate alarak "saduk, rafizi" ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 88; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 172; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 95.

²⁷ **Amr b. Sâbit b. Hürmüz:** Yahya b. Maîn Amr'ın sika ve me'mûn olmadığını ve hadîslerinin yazılamayacağını, Ebû Hâtim zayıf olduğunu, hadîslerinin yazılabileceğini ve çok fazla şiîlikle suçlandığını Ebû Zür'a da onun zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Hıbbân onu *el-Mecrûhîn* de İbn Adî de *el-Kâmil* de zikretmiştir. Nesâî de *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn* de onu metrûk bir râvi olarak zikretmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-*

İsnadı muttasıl olan rivâyette adı geçen Abbâd b. Ya'kûb ve Simâk b. Harb rical âlimlerine göre sadûk, Amr b. Sâbit ise zayıf bir râvidir. Ayrıca bu râviler şîlikle suçlanmışlardır. Rivâyet râvilerindeki cerhten dolayı bu isnad ile zayıf olmaktadır.

(6) b. d.

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî³⁰ → Yahya b. Abdülhamîd el-Hımmânî³¹ (v. 228) → Ebû'l-Ahvas³² (v. ?) → Simâk b. Harb³³ → Abdurrahmân b. Abdullah b. Mesûd³⁴ → Abdullah b. Mesûd (v. 32)

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Yahya b. Abdülhamit ve Simâk için sadûk, diğer râviler için ise sika nitelemesinde bulunabiliriz. Rivâyet hasendir.

(7) b. e.

Ömer b. Eyyûb³⁵ (v. 302) → Abdü'l-A'lâ en-Nersî³⁶ (v. 237) → Hammâd b. Seleme³⁷ (v. 167) → Simâk b. Harb³⁸ → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd³⁹

Duafâ ve'l-metrûkîn, I, 80; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 223; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 76; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 120; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 9.

²⁸ **Simâk b. Harb:** Sadûk olarak nitelenmiş, tabîin nesline mensup bir âlimdir. İbn Hıbbân ve İclî *es-Sikât* isimli eserlerinde Simak'ın ismini zikretmişlerdir. Özellikle İkrime'den yaptığı rivâyetlerde İkrime ve İbn Abbâs'ın ismini zikretmeksizin "Hz. Peygamber şöyle buyurdu" demek suretiyle rivâyetinde bulunmuştur. İbn Hacer, ömrünün sonlarına doğru hafıza kaybına uğradığını ve telkine açık olduğunu belirtmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 436; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 339; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, IX, 214; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 204.

²⁹ **Abdurrahmân b. Abdullah b. Mesûd:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdurrahman tabîinin büyüklerindendir. Babası Abdullah b. Mesûd'dan yaptığı rivâyetler hususunda yaşı küçük olduğu için ihtilaf vardır. Aslında bu ihtilaf onun sahabî olup olmadığı yönündedir. Muhaddislerin geneli onun, babası Abdullah b. Mesûd'dan hadîs alacak yaşa yetiştiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Yahya b. Maîn ve İbn Hacer onun için sika, Ebû Hâtîm ise salih ifadesini kullanmıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 81; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 248; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 76; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 195.

³⁰ Bkz. Rivâyet No: 4.

³¹ **Yahya b. Abdülhamîd el-Hımmânî:** Yahya b. Maîn onun güvenilirliğini savunurken Nesâî ise zayıf bir râvi olduğunu söylemiştir. İbn Hacer sika olduğunu fakat hadîs hırsızlığı ile de itham edildiğini ifade etmiştir. Rical âlimleri Yahya'nın güvenilirliği hususunda görüş birliği içinde değillerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 107; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 168; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 237; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 213-217.

³² **Süayr b. el-Hıms Ebû'l-Ahvas:** Tirmizî, Yahya b. Maîn, Dârekutnî ve İbn Hıbbân onun için sika ifadesini kullanırken Ebû Hâtîm "sâlihu'l-hadîs" ifadesini tercih etmiş ve hadîslerinin yazılabileceğini fakat delil olarak kullanılamayacağını söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 323; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 436; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 447; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 93.

³³ Bkz. Rivâyet No: 5.

³⁴ Bkz. Rivâyet No: 5.

İsnadda adı geçen râvilerden Simâk sadûk diğer râviler ise sika kimselerdir. Senedde adı geçen Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd babasını atlayarak direkt Hz. Peygamber (s.a)’den rivâyette bulunmuştur. Rivâyet seneddeki inkıta’ sebebiyle mürsel, râviler açısından ise hasendir.

(8) b. f.

Mûsa b. Zekerıyyâ⁴⁰ (v. ?) → Şebâb (Halîfe b. Hayyât)⁴¹ (v. 240) → Abdülmecîd Ebû Hidâş⁴² (v. ?) → Mansûr b. Verdân⁴³ (v. ?) → Ebû Hamza es-Sümâlî⁴⁴ (v. ?) → Saîd b. Cübeyr⁴⁵ (v. 95) → İbn Abbâs (v. 68)

³⁵ **Ömer b. Eyyûb:** Dârekutnî onun sika bir muhaddis olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 219.

³⁶ **Abdû'l-A'lâ b. Hammâd en-Nersî:** Yahya b. Maîn onu “lâ be’s bih”, Ebû Hâtîm “sika”, İbn Hirâş “sadûk”, Nesâî “leyse bihî be’s” şeklinde nitelemişler, İbn Hıbbân da Sikat ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 29; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 409; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 467; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 85.

³⁷ **Hammâd b. Seleme:** İbn Sa'd, Hammâd'ı sika olarak değerlendirirken onun çok hadîs rivâyet ettiğini belirtmiş, bunlar arasında bazı münker hadîslerin de bulunduğuna dikkat çekmiştir. Amr b. Âsım Hammâd'dan on bin hadîs yazdığını söylemekte, ayrıca Yahya b. Durays'ın hadîs koleksiyonu arasında Hammâd'dan rivâyet edilmiş bir kısmı mevkuf, bir kısmı da maktû on bin hadîs bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-İclî ve Nesâî gibi hadîs âlimleri Hammâd'ın sika olduğu görüşündedir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 140-142; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, VII, 253-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 188, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, VII, 444-456, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 202, 203, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 360-364; Altıkulaç, Tayyar, “Hammâd b. Seleme”, *DİA*, XV, 488-489.

³⁸ Bkz. Rivâyet No: 5.

³⁹ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁴⁰ **Mûsa b. Zekerıyyâ:** Dârekutnî onun metrûk bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 210.

⁴¹ **Halîfe b. Hayyât:** Ali b. Medînî onun için hadîs uyduruculuğundan kinaye yaparak “شجر يحمل الحديث” (evinde hadîs ağacı var) ifadesini kullanmıştır. Ebû Hâtîm zayıf olduğu için ondan hadîs rivâyet etmediğini belirtirken İbn Hıbbân onu *Sikât*'ta Zehebî de *Tezkiretü'l-huffâz*'da zikretmiştir. İbn Hacer onun saduk bir râvi olmasına rağmen belki hata yapabileceğini de ifade etmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 22; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 378; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 233; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 436; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 138.

⁴² **Abdülmecîd Ebû Hidâş:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

⁴³ **Mansûr b. Verdân:** Etbâu't-tâbiîn'in küçüklerinden olan Mansûr b. Verdân için Ahmed b. Hanbel sika ifadesini kullanmıştır. Ebû Hâtîm onun hadîslerinin yazılabileceğini savunmuş, Zehebî ise rical âlimlerinin onu sika bulduğunu ifade etmiştir. İbn Hacer ise onu makbul tabiri ile nitelemiş, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 180; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 171; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 298; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 280.

⁴⁴ **Ebû Hamza es-Sümâlî:** İsmi Sâbit'tir. Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Ebû Zûr'a, Ebû Hâtîm ve İbn Adî onu zayıf olarak nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 450; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 206; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 93.

Mûsa b. Zekerıyya metruk, Halîfe b. Hayyât ve Ebû Hamza ise zayıf olarak nitelenmişlerdir. Ebû Hidâş ise meçhul bir râvidir. Ebû Hidâş meçhul olmasına rağmen rivâyetin diğer râvilerine yönelik cerhlerden dolayı rivâyet hakkında zayıf hükmüne varabiliriz. Rivâyet muttasıldır.

(9) b. g.

Mûsa b. Zekerıyyâ⁴⁶ → Şeybân b. Ferrûh⁴⁷ (v. 236) → Ebû Ümeyye b. Ya'lâ⁴⁸ (v. ?) → İsa b. Ebî İsa el-Hayyât⁴⁹ (v. 151) → Şa'bî⁵⁰ (v. 100) → Nu'mân b. Beşîr

Rical âlimleri Mûsa b. Zekerıyyâ, Ebû Ümeyye ve İsa b. Ebî İsa'yı zayıf olarak tavsif ettiklerinden rivâyet isnadındaki zayıflıktan dolayı sahihlik şartlarını taşımamaktadır.

(10) c. Üçüncü Rivâyet:

Abdullah b. Ma'dân el-Ğazzâî⁵¹ → Yusuf b. Müslim el-Missîsî(Mesisi)⁵² (v.271) → Ravh b. Abdulvâhıd el-Harrânî⁵³ (v. 220) → Huleyd b. De'lec⁵⁴ (v.166) → Katâde⁵⁵ (v.100) → Enes b. Malik

⁴⁵ **Saîd b. Cübeyr:** İbn Abbâs'ın meşhur öğrencilerindendir. Müfessir, kurrâ ve fakih bir kimsedir. Âbid ve zâhidliğine dair kaynaklarda uzun bilgiler verilmiştir. Sikadır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 275; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 11.

⁴⁶ Bkz. Rivâyet No: 8.

⁴⁷ **Şeybân b. Ferrûh:** Etbau't-tâbiînin küçüklerinden olan Şeybân b. Ferrûh hakkında Ahmed b. Hanbel sika Ebû Zûr'a ve İbn Hacer sadûk değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 357; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 328.

⁴⁸ **Ebû Ümeyye b. Ya'lâ:** Adı İsmâîl b. Ya'la'dır. Yahya b. Maîn, Nesâî ve Dârekutnî onun için metrûk, Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a ise zayıf tabirini kullanmışlardır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 17; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 95; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 203.

⁴⁹ **İsa b. Ebî İsa el-Hayyât:** İsa, rical âlimleri tarafından hafızasının ve anlayışının kötülüğü, çok fazla hata yapmasından dolayı eleştirilmiştir. Yahya b. Maîn onun zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir. Bk. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 117.

⁵⁰ **Şa'bî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Şa'bî hakkında rical âlimleri sika, âlim, fâdıl, meşhûr, fakîh tarzında pek çok ta'dîl lafzı kullanmışlardır. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 57.

⁵¹ Bkz. Rivâyet No: 3.

⁵² **Yusuf b. Said b. Müslim el-Missîsî(Mesisi):** Nesai onun sika ve hâfiz (hadîs hâfızı) bir râvi olduğunu belirtirken İbn Hıbbân ise onu Sikat eserinde zikretmiştir: İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika bir râvi olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 224; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 281; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 583, *el-Kâşif*, II, 399; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 364.

⁵³ **Ravh b. Abdulvâhıd el-Harrânî:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş, Ebû Hâtim ise onun için “şeyh” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 499; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 243.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Nakleden âlime ve iyice dinleyip öğrenene ne mutlu!”

İsnad muttasıldır. Abdullah b. Ma’dân’ın hâli meçhul, Huleyd b. De’lec ise zayıflıkla itham edilmiştir. Abdullah b. Ma’dân’ın halinin meçhul olmasına rağmen rivâyet hakkındaki değerlendirmeyi Huleyd b. De’lec’in zayıf olmasına bağlıdır. Rivâyet râvisine yönelik cerhten dolayı zayıftır.

(11) d. Dördüncü Rivâyet:

Hüseyin b. Muhammed b. Ufeyr el-Ensârî⁵⁶ (v.315) → Haccâc b. Yusuf b. Kuteybe⁵⁷ (v.260) → Bişr b. el-Hüseyin⁵⁸ (v.?) → Zübeyr b. Adî⁵⁹ (v.131) → Enes b. Malik

⁵⁴ **Huleyd b. De’lec:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almayan ve Katade’den yapmış olduğu bazı rivâyetleri münker kabul edilen Huleyd hakkında Yahya b. Main ve Ahmed b. Hanbel “daifü’l-hadîs” ifadesini kullanmışlardır. İbn Hacer, Onun zayıf kabul edilen bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 384; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 47; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, I, 309,310; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 195.

⁵⁵ **Katâde:** Tam adı, Katâde b. Diâme b. Katâde b. Azîz b. Amr b. Rebîa b. Amr b. el-Hâris b. Sedûs’tur. Enes b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahabilerden, Hasan el-Basrî ve İmrân b. Husayn gibi tabiilerden ders aldı. Kendisinden de Şu’be b. Haccâc, Humeyd et-Tavîl, Saîd b. Ebû Arûbe ve Süleyman el-A’mes gibi muhaddisler hadîs dinlediler. Hadîs otoriteleri ondan “sika” ve “hâfız (hadîs hâfızı)” diye söz etmiştir. Ma’mer b. Râşid, “Zührî, Hammâd ve Katâde’den daha fakih birini görmedim” demiştir. Yahya b. Main onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Katâde hakkında buna benzer pek çok övgü yapılmıştır: Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 133-135; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 321, 322; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXIII, 498-517; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 341, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, V, 269, *Mizânü’l-i’tidâl*, V, 466, 467; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, II, 123, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 351-357. Ayrıca bk. Birişık, Abdülhamit, “Katâde b. Diâme”, *DİA*, XXV, 22-23

⁵⁶ **Hüseyin b. Muhammed b. Ufeyr el-Ensârî:** Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Ahmed b. Sinan gibi muhaddislerden hadîs dinleyen Hüseyin b. Muhammed, Ebu Hafs İbn Şahin, İbn Şazan ve Ebu Bekr eş-Şafîi gibi muhaddislere de hadîs öğretti. Dârekutnî onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 95, 96.

⁵⁷ **Haccâc b. Yusuf b. Kuteybe:** Muammerun’dandır. Kisai’den hadîs rivâyetinde bulunan tek kişi o’dur. Bu noktada teferrüd etmiştir. Kaynaklarımızda Haccac hakkında cerh ve ta’dil noktasında herhangi bir bilgiye rastlamadık. Bkz. İbn Hayyân, *Tabakatu’l-Muhaddisin bi İsbahan*, II, 225.

⁵⁸ **Bişr b. el-Hüseyin:** Zübeyr b. Adî’den naklettiği hadîsleri şüphelidir ve Zübeyr b. Adî’nin nüshasını rivâyet eden zayıf râvilerden biri olarak bilinir. Onunla ilgili olarak Buhari “fihi nazar”, Dârekutnî “metruk”, İbn Adî “hadîslerinin geneli mahfuz değil”, Ebu Hatim, “Zübeyr b. Adî’den yaptığı rivâyetlerde yalan söylüyor” ifadelerini kullanmışlardır. Âlimlerin geneli onu zayıf bir râvi kabul etmişler ve özellikle Zübeyr b. Adî’den yaptığı rivâyetlere dikkat edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bkz. Buhari, *et-Târîhu’l-Kebîr*, II, 71; Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, I, 141; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 355; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 190; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 10.

⁵⁹ **Zübeyr b. Adî:** Tabiinin küçüklerinden olan ve rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Zübeyr b. Adî hakkında Ahmed b. Hanbel, İshak b. Mansur, Yahya b. Main, Ebu Hatim ve Nesai sika ifadesini kullanmışlardır. Ahmed b. Hanbel buna ek olarak onun için “salihu’l-hadîs” demiştir. Zehebî ve İbn Hacer rical âlimlerinin Zübeyr b. Adî’yi güvenilir bir râvi olarak kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. İclî, *es-Sikât*, I, 368; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, IX, 315-317; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 402; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 273.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Hayatta iki kişi dışındakilerde hayır yoktur: İyice dinleyip öğrenen ve nakleden âlim.”

Bişr b. el-Hüseyin rical âlimlerinin zayıf kabul ettiği bir kimsedir. Haccâc b. Yusuf’un hali meçhuldur. Bişr b. el-Hüseyin’e yöneltilen cerhlerden dolayı rivâyet zayıf olmaktadır.

(12) e. Beşinci Rivâyet:

Ca’fer b. Muhammed el-Firyâbî⁶⁰ (v.301) → Velid b. Utbe ed-Dımeşkî⁶¹ (v.241) → Velid b. Müslim⁶² (v.195) → Ebû Muhammed İsa b. Musa⁶³ (v.?) → İsmail b. el-Hâris el-Mezhicî⁶⁴ (v.?) → Ubade b. Samit (v.34)

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ben size hadîs söylüyorum. Burada bulunanlar bulunmayanlara bu hadîsleri nakletsin”

⁶⁰ **Ca’fer b. Muhammed el-Firyâbî:** Türk beldesinden Mısır’a yolculuk yaptı. İlim de yüksek bir dereceye sahipti. Öyle ki Bağdad’a geldiğinde büyük bir törenle karşılandı. Hadîs meclisine otuz bin kişinin katılıp kendisinden hadîs dinlediği de ifade edilmektedir. Hatîb el-Bağdâdî onu marifet ehlinde, ilimde yüksek bir mevkiye sahip, bir çok yolculuk yapan ve “sika hüccet” bir kimse olarak tanıttı. Zehebî onun için “sika me’mun” ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, II, 141; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 692-694.

⁶¹ **Velid b. Utbe ed-Dımeşkî:** Etbau’t-tabiinin küçüklerinden olan ve rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer almayan Velid b. Utbe hakkında Buhari, “ma’rufu’l-hadîs”, Ebu Hatim “meçhul” ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer bu râvi hakkında mestur, Zehebî ise saduk hükmüne varmıştır. Bkz. Buhari, *et-Târihu’l-Kebîr*, VIII, 150; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 12; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, IV, 341; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 125.

⁶² **Velid b. Müslim:** Safvan b. Amr, Evzâî, İbn Cüreyc, Saîd b. Abdülazîz gibi hadîs âlimleri Velîd’in hocaları arasında yer almaktadır. Talebeleri arasında ise Leys b. Sa’d, Bakıyye b. Velîd ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler bulunmaktadır. Muhammed b. Sa’d, İclî ve Ya’kub b. Şeybe gibi bazı rical âlimleri onun sika birisi olduğunu ifade ederken bazı âlimler de sika olmasına rağmen bir takım tedlislerinin de bulunduğunu bundan dolayı da müdellis olarak vasıflandırıldığını belirtmişlerdir. İbn Hacer *Tabakâtü’l-Müdellesin*’de onu zikretmiş ve saduk olmakla beraber çok fazla tedlis yapan birisi olarak ta bilindiğini ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 16, 17; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXXI, 86-99; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 213, *Mizânü’l-i’tidâl*, VII, 141-143; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, II, 396, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 151-155, *Tabakâtü’l-Müdellesin*, I, 51.

⁶³ **Ebû Muhammed İsa b. Musa:** Etbau’t-tabiinin büyüklerindendir. Rivâyetleri Buhari, Ebu Dâvûd, Nesai ve İbn Mace’nin eserlerinde yer almıştır. Osman b. Said ed-Darimi ve Zehebî Duhaym’dan naklen onun sika olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hıbbân onu Sikat isimli eserinde zikretmiş, İbn Hacer ise onun için saduk ifadesini kullanmışlardır. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 286; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 232; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXIII, 41-43; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 441.

⁶⁴ **İsmail b. el-Hâris el-Mezhicî:** Ubade b. Samit’in talebeleri arasında Kays b. el-Haris el-Mezhicî’yi tespit ettik. Ömer b. Abdülaziz döneminde Ürdün kadılığı görevinde bulunmuştur. Ebu Dâvûd ve Nesai’nin Sünenlerinde rivâyetleri bulunmaktadır. İclî onun için Şamlı, tabii ve sika ifadelerini kullanmıştır. İbn Hacer ve Zehebî de sika ifadelerine yer vermişlerdir. İclî, *es-Sikât*, II, 219; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 95; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXIV, 8, 9; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 345.

İsnadda herhangi bir kopukluk yoktur. Rical âlimleri Velîd b. Utbe'yi meçhul şeklinde nitelemişlerdir. Rivâyet bu meçhuliyetten dolayı zayıftır.

(13) f. Altıncı Rivâyet:

Ali b. Muhammed b. el-Hüseyn⁶⁵ (v. ?) → Ca'fer b. Muhammed b. Fûdayl er-Resanî⁶⁶ (v. ?) → Abdülgaffâr⁶⁷ (v. 224) → Abdullah b. Lehîa⁶⁸ (v. 174) → Muhammed b. el-Hars⁶⁹ (v. ?) → Yahya b. Meymûn⁷⁰ (v. 114) → Vedâa el-Ğafiki⁷¹ (v. ?)

⁶⁵ **Ali b. Muhammed b. el-Hüseyn:** Ca'fer b. Muhammed'in talebesidir. Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Abdullah ed-Dabbî'nin ondan hadîs aldığını ve onun sadûk olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 101; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 258.

⁶⁶ **Ca'fer b. Muhammed b. Fûdayl er-Resanî:** *Kütüb-i Sitte* müellifleri içinde sadece Tirmizi'nin Sünen'inde rivâyetleri yer almıştır. Nesai güçlü değil demiş, İbn Hibbân Sikat'ta zikretmiş ve “müstakimü'l-hadîs” ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer ve Zehebî ise rical âlimlerinin onu saduk kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan Ca'fer b. Muhammed saduk bir râvidir. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 162; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, V, 99-101; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 295; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 90.

⁶⁷ **Abdulgaffar b. Dâvûd el-Harrani:** Rivâyetleri Buhari, Ebu Dâvûd, Nesai ve İbn Mace'nin eserlerinde yer almıştır. İbn Lehîa'nın katiblerinden kabul edilen Abdulgaffar, aynı zamanda Hanefî mezhebinin fakihlerindendir. Onun için Ebu Hatim, “la be'se bih, saduk” ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân “Sikat” isimli eserinde zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî ise rical âlimlerinin onu sika kabul ettiğini belirtmişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 433; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XVIII, 225-228; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 660; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 325.

⁶⁸ **Abdullah b. Lehîa:** Hadîs rivâyetinin yaygın olduğu bir dönemde yaşayan Abdullah b. Lehîa Mısır'ın önde gelen muhaddislerinden biri kabul edilmiştir. Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevri, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb İbn Lehîa'yı güvenilir bir râvi olarak gösterirken Nesâî. Ebû Zür'a, İbn Ma'in, İbn Adî ve İbn Ebû Hatim gibi cerh ve ta'dîl âlimleri onu zayıf saymışlardır. İbn Lehîa'nın, 170 (786) yılında yanan eviyle birlikte rivâyetlerini kaydettiği kitaplarının da yok olmasını veya hayatının sonlarına doğru felç geçirmesi sebebiyle hafızasının zayıflamasını gerekçe gösteren bir kısım âlimler bundan önceki rivâyetlerini muteber görürken onun çok iyi tanımadığı kimselerden de rivâyetle bulunduğunu, hocasının zayıflığını gizlemek için ted-lîs yaptığını ve kendisine getirilen metinleri kontrol etmeden rivâyet izni verdiğini belirten bazı kimseler de bütün rivâyetlerini şüphe ile karşılamışlar ve bunların daha çok itibar ve mütâbaat amacıyla alınabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim Kütüb-i Süte müellifleri, ondan aldıkları rivâyetlerin ya meşhur ve güvenilir talebeleri vasıtasıyla gelmesine veya başka bir yolla da nakledilmiş olmasına dikkat etmişlerdir. Zehebî Medine'de İmam Mâlik, Şam'da Evzâî, Yemen'de Ma'mer b. Râşid ve Irak'ta Şu'be ve Süfyân es-Sevri gibi Mısır'da da Leys b. Sa'd ile İbn Lehîa'nın devrin en büyük âlimleri arasında yer aldığını, bu arada İbn Lehîa'dan gelen zayıf rivâyetlere dikkat edilmesi gerektiğini, ancak bütün rivâyetlerini yok sayacak ölçüde tenkitte ileri gitmenin doğru olmadığını belirtir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 145-147; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 11-14; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müdekkisîn*, I, 54.

⁶⁹ **Muhammed b. el-Hars:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

⁷⁰ **Yahya b. Meymûn:** Rivâyetleri Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer alan Yahya b. Meymun hakkında Ebu Hatim “sâlihu'l-hadîs”, Nesâî “leyse bihi be's”, İbn Hibbân ise “sika” ifadelerini kullanmışlardır. İbn Hacer onun hakkında “saduk” ifadesini kullanmış, Zehebî de “salih” tabirine yer vermiştir. Bu ifadeler göz önüne alındığında Yahya b. Meymun için saduk bir râvidir diyebiliriz. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 188; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 303; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 377; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 254.

⁷¹ **Vedâa el-Ğafiki:** İbn Ebu Hatim babasına onun hakkında sorduğunda babası, Vedâa'nın, Ebu Musa el-Ğafiki'den rivâyetle bulunduğunu Yahya b. Meymun'un da Vedâa'dan rivâyetle bulunduğunu söylemiş, cerh ve ta'dîl açısından herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Fakat İbn Hibbân Sikat'ın da onu zikretmiştir.

Vedâa el-Ğafikî şöyle demiştir: Mâlik b. Atâhi'nin yanında idim. Ukbe b. Âmir onun yanında hadîs rivâyet ediyordu. Mâlik şöyle dedi: Bu arkadaşınız ya gafil ya da helak olmuş birisidir. Rasûlullah Veda haccında: “Kur’âna sarılınız. Benden hadîs rivâyet eden bir kavmin yanına gideceksiniz. İyi bilen o hadîsi, rivâyet etsin. Kim benim demediğimi rivâyet ederse cehenemde mekana veya yere hazırlansın şeklinde buyurdu.”

İsnad da herhangi bir kopukluk bulunmadığından muttasıl bir rivâyettir. Muhammed b. el-Hars’ın meçhul olmasından dolayı rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamamaktayız.

(14) g. Yedinci Rivâyet:

Muhammed b. Yakub el-Ehvazî⁷² (v. ?) → İshak b. ed-Dayf⁷³ (v. ?) → Eyyûb b. Ali⁷⁴ → Ziyâd b. Seyyâr⁷⁵ (v. ?) → Uzze bint İyâd⁷⁶ (v. ?) → Ebâ Gırsâfe (v. ?)

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Benden işittiklerinizi rivâyet edin ve ancak hak olanı söyleyin. Kim benim söylemediğim bir şeyi naklederse ona cehennemde içine atılacağı bir ev inşa edilir.”

İsnad da ki râviler arasında hoca-talebe ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı muttasıl bir rivâyettir. İshâk b. Dayf sadûk, Uzze bint. İyâd meçhul diğer râviler ise sikadır. Meçhul râvi bulunduğu için rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamamaktayız. Taberânî râvilerin tercemelerine rastlamadığını ifade etmiştir.⁷⁷

İbn Hıbbân’ın değerlendirmesini dikkate alırsak sika bir râvidir diyebiliriz. Bkz. Buhârî, *et-Târihu’l-kebîr*, VIII, 188; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 49; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 566.

⁷² **Muhammed b. Yakub el-Ehvazî:** İshak b. ed-Dayf’in talebelerindendir. Güvenilir bir kimsedir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, III, 391.

⁷³ **İshak b. ed-Dayf:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde sadece Ebu Dâvûd’un Sünen’in de yer almaktadır. Ebu Zûr’a onun için saduk ifadesini kullanmış, İbn Hacer ise saduk olmasına rağmen hata yaptığını ifade etmiştir. İbn Hıbbân onu “Sikat”ın da zikretmiş fakat “hata yapabilir” ifadesini de eklemiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 120; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, II, 437, 438; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 208.

⁷⁴ **Eyyûb b. Ali:** Hocalarından birisi de rivâyette adı geçen Ziyâd b. Seyyâr’dır. Onu anlatan müstakil bir başlığı sadece İbn Ebu Hatim de tespit ettik. Orada İbn Ebu Hatim Eyyub için sadece şeyh ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 252.

⁷⁵ **Ziyâd b. Seyyâr:** Uzze bnt. İyâd ondan rivâyette bulunmuştur. Ebâ Gırsafe’nin mevlasıdır. İbn Hıbbân “Sikat”ın da zikretmiş ve hadîslerinin müstakim olduğunu söylemiştir. Bkz. Buhârî, *et-Târihu’l-kebîr*, III, 357; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 534; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 255.

⁷⁶ **Uzze bnt. İyâd:** Sahâbeden Ebu Gırsafe’nin torunudur. Rical kitaplarında onunla ilgili müstakil bir başlık tespit edemedik. Sahabî olma ihtimali vardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 534; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 108.

⁷⁷ Heysemi, *Mecmeu’z-zevâid*, I, 373.

(15) h. Sekizinci Rivâyet:

el-Hadramî⁷⁸ (v. 297) → Abbâd b. Yakub⁷⁹ (v. 250) → Hâtim b. İsmail⁸⁰ (v. 187) → Şuayb b. Süleyman el-Beslemî⁸¹ (v. ?) → İsmail b. Ziyâd⁸² (v. ?) → Muaz b. Cebel (v. 20)

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden dinin emirlerine dair 40 hadîs ezberleyen kimseyi, Allah kıyamet günü fakih ve âlim olarak diriltir.”

Muttasıl bir rivâyet olmasına rağmen özellikle İsmail b. Ziyâd’ın yalancılık ile nitelendirilmesi rivâyetin zaafiyetine sebebiyet vermektedir.

(16) h.a.

Abdullah b. Ahmed b. Ma’dân el-Ğazze⁸³ → Muhammed b. Saîd⁸⁴ (v. 261) → Abdülmecîd b. Abdülazîz b. Ebî Ravâd⁸⁵ (v. 206) → Abdülazîz b. Ebî Ravâd⁸⁶ (v. 159) → Atâ⁸⁷ → İbn Abbâs

⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 4.

⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁸⁰ **Hâtim b. İsmail:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hâtim hakkında İbn Hacer saduk, Zehebî ise sika ifadesini kullanmışlardır. Rical âlimlerinin geneli Hâtim b. İsmail’i güvenilir bir râvi olarak kabul etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 300; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 110.

⁸¹ **Şuayb b. Süleyman el-Beslemî:** Rical kitaplarında onunla ilgili bir bilgi tespit edemedik.

⁸² **İsmail b. Ziyâd:** Rical âlimleri onu yalancılık ile, münker hadîs rivâyet etmekle ve buna benzer pek çok cerh ifadeleri ile suçlamışlardır. İbn Hacer, yalancılığından dolayı metruk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bu bakımdan zayıf bir râvidir. Bkz. İbn Hacer, Zehebî, *el-Kâşif*, I, 246; *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 107.

⁸³ Bkz. Rivâyet No: 3.

⁸⁴ **Muhammed b. Saîd:** Ebû Hâtim ve İbn Hacer onun için sadûk Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Hıbbân sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 266; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 128; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 306; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 167.

⁸⁵ **Abdülmecîd b. Abdülazîz b. Ebî Ravâd:** Mürce’nin propagandasını yaptığı için eleştirilmiştir. Yahya b. Maîn ve Nesâî onun sika olduğunu ve İbn Cüreyc’in hadîslerini en iyi bilen kişi olduğunu ifade etmelerine rağmen Ebû Hâtim kuvvetli olmadığını ve hadîslerinin ancak yazılabileceğini, Dârekutnî hadîslerinin delil olarak kullanılamayacağını sadece i’tibâr için yazılabileceğini, İbn Adî hadîslerinin mahfuz olmadığını, İbn Hıbbân ise metruk olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hacer Rical âlimlerinin bu görüşleri ışığında onun sadûk olmasına rağmen hata yaptığını, mürceî olduğunu ve İbn Hıbbân’ın metruk ifadesiyle yalnız kaldığını belirtmiştir. Buhârî, İbn Adî, Ukaylî ve İbn Hıbbân zayıf râviler için tahsis etmiş oldukları eserlerinde onu da zikretmişlerdir. Bkz. Buhârî, *ed-Duafâü’s-sağîr*, I, 78; Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, III, 96; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 64; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 160; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 344; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 339.

⁸⁶ **Abdülazîz b. Ebî Ravâd:** Mürceîlikle suçlanmıştır. Ama rical âlimlerinin ekseriyeti ise küçük hataları olmasına rağmen onu “sika”, “leyse bihi be’s”, “sadûk”, “sâlihü’l-hadîs” gibi tabirlerle vasıflandırmışlardır. Onun ismi zayıf râviler için tahsis edilen eserlerde de geçmiştir. Bunun sebebi mürceîliğini ilan ettiği ve mevzu hadîsleri dikkatsizlikten rivâyet ettiği içindir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 96; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 394; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 136; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 290.

Abdullah b. Ahmed'in cerh ve ta'dil açısından durumunu ortaya koyan herhangi bir bilgi tespit edemediğimizden hâli meçhul bir râvidir. Rical âlimleri Abdülmecîd b. Abdülaziz ile Abdülaziz b. Ebî Ravâd'a ciddi manada mürcîlik suçlamasında bulunmuşlar bundan dolayı da zayıf râviler için tahsis edilen eserlerde isimleri zikredilmiştir. Rivâyet isnadındaki bazı râvilerin cerhinden dolayı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(17) h.b.

Mûsa b. Zekeriyâ⁸⁸ → Amr b. el-Husayn el-Ukaylî⁸⁹ (v. 230) → İbn Ulâse⁹⁰ (v. 168) → Husayf⁹¹ (v. 137) → Mücâhid⁹² (v. 104) → Ebû Hüreyre

Rical âlimleri Mûsa b. Zekeriyâ'yı metrûk, Amr b. el-Husayn, İbn Ulâse ve Husayf'ı zayıf olarak nitelemişlerdir. Rivâyet, bu senedle zayıftır.

2. Rasûlullah'ın (s.a.) Sünnetini Öğrenen Kimsenin:

(18) a. Birinci Rivâyet:

Musa b. Zekeriyâ⁹³ (v. ?) → Bişr b. Muâz el-Akadî⁹⁴ (v. 200) → Ebû Abdullah⁹⁵ (v. ?) → el-Cerîrî⁹⁶ (v. 144) → Ebû Nadra⁹⁷ (v. 109) → Ebu Said el-Hudri

⁸⁷ Bkz. Rivâyet No: 1.

⁸⁸ Bkz. Rivâyet No: 8.

⁸⁹ **Amr b. el-Husayn el-Ukaylî:** Ebû Hâtîm onun hadislerinin terk edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve "zâhibü'l-hadîs", "leyse bi şey" gibi tabirler kullanmıştır. Ebû Zûr'a onun büsbütün zayıf, İbn Adî ise onun "müzlîmü'l-hadîs" olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer rical âlimlerinin onu metruk bir râvi olarak nitelediklerini ifade etmiştir. İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 150; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 19.

⁹⁰ **Muhammed b. Abdullah b. Ulâse:** Ricâl âlimleri onunla ilgili farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İbn Adî bu rivâyeti Husayf'dan sadece onun rivâyet ettiğini belirtmiş, başka rivâyetlerini de ortaya koymuş ve en sonunda onunla ilgili "hasenü'l-hadîs değerlendirmesinde bulunarak hadislerinde herhangi bir sakınca olmadığını söylemiştir. Yahya b. Maîn ve Muhammed b. Sa'd onun sika olduğunu belirtirken Buhârî hadislerinde şüphe bulunduğunu, Ebû Hâtîm hadislerinin delil olamayacağını sadece yazılabileceğini, Dârekutnî ise metrûk olduğunu iddia etmişlerdir. İbn Hacer rical âlimlerinin görüşleri ışığında sadûk olduğunu fakat hata da yaptığını ifade etmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 92; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 302; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 222; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 240.

⁹¹ **Husayf b. Abdurrahman:** Rical âlimleri onu hafızasının zayıflığı noktasında eleştirmişler ve zayıf bulmuşlardır. Nesâî, İbn Hıbbân, Ukaylî ve İbn Adî zayıf râviler için tahsis etmiş oldukları eserlerinde onu zikretmişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 37; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 31; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 403; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 287; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 69.

⁹² **Mücâhid b. Cebr:** Tâbiînin meşhurlarındandır. Tefsir ve kıraat âlimidir. Hadîs rivâyetinde sika ve huccet olarak kabul edilmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 319; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 419; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 38.

⁹³ Bkz. Rivâyet No: 8.

Ebû Saîd el-Hudrî gençleri gördüğü zaman şöyle derdi: “Merhaba Rasûlullah’ın (s.a.) vasiyet ettikleri kimseler! Hz. Peygamber (s.a.) sizlere hadîs öğretmemizi ve meclislerde yer vermemizi emretti.”

Rivâyette ki bazı râvilerin mevsukiyetini gösteren bilgi tespit edilemediğinden rivâyet zayıftır. Ayrıca Mûsa b. Zekerîyya metrûk kabul edilmiştir. Bu rivâyet için Zehebi “garibun cidden” ifadesini kullanmıştır.⁹⁸

(19) a.a.

el-Hadramî⁹⁹ → Ahmed b. İşkâb¹⁰⁰ (v. 217) → Saîd b. Süleyman¹⁰¹ → Abbâd b. el-Avvâm¹⁰² (v. 185) → el-Cerîrî¹⁰³ → Ebû Nadra¹⁰⁴ → Ebû Saîd el-Hudrî

Rivâyette adı geçen Ebû Nadra dışındaki râviler sikadır. Ebû Nadra’nın cerh ve ta’dil açısından durumunu anlatan müstakil bir başlık tespit edemedik. Fakat başka râviler hakkında

⁹⁴ **Bişr b. Muâz el-Akadî:** Tirmizi, Nesai ve İbn Mace ondan rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hıbbân onu “Sikat” ta zikretmiş, Ebu Hatim ise onun için “salihu’l-hadîs, saduk” ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer rical âlimlerinin onu saduk bir râvi kabul ettiklerini söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, II, 368; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 458.

⁹⁵ **Ebû Abdullah Basri:** Rical âlimleri Hammâd b. Zeyd’in komşusu olan Ebu Abdullah’ın bilinmediğini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan meçhul bir râvidir. Zikredilen hadîsinde garib olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, III, 367.

⁹⁶ **Said b. İyâs el-Ceriri:** Tabîinin küçüklerinden ve rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan bir râvidir. Rical âlimleri onu genellikle sika kabul ederken ölümünden otuz yıl önce ihtilata uğradığını hafızasının değiştiğini ifade etmişlerdir. Nesai, Yahya b. Maîn ve Abbas ed-Duri onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 1; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 351; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, X, 338-341.

⁹⁷ **el-Münzir b. Mâlik Ebû Nadra:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Nadra hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 298; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 420; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 295.

⁹⁸ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, III, 367, 368.

⁹⁹ Bkz. Rivâyet No: 4.

¹⁰⁰ **Ahmed b. İşkâb:** Rical âlimleri onu sika, hâfız ve hüccet gibi lafızlarla ta’dil etmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, I, 267-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 190.

¹⁰¹ **Saîd b. Süleyman:** Ebû Hâtim onun için sika, me’mûn, Muhammed b. Sa’d ise sika ifadesini kullanmıştır. Ayrıca rical âlimlerini onun için hâfız (hadîs hâfızı) tabirini de kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 400; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 26.

¹⁰² **Abbâd b. el-Avvâm:** İclî, Ebû Dâvud, Nesâî, Yahya b. Maîn ve Ebû Hâtim onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 17; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VI, 83; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 160; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 86.

¹⁰³ Bkz. Rivâyet No: 18.

¹⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 18.

bilgi verilirken Ebû Nadra'nın zayıf olduğu ifade edilmektedir. Mesela Berâ' b. Abdullah'ın Ebû Nadra'dan yapmış olduğu rivâyetlerin mahfuz olmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁵

(20) a.b.

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî¹⁰⁶ → Yahya b. Abdullah b. Ca'fer¹⁰⁷ (v. ?) → Ali b. Âsım¹⁰⁸ (v. 201) → Ebû Hârun el-Abdî¹⁰⁹ (v. 134) → Ebû Saîd el-Hudrî

Senedde adı geçen Ali b. Âsım ve Ebû Hârun el-Abdî cerh ve ta'dil âlimleri tarafından zayıf kabul edildiğinden rivâyet bu senedle zayıf olmuştur.

(21) a.c.

el-Hadramî¹¹⁰ → Yahya el-Hımmânî¹¹¹ → İbnü'l-Ğasîl¹¹² (v. 172) → Ebî Hâlid Mevlâ İbnü's-Sabbâh el-Esedî¹¹³ (v. ?) → Ebû Saîd el-Hudrî

İsnadda adı geçen Yahya b. Abdülhamit ve İbnü'l-Ğasîl sadûk, Ebû Hâlid meçhul diğer râviler ise sikadır. Ebû Hâlid meçhul diğer râvilerde zayıf olmadığı için rivâyet hakkında herhangi bir değerlendirme yapamamaktayız.

¹⁰⁵ Bkz. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 301.

¹⁰⁶ **Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî:** Müellifin babasıdır. Onunla ilgili müstakil bir başlık tespit edemedik. Hâli meçhuldur.

¹⁰⁷ **Yahya b. Abdullah b. Ca'fer:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiştir. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 605.

¹⁰⁸ **Ali b. Âsım:** Ebû Hâtim onun hadîs rivâyetinde gevşek olduğunu bundan dolayı da hadîslerinin sadece yazılabileceğini fakat delil olamayacağını söylemiştir. Yahya b. Maîn onun sika olduğunu söyleyenlere “ben ondan bir harf bile rivâyet etmem” demiştir. Zehebî rical âlimlerinin onu zayıf bulduğunu söylemiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 76; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 198; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 113; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 302.

¹⁰⁹ **Ebû Hârun el-Abdî:** İsmi Umâre b. Cüveyn'dir. Künyesiyle meşhurdur. Rical âlimleri tarafından itifakla zayıf kabul edilmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 84; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 363; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 77; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 246.

¹¹⁰ Bkz. Rivâyet No: 4.

¹¹¹ Bkz. Rivâyet No: 6.

¹¹² **Abdurrahman b. Süleyman b. el-Ğasîl:** Nesâî, Ebû Dâvud, Ebû Zür'a ve Yahya b. Maîn onun sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir. İbn Hıbbân onun hata yaptığını, çok vehimli biri olduğunu belirtmiş; ayrıca sika râvile muhalefet ettiği rivâyetlerini terk ederken muvafık olduğu takdirde ihticac ettiğini ifade etmiştir. İbn Adî hadîslerinin sadece i'tibâr için yazılacağını belirtmiştir. Zehebî, rical âlimlerinin bu görüşleri çerçevesinde onun sadûk olduğunu söylemiş, İbn Hacer ise sadûk olmasına rağmen gevşek olduğunu da ilave etmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 57; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 283; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 225.

¹¹³ **Ebî Hâlid Mevlâ İbnü's-Sabbâh el-Esedî:** Hakkında cerh ve ta'dil açısından herhangi bir bilgi tespit edemedik.

(22) b. İkinci Rivâyet:

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî¹¹⁴ → Nehşel ed-Dârimî¹¹⁵ (v. 325) → Zebûr el-Kûfî¹¹⁶ (v. 205) → Ravvâd b. el-Cerrâh¹¹⁷ (v. ?) → Minhâl b. Amr¹¹⁸ (v. ?) → İsmi belirtilmeyen bir kimse → Câbir

Hiz. Peygamber (s.a.), ashâbına şöyle buyurdu: “İlim talebi için size gelecekler, onları hoş karşılayın, kolaylaştırıcı olun ve en iyiyi yapmaya çalışın.”

Minhâl b. Amr’ın rivâyette bulunduğu kişinin ismi bilinmediğinden ve Nehşel ed-Dârimî ile Zebûr el-Kûfî arasında tarihi açıdan hoca-talebe ilişkisi mümkün olmadığından isnad munkatı’dır. Rical âlimleri Zebûr el-Kûfî ve Ravvâd b. el-Cerrâh hakkında cerh ifadeleri kullanmışlardır. Bundan dolayı rivâyet inkıtadan ve râvilerin cerhinden dolayı zayıf duruma düşmektedir.

(23) c. Üçüncü Rivâyet:

Hasan b. Osman et-Tüsterî¹¹⁹ (v. ?) → Ahmed b. Ebî Süreyc er-Râzî¹²⁰ (v. 240) → Yezîd b. Harun¹²¹ (v. 206) → Hammâd b. Seleme¹²² (v. 167) → Katâde¹²³ (v. 117) → Mutarrîf¹²⁴ (v. 95) → İmrân b. Husayn (v. 52)

¹¹⁴ Bkz. Rivâyet No: 20.

¹¹⁵ **Nehşel ed-Dârimî:** Hatîb el-Bağdâdî onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIII, 455.

¹¹⁶ **Zebûr el-Kûfî:** İsmi Muhammed b. Ya’lâ es-Sülemî’dir. Lakabı, Zebûr’dur, ve lakabıyla meşhur olmuştur. Rical âlimleri onu ittifakla zayıf ve metrûk kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 130; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 267; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 267; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 470.

¹¹⁷ **Ravvâd b. el-Cerrâh:** İbn Mâce kendisinden rivâyet etmiştir. Ömrünün sonlarında ihtilata uğramış ve rivâyetleri terk edilmiştir. Süfyân es-Sevrî’den yapmış olduğu rivâyetlerde eleştirilmiş ve rivâyetlerin zayıf olduğu söylenmiştir. İbn Maîn onu güvenilir bulmasına rağmen yalnız kalmış ve pek çok cerh ve ta’dîl âlimi zayıf, münker ve metrûk olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 40; Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, II, 68; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 524; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 249.

¹¹⁸ **Minhâl b. Amr:** Müslim hariç diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuştur. Yahya b. Maîn, Nesâî, İclî, İbn Hıbbân onun sika, Dârekûtî ise sadûk olduğunu söylemiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 300; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 298; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 283.

¹¹⁹ **Hasan b. Osman et-Tüsterî:** İbn Adî onun mevzû rivâyetleri bulunduğunu, hadîs hırsızlığı yaptığını ve Abdân el-Ehvezî’ye onu sorduğunda “kezzâb” ifadesi kullandığını belirtmiştir. Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 345; Zehebî, *Mizanü’l-i’tidâl*, I, 233.

¹²⁰ **Ahmed b. Ebî Süreyc er-Râzî:** Ebû Hâtim, onun için saduk, Nesâî ve İbn Hıbbân ise sika ifadesini kullanmıştır. Ya’kub b. Şeybe onu hadîs ashâbından biri kabul etmiştir. Sika bir râvi diyebiliriz. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 38; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, I, 355-357.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden bir grup kıyamet kopuncaya kadar apaçık bir şekilde hak üzere olmaya devam edecektir.”

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Hasan b. Osman et-Tüsterî hakkında rical âlimleri en ileri derecedeki cerh lafızlarını kullanmışlardır. Bu bakımdan rivâyet râvideki kusurdan dolayı bu isnadla zayıftır.

3. Talibin Vasıfları(yaşı):

(24) a. Birinci Rivâyet

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde namaz kılmalarını emredin. On yaşına geldiklerinde ise kılmazlarsa baskı yapın.”

Rivâyet muallaktır. Râmhürmüzî bu rivâyeti isnadsız bir şekilde zikretmiştir.

4. Tâlibin Vasıfları ve Adabı:

(25) a. Birinci Rivâyet:

Abdullah b. Ahmed el-Gazzâ¹²⁵ → Yusuf b. Müslim¹²⁶ → İshak b. İsa et-Tabbâ¹²⁷
(v. 215) → Mâlik b. Enes¹²⁸ (v. 179) → Zührî¹²⁹ (v. 124) → Ali b. Hüseyin¹³⁰ (v. 93)

¹²¹ **Yezîd b. Harun:** Ali b. Medînî onun hakkında sika (güvenilir), Iclî “sikatün sebtûn”(güvenilir ve sağlam), Ebû Hâtim “sikatün imâmûn sadûkûn”(güvenilir, hadîste lider, doğru sözlü), Ahmed b. Hanbel “hâfîzûn mutkînûn”(sağlam bir hadîs hâfızı), ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXXII, 261-270; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 251.

¹²² Bkz. Rivâyet No: 7.

¹²³ Bkz. Rivâyet No: 10.

¹²⁴ **Mutarrif:** Tabînin büyüklerinden olan Mutarrif hakkında rical âlimleri sika, fadıl, âbid gibi ta'dil lafızları kullanmışlardır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXVIII, 67-70.

¹²⁵ Bkz. Rivâyet No: 10.

¹²⁶ Bkz. Rivâyet No: 10.

¹²⁷ **İshak b. İsa et-Tabbâ:** Ebû Hâtim onun için saduk, Buhârî de “meşhûru'l-hadîs” ifadesini kullanmıştır. İbn Hıbbân “Sikat” ta zikretmiş, İbn Hacer sadûk, Zehebî de sika ifadesini tercih etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 230; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 114; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 238.

¹²⁸ **Mâlik b. Enes:** Muvatta'nın müellifi olan Mâlik b. Enes hakkında “ra'sû'l-mütakîn”, “kebîru'l-mütesebbitîn” gibi övgüye değer pek çok ta'dil lafzı kullanılmıştır. Buhârî en sahih isnadların ondan rivâyet edilen olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXVII, 91-120.

¹²⁹ **İbn Şihâb ez-Zührî (v. 124):** Yaşadığı dönemde Hicâz ve Şam bölgesinin en önemli âlimlerinden kabul edilen İbn Şihâb ez-Zührî, hıfz ve zabtının kuvvetliliği ile dikkatleri çekmiştir. İsmi Muhammed b. Müslim'dir. Ömer b. Abdülaziz'in emriyle hadîslerin tedvîn edilmesine önderlik etmiştir. Âlim, hâfız (hadîs hâfızı), muhaddis gibi ta'dil ifadelerinin yanında kendisi için fakîh de denilmiştir. Bkz. Iclî, *es-Sikât*, II, 253;

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Boş şeyleri terk etmek kişinin İslâmının güzelliğindendir.”

Abdullah b. Ahmed b. el-Ğazzâ’ hakkında cerh ve ta’dil açısından herhangi bir bilgi tespit edemedik. Rivâyette yer alan Ali b. Hüseyin tabîî olmasına rağmen Hz. Peygamber’den rivâyette bulunmuştur. Bu bakımdan rivâyet isnadındaki kopukluk açısından mürseldir.

(26) b. İkinci Rivâyet:

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî¹³¹ (v. 297) ve Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe¹³² (v. 297) → Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyla¹³³ (v. ?) → İmrân b. Ebî Leyla¹³⁴ (v. ?) → Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla¹³⁵ (v. 148) → İsa¹³⁶ (v. ?) → Abdurrahman b. Ebî Leyla¹³⁷ (v. 83) → Sâbit b. Kays

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştenden de (başkaları) iştir.”

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VII, 71; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 349; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 108; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IX, 395.

¹³⁰ **Ali b. Hüseyin:** Hz. Ali’nin torunudur. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almaktadır. Talebesi Zührî “Kureys’ten onun kadar faziletlisini görmedim” demiştir. İbn Hacer onun için “sika sebt” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VI, 178; Mizzî, *Tehzibu’l-kemâl*, XX, 382-403.

¹³¹ Bkz. Rivâyet No: 4.

¹³² **Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe:** Ali b. Medîni, Yahya b. Maîn gibi pek çok rical âlimi onu sika kabul etmişler, İbn Adî münker hadîsini görmediğini ifade etmekle birlikte bazılarının onu yalancılıkla itham ettiklerini de belirtmiştir. Rical âlimlerinin geneline göre sika bir râvidir diyebiliriz. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 155; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 295; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 661.

¹³³ **Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyla:** Tirmizi ondan rivâyette bulunmuştur. Ebû Hatim onun için saduk ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân ise “Sikat” ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 41; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 82.

¹³⁴ **İmrân b. Ebî Leyla:** Tirmizî ve İbn Mâce kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hıbbân “Sikat” ta zikretmiş, İbn Hacer makbul ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 496; İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, I, 430;

¹³⁵ **Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla:** Onun hakkında ta’dil kabul edilecek tek değerlendirme Ebû Hâtim’e ait olup onun için “mahalluhû sıdk” ifadesini kullanmıştır. Ahmed b. Hanbel hafızasının kötü olmasından dolayı zayıf bulmuş ve hadîslerinin muzdarib olduğunu söylemiştir. Şu’be b. Haccâc onun kadar hafızası kötü olan birini görmedim demiştir. Buna benzer pek çok rical âlimi onun hafızasının zayıflığını ön plana çıkarmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 243-245; İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, I, 493.

¹³⁶ **İsa b. Abdurrahman b. Ebî Leyla:** Sünen sahipleri kendisinden rivâyet etmişlerdir. Yahya b. Maîn, İshâk b. Mansûr sika ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân Sikat ta zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî de Rical âlimlerinin sika kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 230; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 111; İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, I, 439.

¹³⁷ **Abdurrahman b. Ebî Leyla:** Tâbiînin büyüklerindendir. Hz. Ali, İbn Mes’ûd ve Enes b. Mâlik başta olmak üzere sahâbenin pek çoğu ile görüşmüş ve onlardan hadîs rivâyet etmiştir. Sika olduğu hususunda hadîs âlimleri ittifak etmişlerdir. Kûfelidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 86; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 100; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, VI, 234.

Rical âlimleri Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla'nın hafızasının çok kötü olduğunu belirtmişlerdir. Bundan dolayı rivâyet râvinin hafızasının zayıflığından dolayı hasen hale gelmektedir. Muttasıl bir rivâyettir.

(27) b.a.

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî¹³⁸ ve Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe¹³⁹ ve Abdân¹⁴⁰ (v. 306) → Osmân b. Ebî Şeybe¹⁴¹ (v. 239) → Cerîr¹⁴² (v. 188) → (Tahvîl) → Ebû Ca'fer b. Zühêr¹⁴³ (v. 310) → Yusuf b. Mûsa¹⁴⁴ (v. 253) → Cerîr → A'meş¹⁴⁵ (v. 147) → Abdullah b. Abdullah¹⁴⁶ (v. ?) → Saîd b. Cübeyr¹⁴⁷ → İbn Abbâs

İsnadda herhangi bir kopukluk bulunmamadığından muttasıl bir rivâyettir. İsnadda adı geçen râvilerden Yusuf b. Mûsa sadûk, diğer râviler ise sikadır. Rivâyet Yusuf b. Mûsa'dan dolayı hasendir.

¹³⁸ Bkz. Rivâyet No: 4.

¹³⁹ Bkz. Rivâyet No: 26.

¹⁴⁰ **Abdân:** Tam adı Abdullah b. Ahmed b. Musa b. Ziyâd el-Ehvâzî'dir. Ebû Ali en-Nîsâbûrî onun binden fazla hadîs ezberlediğini ve ondan daha hâfız (hadîs hâfızı) birisini görmediğini söylemiştir. Ayrıca çok rihle yapmasıyla meşhur bir kimsedir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 378, 379; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 232, 233.

¹⁴¹ **Osman b. Muhammed:** Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin kardeşidir. Osman b. Ebû Şeybe olarak da ma'rûfdur. Müsned ve tefsir türünde eserler vermiştir. Sahîhayn'da pek çok rivâyeti yer almış ve hafız, mutkin olarak nitelenmiş, sika bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 130; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 135.

¹⁴² **Cerîr b. Abdülhamîd ed-Dabbî:** Kaynaklarda sika olduğu, ancak ömrünün sonlarına doğru ezberinden yaptığı rivâyetlerde hatalarının olduğu zikredilmiştir. Ebû Hâtîm, hafıza bozukluğuna maruz kaldığı süreyi vefâtından bir yıl öncesi olarak dile getirmiştir. Sika ve hâfız bir râvidir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 145; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, VII, 253; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 65.

¹⁴³ **Ahmed b. Yahya b. Zühêr:** Zehebî onu hafızlar için tahsis etmiş olduğu eserinde zikretmiştir. Sika ve hafızdır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 290, 291.

¹⁴⁴ **Yusuf b. Mûsa:** Yahya b. Maîn ondan hadîs yazmış ve onun için sadûk ifadesini kullanmıştır. Nesâî onun için "lâ be'se bih", Ebû Hâtîm ise sadûk ifadesini tercih etmiş, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 168; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 282; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 374.

¹⁴⁵ **Süleyman b. Mihrân el-A'meş:** Kıraat ilmiyle ön plana çıkmış olan A'meş hadîsçiliği yönüyle sika ve hâfız olarak nitelenmiş bir râvidir. Sahâbeden hadîs işitmemesine rağmen yapmış olduğu çokça mürsel rivâyetle Nesâî ve Dârekutnî tarafından müdellis olarak nitelenmiştir. Ancak bu rivâyette tâbiîn tabakasından olan Ebû Sâlih'i zikretmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 432; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 302; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdellisîn*, I, 33; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 195-196.

¹⁴⁶ **Abdullah b. Abdullah er-Râzî:** Zehebî ve İbn Hacer rical âlimlerinin onun sika kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 566; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 250.

¹⁴⁷ Bkz. Rivâyet No: 8.

5. Soru Sormak:

(28) a. Birinci Rivâyet:

Ömer b. İshâk eş-Şîrâzî¹⁴⁸ (v. ?) → Muhammed b. İbrahim es-Sûrî¹⁴⁹ (v. ?) → Ravvâd b. el-Cerrâh¹⁵⁰ → Evzâî¹⁵¹ → Atâ¹⁵² → İbn Abbâs

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Cehalet hastalığının şifası soru sormaktır.”

Ömer b. İshâk meçhul, Muhammed b. İbrahim ve Ravvâd zayıftır. Rivâyet râvilerine yönelik cerhlerden dolayı zayıftır.

(29) a.a.

Ömer b. İshâk¹⁵³ (v. ?) → İsmail b. Muhammed es-Sekafî¹⁵⁴ (v. ?) → Nuaym b. Hammâd¹⁵⁵ (v. 228) → el-Velîd b. Müslim¹⁵⁶ → el-Evzâî¹⁵⁷ (v. 157) → Atâ¹⁵⁸ → İbn Abbâs

İsnadda zikredilen Ömer b. ishâk'ın kendi ve hâli meçhul, İsmail b. Muhammed zayıf, Nuaym b. Hammâd ise sadûktur. Rivâyet İsmail b. Muhammed'e yönelik cerhten dolayı bu tarikten zayıftır.

¹⁴⁸ **Ömer b. İshâk eş-Şîrâzî:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁴⁹ **Muhammed b. İbrahim es-Sûrî:** Şilikle suçlanmıştır. İbn Hıbbân onu *Sikât*'ta zikretmiştir. Ravvâd b. el-Cerrâh'tan yapmış olduğu rivâyetleri ondan duymadığı için bâtil ve münker sayılmıştır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 144; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, V, 23.

¹⁵⁰ Bkz. Rivâyet No: 22.

¹⁵¹ **Evzâî:** Rical âlimleri onu sika, hâfız (hadîs hâfızı), zâhid, celîl, şeyhu'l-İslâm, fakîh gibi ta'dil lafızlarıyla övüp mevsukiyetini ortaya koymuşlardır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XVII, 307-315.

¹⁵² Bkz. Rivâyet No: 1.

¹⁵³ Bkz. Rivâyet No: 28.

¹⁵⁴ **İsmail b. Muhammed es-Sekafî:** Ebû Hâtim onun hadîslerinin sıdk ehlinin rivâyet ettiği hadîsler gibi olmadığını söylemiştir. Zayıf bir râvidir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 195.

¹⁵⁵ **Nuaym b. Hammâd:** Sika olmayan kimselerden rivâyet etmekle eleştirilmiştir. Yahya b. Maîn onun sika olduğunu söylerken Nesâî zayıf olduğunu ifade etmiştir. İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş fakat hata yaptığını da eklemiştir. İbn Hacer onun sadûk olduğunu fakat çokta hata yaptığını ifade etmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 101; İclî, *es-Sikât*, II, 316; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 463; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 219; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 16; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 418; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 409.

¹⁵⁶ Bkz. Rivâyet No: 12.

¹⁵⁷ Bkz. Rivâyet No: 28.

¹⁵⁸ Bkz. Rivâyet No: 1.

(30) b. İkinci Rivâyet:

Abdân¹⁵⁹ → Hişâm b. Ammâr¹⁶⁰ (v. 245) → Muhayyis b. Temîm Ebû Bekir el-Eşceî'.¹⁶¹ (v. ?) → Hafs b. Ömer¹⁶² (v. ?) → İbrahim b. Abdullah b. Zübeyr¹⁶³ (v. ?) → Nâfi'¹⁶⁴ (v. 99) → Abdullah b. Ömer (v. 73)

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İnsanlara karşı sevgi beslemek aklın yarısı; güzel soru ise ilmin yarısıdır.”

Râviler'in güvenilirlikleri hususunda ihtilaf edilmiştir. Muhayyis b. Temîm meçhul olmakla Hafs b. Ömer ve İbrahim b. Abdullah ise zayıflıkla tenkit edilmiştir. Dolayısıyla rivâyetin bu isnadı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(31) b.a.

el-Hadramî¹⁶⁵ → Sâlih b. Ziyâd es-Sûsî¹⁶⁶ (v. 261) → Yahya b. Saîd el-Attâr¹⁶⁷ (v. ?) → Abdullah b. Hukeym el-Medenî¹⁶⁸ (v. ?) → Şebîb b. Bişr¹⁶⁹ (v. ?) → Enes b. Mâlik

¹⁵⁹ Bkz. Rivâyet No: 27.

¹⁶⁰ **Hişâm b. Ammâr:** Yahya b. Maîn onun için Muaviye b. Salih'in nakline göre sika Ebû Hâtim'in nakline göre ise “keyyisün keyyisün”; İclî bir yerde sika bir başka yerde ise sadûk; Nesâî de “lâ be'se bihi” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 332; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 233;

¹⁶¹ **Muhayyis b. Temîm:** Ebû Hâtim onun meçhul olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 441; Ukaylî, *ed-Duaî'ü'l-Kebîr*, IV, 263.

¹⁶² **Hafs b. Ömer:** Ebû Hâtim onun için “leyyinu'l-hadîs”, Nesâî ise zayıf ifadesini kullanmışlardır. İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin Hafs'ı zayıf bulduklarını belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 182; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 342; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 173.

¹⁶³ **İbrahim b. Abdullah b. Zübeyr:** İbn Hacer onun hakkında bilgi verirken bu rivâyetinin merfû olmakla birlikte münker rivâyetlerinin de bulunduğunu ve vehimli birisi olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I, 70. s

¹⁶⁴ **Nâfi':** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Nâfi' hakkında Ebû Zür'a, Abdurrahman b. Yusuf b. Hirâş, İbn Hıbbân ve İclî sika lafzıyla niteleyerek onun güvenilir bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 451; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 466, 467.

¹⁶⁵ Bkz. Rivâyet No: 4.

¹⁶⁶ **Sâlih b. Ziyâd es-Sûsî:** Ebû Hâtim onun için sadûk, Nesâî ise sika ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî de rical âlimlerinin onu sika olarak tavsif ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 319; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 495; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 343.

¹⁶⁷ **Yahya b. Saîd el-Attâr:** Yahya b. Maîn ve Dârekutnî onun zayıf olduğunu, İbn Huzeyme hadîsinin delil olamayacağını söylemişlerdir. Ukaylî onun için “münkerü'l-hadîs” ifadesini kullanmıştır. Bkz. Ukaylî, *ed-Duaî'ü'l-Kebîr*, IV, 403; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 193; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 591.

¹⁶⁸ **Abdullah b. Hukeym el-Medenî:** Cerh ve ta'dîl âlimleri onu ittifakla zayıf kabul etmişler, hatta metrûk olmakla suçlanmıştır. Bkz. Ukaylî, *ed-Duaî'ü'l-Kebîr*, II, 241; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 41; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 21; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 277.

İsnadda adı geçen Yahya b. Saîd ve Abdullah b. Hukeym rical âlimlerine göre ittifakla zayıftır. Şebîb b. Beşîr ise Yahya b. Maîn'e göre sika iken Ebû Hâtîm'e göre gevşektir. Rivâyet bazı râvilerinin cerhinden dolayı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(32) c. Üçüncü Rivâyet:

Sehl b. Ali b. Ziyâd¹⁷⁰ (v. ?) → Ali b. Ziyâd¹⁷¹ (v. ?) → Abdullah b. Ebî Kerîm¹⁷² (v. ?) → Ömer b. Abdurrahman¹⁷³ (v. ?) → Mekhûl¹⁷⁴ (v. 112) → Ebû'd-Derdâ (v. 32)

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biri bir âlime gittiğinde inatlaşmak (tartışmak, cedelleşmek) için değil bilgi almak için soru sorsun. İnatlaşmak için sorarsa Allah azze ve celle o kimseye gazap eder.”

Sehl b. Ali ve Ali b. Ziyâd zayıf, Abdullah b. Ebî Kerîm ve Ömer b. Abdurrahman hakkında bilgi tespit edilememiştir. Rivâyet zayıf olan râvilerden dolayı zayıftır.

6. Hadîslerin Yazılması (Kitâbet)

(33) a. Birinci Rivâyet:

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî¹⁷⁵ → Abdullah b. Zührî¹⁷⁶ (v. 256) → Velid b. Müslim¹⁷⁷ (v. 195) → Evzâî¹⁷⁸ (v. 157) → Yahya b. Ebî Kesîr¹⁷⁹ (v. 132) → Ebû Seleme b. Abdurrahmân¹⁸⁰ (v. 94 veya 104) → Ebû Hüreyre (v. 57)

¹⁶⁹ **Şebîb b. Bişr:** Yahya b. Maîn onun mevsûkiyetini onaylamış olmasına rağmen Ebû Hâtîm ve pek çok kişi onu gevşek bulmuştur. Özellikle çok hata yaptığı için eleştirilmiştir. Bkz. Buhârî, Târihu'l-kebîr, IV, 231; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 357; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 359; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 269.

¹⁷⁰ **Sehl b. Ali:** İbn Hacer onun yalancılıkla itham edildiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 120, 121.

¹⁷¹ **Ali b. Ziyâd:** Zayıf olarak nitelenmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 283.

¹⁷² **Abdullah b. Ebî Kerîm:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁷³ **Ömer b. Abdurrahman:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁷⁴ **Mekhûl b. Ebû Müslim:** İbn Şihâb ez-Zührî, yaşadığı dönemin en önemli dört âlimi arasında Sa'îd b. el-Müseyyeb, Şa'bî ve Hasanî Basrî ile birlikte Mekhûl'un de ismini zikretmiştir. Şam'ın fakihî olarak bilinen Mekhûl, rivâyetlerinde çokça irsâl yapmakla meşhur olmuştur. Mısır, Hicaz, Irak ve Şam bölgesine yaptığı seyahatlerle bu bölgelerin âlimlerinden istifade etmiştir. Hadîs âlimleri tarafından sika olarak nitelenmiş güvenilir bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 295; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 107; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 258.

¹⁷⁵ Bkz. Rivâyet No: 20.

¹⁷⁶ **Abdullah b. Zührî:** Ebû Hâtîm sadûk, Nesâî ve Dârekutnî sika ifadesini kullanmışlar, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 163; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XVI, 69.

¹⁷⁷ Bkz. Rivâyet No: 12.

¹⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 28.

Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettiği zaman insanlara hitap etmek için ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senâ etti, sonra şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah Teâlâ, fili(filllerle gelen orduyu) Mekke'ye girmekten men etmiştir. Rasûlü'nü ve müminleri ise Mekke'ye hâkim kılmıştır. Benden önce hiçbir kimseye Mekke'de (savaşmak) helal değildi. O yalnız gündüzün bir kısmında benim için helal kılındı. Benden sonra da ebediyen helal olmayacaktır. Mekke'nin av hayvanları ürkütülmez, dikenini koparılmaz, kaybolan bir şey ancak sahibini bulmak şartıyla alınabilir. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir: Ya kendisine diyet verilir yahut ta öldüren kimse kısasen öldürülür." Hz. Abbas, "Ya Rasûlullah (s.a.) İzhir otunu istisna etsen; zira bizler onu kabirlerimizde ve evlerimizde (inşasında) kullanıyoruz," dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "İzhir müstesnadır" buyurdu. Daha sonra Yemenli bir zat olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve "Bunları benim için yazdırmanız Ya Rasûlullah!" dedi. Rasûlullah (s.a.) da "Bunları Ebû Şâh için yazınız" buyurdu. Velîd b. Müslim, "Ben Evzâî'ye "Ebû Şâh için yazınız" ne demektir diye sordum. O da Rasûlullah'tan işitilen hutbeyi yazın demektir" dedi."

Muttasıl bir rivâyettir. Râvileri incelediğimizde Velîd b. Müslim ile Yahya b. Ebî Kesîr'in tedlîs yaptıkları hususunda rical âlimlerinin ifadeleri bulunmasına rağmen bu rivâyette herhangi bir tedlis şüphesi bulunmamaktadır. Rivâyet sahihtir.

(34) b. İkinci Rivâyet:

Ahmed b. Yahya el-Halvânî¹⁸¹ (v. 290) → Saîd b. Süleyman¹⁸² (v. 225) → Abdullah b. Müemmel¹⁸³ (v. 160) → İbn Cüreyc¹⁸⁴ (v. 150) → Atâ¹⁸⁵ (v. 114) → Abdullah b. Amr (v. 65)

¹⁷⁹ **Yahya b. Ebî Kesîr:** Rical âlimlerinin geneli onu sika, sebt gibi ta'dil lafızlarıyla övmelerine rağmen birkaç kişi onun tedlîs ve irsâl yaptığını söylemişlerdir. Fakat onun hakkındaki bu şüpheler mevsukiyetine halel getirecek derecede değildir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXXI, 504-511.

¹⁸⁰ **Ebû Seleme b. Abdurrahmân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Seleme hakkında rical âlimleri sika, imam, sebt, fakîf gibi ta'dil lafızlarıyla mevsukiyetini ortaya koymuşlardır. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 645.

¹⁸¹ **Ahmed b. Yahya el-Halvânî:** İbn Hirâş ve Hüseyin b. Muhammed b. Hâtim onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 212.

¹⁸² Bkz. Rivâyet No. 19.

¹⁸³ **Abdullah b. Müemmel:** Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd onun hadîslerinin münker olduğunu, Ebû Zûr'a ve Ebû Hâtim ise güçlü olmadığını söylemişlerdir. Yahya b. Maîn'in onunla ilgili "sâlihu'l-hadîs", "leyse bihî be's" ve "zayıf" ifadelerini kullandığı rivâyet edilmiştir. Nesâî onun için zayıf ifadesini kullanmış, İbn Hibbân Sîkat ta zikretmesine rağmen hata yaptığını da eklemiştir. İbn Hacer rical âlimlerinin onu zayıf kabul ettiğini belirtmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sîkât*, VII, 28, *el-Mecrûhîn*, II, 27; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 325.

¹⁸⁴ **İbn Cüreyc:** İlk kitap tasnif edenlerdendir. İbn Hacer onun için sika ve fakîh ifadesini kullanmasına rağmen tedlis ve irsâl de yaptığını belirtmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sîkât*, VII, 93; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 357-359, *Tabakâtü'l-Müde'llisîn*, I, 41;

Abdullah b. Amr Hz. Peygamber'e (s.a.) İlmi (hadîsi) kayıt altına alayım mı diye sordu. Rasûlullah (s.a.) "evet" dedi. Ben, onun kaydı nedir diye sordum. Hz. Peygamber (s.a.), "yazmaktır" buyurdu.

Rivâyet muttasıldır. Abdullah b. Müemmel rical âlimleri tarafından zayıf kabul edilmiştir. Bu bakımdan rivâyet bu isnadla zayıftır.

(35) b.a.

Abdullah b. Ahmed b. el-Ğazze'¹⁸⁶ → **el-Hasen b. Ebî Ümeyye el-Antâkî'**¹⁸⁷ (v. 261) → **İsmail b. Yahya'**¹⁸⁸ (v. ?) → **İbn Ebî Züeyb'**¹⁸⁹ (v. ?) → **Amr b. Şuayb'**¹⁹⁰ (v. 118) → **Şuayb b. Muhammed'**¹⁹¹ (v. ?) → **Abdullah b. Amr**

Rivâyetin râvileri cerh ve ta'dil açısından incelendiğinde İsmail b. Yahya dışındaki râviler sika konumundadır. İsmail b. Yahya ise rical âlimleri tarafından metrûk olarak nitelenmiş ve hadîs uydurmakla itham edilmiştir. Bu bakımdan rivâyet bu isnadla zayıftır.

(36) c. Üçüncü Rivâyet:

Hemmâm b. Muhammed el-Abdî'¹⁹² → **Muhammed b. Ebî Reca'**¹⁹³ → **Muhammed b. Yezîd'**¹⁹⁴ (v. 190) → **Muhammed b. İshâk'**¹⁹⁵ (v. 150) → **Amr b. Şuayb'**¹⁹⁶ → **Şuayb'**¹⁹⁷ → **Abdullah b. Amr** (v. 65)

¹⁸⁵ **Atâ b. Ebû Rabâh:** Künyesi Ebû Muhammed'dir. Çokça irsâl yapmasıyla bilinen Atâ b. Ebû Rabâh hadîs ilmi açısından "sika", "fakih", ve "fâzıl" olarak nitelenmiş güvenilir bir râvidir. Ömrünün sonlarında hafıza bozukluğuna maruz kalmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, VI, 330; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 198-199; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 179-180.

¹⁸⁶ Bkz. Rivâyet No. 3.

¹⁸⁷ **el-Hasen b. Ebî Ümeyye el-Antâkî:** İbn Hıbbân Sikat ta zikretmiştir. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 181; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 431.

¹⁸⁸ **İsmail b. Yahya et-Teymî:** Rical âlimleri onu hadîs uydurmakla itham etmişler ve hadîslerini rivâyet etmenin helal olmadığını ifade etmişlerdir. İttifakla zayıftır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, II, 203; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 126; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 441.

¹⁸⁹ **İsmail b. Abdurrahman b. Züeyb:** Nesâî, Muhammed b. Sa'd ve Ebû Zür'a onun sika olduğunu ifade etmişler, İbn Hacer ve Zehebî de rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, II, 183; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 18; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 247; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 273.

¹⁹⁰ **Amr b. Şuayb:** Buhârî; Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûyâ gibi pek çok muhaddisin onun hadîslerini delil olarak kullandığını söylemiştir. Yahya b. Maîn hadîslerinin yazılabileceğini söylediği gibi sika olduğunu da ifade etmiştir. Ebû Dâvud hüccet olmadığını söylemiştir. Bkz. Buhârî, *Târîhu'l-kebir*, VI, 342; İclî, *es-Sikât*, II, 177; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 71.

¹⁹¹ **Şuayb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr:** Dedesi Abdullah b. Amr'dan yaptığı rivâyetlerde sebt kabul edilmektedir. İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî sadûk ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 357; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 488; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 267.

Abdullah b. Amr Rasûlullah'a senden duyduklarımı yazayım mı diye sordum. Hz. Peygamber (s.a.) "evet" dedi. Bunun üzerine ben kızgınlık ve sevinç anında da mı diye sordum. Rasûlullah, "evet ben ancak gerçeği söylerim" buyurdu.

İsnadda adı geçen Hemmâm b. Muhammed'in cerh ve ta'dil açısından durumunu anlatan müstakil bir başlık tespit edemedik. Muhammed b. İshâk sadûk diğer râviler ise sikadır. Hemmâm b. Muhammed meçhul olduğundan rivâyet hakkında bir değerlendirme yapılmamıştır.

(37) c.a.

Ahmed b. Yahya b. Hubeyb en-Nîlî¹⁹⁸ (v. ?) → Şuayb b. Abdülhamid el-Vâsîfî¹⁹⁹ (v. ?) → Abdürrahim b. Hârûn el-Ğassânî²⁰⁰ (v. 200) → İsmail el-Mekkî²⁰¹ (v. ?) → Dâvud b. Şebûr²⁰² (v. ?) → Amr b. Şuayb²⁰³ → Şuayb b. Muhammed²⁰⁴ → Abdullah b. Amr

¹⁹² **Hemmâm b. Muhammed el-Abdî:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁹³ **Muhammed b. Ebî Reça:** İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 120.

¹⁹⁴ **Muhammed b. Yezîd:** Yahya b. Maîn, Nesâî ve Ebû Dâvud onun için sika, Ahmed b. Hanbel sebt, Ebû Hâtîm de "sâlihu'l-hadîs" ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVII, 30-33.

¹⁹⁵ **Muhammed b. İshâk:** Rical âlimlerinin geneli onu sika bulmalarına rağmen bir takım kimseler onu tedlisle, Şifilikle, Kaderiye ile suçlamışlardır. İbn Hacer onun için sadûk ifadesini kullanmış, Zehebî ise hadîslerinin hasen olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 156; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 34-39; *Tabakâtü'l-Müdekkisîn*, I, 51.

¹⁹⁶ Bkz. Rivâyet No. 35.

¹⁹⁷ Bkz. Rivâyet No. 35.

¹⁹⁸ **Ahmed b. Yahya b. Hubeyb en-Nîlî:** Onunla ilgili tek müstakil başlığı Târihu Bağdad da tespit ettik. Fakat orada sadece birkaç hoca ve talebe zikretmiştir. Hâli meçhuldur. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, V, 213.

¹⁹⁹ **Şuayb b. Abdülhamid el-Vâsîfî:** Ebû Hâtîm onun için sadûk, İbn Hıbbân müstakîmü'l-hadîs ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 350; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 310.

²⁰⁰ **Abdürrahim b. Hârûn el-Ğassânî:** Dârekutnî onun yalan söylediğini ifade etmiş ve hadîslerinin metrûk olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtîm onun meçhul olduğunu ve halinin bilinmediğini ifade etmiştir. İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş ve sikalarından rivâyet ettiklerinin kabul edileceğini de ilave etmiştir. İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu zayıf bulduklarını belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 340; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 413; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 283; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 651; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 276.

²⁰¹ **İsmail b. Müslim el-Mekkî:** Nesâî hadîslerinin metrûk, Ahmed b. Hanbel ise münker olduğunu söylemişler, Yahya b. Maîn ise onun için "leyse bi şey" ifadesini kullanmıştır. Rical âlimleri onu zayıf kabul etmişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 16; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 91; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 197.

²⁰² **Dâvud b. Şebûr:** Yahya b. Maîn, Ebû Dâvud, Nesâî ve Ebû Zûr'a onun için sika ifadesini kullanmışlar, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 415; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 279.

Ahmed b. Yahya'nın hâli meçhuldur. Abdürrahim b. Hârun ve İsmail b. Müslim rical âlimleri tarafından zayıf bulunmuştur. Rivâyet iki râvisindeki cerhten dolayı bu isnadla zayıftır.

(38) c.b.

el-Hüseyn b. Nebhân²⁰⁵ → Sehl b. Osman²⁰⁶ (v. 235) → Ebû Muâviye²⁰⁷ (v. 295) → Yahya b. Ebî Üneyse²⁰⁸ (v. 146) → Amr b. Şuayb²⁰⁹ → Şuayb b. Muhammed²¹⁰ → Abdullah b. Amr

el-Hüseyn b. Nebhân'ın kendi ve hâli meçhuldur. Rical âlimleri Yahya b. Üneyse'nin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Rivâyet Yahya b. Üneyse'den dolayı bu isnadla zayıftır.

(39) c.c.

el-Fadl b. el-Hubâb Ebû Halîfe²¹¹ (v. 305) → Ebû'l-Hubâb b. Muhammed²¹² (v. ?) → Yahya b. Süleym²¹³ (v. 193) → Ubeydullah b. el-Ahnas²¹⁴ (v. ?) → Amr b. Şuayb²¹⁵ → Şuayb b. Muhammed²¹⁶ → Abdullah b. Amr

²⁰³ Bkz. Rivâyet No. 35.

²⁰⁴ Bkz. Rivâyet No. 35.

²⁰⁵ **el-Hüseyn b. Nebhân:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

²⁰⁶ **Sehl b. Osman:** Rical âlimleri onu sika, hafız ve sadûk gibi ta'dil lafızları ile mevsûkiyetini kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 203; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 292; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 452; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 224.

²⁰⁷ **Muhammed b. Hâzım Ebû Muâviye:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Muâviye, A'meş'in hadislerini en iyi bilen kimse olarak meşhur olmuştur. Rical âlimleri onu sika olarak kabul etmişlerdir. Mürcilik suçlamasında bulunanlar da vardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 246; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 441; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 294; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 120.

²⁰⁸ **Yahya b. Ebî Üneyse:** Rical âlimleri onun ittifakla zayıf kabul etmişler, hadislerinin delil olarak kullanılamayacağı gibi yazılamayacağını da ifade etmişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 109; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 392; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 129; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 110; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 161.

²⁰⁹ Bkz. Rivâyet No. 35.

²¹⁰ Bkz. Rivâyet No. 35.

²¹¹ **el-Fadl b. el-Hubâb Ebû Halîfe:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Zehebî onu *Tezkiretü'l-huffâz* da İbn Hıbbân da *Sikât* da zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 8; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 670, 671; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 438.

²¹² **Abdullah b. Muhammed Ebû'l-Hubâb:** Buhârî ve Ebû Hâtim onun için "münkerü'l-hadîs", Dârekutnî metrûk ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer cerh ve ta'dil âlimlerinin onu metrûk kabul ettiklerini söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 156; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 9; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 180, 181; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 19.

Ebû'l-Hubâb'ı cerh ve ta'dil âlimleri metrûk olarak tavsif etmişlerdir. Rivâyet bundan dolayı zayıf konuma düşmektedir.

(40) d. Dördüncü Rivâyet:

Muhammed b. el-Hüseyn b. Mükrim²¹⁷ (v. 309) → **Mansûr b. Ebî Müzâhim**²¹⁸ (v. 235) → **Yahya b. Hamza**²¹⁹ (v. 183) → **İsmi belirtilmeyen bir kimse** → **Abâbe b. Râfi' b. Hadîc**²²⁰ (v. ?) → **Râfi'** (v. 73)

Râfi' şöyle dedi: Rasûlullah'a (s.a.) "senden bazı şeyler duyuyoruz duyduklarımızı yazâlim mı" dedim. Rasûlullah (s.a.) "evet" buyurdu.

Yahya b. Hamza rivâyette bulunduğu kişinin ismini zikretmediği için rivâyet munkatıdır. Diğer râvileri cerh edilmemiştir.

²¹³ **Yahya b. Süleym:** Yahya b. Maîn ve Muhammed b. Sa'd onun sika olduğunu savunmuş, Nesâî ise onun için "leyse bihî be's" ifadesini kullanmakla birlikte zayıf râviler için tahsis etmiş olduğu eserinde onun kuvvetli bir sika olmadığını belirtmiştir. Ebû Hâtim onun doğru sözlü olmasına rağmen hadîslerinin sadece yazılabileceğini söylemiştir. İbn Hacer onun sadûk olmasına karşın hafızasının kötü olduğunu da eklemiştir. Zehebî kendi görüşünün sika olduğunu belirtmiş ve hafızlar için tahsis etmiş olduğu eserine onu da zikretmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 108; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 156; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 615; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 219; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 198.

²¹⁴ **Ubeydullah b. el-Ahnas:** Yahya b. Maîn, Nesâî ve Ebû Dâvud onun sika olduğunu söylemişler, İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmesine rağmen çok hata yaptığını da eklemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 307; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 147; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 240.

²¹⁵ Bkz. Rivâyet No. 35.

²¹⁶ Bkz. Rivâyet No. 35.

²¹⁷ **Muhammed b. el-Hüseyn b. Mükrim:** Hamza es-Sehmî Dârekutnî'ye Muhammed b. el-Hüseyn hakkında sormuş O da onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 233.

²¹⁸ **Mansûr b. Ebî Müzâhim:** Ebû Hâtim onu kendisinden soranlara övmüş ve saduk olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Yahya b. Maîn de onun için saduk ifadesini kullanmıştır. Dârekutnî onun güvenilir bir râvi olduğunu söylemiş ve İbn Hıbbân da *Sikât* ta onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 170; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 173; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIII, 80.

²¹⁹ **Yahya b. Hamza:** Yahya b. Maîn, Nesâî ve Ebû Dâvud onun için sika ifadesini kullanmışlar, Ebû Hâtim de sadûk ifadesini tercih etmiştir. İbn Hacer ve Zehebî de rical âlimlerinin bu râviyi sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXXI, 278-283; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 176; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 286, 287.

²²⁰ **Abâbe b. Râfi' b. Hadîc:** Yahya b. Maîn, Nesâî, İbn Hacer ve Zehebî onun sika bir râvi olduğunu belirtmişler, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 281; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 537; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 119.

(41) d.a.

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî²²¹ → Yahya b. Ebî Tâlib²²² (v. 275) → Ali b. Âsım²²³ → Zübeyr b. Adî²²⁴ → Düveyd b. Târik²²⁵ (v. ?) → Amr b. Şuayb²²⁶ → Şuayb b. Muhammed²²⁷ → Abdullah b. Amr

Abdurrahman b. Hallâd ve Düveyd b. Târik'in cerh ve ta'dil açısından durumunu ortaya koyan bir bilgi tespit edemedik. Bundan dolayı iki râvi de meçhuldur. Ayrıca Ali b. Âsım rical âlimleri tarafından zayıf bulunmuştur. Rivâyet Ali b. Âsım'dan dolayı zayıftır.

(42) e. Beşinci Rivâyet:

el-Hadramî²²⁸ (v. 297) → el-Himmânî²²⁹ (v. 228) → İbn İdrîs²³⁰ (v. 192) → Leys²³¹ (v. 148) → Mücâhid²³² (v. 104) → Abdullah b. Amr (v. 65)

Abdullah b. Amr şöyle demiştir: “Üzülmediğim tek şey es-Sadîka'dır. es-Sadîka, Rasûlullah'tan işittiklerimi yazmak için izin istediğim ve onun da izin verdiği sahifedir.”

²²¹ Bkz. Rivâyet No: 20.

²²² **Yahya b. Ca'fer b. Ebî Tâlib:** Meşhur muhaddis olarak tanınan Yahya b. Ca'fer, Dârekutnî ve başkaları tarafından güvenilir kabul edilmiş, İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş ve Ebû Hâtim de onun doğru sözlü olduğunu belirtmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, IX, 134; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 270; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VI, 262.

²²³ Bkz. Rivâyet No. 20.

²²⁴ Bkz. Rivâyet No. 11.

²²⁵ **Düveyd b. Târik:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

²²⁶ Bkz. Rivâyet No. 35.

²²⁷ Bkz. Rivâyet No. 35.

²²⁸ Bkz. Rivâyet No. 4.

²²⁹ Bkz. Rivâyet No. 6.

²³⁰ **Abdullah b. İdrîs:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdullah b. İdrîs hakkında rical âlimleri sika, fakîh, âbid, ehadü'l-e'lâm gibi tabirler kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 59; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 126, 127.

²³¹ **Leys b. Ebû Selim:** Yahya b. Ma'in ve Nesâî'nin zayıf olarak nitelediği Leys hakkında Ahmed b. Hanbel “muzdaribü'l-hadîs” nitelemesinde bulunmuş ancak muhaddislerin ondan rivâyette bulunduklarını da eklemiştir. Hafızasının zayıflığı ve hadîslerini hatırlayamayacak derecede uğradığı ihtilattan dolayı cerh edildiği gibi, mürsel rivâyetleri merfû' hale getirmek gibi bir eleştiriye de uğramıştır. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 379; Nesâî, *ed-Duaîfâ ve 'l-metrûkin*, I, 90; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhin*, II, 231; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 87-88; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 417.

²³² Bkz. Rivâyet No. 17.

Rivâyet muttasıl olmakla beraber rical âlimleri Yahya el-Hımmânî ile Leys b. Ebû Selîm'i zayıf kabul etmişlerdir. Bu bakımdan isnad zayıftır.

(43) e.a.

Abdullah b. Ğannâm²³³ (v. ?) → Ali b. Hakîm²³⁴ (v. 231) → Şerîk b. Abdullah²³⁵ (v. 177) → Leys b. Ebî Süleyym²³⁶ → Mücâhid b. Cebr²³⁷ → Abdullah b. Amr

Abdullah b. Ğannâm'ın hâli meçhuldur. Rical âlimleri Leys'i zayıf bulmuşlardır. Rivâyet Leys'e yönelik cerhten dolayı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(44) e.b.

Ömer b. el-Hasen b. Cübeyr el-Vâsîf²³⁸ (v. ?) → Muhammed b. İsa el-Attâr²³⁹ (v. 268) → Âsım b. Ali²⁴⁰ (v. 221) → İshâk b. Yahya b. Talha²⁴¹ (v. ?) → Mücâhid²⁴² → Abdullah b. Amr

²³³ **Abdullah b. Ğannâm:** Hafs b. Ğiyâs'ın torunudur. Cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren müstakil bir başlık tespit edemedik. Meçhul bir râvidir.

²³⁴ **Ali b. Hakîm:** Yahya b. Maîn ve Nesâî onun için sika, Ebû Dâvud ve Ebû Hâtim saduk ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 183; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 467; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 400.

²³⁵ **Şerîk b. Abdullah:** Yahya b. Maîn, Şerîk'in sika bir râvi olduğunu, Yâkub b. Şeybe ise onun saduk (doğru sözlü) ve sika olmakla birlikte hafızasının ciddi manada kötü olduğunu ifade etmiştir. Cüzcanî ise Şerîk'in ezberleme kabiliyetinin iyi olmadığını söylemiştir. Abdurrahmân b. Ebû Hâtim Ebû Zür'a'ya: "Şerîk'in hadisleriyle ihticac edilir mi?" diye sormuş. Ebû Zür'a da: "Onun hadislerinde çok hata var, vehimli birisi ayrıca hadisleri bazen karıştırmaktadır." demiştir. Nesâî ise onun hakkında "leyse bihî be's" (zararı yok) ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 365-367; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 237; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 9, 10, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 232, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 372-376.

²³⁶ Bkz. Rivâyet No. 43.

²³⁷ Bkz. Rivâyet No. 17.

²³⁸ **Ömer b. el-Hasen b. Cübeyr el-Vâsîf:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

²³⁹ **Muhammed b. İsa el-Attâr:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

²⁴⁰ **Âsım b. Ali:** Buhârî, İbn Mâce ve Tirmizî kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. Rical âlimleri onun güvenilir olup olmadığı hususunda farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ebû Hâtim onun saduk olduğunu savunurken Yahya b. Maîn onu zayıf bulmuş, İbn Adî onun münker hadislerini zikretmiştir. İbn Hıbbân *Sikât* ta ona yer vermiş, İbn Hacer de rical âlimlerinin görüşleri çerçevesinde onun saduk bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 348; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 506; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 234; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 44.

²⁴¹ **İshâk b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah:** Hafızasının zayıflığından dolayı münekkittler onu tenkit etmişlerdir. Cerh ve ta'dil âlimleri onu itifakla zayıf kabul etmişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 18; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 103; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 332.

²⁴² Bkz. Rivâyet No. 17.

Ömer b. el-Hasen ve Muhammed b. İsa'nın hâli meçhuldur. İshâk b. Yahya cerh ve ta'dil âlimleri tarafından zayıf kabul edilmiştir. Rivâyet bu isnadla zayıftır.

(45) f. Altıncı Rivâyet:

el-Hadramî²⁴³ (v. 297) → Muhammed b. Hanân el-Himmâsî²⁴⁴ (v. 257) → Bakıyye b. Velîd²⁴⁵ (v. 197) → Utbe b. Ebî Hâkim²⁴⁶ (v. 140) → Hübeyra b. Abdurrahman²⁴⁷ (v. ?) → Enes b. Mâlik (v. 93)

Hübeyra b. Abdurrahman şöyle demiştir: “Enes b. Mâlik’e çok soru sorduğumuz bir sırada bize bir torba attı ve: “İşte bunlar Rasûlullah’dan (s.a.) yazdığım hadislerdir.” dedi.

Senedde herhangi bir inkita’ yoktur, rivâyet muttasıldır. Muhammed b. Hanân ve Utbe b. Ebî Hâkim sadûk, diğer râviler sikadır. Rivâyet sadûk râvilerden dolayı hasendir.

(46) g. Yedinci Rivâyet:

el-Hadramî²⁴⁸ (v. 297) → Abdullah b. Ömer²⁴⁹ (v. 239) → Süfyân b. Uyeyne²⁵⁰ (v. 198) → Amr b. Dînâr²⁵¹ (v. 126) → Vehb b. Münebbih²⁵² (v. 100) → Hemmâm b. Münebbih²⁵³ (v. 132) → Ebû Hüreyre (v. 57)

²⁴³ Bkz. Rivâyet No. 4.

²⁴⁴ **Muhammed b. Hanân el-Himmâsî:** İbn Hacer onun için saduk ifadesini kullanmış fakat garip hadîs rivâyet ettiğini de eklemiştir. İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş O da garip hadîs rivâyet ettiğini söylemiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXVI, 206, 207; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 330.

²⁴⁵ **Bakıyye b. el-Velîd:** Sika olarak nitelenmesine rağmen özellikle zayıf râvilerden yaptığı rivâyetlerde çokça tedlîs yapmakla tanınmıştır. Sika râvilerden yaptığı rivâyetlerde ve “Haddesenâ” ile “ahberanâ” sigalarıyla yaptığı rivâyetlerde güvenilir kabul edilmiştir. İbn Hıbbân, Bakıyye’yi el-Mecruhîn’inde zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecruhîn*, I, 200; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdebbihîn*, I, 49; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 416.

²⁴⁶ **Utbe b. Ebî Hâkim:** Güvenilirliği konusunda ihtilaf vardır. Nesâî ve Yahya b. Maîn onu zayıf olarak nitelemişler, İbn Hacer sadûk olduğunu fakat çokta hata yaptığını söylemiştir. İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikrederken, İbn Adî ise *el-Kâmil* de zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 271; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 357; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 87.

²⁴⁷ **Hübeyra b. Abdurrahman:** Enes b. Mâlik’ten rivâyette bulunmuştur. İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 110; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 511.

²⁴⁸ Bkz. Rivâyet No. 4.

²⁴⁹ **Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ebân:** Ebû Hâtim ve İbn Hacer onun için sadûk, Zehebî ise sika ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân ise onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 110; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 578; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 315.

²⁵⁰ **Süfyân b. Uyeyne:** İbn Hacer ve Zehebî cerh ve ta'dil âlimlerinin Süfyân’ı sika (güvenilir), sebt (sağlam), hâfız (hadîs hâfızı), fakîh, imam (hadîste lider) ve hüccet (hadîsi delildir) gibi ifadelerle niteleyerek ta'dil ettiklerini belirtmiştir. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 225-227; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 301; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 312.

Hemmâm b. Münebbih, Ebû Hüreyre'yi şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah'ın ashâbı arasında Abdullah b. Amr hariç benden çok hadîs rivâyet eden yoktu. Zira o, yazar ben ise yazmazdım.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen râvilerin güvenilirlikleri hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Bundan dolayı rivâyet sahihtir.

(47) g.a.

Muhammed b. Ya'kub²⁵⁴ → Ebû'l-Hattâb²⁵⁵ (v. 254) → Abdü'l-A'lâ²⁵⁶ (v. 189) → Muhammed b. İshâk²⁵⁷ → Amr b. Şuayb²⁵⁸ → el-Muğîra b. Hakîm²⁵⁹ (v. ?) → Ebû Hüreyre

Râviler sika olduğundan senedde de bir inkita bulunmadığından rivâyet sahihlik şartlarını taşımaktadır.

(48) h. Sekizinci Rivâyet:

Abbas b. Ahmed b. Hasan eş-Şâmi²⁶⁰ (v. ?) → İbnü'l-Musaffâ²⁶¹ (v. 246) → Bakıyye²⁶² (v. 197) → İbn Sevbân²⁶³ (v. 165) → Ebû Müdrik²⁶⁴ (v. ?) → Abâbe b. Râfi' b. Hadîc²⁶⁵ (v. ?) → Râfi' b. Hadîc (v. 73)

²⁵¹ **Amr b. Dînâr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Amr b. Dînâr hakkında rical âlimleri sika, sebt, ve imam gibi ta'dil lafızları kullanmışlardır. Bkz. Iclî, *es-Sikât*, II, 175; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 167; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 100, 101; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 26.

²⁵² **Vehb b. Münebbih:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Vehb b. Münebbih hakkında rical âlimlerinin tamamı sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 147;

²⁵³ **Hemmâm b. Münebbih:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hemmâm b. Münebbih özellikle Ebû Hüreyre'den yapmış olduğu rivâyetlerde ön plana çıkmaktadır. Rical âlimleri onu güvenilir olarak kabul etmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 339; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 59.

²⁵⁴ Bkz. Rivâyet No. 14.

²⁵⁵ **Ziyâd b. Yahya b. Ziyâd Ebû'l-Hattâb:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû'l-Hattâb hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesini yapmışlardır. İttifakla sikadır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 549; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 249; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 335.

²⁵⁶ **Abdü'l-A'lâ b. Abdü'l-A'lâ:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdü'l-A'lâ hakkında Zehebî ve İbn Hacer rical âlimlerinin sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. İttifakla sikadır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 296; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 87.

²⁵⁷ Bkz. Rivâyet No. 36.

²⁵⁸ Bkz. Rivâyet No. 35.

²⁵⁹ **el-Muğîra b. Hakîm:** Yahya b. Maîn, Nesâî ve Iclî gibi önde gelen cerh ve ta'dil âlimleri onun sika olduğunu söylemişlerdir. İttifakla sikadır. Bkz. Iclî, *es-Sikât*, II, 292; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 231.

Râfi' b. Hadîc şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah (s.a.) bizim yanımıza geldi. Biz sohbet ediyorduk. Bize “Neden bahsediyorsunuz?” diye sordu. “Senden işittiklerimizi konuşuyoruz” dediler. “Anlatın, bana yalan isnad eden cehennemdeki yerine hazırlansın” Sonra bir işle meşgul oldu. Topluluk da susmuştu. “Ne oldu, niye konuşmuyorsunuz” diye buyurdu. Oradakiler “Ya Rasûlullah senden işittiğimiz bu söz üzerine...” O, (s.a.) “ben bunu kasdetmedim, Ben bilerek yalan isnad etmeyi kasdettim” buyurdu. Biz de hadisleri anlatmaya başladık. Ben “Yâ Rasûlellah senden işittiğimiz hadisleri yazâlim mı?” dedim. O, (s.a.) “Yazın bir mahzuru yok” buyurdu.

Ebû Müdrîk Dârekutnî tarafından metrûk kabul edilmiştir. Rivâyet râvideki cerhten dolayı zayıf konuma düşmektedir.

(49) h.a.

Muhammed b. Yahya el-Mervezî²⁶⁶ (v. 298) → Âsım b. Ali²⁶⁷ → İshâk b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah²⁶⁸ → Mücâhid²⁶⁹ → Abdullah b. Amr

²⁶⁰ **Abbas b. Ahmed b. Hasan eş-Şâmî:** Hocaları arasında Muhammed b. Musaffâ bulunmaktadır. Cerh ve ta'dil kitaplarında onun keyfiyetini gösteren herhangi bir bilgi tespit edemedik. Bkz. İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk*, XXVI, 243.

²⁶¹ **Muhammed b. Musaffâ:** Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce kendisinden rivâyette bulunan önde gelen muhaddislerdir. Ebû Hâtım onun için sadûk, Nesâî ise sâlih ifadesini kullanmıştır. Sâlih b. Muhammed el-Bağdâdî sadûk olmasını ümit ediyorum derken münker hadislerde rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn Hibbân *Sikât* ta zikretmesine rağmen hata yaptığını da ilave etmiştir. İbn Hacer onun için saduk, vehimli ve tedlis yaptığını söylemiştir. Bkz. İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk*, XXXXXV, 410; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 406.

²⁶² Bkz. Rivâyet No. 45.

²⁶³ **Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân:** Tabîînin büyüklerinden olan Abdurrahman hakkında Ahmed b. Hanbel, hadislerinin münker olduğunu ve hadîste kuvvetli olmadığını ifade etmiştir. Yahya b. Maîn'den onunla ilgili olarak “sâlih”, “zayıf”, “bir beis yok” şeklinde üç görüş rivâyet edilmiştir. Ebû Hâtım bir yerde onun sika olduğunu söylerken bir başka yerde Kaderiye ile suçlandığını ve hafızasının ömrünün sonlarında değiştiğini bundan dolayı da “müstakîmü'l-hadîs” olduğunu söylemiştir. Nesâî'nin “zayıf”, “kuvvetli değil” ve “sika değil” tarzında üç görüşü bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hibbân *Sikât* ta zikretmesine rağmen İbn Adî de *el-Kâmil* de zikretmiştir. İbn Hacer rical âlimlerinin bu görüşleri neticesinde onun sadûk fakat hata yapan bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 219; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 92; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 281; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 136.

²⁶⁴ **Ebû Müdrîk:** Dârekutnî onun metrûk olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VII, 104.

²⁶⁵ Bkz. Rivâyet No. 40.

²⁶⁶ **Muhammed b. Yahya el-Mervezî:** Dârekutnî onun sadûk, Hatîb el-Bağdâdî ise sika olduğunu söylemiştir. İbn Hacer onun için sadûk ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 422; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 450.

²⁶⁷ Bkz. Rivâyet No. 44.

²⁶⁸ Bkz. Rivâyet No. 44.

²⁶⁹ Bkz. Rivâyet No. 17.

İshâk b. Yahya rical âlimleir tarafından ittifakla zayıf kabul edilmiştir. Rivâyet bu bakımdan zayıflıktan kurtulamamaktadır.

7. Hadîslerin yazılmasını men eden rivâyetler:

(50) a. Birinci Rivâyet:

Sehl b. Musa²⁷⁰ (v. ?) → Hüseyin b. Hasan el-Mervezî²⁷¹ (v. 246) → Süfyân b. Uyeyne²⁷² → Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem²⁷³ (v. 182) → Zeyd b. Eslem²⁷⁴ (v. 136) → Atâ b. Yesâr²⁷⁵ (v. 94) → Ebû Saîd el-Hudrî

Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: “Rasûlullah’tan hadîslerin yazılması hususunda izin almaya çalıştık fakat bundan kaçındı.”

Sehl b. Mûsa’nın cerh ve ta’dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edemediğimizden Sehl meçhul bir kimsedir. Rical âlimleri Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem’i ittifakla zayıf kabul etmişlerdir. Rivâyet Abdurrahman’dan dolayı zayıftır.

8. İlim, (hadîsi) Şehâdeti Kabul Edilen Kimseden Alınmalı Görüşü:

(51) a. Birinci Rivâyet:

el-Hadramî²⁷⁶ ve Ömer b. Eyyûb²⁷⁷ (v. 302) → Muhammed b. Bekkâr²⁷⁸ (v. 238) → Hafs b. Ömer²⁷⁹ → Sâlih b. Keysân²⁸⁰ (v. ?) → Muhammed b. Ka’b²⁸¹ (v. 120) → İbn Abbâs

²⁷⁰ Sehl b. Musa: Hakkında bilgi tespit edemedik. Meçhul bir râvidir.

²⁷¹ Hüseyin b. Hasan el-Mervezî: Tirmizî ve İbn Mâce kendisinden hadîs rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim onun için sadûk ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bu görüşler neticesinde İbn Hacer onun için sadûk, Zehebî, ise sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, III, 49; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 332; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 289;.

²⁷² Bkz. Rivâyet No. 46.

²⁷³ Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem: Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, Yahya b. Maîn, Nesâî gibi bir çok rical âlimi onun zayıflığı noktasında ittifak etmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 57; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 269; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 161.

²⁷⁴ Bkz. Rivâyet No. 1.

²⁷⁵ Bkz. Rivâyet No. 1.

²⁷⁶ Bkz. Rivâyet No: 4.

²⁷⁷ Bkz. Rivâyet No: 7.

²⁷⁸ Muhammed b. Bekkâr: Yahya b. Maîn, Dârekutnî ve İbn Hıbbân onun sika bir kimse olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 88; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 65.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İlmi(hadîsi) ancak şehadetini geçerli saydığınız kimselerden alınız.”

Hafs b. Ömer rical âlimleri tarafından zayıf olarak nitelendirildiği için sened zayıftır.

(52) b. İkinci Rivâyet:

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî²⁸² → Ahmed b. Hâzım el-Gıfârî²⁸³ (v. 297) → Hasen b. Kuteybe²⁸⁴ (v. ?) → Abdullah b. Ziyâd²⁸⁵ (v. ?) → Atâ' b. Ebî Rabâh²⁸⁶ → İbn Abbâs

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetim için en çok korktuğum şey ırkçılık(asabiyet), kaderiye ve adil olmayandan rivâyet edilmesidir.”

Rivâyette adı geçen Hasan b. Kuteybe ve Abdullah b. Ziyâd hakkında rical âlimleri şiddetli zayıflıklık ifadeleri kullandıklarından rivâyet bu tarikten zayıftır.

(53) b.a.

Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî²⁸⁷ → Muhammed b. Ma'mer el-Bahrânî²⁸⁸ (v. 250) → Ömer b. Yunus²⁸⁹ (v. 206) → Saîd el-Hımsî²⁹⁰ (v. 168) → Hârûn²⁹¹ (v. ?) → Mücâhid²⁹² → İbn Abbâs

²⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 30.

²⁸⁰ **Sâlih b. Keysân:** İshâk b. Mansûr, Yahya b. Maîn'in Sâlih b. Keysân için sika, Abbâs ed-Dûrî ise leyse bihî be's (zararı yok) ifadesini kullandığını rivâyet etmiştir. Rical âlimleri onun güvenilir olduğunu belirtmişler ve onu sika, sebt ve fâkih gibi çeşitli terimlerle nitelendirmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 410, 411; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 148, 149; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 399-401.

²⁸¹ **Muhammed b. Kâb:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muhammed b. Kâb hakkında rical âlimleri sika, âlim, hüccet gibi ta'dîl lafızları kullanarak güvenilirliğine şahitlik etmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 351; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 373.

²⁸² Bkz. Rivâyet No: 20.

²⁸³ **Ahmed b. Hâzım el-Gıfârî:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş ve mutkin bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 44.

²⁸⁴ **Hasen b. Kuteybe:** Ebû Hâtim onun hadîste kuvvetli olmadığını belirtmiş ve “daîfü'l-hadîs” nitelendirmesinde bulunmuştur. Ukaylî ve İbn Adî zayıf râviler için tahsis etmiş oldukları eserlerinde onu zikretmişlerdir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 241; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 33; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 327; Zehebî, *Mizanü'l-i'tidâl*, I, 240, 241.

²⁸⁵ **Abdullah b. Ziyâd:** İmâm Mâlik onu kezzâb, Ahmed b. Hanbel metruk, Yahya b. Maîn ise zayıf şeklinde cerh etmişlerdir. İbn Hacer onun metruk bir râvi olduğunu ve yalancılıkla itham edildiğini belirtmiş, Zehebî ise metruk râvilerden biri şeklinde nitelendirmiştir.

²⁸⁶ Bkz. Rivâyet No: 34.

²⁸⁷ Bkz. Rivâyet No: 20.

Rivâyette adı geçen Saîd b. Sinân ve Hârun b. Hârun'u rical âlimleri şiddetli zayıflıkla suçlamışlar ve metrûk olduklarını ifade etmişlerdir. Rivâyet bu isnadla zayıftır.

II. MA'RİFETÜ ULUMİ'L-HADİS'TEKİ RİVÂYETLER

1. Muhaddislerin Fazileti:

(54) a. Birinci Rivâyet:

Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub²⁹³ (v. 346) → İbrahim b. Merzûk²⁹⁴ (v. 270) → Vehb b. Cerîr²⁹⁵ (v. 206) → Şu'be²⁹⁶ → Muaviye b. Kurra²⁹⁷ (v. 113) → Kurra b. İyâs (v. 64)

Muaviye b. Kurra, babasını (Kurra b. İyâs) Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: “Ümmetimden bir topluluğa kıyamet kopuncaya kadar yardım devam edecektir. Bu topluluğu yalnızlığa itenler onlara asla zarar veremeyecektir.”

Rivâyet muttasıl ve isnaddaki râviler de sika kimseler olduğu için rivâyet sahihtir.

²⁸⁸ **Muhammed b. Ma'mer el-Bahrânî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almıştır. Ebû Hâtim ve Ebû Dâvud onun için sadûk, Nesâî ve Ebû Bekr el-Hatîb ise sika ifadesini kullanmışlar, ayrıca İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 105; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 122; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 563; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 412.

²⁸⁹ **Ömer b. Yunus:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almıştır. Nesâî, Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel onun güvenilir bir râvi olduğunu söylemişlerdir. İttifakla sikadır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 142; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 445; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 445.

²⁹⁰ **Saîd b. Sinân el-Hımsî:** Dârekutnî ve başka rical âlimleri onu hadîs uydurmakla suçlamışlardır. Metrûk ve zayıf bir râvidir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 52; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 107; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 309; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 41.

²⁹¹ **Hârun b. Hârun:** Rical âlimleri onu ittifakla zayıf bulmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 98; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 94; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 125; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 15.

²⁹² Bkz. Rivâyet No: 17.

²⁹³ **Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub:** Rical âlimleri, onun güvenilir bir kimse olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 860.

²⁹⁴ **İbrahim b. Merzûk:** İbn Yunus, Saîd b. Osman, Ebû Hâtim ve İbn Hacer onu sika saymışlardır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 136; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 86; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 141, 142.

²⁹⁵ **Vehb b. Cerîr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Vehb b. Cerîr hakkında İbn Hacer ve Zehebî sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 356; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 141.

²⁹⁶ Bkz. Rivâyet No: 2.

²⁹⁷ **Muaviye b. Kurra:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muaviye hakkında Nesâî, Ebû Hâtim ve Yahya b. Maîn sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 284; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 378; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 412; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 195.

2. Âli İsnadı Elde Etmek:

(55) a. Birinci Rivâyet:

Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub²⁹⁸ (v. ?) → Muhammed b. İshâk es-Sağânî²⁹⁹ (v. 270) → Ebu'n-Nadr³⁰⁰ (v. 207) → Süleyman b. el-Muğîra³⁰¹ (v. 165) → Sâbit³⁰² (v. 127) → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.) herhangi bir şey sormaktan nehyolunmuştuk. Bu sebeple bir bedevinin ona gelip bazı şeyler sorması ve bizimde bunu dinlememiz hoşumuza gidiyordu. Bir gün böyle bir adam geldi ve dedi ki: Ey Muhammed! Senin bize gönderdiğin elçinin söylediklerine göre, "Sen, Allah tarafından gönderildiğini söylüyormuşsun." Rasûlullah (s.a.): "Doğru söylemiş" buyurdu. O adam: "Peki öyleyse gökyüzünü kim yarattı?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Allah yarattı" buyurdu. O adam: "Yeri kim yarattı?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Allah" buyurdu. O adam: "Peki yeryüzüne bu dağları kim dikti?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Allah" buyurdu. O adam: "Yeryüzünde insanlara pek çok faydalı şeyleri kim yarattı?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Allah" buyurdu. O zaman adam göğü ve yeri yaratan, yeryüzüne dağları diken ve orada insanların faydasına pek çok şeyi yaratan Allah adına söyle, Seni Peygamber olarak Allah mı gönderdi?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Evet" buyurdu. O adam: "Senin gönderdiğin elçi bir gece ve gündüz içerisinde üzerimize beş vakit namaz kılmamız gerektiğini söyledi" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Evet doğru söylemiş" buyurdu. Adam: "Seni gönderen Allah adına söyle, bunları sana Allah mı emretti?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Evet" buyurdu. Adam: "Senin gönderdiğin elçi bizim mallarımızda sadaka hakkı olduğunu söyledi" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Doğru söylemiş" buyurdu. Adam: "Seni gönderen Allah aşkına söyle, bunu sana Allah mı emretti?" dedi. Rasûlullah

²⁹⁸ Bkz. Rivâyet No: 54.

²⁹⁹ **Muhammed b. İshâk es-Sağânî:** Cerh ve ta'dil âlimleri onu sika, sebt, me'mûn, hâfız gibi tadil lafızları ile nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 195; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 136, Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 573.

³⁰⁰ **Ebu'n-Nadr:** İsmi Hâşim b. el-Kâsımdır. Künyesi Ebû'n-Nadr'dır ve künyesiyle meşhur olmuştur. Yahya b. Maîn, Ali b. Medînî, Muhammed b. Sa'd ve Ebû Hâtim Ebû'n-Nadr'ın sika bir râvi olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 323; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 105; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 243; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 359; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 18.

³⁰¹ **Süleyman b. el-Muğîra:** Sâbit el-Bünânî, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn gibi âlimlerden rivâyette bulunan Süleyman b. Muğîra'dan Adem b. Ebû İyâs, Ebû'n-Nadr, Süleyman b. Harb, Yahya b. Adem ve Vekî' b. Cerrâh gibi muhaddisler hadîs nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel, Süleyman b. Muğîra hakkında "sebtün sebtün" (çok sağlam), Yahya b. Maîn "sikatün sikatün" (çok güvenilir), Muhammed b. Sa'd "sikatün sebtün" (güvenilir ve sağlam), Nesâî de sika (güvenilir) ifadelerini kullanmıştır. İclî, *es-Sikât*, I, 431; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 144; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 390; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 220; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 193.

³⁰² **Sâbit el-Bünânî:** Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Zübeyr gibi sahabilerden rivâyette bulunan Sâbit'ten Meymun b. Abdullah, Hemmâm b. Yahya, Katâde b. Diâme gibi pek çok âlim hadîs nakletmiştir. İclî, Nesâî, Ebû Hâtim ve Ahmed b. Hanbel gibi rical âlimleri Sâbit'in birinci derecede sika bir râvi olduğunu ve rivâyetiyle amel edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, IV, 342-349; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 170, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, V, 220.

(s.a.): “Evet” dedi. Adam: “Gönderdiğin elçi Ramazan ayında oruç tutmamızın gerektiğini söyledi” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen adına söyle, bunu sana Allah mı emretti?” dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” buyurdu. Adam: “Senin gönderdiğin elçi gücü yeten kimsenin Hac yapması gerektiğini söyledi.” Rasûlullah (s.a.): “Doğru söylemiş” buyurdu. Adam: “Seni gönderen Allah adına söyle, bunu sana Allah mı emretti? Dedi. Rasûlullah (s.a.): “Evet” dedi. Bunun üzerine adam: “Seni hak ile gönderene yemin yemin olsun ki ne bunlardan fazla yaparım ne de az” dedi. Adam dönüp gidince, Rasûlullah (s.a.): “Eğer doğru söylüyorsa bu adam mutlaka Cennete gider” buyurdu.

İsnadda zikredilen râviler arasında hoca-talebe ilişkisi bulunduğu rivâyet muttasıldır. Râviler rical âlimleri tarafından ta’dil lafızlar ile nitelenmişlerdir. Rivâyet bu bakımdan saihlik şartlarını taşımaktadır.

3. Sahâbenin Tabakaları

(56) a. Birinci Rivâyet:

Amr b. Abese Hz. Peygamber’e (s.a.) ilk müslümanları sordu: Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Bir hür ve bir köledir” Rasûlullah (s.a.) bunu söylediği zamanda yanında Hz. Ebûbekir ve Bilâl (r.a.) vardı.

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(57) b. İkinci Rivâyet:

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Umulur ki Allah bedir ehlinin haline vâkîf olmuş ve Dilediğinizi yapın sizi affettim buyurmuştur.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir

(58) c. Üçüncü Rivâyet:

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Fetihten sonra hicret yoktur. Artık hicret cihat ve niyettir.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

4. Mürsel Hadîs:

(59) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Cafer Muhammed b. Ali eş-Şeybânî³⁰³ → Ahmed b. Hâzîm b. Ebî Ğaraze³⁰⁴ → Dırâr b. Surad³⁰⁵ (v. 229) → Ebû Bekr b. İyâş³⁰⁶ (v. 194) → A'meş³⁰⁷ → Abdullah b. Abdullah el-Esedî³⁰⁸ → Saîd b. Cübeyr³⁰⁹ → İbn Abbâs

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştendenlerden de (başkaları) iştir.”

Senedde adı geçen Ebû Ca'fer hakkında cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edilememiş, Dırâr b. Surad ise rical âlimleri tarafından zayıf kabul edilmiştir. Rivâyet Dırâr b. Surad'dan dolayı zayıftır.

(60) b. İkinci Rivâyet:

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Allah hadîsimi iştirip iyice kavrayan ve onu iştirmeyenlere aktaranın yüzünü nurlandırın.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız nakletmiştir.

³⁰³ **Ebû Cafer Muhammed b. Ali eş-Şeybânî:** Tespit edilememiştir.

³⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 52.

³⁰⁵ **Dırâr b. Surad:** Buhârî Halku ef'âlî'il-ibâd kitabında ondan rivâyette bulunmuştur. Yahya b. Maîn onun için yalancı, Nesâî metrûk, Dârekutnî zayıf ifadelerini kullanmışlardır. Ebû Hâtim onun sadûk birisi olduğunu hadîslerinin sadece yazılabileceğini ifade etmiştir. Şîlikle suçlanmıştır. Ferâiz bilgisiyle temâyüz etmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duaî ve'l-metrûkîn*, I, 59; Ukaylî, *ed-Duaîü'l-Kebîr*, II, 222; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 465; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 380; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 400.

³⁰⁶ **Ebû Bekr b. İyâş:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Bekr b. İyâş'ı rical âlimleri ittifakla sika kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 348; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 668; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 265; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 37-39.

³⁰⁷ Bkz. Rivâyet No: 27.

³⁰⁸ **Abdullah b. Abdullah el-Esedî:** İbn Hacer onun için sadûk, Zehebî ise sadûk değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 566; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 250.

³⁰⁹ Bkz. Rivâyet No: 8.

5. Tâbiîn Tabakası:

(61) a. Birinci Rivâyet

Ebû Amr Osman b. Ahmed b. Simâk³¹⁰ (v. 344), **Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Emevî**³¹¹ ve **Ebû Ahmed Bekr b. Muhammed es-Sayrafi**³¹² (v. 363) → **Ebû Kılâbe Abdu'l-Melik b. Muhammed er-Rekâşî**³¹³ (v. 276) → **Ezher b. Sa'd**³¹⁴ (v. 203) → **İbn Avn**³¹⁵ (v. 150) → **İbrahim**³¹⁶ (v. 96) → **Abîde es-Selmânî**³¹⁷ (v. 69) → **Abdullah b. Mesûd**

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İnsanların en hayırlısı benim çağdaşlarımdır. Daha sonra ondan sonra gelenler ve daha sonra da ondan sonra gelenlerdir.”

Bekr b. Muhammed'in cerh ve ta'dil açısından durumu meçhuldur. Ebû Kılâbe sika mertebesine ulaşamamış sadûk bir râvidir. Bekr b. Muhammed'in hâli meçhul olduğu için rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

³¹⁰ **Ebû Amr Osman b. Ahmed b. Simâk:** Zehebî Ebû Amr'ı *Mizânü'l-i'tidâl* isimli eserinde zikretmiş ve onun sadûk bir kimse olduğunu belirtmiş fakat Dârekutnî'nin onu güvenilir bulunduğunu da ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 31.

³¹¹ Bkz. Rivâyet No: 54.

³¹² **Ebû Ahmed Bekr b. Muhammed es-Sayrafi:** Hâli meçhuldur. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 96.

³¹³ **Ebû Kılâbe Abdu'l-Melik b. Muhammed er-Rekâşî:** Rical âlimleri onun sadûk bir râvi olduğunu belirtmelerine rağmen çok hata yaptığını, vehimli birisi olduğunu ifade etmişlerdir. Hafızasının iyi olmasıyla temayüz etmiş ve pek çok münekkî hafızasını övmüştür. Ayrıca rivâyetlerini hafızasından yapmıştır. Ama ömrünün sonlarında hafızası değişmiştir. Sadûk bir râvidir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 57; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 391; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 580; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 371.

³¹⁴ **Ezher b. Sa'd:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 231; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 177.

³¹⁵ **Abdullah b. Avn:** Cerh ve ta'dil âlimleri onun güvenilirliğini farklı ta'dil lafızları ile dile getirmişlerdir. Hadîs münekkîtlere onun güvenilirliği hususunda ittifak etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 49; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 130; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 3; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 156, *el-Kâşif*, I, 582; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 305.

³¹⁶ **İbrâhim en-Neha'î:** Tâbiînün büyüklerinden olan İbrâhim en-Neha'î, Kûfe'nin meşhur âlimlerinden olup fakihiği ile ön plana çıkmıştır. Hadîs rivâyetinde çokça irsâl yapmakla bilinmektedir. Sika olarak nitelenmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 144; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 8; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 155.

³¹⁷ **Abîde es-Selmânî:** Hız. Peygamber (s.a.)'in vefatından iki sene önce müslüman olmasına rağmen Hız. Peygamber (s.a.)'i görmemiştir. Tabiînün büyüklerindendir. Rical âlimleri onun güvenilirliği hususunda ittifak etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 124; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 91; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 139; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 50; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 78.

(62) a.a

Muhammed b. Sâlih b. Hânî³¹⁸ (v. ?) → Muhammed b. Nuaym³¹⁹ (v. ?) → Amr b. Ali³²⁰ (v. 249) → Ezher b. Sa'd³²¹ → İbn Avn³²² → İbrahim³²³ → Abîde es-Selmânî³²⁴ → Abdullah b. Mesûd

Muhammed b. Sâlih'in hâli, Muhammed b. Nuaym'ın ise hem hâli hem de kendisi meçhuldur. Meçhul râvilerden dolayı rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

6. Etbâu't-Tabîîn Tabakası:

(63) a. Birinci Rivâyet:

Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Sehtûya³²⁵ (v. ?) → Hişâm b. Ali es-Sedûsî³²⁶ (v. ?) → Musa b. İsmail³²⁷ (v. 223) → Ebân b. Yezîd³²⁸ (v. 160) → Ebû Cemra³²⁹ (v. 128) → Zehdem el-Cermî³³⁰ (v. ?) → İmrân b. Husayn

³¹⁸ Muhammed b. Sâlih b. Hânî: Hakkında cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

³¹⁹ Muhammed b. Nuaym: Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

³²⁰ Amr b. Ali: Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Amr b. Ali hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 249; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 487; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 487; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 70.

³²¹ Bkz. Rivâyet No: 61.

³²² Bkz. Rivâyet No: 61.

³²³ Bkz. Rivâyet No: 61.

³²⁴ Bkz. Rivâyet No: 61.

³²⁵ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Sehtûya: Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

³²⁶ Hişâm b. Ali es-Sedûsî: Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

³²⁷ Musa b. İsmail: Etbâu't-tabîî'nin küçüklerindendir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almıştır. Yahya b. Maîn, Ali b. Medîni, Muhammed b. Sa'd, Ebû Hâtim ve İbn Hıbbân onun için sika ifadesini kullanmışlardır. İttifakla sikadır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 303; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 136; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 160.

³²⁸ Ebân b. Yezîd: Yahya b. Maîn, Nesâî, ve Ahmed b. Hanbel, Ebân b. Yezîd'in sika bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 199; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 299; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 68.

³²⁹ Ebû Cemra: Adı Nasr b. İmrân b. İsmâ'dır. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Cemra hakkında hadîs münekkitleri sika, sebt değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 392; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 476; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 385.

³³⁰ Zehdem el-Cermî: Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî ondan rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 406; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 294.

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İnsanların en hayırlısı kendilerine gönderildiğim asır(da yaşayanlar)dır. Sonra onların peşlerinden gelenler, daha sonra da onların peşlerinden gelenlerdir. Sonra bir nesil ortaya çıkar, kendilerinden şahitlik yapmaları istenmeden şahitlik yaparlar, yemin etmeleri istenmeden yemin ederler, emanete hıyanet ederler, emin değİllerdir ve aralarında da şişmanlık da yaygındır.”

Ali b. Muhammed ve Hişâm b. Ali hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Diğer râviler sika kimselerdir. Meçhul râvilerden dolayı rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

7. Büyüklerin Küçüklerden Rivâyeti:

(64) a. Birinci Rivâyet:

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Büyüğüne saygılı ol, büyüğüne saygılı ol.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(65) b. İkinci Rivâyet:

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Bereket büyüklerle birlikteedir.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(66) c. Üçüncü Rivâyet:

Hız. Âişe, Rasûlullah’ın (s.a.) İnsanlara seviyelerine göre konuşmamızı emrettiğini söylemiştir.

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

8. Sahih ve Sakimi Bilmek:

(67) a. Birinci Rivâyet:

Ebû’l-Hüseyin Ahmed b. Osman b. Yahya el-Mukrî³³¹ (v. 349) → Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî³³² (v. 271) → Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyla³³³ → İmrân b. Ebî Leyla³³⁴ → İbn Ebî Leyla³³⁵ → İsa b. Abdurrahman b. Ebî Leyla³³⁶ → Sâbit

³³¹ **Ebû’l-Hüseyin Ahmed b. Osman b. Yahya el-Mukrî:** Birçok muhaddis onun sika bir kimse olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 299; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk*, V, 11.

³³² **Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî:** Rical âlimleri onun sika olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VI, 216; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 513; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 536.

³³³ Bkz. Rivâyet No: 26.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştirlerden de (başkaları) iştir, sizden iştirleri iştirlerdende (başkaları) iştir. Sonra şişman bir kavim gelir, şişmanlığı severler ve kendilerinden istenmeden şahitlik yaparlar.”

Rical âlimleri İbn Ebî Leyla'nın hafızasının çok kötü olduğunu belirtmişlerdir. Bundan dolayı rivâyet râvinin hafızasının zayıflığından dolayı hasen hale gelmektedir. Muttasıl bir rivâyettir.

(68) b.İkinci Rivâyet:

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub³³⁷ → Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem³³⁸ (v. 268) → İbn Vehb³³⁹ (v. 197) → Mesleme b. Uley³⁴⁰ (v. ?) → Zeyd b. Vâkîd³⁴¹ (v. ?) → Harâm b. Hakîm³⁴² (v. ?) → Enes b. Mâlik

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Benden iştittığınız hadîsi rivâyet edin, bir mahzuru yoktur. Ancak bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunan cehennemde ki yerine hazırlansın.”

İsnadda adı geçen Meslem b. Uley rical âlimleri tarafından metrûk kabul edilmiştir. İsnad bundan dolayı zayıftır.

³³⁴ Bkz. Rivâyet No: 26.

³³⁵ Bkz. Rivâyet No: 26.

³³⁶ Bkz. Rivâyet No: 26.

³³⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

³³⁸ **Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem:** İbn Huzeyme onun için “sahabî ve tâbiî görüşlerini ondan daha iyi bilen bir fakih görmedim” ifadesini kullanmıştır. Nesâî, İbn Ebû Hâtim ve İbn Hacer onun sika bir kimse olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 300; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 132; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 232.

³³⁹ **Abdullah b. Vehb:** Rical âlimleri onu sika, hâfız, âbid gibi ta'dil lafızları ile nitelemişleridir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 65; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 346; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 65.

³⁴⁰ **Mesleme b. Uley:** Rical âlimleri onunla ilgili metrûk, münker ve zayıf gibi cerh lafızları kullanmışlardır. İttifakla metrûktur. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 97; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 211; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 33.

³⁴¹ **Zeyd b. Vâkîd:** Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Yahya b. Maîn, Dârekutnî onun sika bir râvi olduğunu belirtmişleridir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 378; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 313; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 367.

³⁴² **Harâm b. Hakîm:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 316; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 195.

9. Kabileler Bilgisi:

(69) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub³⁴³ → Rebî' b. Süleyman³⁴⁴ (v. 270) ve Saîd b. Osman et-Tenûhî³⁴⁵ (v. ?) → Bişr b. Bekr³⁴⁶ (v. 205) → Evzâî³⁴⁷ → Ebû Ammâr Şeddâd³⁴⁸ (v. ?) → Vâsile b. el-Eska'

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Allah-u Teâlâ İsmailoğullarından Benî Kinâne'yi seçti, Ben-i Kinâne'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Hâşimoğullarını seçti ve Hâşimoğullarından ise beni seçti."

İsnad muttasıldır. Râviler içerisinde Saîd b. Osmân hakkında İbn Hacer ve İbn Ebû Hâtim farklı görüş serdetmişlerdir. Onun hakkındaki farklı görüşler rivâyeti hasen hale getirmektedir. Ebû Ammâr'ın irsâl yaptığı söylense de bu rivâyette irsâli görünmemektedir.

(70) b. İkinci Rivâyet:

Ebû Saîd Ahmed b. Yakub es-Sekafî³⁴⁹ (v. ?) → Muhammed b. Abdullah b. Süleyman³⁵⁰ → Alâ' b. Amr el-Hanefî³⁵¹ (v. ?) → Yahya b. Büreyd el-Eşarî³⁵² (v. ?) → İbn Cüreyc³⁵³ → Atâ³⁵⁴ → İbn Abbâs

³⁴³ Bkz. Rivâyet No: 54.

³⁴⁴ **Rebî' b. Süleyman:** Rical âlimleri onunla ilgili olarak sika, hâfiz, fakîh gibi ta'dil lafızları kullanmışlardır. İbn Hıbbân *Sikât* ta onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 240; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 392; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 206.

³⁴⁵ **Saîd b. Osman et-Tenûhî:** İbn Hacer onun metrûk bir râvi olduğunu ifade ederken İbn Ebû Hâtim onun sadûk olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 47; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 38.

³⁴⁶ **Bişr b. Bekr:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onun hakkında sika yönünde görüş belirttiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 267; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 388.

³⁴⁷ Bkz. Rivâyet No: 28.

³⁴⁸ **Ebû Ammâr Şeddâd:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Ammâr hakkında rical âlimleri sika olduğunu söylemekle birlikte çokça irsâl yaptığını da ifade etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 450; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 329; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 357; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 279.

³⁴⁹ **Ebû Saîd Ahmed b. Yakub es-Sekafî:** Hakkında cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

³⁵⁰ Bkz. Rivâyet No: 4.

³⁵¹ **Alâ' b. Amr el-Hanefî:** Rical âlimleri onu yalancılıkla suçlamışlar ve onun için metrûk ifadesini kullanmışlardır. Ukaylî onun hakkında bilgi verirken onun da isminin geçtiği bu rivâyetin münker olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 348; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 103; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 185.

H. Peygamber (s.a.) Öyle buyurmuştur: ‘‘Arapları Şu u  Şeyden dolayı seviniz: Ben arabım, Kur’ n Arapça ve Cennet ehlinin dili Arapçadır.’’

Ahmed b. Ya’kub rical kitaplarında tespit edilemedi. İsnadda adı geçen Al  b. Amr ve Yahya b. Büreyd rical âlimleri tarafından zayıf kabul edilmişlerdir. Ayrıca hadîs mevzû olarak nitelenmiştir.

(71) c.       Rivâyet:

Eb ’l-Abbâs Muhammed b. Yakub³⁵⁵ → Muhammed b. İŐh k es-Sa  n ³⁵⁶ → Abdullah b. Bekr es-Sehm ³⁵⁷ (v. 208) → Yezîd b. Av ne³⁵⁸ (v. ?) → Muhammed b. Zekv n³⁵⁹ (v. ?) → Amr b. Din r³⁶⁰ → Abdullah b. Ömer

Abdullah b. Ömer Öyle demiştir: H. Peygamber’in mescidinin önünde oturuyorken bir kadın geçti. Ordaki gruptan birisi Rasûlullah’ın kızıdır dedi. Ebu Süfyân Öyle dedi: HaŐimo ulları içinde Muhammed kötü kokular arasında reyhan çiçeği gibidir. O hanım gitti ve H. Peygamber’e haber verdi. H. Peygamber yüzünden memnuniyetsizlik ifadesi varken geldi: ve Öyle buyurdu: Kabilelerden bahseden bu sözler nedir? Allah Te  l  yedi (kat) yarattı ve o yedi kat g   n üst kısmını seçti, yarattıklarından istediğini oraya yerleştirdi. Sonra varlıkları yarattı yarattıkları içinde Ademo ullarını seçti. Ademo ullarından Arapları seçti Araplar içinde Mudar kabilesini seçti, Mudardan Kureyş’i seçti, Kureyş’ten HaŐimo ullarını seçti HaŐimo ulları içinden beni seçti. Ben (süre gelen) hayırlılar neslindenim. Kim arab  severse benim sevgim onunlad r. Kimde onlara bu z ederse benim bu zum onlarılad r.

³⁵² **Yahya b. Büreyd el-EŞarî:** Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Dârekutnî ve Eb  Zür’a onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Eb  Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 131; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 225; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, IV, 365.

³⁵³ Bkz. Rivâyet No: 34.

³⁵⁴ Bkz. Rivâyet No: 34.

³⁵⁵ Bkz. Rivâyet No: 54.

³⁵⁶ Bkz. Rivâyet No: 54.

³⁵⁷ **Abdullah b. Bekr es-Sehmî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdullah b. Bekr hakkında rical âlimleri sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. Icl , *es-Sikât*, II, 22; İbn Eb  Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 16; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 343; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 142.

³⁵⁸ **Yezîd b. Avâne:** Ukaylî onun hakkında bilgi verirken isnadında yer aldığı bu rivâyeti zikretmiş ve rivâyetin münker olduğunu ifade etmiştir. Zehebî onu zayıf râviler için tahsis etmiş olduğu eserinde zikretmiş ve Eb  Hâtim’in bu rivâyet için münker ifadesini kullandığını belirtmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duaf  ’l-Kebîr*, IV, 388; İbn Eb  Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 283; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, IV, 436.

³⁵⁹ **Muhammed b. Zekvân:** Eb  Hâtim onun için zayıf, Buhârî, ‘‘münkerü’l-hadîs’’, ifadesini kullanmış, Nesâi sika olmadığını ve hadîslerinin de yazılamayaca ını belirtmiştir. İbn Hacer rical âlimlerinin onu zayıf bulduğunu söylemiştir. Bkz. Nesâi, *ed-Duaf   ve’l-metrûkîn*, I, 95; Ukaylî, *ed-Duaf  ’l-Kebîr*, IV, 65; İbn Eb  Hatim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 251; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 138.

³⁶⁰ Bkz. Rivâyet No: 46.

Rivâyette adı geçen Yezîd b. Avâne ve Muhammed b. Zekvân cerh ve ta'dil âlimleri tarafından zayıf olarak kabul edilmiştir. Ayrıca hadîsin münker olduğu ifade edilmiştir.

(72) d. Dördüncü Rivâyet

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Ensâr'ın her mahallesinde hayır vardır.”

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir

10. Neseb Bilgisi:

(73) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Bâlûyâ³⁶¹ → Ebû Bekir Muhammed b. Şâzân el-Cevherî³⁶² (v. 286) → Yusuf b. Selmân³⁶³ (v. ?) → Hâtîm b. İsmail³⁶⁴ → Ebû'l-Esbât el-Hârîsî³⁶⁵ (v. ?) → Yahya b. Ebî Kesîr³⁶⁶ → Ebî Seleme³⁶⁷ → Ebû Hüreyre

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Neseblerinizi öğreniniz, akrabalarınızı ziyaret ediniz (sila-i rahim)”

Râviler birbirlerine hoca-talebe ilişkisi içerisinde bağılıdırlar. Rivâyet Bîşr b. Râfî'nin zayıflığından dolayı isnad açısından zayıftır.

(74) b. İkinci Rivâyet:

Abdullah b. Ca'fer el-Fârisî³⁶⁸ (v. 347) → Yakub b. Süfyân el-Fârisî³⁶⁹ (v. 277) → Saîd b. Ebî Meryem³⁷⁰ (v. 224) → Leys b. Sa'd³⁷¹ (v. 175) → Hâlid b. Yezîd³⁷² (v. 139) →

³⁶¹ **Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Bâlûyâ:** Rical âlimleri hadîste imam olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XV, 419.

³⁶² **Muhammed b. Şâzân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almayan Muhammed b. Şâzân hakkında rical âlimleri sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 150; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 193.

³⁶³ **Yusuf b. Selmân:** Nesâî onun için “lâ be'se bih”, İbn Hacer saduk ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân da Sikat ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 223; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 282; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 365.

³⁶⁴ Bkz. Rivâyet No: 15.

³⁶⁵ **Bîşr b. Râfî' el-Hârîsî:** Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtîm onu zayıf bulmuş, İbn Hıbbân hadîs uydurmakla itham etmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 140; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 188; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 11; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 393.

³⁶⁶ Bkz. Rivâyet No: 33.

³⁶⁷ Bkz. Rivâyet No: 33.

³⁶⁸ **Abdullah b. Ca'fer el-Fârisî:** Rical âlimleri Abdullah b. Ca'fer'in sika bir râvî olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 428; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 267.

Sâid b. Ebî Hilâl³⁷³ (v. 130) → Umâre b. Ğaziyye³⁷⁴ (v. 140) → Ebî Seleme b. Abdurrahman³⁷⁵ → Hz. Âişe

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.) Hasan b. Sâbit'e şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Acele etme. Ebû Bekr Sıddîk'a (r.a.) git. O Kureys'in neseplerini en iyi bilen kişidir. Ta ki benim nesebimi kısaca öğretsin."

Râviler birbirine hoca-talebe ilişkisi ile bağlıdır. İsnada adı geçen râviler güvenilir kimselerden oluşmaktadır. Rivâyet sıhhat şartlarını taşımaktadır.

(75) c. Üçüncü Rivâyet:

Muhammed b. el-Hasen es-Simsâr³⁷⁶ (v. 388) → Harun b. Yusuf³⁷⁷ (v. 303) → İbn Ebî Ömer³⁷⁸ (v. 243) → Süfyân b. Uyeyne³⁷⁹ → İbn Cüdân³⁸⁰ (v. 131) → Sâid b. el-Müseyyeb³⁸¹ (v. 90) → Sa'd b. Ebî Vakkâs

³⁶⁹ **Yakub b. Süfyân el-Fârisî:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika ve hafız gibi ta'dil lafızları ile nitelediklerini söylemişlerdir. Ayrıca İbn Hıbbân Sıkat ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 287; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 394; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 338.

³⁷⁰ **Sâid b. el-Hakem Ebî Meryem:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Sâid b. el-Hakem hakkında İclî ve Ebû Hâtîm sika ifadesini kullanmışlardır. Ayrıca pek çok ta'dil lafzı ile nitelenmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 396; İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 13; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 266; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 16.

³⁷¹ **Leys b. Sa'd:** Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ali b. Medînî, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî ve Ebû Hâtîm Leys'i sika sayar. Amr b. Ali es-Sayrafi, Ebû Hafs el-Fellâs, Ebû Zür'a er-Râzî ve İbn Hirâş ise Leys'in sadûk bir kişi olduğunu belirtmekle birlikte Ebû Zür'a rivâyet ettiği hadîsin hüccet olarak kullanılabileceğini, İbn Hirâş da hadîsinin sahih olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 179, 180; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 360, 361; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 224-226.

³⁷² **Hâlid b. Yezîd el-Cumahî:** Ebû Zür'a, İclî, Nesâî ve İbn Hıbbân onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 332; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 356; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 265; Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrîh*, II, 556; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 111.

³⁷³ **Sâ'id b. Ebî Hilâl:** İclî ve İbn Hıbbân onu sika olarak nitelemişlerdir. Ahmed b. Hanbel onun hakkında "sadûk" demiş, Ebû Hatim de: "Bir beis yok." nitelemesinde bulunmuştur. Rivâyetleri hüccet kabul edilen hadîs hafızlarındandır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 405; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 71; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 374; Alâî, *Câmi'u't-tahsîl*, I, 185; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 83.

³⁷⁴ **Umâre b. Ğaziyye:** Ebû Zür'a onun için sika, Yahya b. Maîn sâlih, Ebû Hâtîm sadûk, Nesâî "bir beis yoktur" ifadelerini kullanmışlardır. Güvenilir bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 163; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 368; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 260; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 409.

³⁷⁵ Bkz. Rivâyet No: 33.

³⁷⁶ **Muhammed b. el-Hasen es-Simsâr:** Hatîb el-Bağdâdî onun sadûk bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 213.

³⁷⁷ **Harun b. Yusuf:** Hatîb el-Bağdâdî onun için sebt ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIV, 29.

³⁷⁸ **Muhammed b. Yahya b. Ebî Ömer el-Adenî:** İbn Hacer onun için sadûk, Zehebî ise hâfız ifadesini kullanmış ve İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 98; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 501; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 457.

Sa'd Hz. Peygamber'e (s.a.) "Ben kimim Ya Resulullah" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sen Zühre oğlu Abdü Menaf oğlu Vüheyb oğlu Mâlik oğlu Sa'dsın Bundan başkasını söyleyene Allah lanet etsin."

Rivâyet isnadındaki hoca-talebe ilişkisi bakımından muttasıldır. Fakat isnad râviler açısından İbn Cüdân'dan dolayı zayıftır.

(76) d. Dördüncü Rivâyet:

Ebû Muhammed Abdülaziz b. Abdurrahman ed-Debbâs³⁸² (v. ?) → Ebû Muhammed Abdurrahman b. İshâk³⁸³ (v. ?) → İbrahim b. el-Münzîr el-Hızâmî³⁸⁴ (v. 236) → Muhammed b. Fülehy³⁸⁵ (v. 197) → Fülehy b. Süleymân³⁸⁶ (v. 168) → İsmail b. Muhammed b. Sa'd³⁸⁷ (v. 134) → Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme³⁸⁸ (v. ?)

³⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 46.

³⁸⁰ **Ali b. Zeyd b. Abdullah b. Cüdân:** Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Maîn onun zayıf bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 229; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 186; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 103; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 283.

³⁸¹ **Said b. el-Müseyyeb:** Tâbiînün büyüklerinden olan Sa'îd b. el-Müseyyeb, sahip olduğu hadîs ve fıkıh bilgisiyle yaşadığı dönemin en büyük âlimlerinden biri kabul edilmiştir. Güvenilir bir râvi olduğu hususunda hadîs âlimleri ittifak etmişlerdir. Yapmış olduğu mürsel rivâyetler de dahil olmak üzere tüm rivâyetleri sahîh kabul edilmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 405; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 59; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 273; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 54; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 74.

³⁸² **Ebû Muhammed Abdülaziz b. Abdurrahman ed-Debbâs:** Hakkında cerh ve ta'dîl açısından bilgi tespit edilememiştir.

³⁸³ **Ebû Muhammed Abdurrahman b. İshâk:** Hakkında cerh ve ta'dîl açısından bilgi tespit edilememiştir.

³⁸⁴ **İbrahim b. el-Münzîr el-Hızâmî:** Yahya b. Maîn onun için sika, Nesâî "bir beis yok", Ebû Hâtim sadûk ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 139; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 73; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 225; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 145.

³⁸⁵ **Muhammed b. Fülehy:** Rical âlimleri vehimli olduğunu söylemişlerdir. Yahya b. Maîn onun leyyin olduğunu söylemekle birlikte İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiştir. Fakat Ukaylî onu zayıf râviler için tahsis etmiş olduğu eserinde zikretmiştir. İbn Hacer bu görüşler çerçevesinde onun sadûk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 124; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 59; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 440; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 360.

³⁸⁶ **Fülehy b. Süleymân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almasına rağmen rical âlimleri çokça hata yaptığını tespit etmişlerdir. Yahya b. Maîn, Nesâî ve Ebû Hâtim onun güçlü bir sika olmadığını söylemişlerdir. İbn Hacer ise sadûk olmasına rağmen çok hata yaptığını ifade etmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 87; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 466; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 84; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 324; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 272.

³⁸⁷ **İsmail b. Muhammed b. Sa'd:** Cerh ve ta'dîl âlimleri onu sika, hüccet gibi ta'dîl lafızlar ile nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 226; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 194; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 28; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 286.

³⁸⁸ **Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme:** Kureyş âlimlerinden olan Ebû Bekr hakkında rical âlimleri ta'dîl lafızlarını kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 341; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 566; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 29.

Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebî Hasme şöyle demiştir: Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Said b. Zeyd'e geldi. Biz Akik'te onun yanındaydık. Abdurrahman, Saîd'e Same b. Lüey'i sordu. Said şöyle dedi. Biz Rasûlullah'a "Yâ Rasûlullah Sâ'm bizden mi yoksa biz ondanmıyız?" diye sorduk. Rasûlullah, "bilakis o bizdendir deve (şirinin) şairinin sözünü duymadınız mı?" İbn İshak, Hz. Peygamber'in o sözü ile şunu kasdettiğini söyledi: Sa'd ve Âmir'e ulaştırın benden, nefsimin sizi arzuladığını, eğer benim evim Ammân'daysa. Ben saygın biriyim, ihtiyaç olmayan biri olarak çıkmadım. Ölüm korkusuyla nice kaseler akıttım. Deveden hemen önce kendisine konuk olan Sâme b. Lüey gibisini görmedim.

Rivâyet muttasıl olmakla birlikte râvilerin mevsûkiyeti farklılık arzetmektedir. Abdülazîz b. Abdurrahman ve Abdurrahman b. İshâk'ın cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edilememiştir. Ayrıca rical âlimleri Muhammed b. Fülehyh ve Fülehyh b. Süleyman hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlar hakkındaki bu tenkitler rivâyeti hasen hale getirmektedir.

(77) e. Beşinci Rivâyet:

Ebû Ali el-Hüseyin b. Ali³⁸⁹ (v. 349) → Muhammed b. Saîd b. Bekr³⁹⁰ (v. ?) → Salih b. Ali en-Nevfelî³⁹¹ (v. ?) → Abdullah b. Muhammed b. Rebîâ³⁹² (v. ?) → Mâlik b. Enes³⁹³ → Zührî³⁹⁴ → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Hz. Peygamber, Kinde kabilesinden bazı kimselerin O'nun kendi kabilelerinden olduğunu iddia ettiklerini öğrendi. Hz. Abbas ve Ebû Süfyân Yemen'e geldiklerinde bunu güvende olmak için söylüyorlardı ve biz Ben-i Nadr b. Kinâne soyundanız atalarımızı inkar etmiyoruz diyorlardı. Enes b. Mâlik şöyle dedi: Hz. Peygamber insanlara şu şekilde hitap etti: Ben Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürra b. Ka'b b. Lüey b. Ğâlib b. Fahr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nezzâr'ım. İnsanlar iki gruba ayrıldıklarında Allah, beni onlardan hayırlı olanın içine koyar. Ben nikahlı anne ve babalardan oluşan şeyden geliyorum. Sefihlerin soyundan gelmiyorum. Ademden gelen şey babamda ve annemde vardı. Soy olarak en hayırlınız ve aile olarak en hayırlınız benim.

³⁸⁹ **Hüseyin b. Ali:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 71.

³⁹⁰ **Muhammed b. Saîd b. Bekr:** Hakkında bilgi bulunamamıştır.

³⁹¹ **Salih b. Ali en-Nevfelî:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

³⁹² **Abdullah b. Muhammed b. Rebîâ:** İttifakla zayıftır. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 39; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 257, 258; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 334, 335.

³⁹³ Bkz. Rivâyet No: 25.

³⁹⁴ Bkz. Rivâyet No: 25.

Muhammed b. Saîd ve Salih b. Ali hakkında cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir. Abdullah b. Muhammed ittifakla zayıf kabul edildiğinden rivâyet zayıftır.

11. Künye Bilgisi:

(78) a. Birinci Rivâyet:

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "İsmimi isim olarak alın, fakat künyemi almayın."

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(79) b. İkinci Rivâyet:

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "İsmimi alan künyemi almasın."

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(80) c. Üçüncü Rivâyet:

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "İsmim ve künyemi aynı anda almayın."

Rivâyet muallaktır. Hâkim rivâyeti isnadsız vermiştir.

(81) d. Dördüncü Rivâyet:

Ebû'l-Hüseyn Ali b. Abdurrahman b. İsa ed-Dehkân³⁹⁵ (v. 347) → Hüseyn b. el-Hakem el-Hiberî³⁹⁶ (v. ?) → Abdülaziz b. el-Hattâb³⁹⁷ (v. 224) → Kays b. er-Rebî³⁹⁸ (v.

³⁹⁵ **Ali b. Abdurrahman b. İsa ed-Dehkân:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 32.

³⁹⁶ **Hüseyn b. el-Hakem el-Hiberî:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

³⁹⁷ **Abdülaziz b. el-Hattâb:** İbn Hacer onun için sadûk, Zehebî ise sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 655; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 299.

³⁹⁸ **Kays b. er-Rebî:** Oğlu, babasının rivâyet etmediği hadîsleri daha sonra onun hadîslerine katmıştır. Hafızası ömrünün sonlarında zayıflamıştır. Şu'be onu övmüş, İbn Maîn onun hadîslerinin bir şey olmadığını söylemiş, Ebû Hâtim onun güçlü olmadığını ve sadûk bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Nesâî onun metrûk olduğunu söylemiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 88; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 469; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 216.

160) → Leys³⁹⁹ → Muhammed b. Neşr el-Hemdâni⁴⁰⁰ (v. ?) → Muhammed b. el-Hanefiyye⁴⁰¹ (v. 80) → Hz. Ali

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Senin bir çocuğun olacak, ona ismini ve künyemi vereceksin” diye buyurdu. Sonra Ali’nin oğlu Muhammed doğdu.

İsnad muttasıldır. İsnadda adı geçen Hüseyin b. el-Hakem’in hâli meçhuldur. Ayrıca Kays b. Rebî’ ve Leys rical âlimleri tarafından zayıf olarak değerlendirilmiştir. Rivâyet bazı râvilerine yönelik cerhten dolayı zayıftır.

(82) e. Beşinci Rivâyet:

Ebû Abdullah Muhammed b. Yakub el-Hâfız⁴⁰² (v. 344) → Muhammed b. Abdu’l-Vehhâb el-Ferrâ⁴⁰³ (v. 272) → Cafer b. Avn⁴⁰⁴ (v. 207) → Fıtar b. Halîfe⁴⁰⁵ (v. 153) → Münzir es-Sevrî⁴⁰⁶ (v. ?)

Münzir es-Sevrî şöyle demiştir: Hz. Peygamber’in şu sözünde Ali’ye izin vardır. Hz. Ali, Rasûlullah’a “Senden sonra oğlum olursa senin ismini ve künyeni vereyim mi?” diye sordu. Hz. Peygamber “Evet” buyurdu. Ali’nin Muhammed isimli oğlu oldu ve ona Muhammed ismini verdi, Ebû’l-Kâsım diye künyeledi.

³⁹⁹ Bkz. Rivâyet No: 42.

⁴⁰⁰ **Muhammed b. Neşr el-Hemdâni**: İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sadûk bir râvi olarak kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 434; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 431.

⁴⁰¹ **Muhammed b. el-Hanefiyye**: Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muhammed b. el-Hanefiyye hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 26; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 347; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 315.

⁴⁰² **Ebû Abdullah Muhammed b. Yakub**: Rical âlimleri Ebû Abdullah’ın meşhur sika râvilerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, III, 864.

⁴⁰³ **Muhammed b. Abdu’l-Vehhâb el-Ferrâ**: Bir çok ilim dalıyla meşgul olmuş ve bu özelliği ile temâyüz etmiştir. Nesâî, İbn Hıbbân gibi rical âlimleri onun sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 13; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 128; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 197; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 284.

⁴⁰⁴ **Cafer b. Avn**: Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Cafer b. Avn hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 270; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 485; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 141; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 86.

⁴⁰⁵ **Fıtar b. Halîfe**: Rivâyetleri Müslim hariç diğer *Kütüb-i Sitte* müelliflerinde yer almıştır. Şîlik ile itham edilmiştir. İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Yahya b. Saîd onun sika bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 208; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 90; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 300; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 270.

⁴⁰⁶ **Münzir es-Sevrî**: Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Münzir es-Sevrî rical âlimleri tarafından sika değerlendirmesinde bulunulmuştur. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 242; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 480; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 270.

Rivâyetin râvilerine yönelik herhangi bir cerh bulunmamaktadır. Râviler sika kimselerdir. Fakat seneddeki Münzir es-Sevrî sahabîyi atlayarak rivâyette bulunmuştur. Tabii sahabiyi atlayarak rivâyette bulunduğu için rivâyet mürsel hale gelmektedir.

(83) f. Altıncı Rivâyet:

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub⁴⁰⁷ → Humeyd b. İyâş er-Remlî⁴⁰⁸ (v. ?) → Müemmel b. İsmail⁴⁰⁹ (v. 206) → Süfyân b. Uyeyne⁴¹⁰ → Hişam b. Urve⁴¹¹ (v. 145) → Urve b. Zübeyr⁴¹² (v. 94) → Hz. Âişe

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in kendisine Ümmü Abdullah künyesini verdiğini söylemiştir.

İsnadda adı geçen Müemmel b. İsmail'i rical âlimleri zabt yönünden zayıf bulmuşlardır. Rivâyet bundan dolayı hasen derecesine düşmektedir.

12. Belde Bilgisi:

(84) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ahmed es-Sayrafi⁴¹³ (v. 347) → Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. el-Bera'⁴¹⁴ (v. 291) → Muhammed b. Ammâr⁴¹⁵ → Sâlim b. Nuh el-Attâr⁴¹⁶ (v. 200) → el-Cüreyri⁴¹⁷ (v. 144) → Ebû Nadra⁴¹⁸ → Câbir b. Abdullah

⁴⁰⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁴⁰⁸ **Humeyd b. İyâş er-Remlî:** Ebû Hâtim onun sadûk bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 227.

⁴⁰⁹ **Müemmel b. İsmail:** Rical âlimleri onu çok hata yapmasından ve hafızasının kötülüğünden dolayı eleştirmişlerdir. Zehebî ve İbn Hacer cerh ve ta'dîl âlimlerinin değerlendirmelerine bakarak onun sadûk bir râvi olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 374; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 187; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 309; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 339.

⁴¹⁰ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁴¹¹ **Hişam b. Urve:** Hadîste imam olarak vasıflanan Hişam hakkında rical âlimleri pek çok ta'dîl lafzı kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 332; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 502; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 44.

⁴¹² **Urve b. ez-Zübeyr:** Tâbiîn tabakasının Medîneli meşhur muhaddislerinden olan Urve b. ez-Zübeyr, hadîs ilmi açısından “kesîru'l-hadîs”, “me'mûn”, “sebt” olarak nitelendiği gibi “fakîh” ve “imâm” olarak da nitelenmiş güvenilir bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 133; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 395; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 194; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 163-165.

⁴¹³ **Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ahmed es-Sayrafi:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 341.

⁴¹⁴ **Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. el-Bera':** Hatîb el-Bağdâdî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiğini belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 282.

⁴¹⁵ **Muhammed b. Ammâr:** Cerh ve ta'dîl açısından bilgi tespit edilememiştir.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Bu din işi başladığı yere Medine’ye dönecek (orada son bulacak). İman ancak orada olacak. Bir kimse Medine’yi terk etmezse Allah ona daha hayırlısını verir. Bir grup rahat geçim ve yaşayış duyar ve ona gider. Bilseler Medine onlar için daha hayırlıdır. Medine’nin geçim darlığına sabreden kimseye mücahid sevabı vardır.”

Rivâyet muttasıldır. Muhammed b. Ammâr’ın cerh ve ta’dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edemedik. Sâlim b. Nuh ise sadûk şeklinde nitelenmiştir. Meçhul râviden dolayı rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

13. Lakap Bilgisi:

(85) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Bekir Muhammed b. el-Müemmel b. el-Hasen b. İsa⁴¹⁹ (v. ?) → Fadl b. Muhammed eş-Şa’rânî⁴²⁰ (v. 282) → İbrahim b. Hamza⁴²¹ (v. 230) → Abdülaziz b. Ebî Hâzım⁴²² (v. 184) → Ebî Hâzım⁴²³ (v. ?) → Sehl b. Sa’d (v. 88)

⁴¹⁶ **Sâlim b. Nuh el-Attâr:** Buhârî ondan el-Edebü’l-Müfred de rivâyette bulunmuştur. Nesâî onun kuvvetli olmadığını söylemiş, İbn Maîn ise onun için “leyse bihi şey” ifadesini kullanmıştır. Ebû Hâtim onun hadîslerinin hüccet olarak kullanılamayacağını sadece yazılabileceğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise hadîslerinde bir sıkıntı olmadığını ve kendisinden bir tane hadîs yazdığını ifade etmiştir. Rical âlimleri onun hakkında farklı değerlendirmelerde bulunmuş, İbn Hacer de bunu dikkate alarak onun için sadûk-vehimli ifadesini kullanmıştır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 46; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 188; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 411; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 383.

⁴¹⁷ **Saîd b. İyâs el-Cüreyrî:** Basralı bir muhaddistir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Saîd b. İyâs’ın hafızası ölümünden üç sene önce zayıflamıştır. Rical âlimleri onunla ilgili bu ayrıntıyı vermişler ve sika bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 394; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 1; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 351; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 6.

⁴¹⁸ Bkz. Rivâyet No: 18.

⁴¹⁹ **Ebû Bekir Muhammed b. el-Müemmel:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁴²⁰ **Fadl b. Muhammed eş-Şa’rânî:** Ebû Hâtim rical âlimlerinin onunla ilgili değerlendirmelerinin farklı olduğunu söylemiştir. Hâkim onun edîb, ârif, âbid ve fakîh birisi olduğunu ona yönelik eleştirilerin hücciyetini etkilemeyeceğini ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VII, 69; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, IV, 447.

⁴²¹ **İbrahim b. Hamza:** Rical âlimleri onu genel olarak sadûk bir râvi şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, II, 95; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 72; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 101.

⁴²² **Abdülaziz b. Ebî Hâzım:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdülazîz hakkında İbn Maîn ve Nesâî sika, İbn Hacer ise sadûk değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, V, 382; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 117; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 297.

⁴²³ **Ebû Hâzım Seleme b. Dînâr:** Tâbiîn tabakasına mensup olan Ebû Hâzım, zâhidliği ile ön plana çıkmış, hadîs ilminde de sika, imâm ve hüccet olarak kabul edilmiş bir râvidir. İbn Huzeyme onun hakkında: “Sikadır ve yaşadığı dönemde bir benzeri yoktur.” değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 420; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 316; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 126.

Sehl b. Sa'd şöyle demiştir: Hz. Ali Medineye mervan ailesinden bir kişiyi amil olarak görevlendirdi. Sehl b. Sa'd'ı çağırdı ve Ali'ye hakaret etmesini emretti Sehl bundan kaçındı Eğer bundan kaçınırsan Allah Ebû Turab'e lanet etsin de dedi Sehl De Ali için EbuTTurab'dan daha güzel bir isim yoktur. BU isimle çağırıldığında mutlu olur. O şahıs sehle Ebu turab isminin niye verildiğini haber ver dedi. Rasûlullah (s.a.) (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Ali'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma, "aramızda bir tatsızlık oldu, bana sinirlendi, dışarı çıktı ve bana da bir şey demedi." dedi. Rasûlullah, birisine Ali'ye bakmasını söyledi. O kimse (gidip) geldi ve "Yâ Râsulullah o mescide uyuyor" dedi. Rasûlullah gitti, baktı ki Ali yan tarafına yatmış, elbisesi sıyrılmış, vücudu toprağa bulanmış haldedir. Rasûlullah: "Yâ Ebâ Turâb kalk, Yâ Ebâ Turâb kalk" diye toprağı Ali'nin üstünden silmeye başladı.

Senedde adı geçen Muhammed b. Müemmel'in cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edilememiştir. İbrahim b. Hamza ise rical âlimleri tarafından sika derecesine ulaşamamış sadûk bir râvi olarak nitelenmiştir. Diğer râvilere yönelik güvenilirliklerine etkileyecek derecede bir cerh yapılmamıştır. Rivâyette meçhul râvi bulunmasından dolayı bir değerlendirme yapamıyoruz.

14. Arz ve Semâ:

(86) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Bekr b. İshak⁴²⁴ (v. 311) → Ali b. Abdülaziz⁴²⁵ (v. 286) → Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb⁴²⁶ (v. 228) → İbrahim b. Sa'd⁴²⁷ (v. 183) → Sâlih b. Keysan⁴²⁸ → İbn Şihâb⁴²⁹ → Ubeydullah b. Abdullah⁴³⁰ (v. 94) → İbn Abbâs

⁴²⁴ **Ebû Bekr Muhammed b. İshâk:** Güvenilirliği ile meşhur bir muhaddistir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 196; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 156; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 720.

⁴²⁵ **Ali b. Abdülaziz:** Dârekutnî onun için "sika, me'mûn" ifadesini kullanmıştır. Güvenilir bir râvidir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 622; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 241.

⁴²⁶ **Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb:** Rical âlimleri onun için sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 12; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 201; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 61.

⁴²⁷ **İbrahim b. Sa'd:** Ahmed b. Hanbel, İbrahim b. Sa'd'ın sika olduğunu söylemiş, Yahya b. Maîn özellikle Zührî'den yaptığı rivâyetleri başkalarının rivâyetlerine tercih ederek onun için sika, hüccet ve leyse bihî be's ifadelerine yer vermiştir. Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Ebû'l-Hasan el-İclî ve İbn Adî de onun için sika terimini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 101, 102; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 121-123.

⁴²⁸ Bkz. Rivâyet No: 51.

⁴²⁹ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁴³⁰ **Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe:** Tâbiînin büyüklerinden olan Ubeydullah b. Abdullah, Medîne'nin meşhur fakih ve hadîs hâfızlarındandır. Ömer b. Abdülaziz'in muallimidir. Fıkıh ve hadîs alanındaki geniş bilgisinin yanında şairliği ile de tanınmıştır. İbn Abdülberr en önemli yedi fakihten biri olarak Ubeydullah'ın ismini zikretmiştir. Hadîs âlimleri güvenilir bir râvi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Âmâ olduğu kaynaklarda

İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.), Kısra'ya Abdullah b. Huzâfe ile bir mektup gönderdi, ve onu Bahreyn emîrine vermesini emretti. Abdullah b. Huzâfe de mektubu Bahreyn emîrine verdi.

Râviler rical âlimleri tarafından güvenilir bulunmuştur. Sened muttasıldır. Rivâyet sahihtir.

(87) b. İkinci Rivâyet:

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub⁴³¹ → Muhammed b. İshak es-Sağânî⁴³² → Yunus b. Muhammed⁴³³ (v. 207) → Leys b. Sa'd⁴³⁴ → Saîd el-Makbûrî⁴³⁵ (v. 125) → Şerîk b. Abdullah⁴³⁶ (v. ?) → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Biz bir gün mescide oturmuş iken bir adam geldi ve şöyle dedi: “Yâ Muhammed ben sana bir çok şey sormak istiyorum, bana kızma” dedi. Hz. Peygamber (s.a.), “Sormak istediğini sor” buyurdu. Senin Rabbin ve senden öncekilerin Rabbinin hakkı için soruyorum. Allah mı seni bütün insanlara Peygamber olarak gönderdi. Rasûlullah (s.a.), “Allahım (sen şahitsin) evet” buyurdu.

Râviler sika kimselerdir. İsnadda inkita yoktur. Sahihdir.

(88) c. Üçüncü Rivâyet:

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub⁴³⁷ → er-Rebî' b. Süleymân⁴³⁸ → eş-Şâfiî⁴³⁹ (v. 204) → Süfyân b. Uyeyne⁴⁴⁰ → Abdülmelik b. Umeyr⁴⁴¹ (v. 136) → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd⁴⁴² → Abdullah b. Mesûd

zikredilmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 111; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 63; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 78; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 22.

⁴³¹ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁴³² Bkz. Rivâyet No: 55.

⁴³³ **Yunus b. Muhammed:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Yunus b. Muhammed hakkında rical âlimleri sika, sebt, hafız gibi terimler kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 246; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 289; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 361; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 393.

⁴³⁴ Bkz. Rivâyet No: 75.

⁴³⁵ **Said b. Ebû Saîd el-Makbûrî:** Ahmed b. Hanbel, onu ta'dil ederken “leyse bihi be's” terimini tercih etmiş, Ali b. Medînî, Muhammed b. Sa'd, Ahmed b. Abdullah el-İclî, Ebû Zür'a, Nesâî ve Adurrahman b. Yusuf b. Hirâş ise onun için sika ifadesini kullanmışlardır.

⁴³⁶ Bkz. Rivâyet No: 43.

⁴³⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁴³⁸ Bkz. Rivâyet No: 69.

⁴³⁹ **Muhammed b. İdris eş-Şâfiî:** Meşhûr muhaddistir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 201.

⁴⁴⁰ Bkz. Rivâyet No: 46.

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah sözümü işiten, ezberleyen, iyice kavrayan ve başkalarına aktaranın yüzünü nurlandırın. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ama fakih değildir.”

Abdûlmelik tedlîs yapmakla bilinen bir râvidir. Bu rivâyette de işittiğini tasrih edecek rivâyet lafzı kullanmaksızın “عَنْ” lafzı ile rivâyette bulunmuştur. Müdelles bir rivâyettir.

III. *EL-KİFÂYE FÎ İLMİ’R-RİVÂYE*’DEKİ RİVÂYETLER

1. Kur’ân ve Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Denkliliği:

(89) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Muhammed el-Hasen b. Ali b. Ahmed b. Beşşâr en-Neysâbûrî⁴⁴³ (v. 401-420) → Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Mahmûyâ el-Askerî⁴⁴⁴ (v. 341) → Süleyman b. Abdu’l-Humeyd el-Behrânî⁴⁴⁵ (v. 274) → Ali b. İyâş⁴⁴⁶ (v. 219) ve Ebû’l-Yemân⁴⁴⁷ (v. 222) → Harîz b. Osmân⁴⁴⁸ (v. 163) → Abdurrahman b. Ebî Avf el-Cerşî⁴⁴⁹ (v. ?) → Mikdâm b. Ma’dikerb (v. 87)

⁴⁴¹ **Abdûlmelik b. Umeyr:** Ebû Hâtim, onu ‘sâlihu’l-hadîs’ olarak nitelemiş, hâfız olmadığını belirtmiştir. Nesâî, ‘Ondan hadîs rivâyet etmekte bir beis yoktur.’ demiştir. Dârekutnî ve İbn Hıbbân müdelles bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hacer, güvenilir bir râvi olduğunu belirtmiş, dili iyi bilen bir âlim olduğunu söylemiştir. Ara sıra tedlîs yaparak rivâyette bulunduğunu ve hayatının sonlarına doğru hafıza bozukluğuna maruz kaldığını da eklemiştir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 54; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, V, 360; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 667; İbn Hacer, *Tabakâtü’l-müdellesîn*, I, 41; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 364.

⁴⁴² Bkz. *el-Muhaddisü’l-fâsıl* beyne’r-râvî ve’l-vâî, Hadîs Rivâyet Edenin Fazileti Konusundaki Rivâyetler, 2. rivâyet.

⁴⁴³ **Ebû Muhammed el-Hasen b. Ali b. Ahmed b. Beşşâr en-Nisâbûrî:** Zehebî, *Târîhu’l-İslâm* da onun Muhammed b. Ahmed’den rivâyette bulunduğunu, kendisinden de Hafîb’in rivâyet ettiğini söylemiştir. Onun cerh ve ta’dil açısından durumunu ortaya koyan bir bilgi vermemiştir. Hâli meçhuldür. Bkz. Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, XXVIII, 496.

⁴⁴⁴ **Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Mahmûyâ el-Askerî:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir. Bkz. İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, 51, 153.

⁴⁴⁵ **Süleyman b. Abdu’l-Humeyd el-Behrânî:** Nesâî onu yalancılıkla suçlamış, Zehebî onun zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir. Fakat Ebû Hâtim ve İbn Hacer onun için sadûk tabirini kullanmışlardır.

⁴⁴⁶ **Ali b. İyâş:** Zehebî ve İbn Hacer rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 45; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 322.

⁴⁴⁷ **Hakem b. Nafi’:** Ebû’l-Yemân künyesi ile meşhurdur. “Sika” ve “sebt” olarak nitelenmiş bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 313; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 194; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 379-380.

⁴⁴⁸ **Harîz b. Osmân:** İshâk b. Mansûr, Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Muâviye b. Sâlih onun için sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 291; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, III, 289; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 207.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Dikkat edin bana Kitab ve onun benzeri verildi; dikkat edin Kitab ve onun benzeri verildi. Karnı tok bir adamın koltuğuna yaslanmış bir haldeyken şöyle demesi yakındır: Kur’ân’a sımsıkı sarılın, onda helal olarak bulduğunuzu helal sayın, haram olarak bulduğunuzu haram sayın. Dikkat edin ehli eşek eti helâl değildir, tırnaklı vahşî hayvanların eti helâl değildir, sahibinin vazgeçmesi hariç anlaşmalı kimsenin kaybettiği malı almak da helâl değildir.

Rivâyet muttasıl olmasına rağmen isnaddaki râvilerden Hasen b. Ali ve Muhammed b. Ahmed’in cerh ve ta’dil açısından durumları meçhuldur. Ayrıca Süleyman b. Abdulhumeyd zayıf bir râvidir. Bu bakımdan rivâyet sened yönünden zayıftır.

(90) a.a.

Ebû’l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Bişrân⁴⁵⁰ (v. 415) → Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. el-Bühtürî⁴⁵¹ (v. 339) → Yahya b. Ca’fer b. ez-Zibrikân (Yahya b. Ebî Tâlib)⁴⁵² → Zeyd b. el-Hubâb⁴⁵³ (v. 230) → Muâviye b. Sâlih⁴⁵⁴ (v. 158) → Hasen b. Câbir⁴⁵⁵ (v. 128) → Mikdâm b. Ma’dikerb

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Zeyd b. el-Hubâb, Muâviye b. Sâlih ve Hasen b. Câbir saduk olarak nitelenmiş râvilerdir. Rivâyet bundan dolayı hasendir.

⁴⁴⁹ **Abdurrahman b. Ebî Avf el-Cerî:** Tâbiînin büyüklerindendir. Rical âlimleri onun sika bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 84; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 105; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 222.

⁴⁵⁰ **Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Bişrân Ebû’l-Hüseyin es-Sükkerî:** Hatîb el-Bağdâdî ondan hadîs yazdıklarını belirtmiş ve onun için sadûk, sika ve sebt ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 98.

⁴⁵¹ **Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. el-Bühtürî:** Hatîb onu sika ve sebt tabirleri ile ta’dil etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 132.

⁴⁵² Bkz. Rivâyet No: 41.

⁴⁵³ **Zeyd b. el-Hubâb:** Hata yapan ve vehimli birisi olduğu için rical âlimleri onu saduk şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 250; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 209; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 347.

⁴⁵⁴ **Muâviye b. Sâlih el Hadramî:** İbn Hacer ve Zehebî onu sadûk olarak nitelemişlerdir. Ayrıca İbn Hacer, rivâyetlerinde vehimlerinin olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim onu “sâlihu’l-hadîs” olarak nitelemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 383; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 189.

⁴⁵⁵ **Hasen b. Câbir:** Sika mertebesine ulaşamayan makbul bir râvidir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, III, 4; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 125; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 227.

(91) a.b.

Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Beşrân⁴⁵⁶ → De'lec b. Ahmed⁴⁵⁷
(v. 351) → **Abdullah b. Muhammed b. Şîraveyh⁴⁵⁸** (v. 305) → **İshâk b. Râheveyh⁴⁵⁹** (v. 238) → **Abdurrahman b. Mehdî⁴⁶⁰** (v. 198) (tahvil) **Ubeydullah b. Ebî'l-Feth el-Fârisî⁴⁶¹**
(v. 435) → **Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ali b. ez-Zeyyât⁴⁶²** (v. 375) (tahvil) **Ebû'l-Hasen Ali b. Talha b. Muhammed el-Mukrî⁴⁶³** (v. 437) ve **Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ömer b. Ravh en-Nehravânî⁴⁶⁴** (v. 445) → **Ebû Hafs b. Zeyyât** → **Abdullah b. Muhammed b. Nâciye⁴⁶⁵** (v. 301) → **Amr b. Ali Ebû Hafs es-Sayrafî⁴⁶⁶** → **Abdurrahman b. Mehdî** → **Muâviye b. Sâlih⁴⁶⁷** → **Hasen b. Câbir⁴⁶⁸** → **Mikdâm b. Ma'dikerb**

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Muâviye b. Sâlih ve Hasen b. Câbir saduk olarak nitelenmiş râvilerdir. Rivâyet bundan dolayı hasendir.

⁴⁵⁶ Bkz. Rivâyet No: 90.

⁴⁵⁷ **De'lec b. Ahmed el-Muaddil:** Hatîb ve Dârekutnî onun için sika, sebt ve me'mûn ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 387-391.

⁴⁵⁸ **Abdullah b. Muhammed b. Şîraveyh:** Pek çok eser sahibi, fakih, hâfız bir kimsedir. Zehebî ittifakla sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 705-707.

⁴⁵⁹ **İshâk b. Râheveyh:** Yaşadığı dönemde Horasan'ın imâmı ve müctehidi olarak nitelenmiştir. Fıkıh, hadîs ve tefsir ilminde söz sahibidir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 209; İbn Hıbbân, *es-Sikât* VIII, 115-116; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, VI, 345-354; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 190-191.

⁴⁶⁰ **Abdurrahman b. Mehdî:** Hadîste otoritedir. İmam, sebt, sika gibi tabirler kullanılmıştır. Bkz. İcli, *es-Sikât*, II, 88; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 288; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 373; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 250-252.

⁴⁶¹ **Ubeydullah b. Ebî'l-Feth:** Hatîb onun sîdk, emânet ve istikâmet sahibi bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 385.

⁴⁶² **Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ali b. ez-Zeyyât:** Sika, mutkîn ve emîn gibi tabirlerle nitelenmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 260.

⁴⁶³ **Ebû'l-Hasen Ali b. Talha b. Muhammed el-Mukrî:** Hatîb ondan hadîs yazdıklarını ve hadîslerinde herhangi bir sorun bulunmadığını ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 442.

⁴⁶⁴ **Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ömer b. Ravh en-Nehravânî:** Hatîb ondan hadîs yazdığını ve sadûk bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 296.

⁴⁶⁵ **Abdullah b. Muhammed b. Nâciye:** Hatîb el-Bağdâdî onun için "sika sebt" ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 104; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 696, 697.

⁴⁶⁶ Bkz. Rivâyet No: 62.

⁴⁶⁷ Bkz. Rivâyet No: 90.

⁴⁶⁸ Bkz. Rivâyet No: 90.

(92) a.c.

Ebû Ali Hasen b. Ebî Bekr b. Şâzân⁴⁶⁹ (v. 383) → **Mükrim b. Ahmed b. Muhammed b. Mükrim el-Kâdî**⁴⁷⁰ (v. 345) → **Muhammed b. Ahmed b. Velîd b. Bürd el-Antâkî**⁴⁷¹ (v. 278) → **Muhammed b. İsa b. et-Tabbâ**⁴⁷² (v. 224) → **Eş'as b. Şu'be el-Missîsî**⁴⁷³ (v. ?) → **Ertât b. el-Münzir**⁴⁷⁴ (v. 163) → **Hakîm b. Umeyr**⁴⁷⁵ (v. ?) → **Irbâz b. Sâriye** (v. ?)

Rivâyetin isnadı muttasıl olmasına rağmen râvilerinden Eşas b. Şu'be ile Hakîm b. Umeyr sika mertebesine ulaşamayan sadûk râviler olarak nitelenmişlerdir. Rivâyet hasendir.

(93) a.d.

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen b. Ahmed el-Hîrî⁴⁷⁶ → **Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam**⁴⁷⁷ → **Rebî' b. Süleyman**⁴⁷⁸ → **Muhammed b. İdris Şâfî**⁴⁷⁹ → **Süfyân b. Uyeyne**⁴⁸⁰ (tahvil) **Ebû Nuaym el-Hâfız**⁴⁸¹ (v. 430) → **Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-**

⁴⁶⁹ **Hasen b. Ebî Bekr:** Tam adı Ahmed b. İbrahim b. el-Hasen b. Muhammed b. Şâzân el-Bezzâz'dır. İsmi genellikle Hasen b. Ebî Bekr şeklinde geçmektedir. Hatîb onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 18.

⁴⁷⁰ **Mükrim b. Ahmed b. Muhammed b. Mükrim el-Kâdî:** Hatîb onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIII, 221.

⁴⁷¹ **Muhammed b. Ahmed b. Velîd b. Bürd el-Antâkî:** Dârekutnî onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 367, 368.

⁴⁷² **Muhammed b. İsa b. et-Tabbâ':** Fıkıh bilgisi ile ön plana çıkmıştır. Kırk bine yakın hadîsi ezberlediği ifade edilmiştir. Sika, me'mûn ve sebt gibi tabirlerle nitelenmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 38; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 64; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 411.

⁴⁷³ **Eş'as b. Şu'be el-Missîsî:** Ebû Zûr'a onun için "leyyin", İbn Hacer ise makbul ifadesini kullanmıştır. İbn Hıbbân ise Sikat ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 272; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 129; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 309.

⁴⁷⁴ **Ertât b. el-Münzir:** İmâm, hâfız, fakih ve sika olarak nitelenmiştir. İbn Ma'în onu sika olarak nitelemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 326; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 85; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 173.

⁴⁷⁵ **Hakîm b. Umeyr:** İbn Hacer ve Zehebî onun sika mertebesine ulaşamayan sadûk ve vehimli birisi olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 347; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 387.

⁴⁷⁶ **Ahmed b. el-Hasen el-Haraşî el-Hîrî:** Sika bir kimsedir. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXIX, 44.

⁴⁷⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁴⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 69.

⁴⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 88.

⁴⁸⁰ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁴⁸¹ **Ahmed b. Abdullah b. Ahmed Ebû Nuaym:** *Hilyetü'l-Evliyâ* isimli eserin sahibidir. Ayrıca Sahihayn üzerine yapılmış Müstahrec i de bulunmaktadır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1092.

Hasen es-Savvâf⁴⁸² (v. 359) → Bişr b. Musa⁴⁸³ (v. 288) → El-Humeydî⁴⁸⁴ (v. 219) → Süfyân b. Uyeyne⁴⁸⁵ → Sâlim Ebû Nadr⁴⁸⁶ (v. 129) → Ubeydullah b. Ebî Râfi'⁴⁸⁷ (v. ?) → Ebû Râfi' (v. ?)

Rivâyetin isnadı muttasıl râvileri de sika olduğu için rivâyet sahihtir.

(94) a.e.

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Fadl el-Kattân⁴⁸⁸ (v. 415) → Ebû Muhammed Abdullah b. İshâk b. İbrahim el-Beğavî el-Horasânî⁴⁸⁹ (v. 349) → Ali b. Ahmed b. Nadr⁴⁹⁰ (v. 295) → Muhammed b. Abdurrahman b. Sehm el-Antâkî⁴⁹¹ (v. 243) → Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Esmâ b. Hârice b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî⁴⁹² (v. 185) (tahvil) Hasen b. Ebî Bekr⁴⁹³ → Abdullah b. İshâk

⁴⁸² **Muhammed b. Ahmed b. Hasen es-Savvâf:** Onun için sika, me'mûn ifadesi kullanılmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 289.

⁴⁸³ **Bişr b. Musa:** Rical âlimleri onunla ilgili olarak sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 367; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 86; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 611.

⁴⁸⁴ **Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Humeydî hakkında rical âlimleri sika, hâfız ve fakîh değerlendirmelerinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 56; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 341; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 552.

⁴⁸⁵ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁴⁸⁶ **Sâlim b. Ebî Ümeyye Ebû'n-Nadr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Sâlim hakkında rical âlimleri sika, sebt, nebî gibi ta'dîl lafızları kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 384; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 179; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 407; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 372.

⁴⁸⁷ **Ubeydullah b. Ebî Râfi':** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ubeydullah hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 109; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 307; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 68; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 10.

⁴⁸⁸ **Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Fadl Ebû'l-Hüseyn el-Kattân:** Hatîb ondan hadîs yazdıklarını ve sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 249.

⁴⁸⁹ **Abdullah b. İshâk b. İbrahim el-Beğavî el-Horasânî:** Hatîb el-Bağdâdî'nin aktardığı bilgiye göre Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer'e Abdullah b. İshâk hakkında sorulmuş; O da onun için "leyyin" ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 414.

⁴⁹⁰ **Ali b. Ahmed b. Nadr:** Hatîb, Dârekutnî'nin onun hakkındaki görüşünün zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 316.

⁴⁹¹ **Muhammed b. Abdurrahman b. Sehm el-Antâkî:** Hatîb onun için sika ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân da onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 87; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 310.

⁴⁹² **Ebû İshâk el-Fezârî:** Sika, imam, me'mûn, hâfız gibi tabirlerle nitelenen Ebû İshâk'ın rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 205; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 23; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 131.

⁴⁹³ Bkz. Rivâyet No: 92.

el-Horasânî⁴⁹⁴ → Ebû Ali el-Hüseyin b. Ahmed es-Serrâc⁴⁹⁵ (v. 290) → Muhammed b. Abdurrahman b. Sehm el-Antâkî → Ebû İshâk el-Fezârî → Mâlik b. Enes⁴⁹⁶ → Sâlim Ebû Nadr⁴⁹⁷ → Ubeydullah b. Ebî Râfî⁴⁹⁸ → Ebû Râfî

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Abdullah b. İshâk leyyin, Ali b. Ahmed ise zayıf olarak nitelenmiştir. Rivâyet bu isnadla zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(95) a.f.

Hasen b. Muhammed b. Abdullah b. Hasnûya Ebû Saîd el-Isbehânî⁴⁹⁹ (v. ?) → Ahmed b. Ca'fer b. Ma'bed es-Simsâr⁵⁰⁰ (v. ?) → Ömer b. Ahmed es-Sünnî Ebû'l-Hüseyin el-Bağdâdî⁵⁰¹ (v. ?) → Muhammed b. E'yün⁵⁰² (v. ?) → Muhammed b. Abdullah el-Ensârî⁵⁰³ (v. 215) → İsmail b. Müslim el-Mekkî⁵⁰⁴ → Hasen el-Basrî⁵⁰⁵ (v. 110) → Yezîd er-Rekâşî⁵⁰⁶ (v. ?) → Muhammed b. el-Münkedir⁵⁰⁷ (v. 130) → Câbir b. Abdullah

⁴⁹⁴ Bkz. Rivâyet No: 94.

⁴⁹⁵ **Ebû Ali el-Hüseyin b. Ahmed es-Serrâc:** Hatîb onun sika bir kimse olduğunu bu rivâyeti aktararak ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, VIII, 3.

⁴⁹⁶ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁴⁹⁷ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁴⁹⁸ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁴⁹⁹ **Hasen b. Muhammed b. Abdullah b. Hasnûya:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁵⁰⁰ **Ahmed b. Ca'fer b. Ma'bed es-Simsâr:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁵⁰¹ **Ömer b. Ahmed es-Sünnî Ebû'l-Hüseyin el-Bağdâdî:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁵⁰² **Muhammed b. E'yün:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁵⁰³ **Muhammed b. Abdullah el-Ensârî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muhammed hakkında rical âlimleri ittifakla sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 305; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 244.

⁵⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 37.

⁵⁰⁵ **Hasen el-Basrî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hasen el-Basrî meşhûr sikalarından kabul edilmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 40; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 122; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 231.

⁵⁰⁶ **Yezîd b. Ebân er-Rekâşî:** Rical âlimleri onu ittifakla zayıf kabul etmişlerdir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 373; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 98; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 257; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 380.

⁵⁰⁷ **Muhammed b. el-Münkedir:** Medîne'nin meşhur muhaddislerinden olan Muhammed b. el-Münkedir'i İbn Ma'in, Ebû Hâtim ve İbn Hıbbân "sika" olarak nitelenmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 350; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 127; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 417-418.

Hasen b. Muhammed b. Abdullah b. Hasnûya, Ahmed b. Ca'fer b. Ma'bed, Ömer b. Ahmed ve Muhammed b. E'yün'nün halleri meçhuldur. İsmail b. Müslim ve Muhammed b. Abdullah ise zayıf râvilerdir. Bu iki râvinin zayıf olması rivâyet hakkında da zayıf hükmünü vermemiz için yeterlidir.

(96) a.g.

Ebü'l-Kasım el-Ezherî⁵⁰⁸ (v. ?) → Muhammed b. el-Muzaffer⁵⁰⁹ (v. 379) → Ahmed b. İbrahim b. Hallâd el-Askerî⁵¹⁰ (v. ?) → Muhammed b. Musa ed-Dûlâbî⁵¹¹ (v. 323) → Abbâd b. Suheyb⁵¹² (v. 212) → Abbâd b. Kesîr⁵¹³ (v. 140) → Muhammed b. el-Münkedir⁵¹⁴ → Câbir b. Abdullah

Ahmed b. İbrahim hakkında bigi tespit edilememiştir. Abbâd b. Suheyb ve Abbâd b. Kesîr ise metrûk olarak nitelenmişlerdir. Rivâyet bundan dolayı şiddetli zayıftır.

(97) a.h.

Hasen b. Ebî Tâlib⁵¹⁵ (v. ?) → Ömer b. Ahmed b. Osmân⁵¹⁶ (v. 335) → Ahmed b. İshâk b. el-Bühlûl⁵¹⁷ (v. 318) → İshâk b. el-Bühlûl⁵¹⁸ (v. 252) → Semûra b. Hucr⁵¹⁹ (v. ?) → Hamza b. Ebî Hamza en-Nasîbî⁵²⁰ (v. ?) → Amr b. Dînâr⁵²¹ → İbn Abbâs

⁵⁰⁸ **Ubeydullah b. Ahmed b. Osman Ebû'l-Kasım el-Ezherî:** Hatîb, onun sika bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXX, 418.

⁵⁰⁹ **Muhammed b. el-Muzaffer:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 262-264.

⁵¹⁰ **Ahmed b. İbrahim b. Hallâd el-Askerî:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

⁵¹¹ **Muhammed b. Musa ed-Dûlâbî:** Hatîb el-Bağdâdî onu sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 245, 246.

⁵¹² **Abbâd b. Suheyb:** Buhârî, Nesâî ve pek çok âlim onun metrûk olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 74; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 81; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 164; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 230.

⁵¹³ **Abbâd b. Kesîr:** Buhârî ve Ahmed b. Hanbel gibi pek çok âlim onu metruk olarak nitelemişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 74; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 84; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 166; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 87.

⁵¹⁴ Bkz. Rivâyet No: 95.

⁵¹⁵ **Hasen b. Ebî Tâlib:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

⁵¹⁶ **Ömer b. Ahmed b. Osmân:** Hatîb onun sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 265.

⁵¹⁷ **Ahmed b. İshâk b. el-Bühlûl:** Hatîb onun sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 30-33.

Rivâyet Hamza b. Ebî Hamza'nın zayıflığından dolayı zayıftır.

2. Sünnetin Kur'ân'ı Açıklaması:

(98) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rızk es-Sânî⁵²² (v. 412) ve **Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Ebî Amr ve el-Bezzâz⁵²³** (v. 417) ve **Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Hârun el-Muaddil⁵²⁴** (v. 417) → **Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Ali b. Harb et-Tâî⁵²⁵** (v. 340) → **Ali b. Harb⁵²⁶** (v. 265) → **Süfyân b. Uyeyne⁵²⁷** → **Zührî⁵²⁸** → **Ali b. Hüseyin⁵²⁹** → (tahvil) → **Ebû Muhammed Abdullah b. Yahya b. Abdülcebbâr es-Sükkerî⁵³⁰** (v. 417) → **Muhammed b. Ahmed b. Hasen es-Savvâf⁵³¹** → **Bişr b. Musa⁵³²** →

⁵¹⁸ **İshâk b. el-Bühlûl:** Hatîb onun güvenilir olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VI, 366-368.

⁵¹⁹ **Semûra b. Hucr:** Hâli meçhuldur. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 228.

⁵²⁰ **Hamza b. Ebî Hamza en-Nasîbî:** Hadîs uydurmakla suçlanmış ve metrûk olarak nitelenmiştir. Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 376.

⁵²¹ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁵²² **Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rızk es-Sânî:** Hatîb el-Bağdâdî, ilk hadîsi ondan yazdığını belirtmiş, onun için sika, sadûk, kesîru's-semâ' ve'l-kitâbet ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 351.

⁵²³ **Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Ebî Amr ve el-Bezzâz:** Hatîb el-Bağdâdî ondan hadîs yazdığını ayrıca sika ve emîn bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 273.

⁵²⁴ **Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Hârun el-Muaddil:** Hatîb, kendisinden hadîs yazdığını ve sika bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 330.

⁵²⁵ **Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Ali b. Harb et-Tâî:** Ebû Hâzim Ömer b. Ahmed onun sika bir kimse olduğunu ve hakkında herhangi bir cerh bilmediğini ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 432.

⁵²⁶ **Ali b. Harb:** Nesâî onun için sâlih, İbn Hacer ve Ebû Hâtim sadûk ifadelerini kullanırlarken, Dârekutnî ile İbn Hıbbân sika ifadesini tercih etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 183; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 473; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 260.

⁵²⁷ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁵²⁸ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁵²⁹ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁵³⁰ **Abdullah b. Yahya b. Abdülcebbâr es-Sükkerî:** Hatîb onun sadûk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 199;

⁵³¹ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁵³² Bkz. Rivâyet No: 93.

Humeydî⁵³³ → Süfyân b. Uyeyne⁵³⁴ → Zühri⁵³⁵ → Ali b. Hüseyin⁵³⁶ → Amr b. Osman b. Affân⁵³⁷ (v. ?) → Usâme b. Zeyd

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman kâfir de Müslümana mirasçı olamaz”

Râviler arasında inkita bulunmamaktadır ve güvenilirliklerine etkileyecek herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Rivâyet sahihtir.

(99) b. İkinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca’fer b. Abdulvâhid el-Hâşimî⁵³⁸ (v. 414) → Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü’lû⁵³⁹ (v. 334) → Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş’as⁵⁴⁰ (v. 275) → Ahmed b. Sâlih⁵⁴¹ (v. 248) Vehb b. Beyân⁵⁴² (v. 246) ve İbn es-Serh⁵⁴³ (v. 250) → İbn Vehb⁵⁴⁴ → Yunus b. Yezîd⁵⁴⁵ (v. 159) → İbn Şihâb⁵⁴⁶ → Urve b. Zübeyr⁵⁴⁷ ve Amra bint Abdurrahman⁵⁴⁸ (v. 106) → Hiz. Âişe

⁵³³ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁵³⁴ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁵³⁵ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁵³⁶ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁵³⁷ **Amr b. Osman b. Affân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Amr b. Osman hakkında cerh ve ta’dil âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, VI, 348; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 168; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, VIII, 69

⁵³⁸ **el-Kâsım b. Ca’fer b. Abdulvâhid el-Hâşimî:** Hatîb onun sika ve emin bir muhaddis olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, XII, 451.

⁵³⁹ **Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü’lû:** Meşhur sikalarından biridir. Bkz. Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, XXV, 92.

⁵⁴⁰ **Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş’as:** Sünen sahibi ve ulemanın büyüklerinden olan Ebû Dâvud onun hakkında sika, hâfiz, hüccet ve imam gibi pek çok ta’dil lafzı kullanılmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 101; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 282; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 591; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IV, 149.

⁵⁴¹ **Ahmed b. Sâlih:** Hadîs, fıkıh ve nahiv bilgisi ile öne çıkmıştır. Rical âlimleri onunla ilgili olarak sika, sebt ve hâfiz değerlendirmelerinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 192; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 25; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 34.

⁵⁴² **Vehb b. Beyân:** İbn Hacer ve Zehebî cerh ve ta’dil âlimlerinin onu sika bulduklarını ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 356; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, XI, 141.

⁵⁴³ **Ahmed b. Amr es-Serh:** Nesâî ve İbn Hacer onun için sika, Ebû Hâtım ise “lâ be’s bih” değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 29; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 200; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 200.

⁵⁴⁴ Bkz. Rivâyet No: 68.

⁵⁴⁵ **Yunus b. Yezîd:** Zühriden hariç diğer râvilerden yaptığı rivâyetlerde hata yaptığı ifade edilmiştir. Sika ve sebt bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 379; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 648; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, XI, 395.

H.z. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Hırsızın eli dört dinar ve üzeri miktar için kesilir”

İsnad muttasıl ve râvilerde sika olduğu için rivâyet sahihtir.

3. Haber-i Vahidin İlim İfade Edip Etmemesi:

Hatib burada âyet-i kerîmeleri delil olarak kullanmıştır.

4. Sika Olmayan râvinin Rivâyetlerini Zemmetmek:

(100) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Haraşî⁵⁴⁹ (v. ?) → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Esâm⁵⁵⁰ → Ebû Utbe Ahmed b. el-Ferac⁵⁵¹ (v. 271) → Bakıyye⁵⁵² → Ebû'l-Alâ⁵⁵³ (v. ?) → Mücahid⁵⁵⁴ → İbn Abbâs

H.z. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin helakı asabiyet, Kaderiye ve sika olmayan râvinin rivâyetinden olacaktır.”

İsnadda adı geçen Ebû'l-Alâ rical âlimleri tarafından şiddetli zayıflıkla, Bakıyye ise çok fazla tedlis yapmakla suçlanmıştır. İbn Adî, Ukaylî gibi rical âlimleri bu rivâyetin isnaddan dolayı şiddetli zayıflık içerdiğini söylemişlerdir.

⁵⁴⁶ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁵⁴⁷ Bkz. Rivâyet No: 83.

⁵⁴⁸ **Amra bint Abdurrahman:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan ve tabînin fakihlerinden olan Amra hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 456; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 288; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 466.

⁵⁴⁹ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁵⁵⁰ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁵⁵¹ **Ahmed b. el-Ferac:** Ebû Hâtim onun sıdk ehlinde olduğunu ve hadîslerinin yazılabileceğini söylemiştir. Muhammed b. Avf onu yalancılıkla suçlamıştır. Bazı rical âlimleri onu zayıf bulmalarına rağmen hadîslerinin yazılabileceğini ifade etmişlerdir. İbn Hıbbân onu Sikat ta zikretmesine rağmen hata yaptığını da eklemiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 45; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 59.

⁵⁵² Bkz. Rivâyet No: 45.

⁵⁵³ **Hârun b. Hârun el-Ezdî Ebû'l-Alâ:** İbn Hıbbân onun mevzû rivâyetleri sika râvilerden rivâyet ettiğini ve bundan dolayı onunla ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir. Nesâî, Ukaylî ve pek çok cerh ve ta'dil âlimi onu zayıf bulmuşlardır. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâu'l-Kebîr*, IV, 359; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 94; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 125; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 332.

⁵⁵⁴ Bkz. Rivâyet No: 17.

(101) a.a.

Hasen b. Ebî Bekr⁵⁵⁵ → Ali b. Abdurrahman b. İsa el-Kûfî⁵⁵⁶ (v. 347) → Ahmed b. Hâzim⁵⁵⁷ → Hasen b. Kuteybe⁵⁵⁸ → Abdullah b. Ziyâd b. Semân⁵⁵⁹ → Atâ⁵⁶⁰ → İbn Abbâs

Rivâyette adı geçen Hasan b. Kuteybe ve Abdullah b. Ziyâd hakkında rical âlimleri şiddetli zayıflık suçlamasında bulunduklarından dolayı rivâyet bu tarikten zayıftır.

(102) a.b

Muhammed b. Ahmed b. Rızk⁵⁶¹ → Osmân b. Ahmed ed-Dekkâk⁵⁶² → Ahmed b. Ali el-Hazzâz⁵⁶³ (v. 286) → Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî⁵⁶⁴ (v. ?) → Süveyd b. Abdülaziz⁵⁶⁵ (v. 194) → Evzâî⁵⁶⁶ → Yahya b. Ebî Kesîr⁵⁶⁷ → Abdullah b. Ebî Katâde⁵⁶⁸ (v. 95) → Ebî Katâde (v. 54)

⁵⁵⁵ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁵⁵⁶ **Ali b. Abdurrahman b. İsa el-Kûfî:** Hatîb onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 32.

⁵⁵⁷ Bkz. Rivâyet No: 52.

⁵⁵⁸ Bkz. Rivâyet No: 52.

⁵⁵⁹ Bkz. Rivâyet No: 52.

⁵⁶⁰ Bkz. Rivâyet No: 34.

⁵⁶¹ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁵⁶² Bkz. Rivâyet No: 61.

⁵⁶³ **Ahmed b. Ali el-Hazzâz:** Hatîb onun sika bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 303.

⁵⁶⁴ **Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî:** İbn Adî onun için “münkerü’l-hadîs” tabirini kullanmış ve hadislerinin genelini mahfûz olmadığını söylemiştir. Dârekutnî onu yalancılıkla suçlamıştır. Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 301; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 271; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 13.

⁵⁶⁵ **Süveyd b. Abdülaziz:** Buhârî ve Muhammed b. Sa’d onun için münker, Nesâî, Yahya b. Maîn, Ya’kub b. Süfyân ve İbn Hacer zayıf tabirini kullanmışlardır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 50; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 238; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 350; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 242.

⁵⁶⁶ Bkz. Rivâyet No: 28.

⁵⁶⁷ Bkz. Rivâyet No: 33.

⁵⁶⁸ **Abdullah b. Ebî Katâde:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdullah hakkında Nesâî ve İbn Hacer onun sika bir râvi olduğunu belirtmişler, İbn Hıbbân da onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 51; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 32; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 20; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 315.

Muhammed b. İbrahim ve Süveyd b. Abdülaziz rical âlimleri tarafından şiddetli zayıflıkla suçlanmışlardır. Rivâyet, isnadındaki bu râvilere yönelik cerhlerden dolayı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

5. Râvinin Durumunu Araştırmak:

(103) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî⁵⁶⁹ → Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lû⁵⁷⁰ → Ebû Davud Süleyman b. el-Eşas⁵⁷¹ → Ebû Kâmil⁵⁷² (v. 237) → Yezîd b. Zürey⁵⁷³ (v. 182) → Hâlid el-Hazza⁵⁷⁴ (v. 141) → İbn Abbâs

Mâiz b. Mâlik Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve zina ettiğini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.) ondan yüz çevirdi. Mâiz, defalarca geldi. Hz. Peygamber (s.a.) her seferinde yüz çevirdi. Hz. Peygamber (s.a.), kavmine onun deli olup olmadığını sordu. Kavmi böyle bir durumunun olmadığını söyleyince Hz. Peygamber (s.a.), "o fiili gerçekten yaptın mı?" diye sordu. Evet cevabının alınca recm edilmesini emretti. Mâiz götürüldü ve recm edildi. Hz. Peygamber (s.a.) ona namaz kılmadı.

Rivâyetin isnadındaki râviler arasında inkita olmadığından rivâyet muttasıldır. Ayrıca isnaddaki râviler sika kimselerdir. Rivâyet sahihtir.

(104) b. İkinci Rivâyet:

Ebû Nuaym el-Hâfız⁵⁷⁵ → Abdullah b. Ca'fer b. Ahmed b. Fâris⁵⁷⁶ → Yunus b. Hubeyb⁵⁷⁷ (v. ?) → Ebû Davud et-Tayâlisî⁵⁷⁸ (v. 204) → Cerîr b. Hâzim⁵⁷⁹ (v. 170) → Abdülmelik b. Umeyr⁵⁸⁰ → Câbir b. Semura (v. 70)

⁵⁶⁹ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁵⁷⁰ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁵⁷¹ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁵⁷² **Füdayl b. Hüseyin Ebû Kâmil:** Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî ondan rivâyet etmişlerdir. İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer ise onun için "sika hafız" tabirini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 71; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 124; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 261.

⁵⁷³ **Yezîd b. Zürey:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Yezîd b. Zürey'i cerh ve ta'dil âlimleri sika, sebt ve hâfız gibi tabirler kullanarak ta'dil etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 263; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 632; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 256; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 284.

⁵⁷⁴ **Hâlid el-Hazza:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hâlid için Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Nesâî, İbn Hacer ve Zehebî sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 253; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 149; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 104.

⁵⁷⁵ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁵⁷⁶ Bkz. Rivâyet No: 74.

Câbir b. Semura şöyle demiştir: Hz. Ömer, Câbiye’de bize hitap etti ve Hz. Peygamber’in (s.a.) kendisinin o anda yaptığı gibi kendilerine hitap ettiğini ve O’nun (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir. “Ashâbıma, onlardan sonra gelenlere ve yine onlardan sonra gelenlere ikram ediniz (saygı gösteriniz). Sonra yalan yaygın hale gelecek, öylesine ki, kişi, kendisine yemin teklif edilmeden önce yemin edecek; şahitlik yapması istenmeden, şahitlik yapmaya kalkışacak.”

Cerîr b. Hâzim ve Abdûlmelik b. Umeyr hafızalarının zayıflığından dolayı eleştirilmiştir. Zabtlarında noksan bulunduğu için isnad hasen konuma düşmektedir. İsnadda herhangi bir kopukluk yoktur.

(105) c. Üçüncü Rivâyet:

Ebû’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Ömer el-Mukrî⁵⁸¹ (v. 417) → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfi⁵⁸² (v. 354) → Muaz b. el-Müsennâ⁵⁸³ (v. 288) (tahvil) Hasen b. Ebî Bekr⁵⁸⁴ → Abdurrahman b. Sîmei’l- Mûcbir⁵⁸⁵ (v. 350) → Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Birtî⁵⁸⁶ (v. 280) → Müsedded⁵⁸⁷ (v. 228) → Yahya b. Saîd⁵⁸⁸ → Şu’be⁵⁸⁹ → Simâk⁵⁹⁰ → Câbir b. Semura

⁵⁷⁷ **Yunus b. Hubeyb:** Ebû Hâtim ve İbn Hıbbân onun sika bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 237; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 290.

⁵⁷⁸ **Ebû Dâvûd et-Tayâlisî:** İsmi Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd’dur. Müsned isimli eseri vardır. İmam, hâfiz ve mutkin olarak nitelenmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 427; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 63; Zehebî, *Siyer*, IX, 383; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 160.

⁵⁷⁹ **Cerîr b. Hâzim:** Katâde’den yapmış olduğu rivâyetler zayıf kabul edilmektedir. Hafızasından yapmış olduğu rivâyetlerde vehim vardır. Ayrıca ihtilata uğradığı iddîası da bulunmaktadır. Rivâyetleri hafızasının zayıflığından dolayı hasen derecesindedir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duaîü’l-Kebîr*, I, 198; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 504; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 144; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 124; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 60.

⁵⁸⁰ Bkz. Rivâyet No: 88.

⁵⁸¹ **Ali b. Ahmed b. Ömer Ebû’l-Hasen el-Mukrî:** Hatîb el-Bağdâdî onun sadûk bir kimse olduğunu ve muhaddislerin onun hadislerini yazdığını ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 329.

⁵⁸² **Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfi:** Hatîb el-Bağdâdî onun için sika, sebt ve kesîru’l-hadîs ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 456.

⁵⁸³ **Muaz b. el-Müsennâ:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIII, 136.

⁵⁸⁴ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁵⁸⁵ **Abdurrahman b. Sîmei’l- Mûcbir:** Hatîb el-Bağdâdî, onun için sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 292.

⁵⁸⁶ **Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Birtî:** Hatîb onun için sika, sebt, hüccet tabirlerini kullanmış, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 51; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 61.

Câbir b. Semura, Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle işittiğini söylemiştir: “Şüphesiz ki kıyamet kopmadan önce yalancılar zuhur edecektir.” Kardeşim, Câbir'den onun şöyle dediğini işitmiş: Hz. Peygamber (s.a.) ‘onlardan sakınınız’ buyurdu.”

Simâk b. Harb sika seviyesine ulaşamayan hıfzında sorun olan sadûk bir râvi olduğu için rivâyet hasen hale getirmektedir. Rivâyet muttasıldır.

(106) d. Dördüncü Rivâyet:

Ali b. el-Kasım b. el-Hasen el-Basrî⁵⁹¹ (v. 413) → Ali b. İshâk el-Maderânî⁵⁹² (v. ?) → Ca'fer b. Muhammed es-Sâîğ⁵⁹³ (v. 279) → Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs⁵⁹⁴ (v. 228) → Abdülvâhid b. Ziyâd⁵⁹⁵ (v. 176) → Sadaka b. el-Müsennâ⁵⁹⁶ (v. ?) → Riyâh b. el-Hâris⁵⁹⁷ (v. ?) → Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl (v. 50) → İbn Abbâs

⁵⁸⁷ **Müsedded b. Müserhed:** İbn Maîn, Nesâî, İclî ve Ebû Hâtım onun için sika ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 272; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 438; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 200; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 98.

⁵⁸⁸ Bkz. Rivâyet No: 31.

⁵⁸⁹ Bkz. Rivâyet No: 2.

⁵⁹⁰ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁵⁹¹ **Ali b. el-Kasım b. el-Hasen el-Basrî:** Sika ve adalet sahibi bir kimsedir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXVIII, 352; *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XVII, 240.

⁵⁹² **Ali b. İshâk el-Maderânî:** Zehebî meşhur sika muhaddislerden olduğunu söylemiştir. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXV, 32.

⁵⁹³ **Ca'fer b. Muhammed es-Sâîğ:** İbn Hacer onun için sika ve hadîste ârif, Hatîb ise sika, mutkîn, sadûk ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 163; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 185; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 87.

⁵⁹⁴ **Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs:** Ebû Hâtım, İbn Hacer, İclî ve İbn Hıbbân onun için sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve İbn Hirâş sadûk değerlendirmesinde bulunmuşlar fakat sebebini açıklamamışlardır. Bundan dolayı râvi sika bir kimsedir. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 335; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 405; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 41.

⁵⁹⁵ **Abdülvâhid b. Ziyâd:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdülvâhid hakkında İbn Maîn, Muhammed b. Sa'd, Ebû Zür'a, Ebû Hâtım, İclî ve İbn Hacer sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Sika bir kimsedir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 107; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 20; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 123; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 385.

⁵⁹⁶ **Sadaka b. el-Müsennâ:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 502; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 366.

⁵⁹⁷ **Riyâh b. el-Hâris:** İbn Hacer ve Zehebî rical âlimlerinin onu sika kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 399; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 258.

Riyâh b. el-Hâris şöyle demiştir: Kûfe’de büyük mescitteydik. Muğîra b. el-Şu’be, bir döşek üzerindeydi. Saîd b. Zeyd geldi ve ‘Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu işittim’ dedi “Benim adıma yalan söylemek başka biri adına yalan söylemeye benzemez. Bilerek benim adıma yalan söyleyen cehennemdeki yerine hazırlansın.”

Rivâyet muttasıl ve sahihtir.

6. Müzekkî’nin Soru Sorulan Kimse Hakkında Bildiğini Söylemesi:

(107) a. Birinci Rivâyet:

Ebû’l-Hüseyin Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed el-Mütevevâsâ⁵⁹⁸ (v. 415) → Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd el-Kattân⁵⁹⁹ (v. 350) → Muhammed b. Ğâlib⁶⁰⁰ (v. 283) → Müslim b. İbrahim⁶⁰¹ (v. 222) → Sadaka b. Musa ed-Dekîkî⁶⁰² (v. ?) → Mâlik b. Dînâr⁶⁰³ (v. 130) → Ata’ b. Ebû Rabâh⁶⁰⁴ → Ebû Hüreyre

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Her kime bildiği bir mesele sorulur, o da bunu söylemeyip gizlerse, O kişiye Kıyamet Günü ateşten bir gem vurulur.”

İsnadda adı geçen Sadaka b. Musa hakkında rical âlimleri zayıf değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İsnad muttasıl olmasına rağmen râviye yönelik bu cerhten dolayı rivâyetin isnadı zayıftır.

⁵⁹⁸ **Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed el-Mütevevâsâ:** Hatîb el-Bağdâdî onun hadîslerinin muhaddisler tarafından yazıldığını ve sika bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 249.

⁵⁹⁹ **Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd el-Kattân:** Hatîb, onun şair, edîb ve sadûk bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Dârekutnî ondan hadîs rivâyet etmiş, kendisine onun hakkında soranlara sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 45.

⁶⁰⁰ **Muhammed b. Ğâlib b. Harb ed-Dabbî:** Dârekutnî onun için sika, Ebû Hâtîm sadûk, İbn Hıbbân ise mutkîn ifadelerini kullanmışlardır. Hâfız olduğuda ifade edilmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 55; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 151; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 143; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 615; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, V, 337.

⁶⁰¹ **Müslim b. İbrahim:** İbn Ma’in ve Ebû Hâtîm onu sika olarak nitelemişlerdir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer almıştır. Dârimî’nin ve Buhârî’nin sika hocasıdır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 157; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 394; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 109.

⁶⁰² **Sadaka b. Musa ed-Dekîkî:** İbn Ma’in, Ebû Dâvud, Nesâî, ed-Dûlâbî, es-Sâcî onun için “daîfü’l-hadîs” tabirini kullanmışlardır. Ebû Hâtîm onun hadîslerinin leyyin olduğunu ve hadîslerinin delil olarak kullanılamayacağını ifade etmiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, II, 208; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 432; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 373; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 76; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 367.

⁶⁰³ **Mâlik b. Dînâr:** Tabîînin küçüklerinden olan Mâlik b. Dînâr’ı rical âlimleri sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 260; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 208; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 383; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 13.

⁶⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 34.

(108) a.a.

Hasen b. Ebî Bekr⁶⁰⁵ → Ahmed b. Kâmil⁶⁰⁶ (v. 350) → Ahmed b. Ubeydullah b. İdris⁶⁰⁷ (v. 279) → Yezîd b. Hârun⁶⁰⁸ → Haccâc b. Ertâ⁶⁰⁹ (v. 145) → Atâ b. Ebû Rabâh⁶¹⁰ → Ebû Hüreyre

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Haccâc b. Ertâ'ya yönelik cerhler yapılmıştır. Rivâyet râviye yapılan cerhlerden dolayı zayıftır.

(109) b. İkinci Rivâyet:

Ebû Hâzim Ömer b. Ahmed b. İbrahim el-Abdevî⁶¹¹ (v. 417) → Ebû'l-Hasen Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Ziyâd es-Semzî⁶¹² (v. 363) → Muhammed b. İbrahim el-Bûşencî⁶¹³ (v. 290) → Ümeyye b. Bistâm⁶¹⁴ (v. 231) → Yezîd b. Zürey'⁶¹⁵ → Ravh b. el-

⁶⁰⁵ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁶⁰⁶ **Ahmed b. Kâmil Ebû Bekr el-Kâdî:** Hatîb el-Bağdâdî onu sika tabiri ile nitelemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 357.

⁶⁰⁷ **Ahmed b. Ubeydullah b. İdris:** Hatîb onun emin bir sika olduğunu ifade etmiştir. Dârekutnî de onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 250.

⁶⁰⁸ Bkz. Rivâyet No: 23.

⁶⁰⁹ **Haccâc b. Ertâ:** İbn Maîn onun kuvvetli olmadığını ve tedlis yaptığını, Ali b. Medînî ondan hadîs yazmadığını, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtîm sadûk olduğunu ve tedlîs yaptığını belirtmişlerdir. İbn Hacer onun için sadûk tabirini kullanmış ve çok hata ve tedlîs yaptığını da eklemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 277; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 154; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 225; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 223; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müdekkîsîn*, I, 49.

⁶¹⁰ Bkz. Rivâyet No: 34.

⁶¹¹ **Ömer b. Ahmed b. İbrahim Ebû Hâzim el-Abdevî:** Hatîb el-Bağdâdî ondan bir çok hadîs yazdığı ve onun sika, hâfız, sâdık, ârif bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 272; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1072.

⁶¹² **Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Ziyâd Ebû'l-Hasene es-Semzî:** Semânî Ensâb isimli eserinde onun için “şeyh sadûk” ifadesini kullanmıştır. Bkz. Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 296.

⁶¹³ **Muhammed b. İbrahim el-Bûşencî:** Buhârî ondan rivâyet etmiştir. İbn Hacer onun için “sika hafız” ifadesini kullanmış, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 187; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 152; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 657; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 8.

⁶¹⁴ **Ümeyye b. Bistâm:** Buhârî, Müslim ve Nesâî kendisinden rivâyet etmişlerdir. Ebû Hâtîm onu sadûk tabiri ile nitelemiş, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Zehebî'nin kanaati sika iken İbn Hacer'inki sadûktur. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 303; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 123; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 255; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 323.

⁶¹⁵ Bkz. Rivâyet No: 103.

Kâsım⁶¹⁶ (v. 141) → Alâ' b. Abdurrahman⁶¹⁷ (v. 100) → Abdurrahman b. Ya'kub⁶¹⁸ (v. ?) → Ebû Hüreyre

Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.) gıybet nedir diye soruldu. Rasûlullah, "Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır" buyurdu. Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?" diye soruldu. "Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir," buyurdu.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Alâ b. Abdurrahman'ın zabtında bir takım sorunlar bulunmaktadır. Rivâyet bundan dolayı hasendir.

(110) c. Üçüncü Rivâyet:

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rızk el-Bezzâz⁶¹⁹ ve Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Beşrân es-Sükkerî⁶²⁰ (v. 415) → İsmail b. Muhammed es-Saffâr⁶²¹ (v. 341) → Zekeriyâ b. Yahya el-Mervezî⁶²² (v. 270) → Süfyân b. Uyeyne⁶²³ → İbn Münkedir⁶²⁴ → Urve b. Zübeyr⁶²⁵ → Hz. Âişe

Hz. Âişe şöyle demiştir: Bir adam Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber (s.a.) "O'na izin verin O, kabilesinin ne kötü kişisidir" buyurdu. Ancak adam içeri girdiğinde onunla iyi konuştu. Onun gidişinden sonra Hz. Âişe "Ey Allah'ın Rasûlü! O adam izin istediğinde onun hakkında söylediğini

⁶¹⁶ **Ravh b. el-Kâsım:** Zehebî ve İbn Hacer cerh ve ta'dil âlimlerinin onun için sika, sebt ve hâfız nitelemelerinde bulunduklarını söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 188, *el-Kâşif*, I, 399; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 257.

⁶¹⁷ **Alâ' b. Abdurrahman:** İbn Maîn hadîslerinin hüccet olamayacağını söylemiştir. Ebû Hâtim onun için sâlih, Nesâî "leyse bihi be's", ifadelerini kullanırlarken Muhammed b. Sa'd onun için "sika sebt" ifadesini kullanmış, İbn Hibbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. İbn Hacer onun için sadûk ifadesini tercih etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 357

⁶¹⁸ **Abdurrahman b. Ya'kub:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdurrahman b. Ya'kub hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 91; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 301; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 108; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 296.

⁶¹⁹ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁶²⁰ Bkz. Rivâyet No: 90.

⁶²¹ **İsmail b. Muhammed es-Saffâr:** Dârekutnî onun için sika nitelemesinde bulunmuştur. İbn Hacer onun meşhur sikalarından olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VI, 302; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I, 432.

⁶²² **Zekeriyâ b. Yahya el-Mervezî:** İbn Hibbân onu *Sikât* ta zikretmiş, hadîs ashâbının ondan hadîs yazdığını ve onun için "müstakîmü'l-hadîs" tabirini kullandığını belirtmiştir. Dârekutnî onun için "lâ be'se bih" ifadesini kullanmıştır. Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 255; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 460; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 485.

⁶²³ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁶²⁴ Bkz. Rivâyet No: 95.

⁶²⁵ Bkz. Rivâyet No: 83.

söyledin Sonra da onunla iyi konuştun. Hz. Peygamber (s.a.) “Ey Âişe! Kıyamet günü durumu en kötü olan kimse şerrinden kurtulmak için kendisinden sakınılan kişilerdir” buyurdu.”

Muttasıl bir senede sahip olan rivâyetteki râviler sika kimseler olduğu için rivâyet sahihtir.

(111) d. Dördüncü Rivâyet:

Abdurrahman b. Ubeydullah el-Harbî⁶²⁶ (v. 423) → Muhammed b. Abdullah eş-Şâfi⁶²⁷ → İshâk b. el-Hasen el-Harbî⁶²⁸ (v. 284) → Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebî⁶²⁹ (v. 221) → Mâlik⁶³⁰ (tahvil) Hasen b. Ebî İshâk el-Kâdî⁶³¹ (v. ?) → Ahmed b. Ebû Bekr Ebû Musab⁶³² (v. 242) → Mâlik b. Enes → Abdullah b. Yezîd⁶³³ (v. 148) → Ebî Seleme b. Abdurrahman⁶³⁴ → Fâtıma bnt. Kays (v. ?)

Ebû Amr b. Hafs, Fatıme b. Kays’ı gıyaben boşadı ve vekili de ona arpa gönderdi. Fatıme buna razı olmadı. Fakat Ebû Amr’ın vekili: ‘Vallahi senin bizde bir hakkın yoktur’ dedi. Bunun üzerine Fâtıme Rasûlullah’a gelerek bu meseleyi ona anlattı. Hz. Peygamber: “Her can sahibinin hakkı vardır” buyurdu ve iddetini Ümmü Şerîk’in evinde geçirmesini emretti. Sonra ‘Ümmü Şerîk ashâbımın daima ziyaretine gittikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmü Mektûm’un yanında iddet bekle, çünkü o, âma bir adamdır. (Yanında) elbiseni çıkarabilirsin. (Nikah için) helâl olduğun zaman bana bildir’ buyudu. (Nikaha) helâl olduğum vakit kendilerine, Muâviye b. Ebî Süfyân ile Ebû Cehm’in beni istediklerini söyledim. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Ebû Cehm sopasını boynundan bırakmaz; Muâviye’ye gelince o da yoksuldur; hiç malı yoktur. Sen Üsâme b. Zeyd ile

⁶²⁶ **Abdurrahman b. Ubeydullah el-Harbî:** Hatîb kendisinden hadîs yazdıklarını, sadûk olduğunu ifade ettikten sonra Ahmed b. Selmân en-Necâd’dan yapmış olduğu bazı rivâyetlerinin muzdarib olduğunu da ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, X, 303; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, XVII, 411.

⁶²⁷ Bkz. Rivâyet No: 105.

⁶²⁸ **İshâk b. el-Hasen el-Harbî:** Dârekutnî ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel onun güvenilir olduğunu ifade etmişler, İbn Hacer de onun için “sika hüccet” tabirini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, VI, 382; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, I, 360.

⁶²⁹ **Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebî:** İclî, İbn Hıbbân, Ebû Hâtim, İbn Hacer, Zehebî onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 61; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 181; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 353; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 383; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 28.

⁶³⁰ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁶³¹ **Hasen b. Ebî İshâk el-Kâdî:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁶³² **Ahmed b. Ebû Bekr Ebû Mus’ab:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Musab Medine valiliği görevini üstlenmiştir. Sika bir râvidir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 191; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 258.

⁶³³ **Abdullah b. Yezîd:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdullah hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesini yapmışlardır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 609; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 75.

⁶³⁴ Bkz. Rivâyet No: 33.

evlen” Ben razı olmadım. Sonra “Sen Üsâme ile evlen” buyurdu. Bunun üzerine onunla evlendim. Allah onda hayır halketti; ben de gıpta ettim.”

Hasen b. Ebî İshâk meçhul diğer râviler sikadır. Meçhul râvi olduğundan dolayı rivâyet hakkında herhangi bir değerlendirme yapamıyoruz.

(112) e. Beşinci Rivâyet:

Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Muaddil⁶³⁵ → Ahmed b. Muhammed b. Ca'fer el-Cevzi⁶³⁶ (v. 341) → Ebû Bekr b. Ebî Dünyâ⁶³⁷ (v. 281) → Ebû Hayseme⁶³⁸ (v. 234) → Abdurrahman b. Mehdi⁶³⁹ → Süfyân es-Sevrî⁶⁴⁰ (v. 161) → Ali b. el-Ekmar⁶⁴¹ (v. ?) → Ebî Huzeyfe⁶⁴² (v. ?) → Hz. Âişe

Hz. Âişe'nin yanında bir kadından bahsedildi. Hz. Âişe “o kadın kısa boylu” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) “o kadının gıybetini ettin” buyurdu

Rivâyet muttasıl bir isnada sahip ve isnaddaki râvilerde sika kimselerdir. Sahih bir rivâyettir.

⁶³⁵ Bkz. Rivâyet No: 90.

⁶³⁶ **Ahmed b. Muhammed b. Ca'fer el-Cevzi:** Hatîb el-Bağdâdî onu sika şeklinde nitelemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 407.

⁶³⁷ **Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd Ebû Bekr b. Ebî Dünyâ:** İbn Ebû Hâtim ondan hadîs yazdığını ve durumunu babasına sorduğunda onun sadûk ifadesini kullandığını söylemiştir. İbn Hacer onun için “sadûk hâfız” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 163; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 677; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 11, 12.

⁶³⁸ **Züheyr b. Harb Ebû Hayseme:** Hâfızdır. Rical âlimleri onun için sika, sebt tabirlerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 591; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 256; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 437; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 296.

⁶³⁹ Bkz. Rivâyet No: 91.

⁶⁴⁰ **Süfyân es-Sevrî:** “Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs” şeklinde nitelenmiş olan Süfyân es-Sevrî, ayrıca “sika”, “hâfız”, “imâm”, “huccet” olarak da nitelenmiş Kûfe'nin meşhur muhaddislerindendir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 407-413; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 401-402; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 99-102.

⁶⁴¹ **Ali b. el-Ekmar:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ali b. el-Ekmar hakkında İshâk b. Mansûr, Ebû Hâtim, İbn Maîn, İclî, Nesâî, Dârekutnî ve İbn Hiraş sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 152; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 174; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 250.

⁶⁴² **Seleme b. Suheyb Ebû Huzeyfe:** İbn Hibbân onu *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer de onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 317; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 130.

(113) f. Altıncı Rivâyet:

Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Fadl el-Kattân⁶⁴³ → Abdullah b. Cafer b. Destûyâ en-Nehavî⁶⁴⁴ → Yakub b. Süfyân⁶⁴⁵ → Ebû'l-Yemân⁶⁴⁶ → Şuayb b. Ebû Hamza⁶⁴⁷ (v. 162) → Haccâc b. Yusuf b. Ebî Menî⁶⁴⁸ (v. ?) → Ubeydullah b. Ebî Ziyâd⁶⁴⁹ (v. 159) → Zührî⁶⁵⁰ → İbn Ehî Ebî Ruhmi'l-Gıfârî⁶⁵¹ (v. ?) → Ebû Ruhmi'l-Gıfârî (Kulsûm b. Husayn) (v. ?)

İbn Ehî Ebî Ruhmi'l-Gıfârî, Tebük gazvesinde Hz. Peygamber'le bulundum dedi ve hadîsi şu kısmına kadar nakletti: Rasûlullah (s.a.) Benî Ğıfar'dan geride kalanların durumunu sordu. Ben haber verdim. Sonra O (s.a.) tekrar sordu: "Beyaz tenli nefer ne yaptı." Haccâc (ravi) dedi ki: Uzun, kızıl saçlı. Onların geride kaldıklarını haber verdim. Sonra "siyah, kıvrıkcık saçlıları sordu. Haccâc, kısa saçlılar dedi.

Muttasıl isnada sahip olan rivâyette adı geçen İbn Ehî Ebî Ruhmi'l-Gıfârî hakkında cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren bilgi tespit edilememiştir. Râvinin hali meçhuldur. Rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

(114) g. Yedinci Rivâyet:

Ebû Nuaym el-Hafız⁶⁵² → Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî⁶⁵³ (v. 360) → İshâk b. İbrahim ed-Dibrî⁶⁵⁴ (v. 285) → Abdürrezzâk⁶⁵⁵ (v. 211) → Ma'mer⁶⁵⁶ (v. 153) →

⁶⁴³ Bkz. Rivâyet No: 94.

⁶⁴⁴ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁶⁴⁵ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁶⁴⁶ Bkz. Rivâyet No: 89.

⁶⁴⁷ **Şuayb b. Ebû Hamza:** Zührî'den rivâyette bulunan kimseler arasında güvenilirliği ve kuvvetli hafızası ile dikkatleri çekmiştir. İbn Ma'in, Ebû Hâtim ve Ahmed b. Hanbel onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 344; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 438; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 307.

⁶⁴⁸ **Haccâc b. Yusuf b. Ebî Menî:** Buhâri ondan ta'lik olarak rivâyet etmiştir. İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer de onun için sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 202; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 182.

⁶⁴⁹ **Ubeydullah b. Ebî Ziyâd:** Buhâri ondan ta'lik olarak rivâyet etmiştir. Dârekutnî, İbn Hıbbân ve Zehebî onun için sika ifadesini kullanmışlar, İbn Hacer ise sadûk terimini tercih etmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 145; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 13.

⁶⁵⁰ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁶⁵¹ **İbn Ehî Ebî Ruhmi'l-Gıfârî:** Cerh ve ta'dil açısından durumunu net bir şekilde ortaya koyan bir bilgi tespit edilememiştir. Sadece İbn Hacer en düşük ta'dil lafzı olan makbul ifadesini kullanmıştır. Fakat onun bu ifadesi meçhullüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Zehebî Mîzân da onun bilinmediğini ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, IX, 459; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 340.

⁶⁵² Bkz. Rivâyet No: 93.

Zührî⁶⁵⁷ → Saîd b. el-Müseyyeb⁶⁵⁸ → Urve b. Zübeyr⁶⁵⁹ → Alkame b. Vakkâs⁶⁶⁰ (v. ?) ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mesûd⁶⁶¹ (v. 98) → Hz. Âişe

Zührî, şöyle demiştir: Rasûlullah'ın eşi Âişe hakkındaki İfk hadîsesinde söylenenler ve Allah Teâlâ'nın onun bu konuda masum olduğunu bildirdiği hadîsi bana Saîd b. el-Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ve Hz. Âişe'den haber verdiler. Hepsi hadîsin bir kısmını rivâyet etti. Onlardan bazıları hadîsi daha iyi ezberlemişti. Olayı daha iyi biliyordu. Hadîsi bana rivâyet edenlerin her birinden hadîsi ezberledim. Hadîslerin bir kısmı diğerini doğruluyordu. Rasûlullah'ın eşi Hz. Âişe'nin şöyle dediğini naklettiler: Rasûlullah, sefere çıktığında hangi hanımı yanında götürüleceğine dair kura çekerti. Hangisi kurada çıkarsa Hz. Peygamber onu sefere götürürdü. Hadîsi uzun olarak zikretti ve şöyle devam etti: Vahyin arası kesildiği zaman Rasûlullah (s.a.) ailesinden ayrılmak hususunda istişarede bulunmak üzere Ali b. Ebî Tâlib ile Üsâme b. Zeyd'i çağırdı. Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah (s.a.) ve ailesinin beraetini bildiğini ve onlara karşı beslediği sevgiye işaret ederek: Yâ Rasûlullah! Onlar senin âilendir. Biz hayrdan başka bir şey bilmiyoruz, dedi. Ali b. Ebî Tâlib'e gelince o: Allah senin başını dara sokmaz, ondan başka kadınlar çoktur. Cârîyeye sorarsan sana

⁶⁵³ **Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî:** Mu'cem türü eserleriyle meşhur bir muhaddistir. Hayatı boyunca hadîs öğretimi ve kitap telifiyle meşgul olmuştur. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 912; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 73.

⁶⁵⁴ **İshâk b. İbrahim ed-Dibrî:** Abdürrezzâk'tan münker hadîsler rivâyet ettiği için hakkında tereddüt oluşmuştur. Dârekutnî onun için sadûk ifadesini kullanmıştır. Ebû Avâne ve başkaları ondan rivâyet etmişlerdir. Abdürrezzâk ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetmiştir. Ahmed b. Hanbel'in söylediğine göre, daha önceleri kitabında bulunmayan bazı hadîsler bundan sonra kendisinden rivâyet edilmeye başlanmıştır. Bu duruma dikkat çeken Ahmed b. Hanbel, gözlerini kaybettikten sonra Abdürrezzâk'tan duyulan rivâyetler hakkında ihtiyatlı davranılması gerektiğini söylemiştir. İbn Salâh, İshâk b. İbrahim'in Abdürrezzâk'tan yaptığı rivâyetlerin ciddi olarak münker şüphesi taşıdığını ve bunun sebebinin Ahmed b. Hanbel'in açıklaması olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I, 349.

⁶⁵⁵ **Abdürrezzâk b. Hemmâm:** Kaynaklarda "el-hâfızu'l-kebîr", "allâme", "şeyhu'l-islâm" ve "muhaddisu'l-vakt" gibi unvanlarla anılan Abdürrezzâk'ın rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almaktadır. Ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmiştir. Daha önceleri kitabında bulunmayan bazı hadîsler bundan sonra kendisinden rivâyet edilmeye başlanmıştır. Bu duruma dikkat çeken Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Salâh gibi âlimler, gözlerini kaybettikten sonra Abdürrezzâk'tan duyulan rivâyetler hakkında ihtiyatlı davranılması gerektiğine işaret etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 38, 39; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 412; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, IX, 563-580, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 364, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 342-346; Ayrıca bk. Akyüz, Ali, "Abdürrezzâk es-San'ânî", *DİA*, I, 298-299

⁶⁵⁶ **Ma'mer b. Râşid:** Hadîs hâfızı olan Ma'mer yaşadığı devrin en âlimi Zührî'den rivâyetinde bulunanların en güvenilirini kabul edilmiştir. Yahya b. Maîn, İclî, Ya'kub b. Şeybe ve Nesâî onun için sika terimini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 255-257; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 484; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 145, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, VII, 5-18, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 190, 191.

⁶⁵⁷ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁶⁵⁸ Bkz. Rivâyet No: 75.

⁶⁵⁹ Bkz. Rivâyet No: 83.

⁶⁶⁰ **Alkame b. Vakkâs:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Alkame hakkında rical âlimleri sika, sebt şeklinde nitelemelerde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 149; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 405; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 209; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 247.

⁶⁶¹ Bkz. Rivâyet No: 86.

doğruyu söyler, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Berîre'yi çağırarak: «Ey Berîre! Âişe'den seni şüpheye düşürecek bir şey gördün mü?: diye sordu. Berîre ona: Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, ondan kendisini ayıplayacağım hiç bir şey görmedim. Şu kadar var ki, o genç yaşta bir tazedir. Ailesine yoğurduğu hamur üzerinde uyur da, koyun gelip o hamuru yer, dedi.

Rivâyet muttasıl bir isnada sahip olmasına rağmen isnadda yer alan İshâk b. İbrahim'in münker rivâyetleri olduğu için cerh edilmiştir. Rivâyet râvisine yönelik cerhten dolayı zayıftır.

(115) h. Sekizinci Rivâyet:

Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî⁶⁶² → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Esrem⁶⁶³ (v. 330) → Hasen b. Dâvud b. Mihrân⁶⁶⁴ (v. ?) → Hişâm er-Râzî⁶⁶⁵ (v. ?) → Cârûd b. Yezîd⁶⁶⁶ (v. 253) → Behz b. Hakîm⁶⁶⁷ (v. 159) → Hakîm b. Muâviye⁶⁶⁸ (v. ?) → Muâviye b. Hayde (v. ?)

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Fâcir kimseyi söylemekten çekiniyormusunuz? Oysa insanlar onu tanırsınlar. Onu zikredin ki halk ondan sakınsın.”

İsnadda adı geçen Cârud b. Yezîd'i rical âlimleri yalancılıkla suçlamışlardır. Ayrıca Behz b. Hakîm ve Hakîm b. Muâviye sika derecesine ulaşamayan sadûk râvilerdir. İbn

⁶⁶² Bkz. Rivâyet No: 99.

⁶⁶³ **Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Abbâs el-Esrem:** Dârekutnî onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXV, 139.

⁶⁶⁴ **Hasen b. Dâvud b. Mihrân:** İbn Ebû Hâtim ondan hadîs yazdığını ve sadûk olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 12; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 306.

⁶⁶⁵ **Hişâm er-Râzî:** Cerh ve ta'dîl açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁶⁶⁶ **Cârûd b. Yezîd:** Ebû Hâtim onu yalancılıkla suçlamış, Nesâî ve Dârekutnî onun için metrûk, İbn Maîn, “leyse bi şey”, Ali b. Medîni zayıf, tabirlerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 173; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 90.

⁶⁶⁷ **Behz b. Hakîm:** Müslim dışında diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri ondan rivâyette bulunmuşlardır. Ali b. Medîni, İbn Maîn ve Nesâî onun için sika ifadesi kullanırlarken Ebû Hâtim hadîslerinin sadece yazılabileceğini, İbn Hıbbân ise çok hata yaptığını ifade etmişlerdir. Ebû Zûr'a onun için sâlih, İbn Adî ise “lâ be'se bih” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca İbn Adî onun münker hadîsini görmediğini de ifade etmiştir. İbn Hacer tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde onun için sadûk tabirini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 439; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 194; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 66; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 437.

⁶⁶⁸ **Hakîm b. Muâviye:** İbn Hacer onun için sadûk, Nesâî ise “leyse bihi be's” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca İbn Hıbbân ve İclî *Sikât* lar da zikretmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 317; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 161; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 387.

Hıbbân bu rivâyetin aslının olmadığını, sadece Cârûd'un rivâyet ettiğini ifade etmiştir.⁶⁶⁹ Rivâyet râvisinin adaletine yönelik cerhlerden dolayı mevzûdur.

(116) 1. Dokuzuncu Rivâyet:

**Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân⁶⁷⁰ → Ahmed b. Osman b. Yahya el-Âdemî⁶⁷¹
→ Muhammed b. Abdullah b. Süleymân⁶⁷² → Cü'dube b. Yahya el-Leysî⁶⁷³ (v. ?) → Alâ
b. Bişr⁶⁷⁴ (v. ?) → Behz b. Hakîm⁶⁷⁵ → Hakîm b. Muâviye⁶⁷⁶ → Muâviye b. Hayde**

Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Fâsığın gıybet yoktur."

İsnadda adı geçen Cü'dube'yi rical âlimleri metrûk tabiri ile nitelemişlerdir. Ayrıca Behz b. Hakîm ve Hakîm b. Muâviye sika derecesine ulaşamayan sadûk râvilerdir. Hâkim bu hadîsin sahih olmadığını söylemiştir.⁶⁷⁷ Rivâyet râvisinin adaletine yönelik cerhlerden dolayı mevzûdur.

7. Ashâbın Allah Teâlâ ve Rasûlullah (s.a.) Tarafından Ta'dili:

(117) a. Birinci Rivâyet:

**Ebû Nuaym el-Hâfız⁶⁷⁸ → Abdullah b. Ca'fer b. Ahmed b. Fâris⁶⁷⁹ → Yunus b.
Hubeyb⁶⁸⁰ → Ebû Dâvud⁶⁸¹ → Şu'be⁶⁸² → Mansûr b. el-Mu'temir⁶⁸³ (v. 140) ve A'meş⁶⁸⁴
→ İbrahim en-Nehaî⁶⁸⁵ → Abîde es-Selmânî⁶⁸⁶ → Abdullah b. Mesûd**

⁶⁶⁹ Bkz. İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 220, 221.

⁶⁷⁰ Bkz. Rivâyet No: 94.

⁶⁷¹ Bkz. Rivâyet No: 67.

⁶⁷² Bkz. Rivâyet No: 4.

⁶⁷³ **Cü'dube b. Yahya el-Leysî:** Dârekutnî onun için metrûk ifadesini kullanmıştır. Alâ b. Bişr'den münker hadisler rivâyet ettiği için cerh edilmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 105.

⁶⁷⁴ **Alâ b. Bişr:** Cü'dube ondan münker hadisler rivâyet etmiştir. Rical müellifleri onun hakkında bilgi verirken bu rivâyetten bahsetmişler ve bu rivâyetin aslının olmadığını ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 504; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 183.

⁶⁷⁵ Bkz. Rivâyet No: 115.

⁶⁷⁶ Bkz. Rivâyet No: 115.

⁶⁷⁷ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 183.

⁶⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁶⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁶⁸⁰ Bkz. Rivâyet No: 104.

⁶⁸¹ Bkz. Rivâyet No: 104.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin en hayırlıları benim asrında yaşayanlar, sonra onlardan sonra gelenler sonra da onlardan sonra gelenlerdir. Daha sonra yeminleri şahadetlerinin önüne geçen bir kavim gelir ve şahitlik yapmaları istenmeden, şahitlik yapmaya kalkışır.”

Muttasıl bir isnada sahip olan bu rivâyette adı zikredilen tüm râviler sika olarak nitelenmiş kimselerdir. Sahih bir rivâyettir.

(118) a.a.

Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Yezdî⁶⁸⁷ (v. 428) → Ebû Amr Muhammed b. Ahmed b. Hamdân⁶⁸⁸ (v. 376) → Abdullah b. Muhammed b. Şîraveyh⁶⁸⁹ → Muhammed b. Beşşâr⁶⁹⁰ (v. 252) → Muhammed b. Ca’fer⁶⁹¹ (v. 193) → Şu’be⁶⁹² → Abdullah b. Bişr⁶⁹³ (v. ?) → Abdullah b. Şakîk⁶⁹⁴ (v. 108) → Ebû Hüreyre

⁶⁸² Bkz. Rivâyet No: 2.

⁶⁸³ **Mansûr b. el-Mu‘temir:** Ebû Dâvud sika olmayan hiç kimseden rivâyette bulunmadığını belirtmiş, İbn Hacer de kesinlikle tedlîs yapmadığını söylemiştir. İclî, Mansûr hakkında “Kûfe’nin en güvenilir râvisidir.” değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtîm, Ebû Zûr’a, İclî ve İbn Hıbbân onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 299; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 177; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 473-474; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 277-278.

⁶⁸⁴ Bkz. Rivâyet No: 27

⁶⁸⁵ Bkz. Rivâyet No: 61.

⁶⁸⁶ Bkz. Rivâyet No: 61.

⁶⁸⁷ **Ahmed b. Ali b. Muhammed Ebû Bekr el-Yezdî:** Hadîste imam kabul edilmiş, hâfız bir kimsedir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, III, 1085.

⁶⁸⁸ **Muhammed b. Ahmed b. Hamdân Ebû Amr:** Nîsâbur’un meşhur sikalarındandır. Pek çok kişi kendisini övmüştür. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, V, 38.

⁶⁸⁹ Bkz. Rivâyet No: 91.

⁶⁹⁰ **Muhammed b. Beşşâr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muhammed b. Beşşâr hakkında pek çok rical âlimi sika değerlendirmesine bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 232; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 214; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 111; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 61, 62.

⁶⁹¹ **Muhammed b. Ca’fer:** Tam adı, Muhammed b. Ca’fer el-Hüzelî’dir. Ğunder lakabıyla maruftur. Muhammed b. Ca’fer, Şu’be’nin hadîslerini yazmış ve onun hakkında Abdullah b. Mübârek şunu söylemiştir: “İnsanlar Şu’be’nin hadîslerinde ihtilaf ettikleri zaman Ğunder’in kitabı onlara hakem olurdu”. Ebû Hâtîm onun için sadûk (doğru sözlü), İbn Hıbbân ise sika ifadesini kullanmıştır. Ayrıca İbn Hacer rical âlimlerinin Ğunder’i sika kabul ettiklerini belirtmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 221,222; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 50; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 300-302; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 96-98.

⁶⁹² Bkz. Rivâyet No: 2.

⁶⁹³ **Abdullah b. Bişr:** Ebû Hâtîm onun için şeyh, İbn Hacer sadûk, Zehebî ise sika ifadelerini kullanmışlardır. Ayrıca İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 13; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 17; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 541; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 141.

⁶⁹⁴ **Abdullah b. Şakîk:** Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İbn Hirâş, Ebû Hâtîm, İclî ve İbn Hacer onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 37; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 81; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 10; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 223.

Muttasıl bir isnada sahip olan bu rivâyette adı zikredilen tüm râviler sika olarak nitelenmiş kimselerdir. Sahih bir rivâyettir.

(119) a.b.

Hasen b. Ebî Bekr⁶⁹⁵ → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim⁶⁹⁶ → Muhammed b. Yûnus⁶⁹⁷ (v. 286) → Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Dâvud el-Itkî⁶⁹⁸ (v. 234) → Mansûr b. Ebî'l-Esved⁶⁹⁹ (v. ?) → A'meş⁷⁰⁰ → Ali b. Müdrik⁷⁰¹ (v. 120) → Hilâl b. Yesâf⁷⁰² (v. ?) → Imrân b. Husayn

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Hasen b. Ebî Bekr meçhul, Muhammed b. Yunus zayıf ve Mansûr b. Ebî'l-Esved sadûk bir râvidir. Bu râvilerden dolayı rivâyetin isnadı zayıftır.

(120) b. İkinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Hîrî⁷⁰³ → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam⁷⁰⁴ → Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî⁷⁰⁵ (v. 272) → Ebû Muâviye⁷⁰⁶ → A'meş⁷⁰⁷ → Ebî Sâlih⁷⁰⁸ (v. ?) → Ebû Saîd el-Hudrî

⁶⁹⁵ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁶⁹⁶ Bkz. Rivâyet No: 105.

⁶⁹⁷ **Muhammed b. Yûnus:** Hadîs uydurmakla suçlanmıştır. İbn Hacer onun için zayıf tabirini kullanmıştır. Bkz. Ebû Hâtim onun sıdk ehlinden olmadığını ifade etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 122; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 312; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 292; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 475.

⁶⁹⁸ **Süleyman b. Dâvud Ebû'r-Rebî' el-Itkî:** Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî kendisinden rivâyet etmişlerdir. İbn Maîn, Nesâî, Ebû Hâtim, Ebû Zûr'a, İbn Hacer ve Zehebî onun için sika terimini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 113; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 278; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 468; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 166.

⁶⁹⁹ **Mansûr b. Ebî'l-Esved:** Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî kendisinden rivâyet etmiştir. Şîlik suçlamasında bulunulmuştur. Ebû Hâtim hadîslerinin sadece yazılabileceğini ifade etmiştir. Nesâî onun için "leyse bihi be's" ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer ve Zehebî onu sadûk olarak nitelemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 170; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 475; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 271.

⁷⁰⁰ Bkz. Rivâyet No: 27.

⁷⁰¹ **Ali b. Müdrik:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ali b. Müdrik'i İbn Hıbbân ve İclî *Sikât* larında zikretmişlerdir. İbn Hacer onun için sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 156; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 203; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 165; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 333.

⁷⁰² **Hilâl b. Yesâf:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hilâl b. Yesâf hakkında rical âlimleri sika nitelemesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 334; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 72; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 503; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 76.

⁷⁰³ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁷⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 54.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ashâbıma sövmeyiniz. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki herhangi biriniz Uhud dağı kadar altın infak etse onlardan birinin bir müdd, hatta yarım müdd sadakasına dahi yetiştirmez”

Rivâyet muttasıl olmasına rağmen isnadda adı geçen Ahmed b. Abdülcebbâr ve Ebî Sâlih rical âlimleri tarafından zayıf olarak nitelenmiştir. Rivâyet râvilerine yönelik cerhten dolayı zayıftır.

(121) c. Üçüncü Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Bekr el-Hîrî⁷⁰⁹ → Muhammed b. Yakub el-Esam⁷¹⁰ → Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî⁷¹¹ (v. 289) → Amr b. Hâşim el-Beyrûtî⁷¹² (v. ?) → Süleyman b. Ebî Kerîme⁷¹³ (v. ?) → Cüveybir⁷¹⁴ (v. 140’dan sonra) → Dahhâk b. Müzâhim⁷¹⁵ (v. 100 den sonra) → İbn Abbâs

⁷⁰⁵ **Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî:** İbn Ebû Hâtım ondan hadîs yazdığını fakat insanların onu eleştirmelerinden dolayı onları rivâyet etmediğini söylemiştir. İbn Adî Irak ehlinin onun zayıflığına ittifak ettiğini ifade etmiştir. İbn Hacer tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde onun zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 45; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 44.

⁷⁰⁶ Bkz. Rivâyet No: 38.

⁷⁰⁷ Bkz. Rivâyet No: 27.

⁷⁰⁸ Bkz. **Ebî Sâlih Bâzâm:** Ebû Hâtım ve Nesâî başta olmak üzere pek çok rical âlimi onun zayıf bir râvi olduğu noktasında birleşmişlerdir. İbn Hacer ayrıca onun irsâl yaptığını da belirtmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 23; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 185; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 68; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 120..

⁷⁰⁹ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁷¹⁰ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁷¹¹ **Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî:** Nesâî onun zayıf bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 51; İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, X, 379.

⁷¹² **Amr b. Hâşim el-Beyrûtî:** İbn Hacer onun sika derecesine ulaşamayan, sadûk ve hata yapan bir râvi olduğunu ifade etmiştir. İbn Ebû Hâtım ondan hadîs yazdığını söylemiş ve onun için “kalîlü’l-hadîs” tabirini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 268; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 99.

⁷¹³ **Süleyman b. Ebî Kerîme:** Ebû Hâtım onu zayıf bulmuş, İbn Adî hadîslerinin genelini münker olduğunu söylemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, II, 138; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 268; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 262; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, III, 102.

⁷¹⁴ **Cüveybir b. Saîd el-Ezdî:** İbn Maîn, Nesâî, Dârekutnî onun için zayıf ifadesini kullanmıştır. Metrûk olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. İbn Hacer onun için “daîfün cidden” ifadesini kullanmıştır. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, I, 205; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 540; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 217; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 121; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 106.

⁷¹⁵ **Dahhâk b. Müzâhim:** İbn Maîn, Ebû Zür’a, Ahmed b. Hanbel, İclî ve İbn Hıbbân onun için sika tabirini kullanmışlardır. Çok fazla irsâl yapmakla meşhur olmuştur. Şu’be onun zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 472; Ukaylî, *ed-Duafâü’l-Kebîr*, II, 218; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 480; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, VII, 249.

Hız. Peygamber (s.a.) Şöyle buyurmuştur: “Allah’ın kitabında her ne varsa amel etmek gerekir. Sizden birinizin onu terk etmek gibi bir övzü yoktur. Eğer Allah’ın kitabında yoksa sıra benim sünnetimdir. Eğer sünnetimde de yoksa ashâbımın söyledikleri sırayı alır. Muhakkak ki ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan her ne alırsanız hidâyete ulaşırsınız. Ashâbımın ihtilafı (farklı görüşleri) sizin için rahmettir.”

Bekr b. Sehl, Süleyman b. Ebî Kerîme ve Cüveybir rical âlimleri tarafından zayıf, Amr b. Hâşim ise sadûk tabirini kullanmışlardır. Rivâyet, râvilerine yönelik bu tür cerhlerden dolayı zayıftır.

(122) c.a.

Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib el-Huvârizmî Ebû Bekr el-Berkânî⁷¹⁶ (v. 425) → Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Varrâk⁷¹⁷ (v. 377) → Hamza b. Muhammed b. İsa⁷¹⁸ (v. 302) → Nuaym b. Hammâd⁷¹⁹ → Abdürrahîm b. Zeyd el-Ammî⁷²⁰ (v. 184) → Zeyd el-Ammî⁷²¹ (v. ?) → Saîd b. el-Müseyyeb⁷²² → Hz. Ömer

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geöen Abdürrahîm b. Zeyd ve Zeyd el-Ammî’ye rical âlimleri ciddi zaafiyet suçlamasında bulunmuşlardır. Rivâyet zayıftır.

(123) d. Dördüncü Rivâyet:

El-Hasen b. Ahmed b. İbrahim⁷²³ → Ebû Bekr eş-Şâfiî⁷²⁴ → Muhammed b. Hişâm b. Ebî Dümeşk⁷²⁵ (v. 289) → İbrahim b. Ziyâd Sebelân⁷²⁶ (v. 228) → Ebû Bekr eş-Şâfiî →

⁷¹⁶ **Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib el-Huvârizmî:** Hatîb el-Baĝdâdî onun sika ve mutkîn olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Baĝdâdî, *Târîhu Baĝdad*, IV, 373-375.

⁷¹⁷ **Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Varrâk:** Hatîb onun sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Baĝdâdî, *Târîhu Baĝdad*, XII, 89.

⁷¹⁸ **Hamza b. Muhammed b. İsa:** Hatîb onun sika olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Baĝdâdî, *Târîhu Baĝdad*, VIII, 180.

⁷¹⁹ Bkz. Rivâyet No: 29.

⁷²⁰ **Abdürrahîm b. Zeyd el-Ammî:** Münker hadîsler rivâyet etmiştir. İbn Maîn onu yalancılıkla suçlamıştır. Buhârî, Nesâî, Ebû Hâtîm, İbn Hacer onun için metrûk ifadesini kullanmışlardır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve ’l-metrûkîn*, I, 68; Ukaylî, *ed-Duafâü ’l-Kebîr*, III, 78; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve ’t-ta’dîl*, V, 339; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 161; İbn Hacer, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, VI, 273.

⁷²¹ **Zeyd el-Ammî:** Sünen sahipleri kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. Rical âlimleri onun zayıflığı konusunda müttefiktirler. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü ’l-Kebîr*, II, 74; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 309; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 198; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 416.

⁷²² Bkz. Rivâyet No: 75.

⁷²³ **El-Hasen b. Ahmed b. İbrahim:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁷²⁴ Bkz. Rivâyet No: 105.

Ebû Abdullah Muhammed b. Halef el-Mervezî⁷²⁷ (v. 281) → el-Fadl b. Velîd el-Anezî⁷²⁸ (v. ?) → İbrahim b. Sa'd ez-Zührî⁷²⁹ → Bişr el-Hanefî⁷³⁰ (v. ?) → Enes b. Mâlik

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah beni ve ashâbımı seçti. Onları akrabalarım ve yardımcılarım yaptı. Ahir zamanda onları kınayan bir grup gelecek. Dikkat edin onlara kız alıp vermeyin, dikkat edin onlarla namaz kılmayın, dikkat edin (öldüklerinde) üzerleri ne namaz kılmayın. Onlar hakkında lanet (okumak) helal olmuştur.”

Hasen b. Ahmed ve Bişr el-Hanefî meçhul, Muhammed b. Halef ve Fadl b. Velîd ise metrûktur. Rivâyet, râvilerin cerhinden dolayı zayıftır.

8. Sahâbeden Sonrakilerin Rivâyetlerini Kabul Şartları:

(124) a. Birinci Rivâyet:

El-Hasen b. Ebî Bekr⁷³¹ → Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Kattân⁷³² → İsmail b. İshâk el-Kâdî⁷³³ (v. 282) → Ali b. Abdullah el-Medîni⁷³⁴ (v. 234) → Velîd b. Müslim⁷³⁵ → el-Evzâi⁷³⁶ → Yahya b. Ebî Kesîr⁷³⁷ → Ebî Seleme⁷³⁸ → Ebû Hüreyre

⁷²⁵ **Muhammed b. Hişâm b. Ebî Dümeşk:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 361, 362.

⁷²⁶ **İbrahim b. Ziyâd Sebelân:** Rical âlimleri onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 100; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 77; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 104.

⁷²⁷ **Muhammed b. Halef Ebû Abdullah el-Mervezî:** İbn Maîn onu yalancılıkla suçlamış, İbnü'l-Cevzî *el-Mevzûât* ta zikretmiş, Dârekutnî ve pek çok muhaddis onun metrûk olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, V, 157.

⁷²⁸ **el-Fadl b. Velîd el-Anezî:** Mevzû hadîs rivâyet etmekle suçlanmış ve hadîslerinin delil olamayacağı söylenmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 13; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 82; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 97.

⁷²⁹ Bkz. Rivâyet No: 86.

⁷³⁰ **Bişr el-Hanefî:** Cerh ve ta'dîl açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁷³¹ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁷³² Bkz. Rivâyet No: 107.

⁷³³ **İsmail b. İshâk el-Kâdî:** Hatîb el-Bağdâdî onun için âlim, mutkîn ve fakîh; Ebû Hâtîm ise sika, sadûk ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 158; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VI, 284; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XIII, 339-342.

⁷³⁴ **Ali b. Abdullah el-Medîni:** “hadîsi en iyi bilen”, “sika”, “imâm”, “sebt” gibi ta'dîl lafızları ile nitelenmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 193; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 469; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 428-431.

⁷³⁵ Bkz. Rivâyet No: 12.

⁷³⁶ Bkz. Rivâyet No: 28.

Ebû Hüreyre söyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettiği zaman insanlara hitap etmek için ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senâ etti, sonra şöyle buyurdu: “Muhakkak ki Allah Teâlâ, fili(fillerle gelen orduyu) Mekke'ye girmekten men etmiştir. Rasûlü'nü ve müminleri ise Mekke'ye hâkim kılmıştır. (Mekke'de savaşmak) yalnız gündüzün bir kısmında benim için helal kılındı. Benden sonra da kıyamete kadar helal olmayacaktır. (Mekke'nin) ağaçları kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, kaybolan bir şey ancak sahibini bulmak şartıyla alınabilir. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir: Ya kendisine diyet verilir yahut ta öldüren kimse kısasen öldürülür.” Daha sonra Yemenli bir zat olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve “Bunları benim için yazdırsanız Ya Rasûlullah!” dedi. Rasûlullah (s.a.) da “Bunları Ebû Şâh için yazınız” buyurdu Hz. Abbas, ayağa kalktı ve “Ya Rasûlullah (s.a.) İzhır otunu istisna etsen; zira bizler onu kabirlerimizde ve evlerimizde (inşasında) kullanıyoruz,” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): “İzhır müstesnadır” buyurdu.

İsnadı muttasıl olan rivâyette adı geçen Hasen b. Ebî Bekr meçhul, diğer râviler ise sikadır. Hasen b. Ebî Bekr hakkında bilgi bulunamadığı için rivâyet hakkında herhangi bir değerlendirme yapılamamaktadır.

9. Küçük Çocukların Semâının Sıhhati:

(125) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Saîd Muhammed b. Musa b. el-Fadl b. Şâzân es-Sayrafi⁷³⁹ (v. 434) → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Esam⁷⁴⁰ → Hasen b. Mükrim⁷⁴¹ (v. 274) → Osman b. Ömer b. Fâris⁷⁴² (v. 209) → Sâbit b. Imâre⁷⁴³ (v. 149) → Rebîa b. Şeybân⁷⁴⁴ (v. ?) → Hasen b. Ali

⁷³⁷ Bkz. Rivâyet No: 33.

⁷³⁸ Bkz. Rivâyet No: 33.

⁷³⁹ **Muhammed b. Musa Ebû Saîd es-Sayrafi:** Nisabur'un meşhur sikalarındandır. Hatîb kendisinden hadîs yazdığını ve sadûk olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXVII, 105.

⁷⁴⁰ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁷⁴¹ **Hasen b. Mükrim:** Hatîb onun güvenilir olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 432.

⁷⁴² **Osman b. Ömer b. Fâris:** Zehebî ve İbn Hacer rical âlimlerin onu sika şeklinde nitelendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 11; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 129.

⁷⁴³ **Sâbit b. Imâre:** Zehebî ve İbn Hacer onun sika mertebesine ulaşmayan sadûk bir râvi olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 282; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 10.

⁷⁴⁴ **Rebîa b. Şeybân:** Rical âlimleri onun sika olduğu noktasında mütefiktirler. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 357; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 474; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 229; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 207.

Rebîa b. Şeybân şöyle demiştir: Hasen b. Ali'ye Hz. Peygamber'den bir şeyler anlatmasını istedim. O şöyle dedi: Hz. Peygamber beni boynuna aldı ve Sadaka odasına girdik. Ben ağzıma bir hurma aldım. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Onu at, bilmiyormusun bize sadaka helâl değildir” şeklinde buyurdu.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Sâbit b. Imâre sadûk diğer râviler ise sikadır. Rivâyet Sâbit b. Imâre'den dolayı hasendir.

(126) b. İkinci Rivâyet:

El-Hasen b. Ebî Bekr⁷⁴⁵ → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfî⁷⁴⁶ → Bîşr b. Musa⁷⁴⁷ → el-Humeydî⁷⁴⁸ → Süfyân b. Uyeyne⁷⁴⁹ → el-Velîd b. Kesîr⁷⁵⁰ (v. 151) → Vehb b. Keysân Ebû Nuaym⁷⁵¹ (v. 127) → Ömer b. Ebû Seleme (v. 83)

Ömer b. Ebû Seleme şöyle demiştir. Ben çocukken Rasûlullah'ın terbiyesi altındaydım. (Yemekte) elim tasın içinde dolaşıyordu. Bunun üzerine bana: “Ey çocuk besmele çek; sağ elinle ve önünden ye!” buyurdu. O günden sonra ben o şekilde yemek yedim.

İsnad muttasıl râviler de sika olduğu için rivâyet sahihtir.

(127) c. Üçüncü Rivâyet:

İbnü'l-Fadl el-Kattân⁷⁵² → Abdullah b. Ca'fer b. Destûyâ⁷⁵³ → Ya'kub b. Süfyân⁷⁵⁴ → Süleyman b. Abdurrahman⁷⁵⁵ (v. 233) → Velîd b. Müslim⁷⁵⁶ → Abdurrahman b. Nemr el-Yahsubî⁷⁵⁷ (v. ?) → Zührî⁷⁵⁸ → Mahmud b. Rebî' (v. 99)

⁷⁴⁵ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁷⁴⁶ Bkz. Rivâyet No: 105.

⁷⁴⁷ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁷⁴⁸ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁷⁴⁹ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁷⁵⁰ **Velîd b. Kesîr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Velîd hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 14; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 548; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 583.

⁷⁵¹ **Vehb b. Keysân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Vehb hakkında rical âlimleri ittifakla sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 344; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 23; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 490; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 146.

⁷⁵² Bkz. Rivâyet No: 94.

⁷⁵³ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁷⁵⁴ Bkz. Rivâyet No: 74.

Mahmud b. Rebî', Hz. Peygamber'in bir keresinde evlerinde asılı olan bir kaptan ağzına su alarak yüzüne püskürttüğünü hatırladığını söylemiştir. Hz. Peygamber vefat ettiğinde o beş yaşındaydı.

Süleyman b. Abdurrahman ve Abdurrahman b. Nemr sadûk, diğer râviler ise sika şeklinde nitelenmiştir. İsnadı muttasıl olan rivâyet hasendir.

10. Büluğ Çağından Önce Semânın Sıhhati:

(128) a. Birinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer⁷⁵⁹ → Muhammed b. Ahmed el-Lü'lü⁷⁶⁰ → Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eşâs⁷⁶¹ → Musa b. İsmail⁷⁶² → Vüheyb b. Hâlid⁷⁶³ (v. 165) → Hâlid el-Hazze⁷⁶⁴ → Ebû'd-Duhâ⁷⁶⁵ (v. 100) → Hz. Ali

Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Üç kimse hakkında kalem yürütülmez (yani günah yazılmaz, sorumlulukları yoktur): Uyanıncaya kadar uyuyan, bulûğa erinceye kadar küçük, kendine gelinceye kadar mecnun (deli)."

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette ismi geçen kimselerin tamamı sikadır. Rivâyet sahihtir.

⁷⁵⁵ **Süleyman b. Abdurrahman:** Hata yapması ve zayıf râvilerden çok rivâyet etmesinden dolayı eleştirilmiş ve sika mertebesine ulaşmayan sadûk olarak kabul edilmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 129; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 181.

⁷⁵⁶ Bkz. Rivâyet No: 12.

⁷⁵⁷ **Abdurrahman b. Nemr el-Yahsubî:** Sika mertebesine ulaşmayan sadûk olarak nitelenmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 295; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 82; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 292.

⁷⁵⁸ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁷⁵⁹ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁶⁰ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁶¹ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁶² Bkz. Rivâyet No: 63.

⁷⁶³ **Vüheyb b. Hâlid:** Ebû Dâvud, İclî, Ebû Hâtim ve Muhammed b. Sa'd Vüheyb'in sika bir râvi olduğunu belirtmişler ve rivâyetiyle amel edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 34, 35; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 560; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 216, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 235, 236; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 169, 170.

⁷⁶⁴ Bkz. Rivâyet No: 103.

⁷⁶⁵ **Ebû'd-Duhâ:** Kûfe'nin meşhur muhaddislerinden olan Ebu'd-Duhâ'nın ismi Müslim b. Subeyh'tir. Tâbiîn tabakasına mensuptur. İbn Abbâs'tan başka Hz. Ali ve İbn Ömer gibi büyük sahâbîlerden de hadîs işitmiştir. İbn Sa'd, İclî, Nesâî ve İbn Hibbân onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 278; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 186; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 391; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 119.

11. Adâlet ve Ahkâmı:

(129) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. el-Hasen b. Ahmed el-Ahvezi⁷⁶⁶ (v. 428) → Hasen b. Abdullah b. Saîd el-Askerî⁷⁶⁷ (v. 382) → Abdullah b. Ahmed b. Âmir et-Tâî⁷⁶⁸ (v. 324) → Ali b. Musa er-Rıdâ⁷⁶⁹ (v. 203) → Musa b. Ca'fer⁷⁷⁰ (v. 183) → Ca'fer b. Muhammed⁷⁷¹ (v. 148) → Muhammed b. Ali el-Bâkır⁷⁷² (v. 100) → Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib (v. 49, 50) → Hüseyin b. Ali (v. 61)

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim insanlara idarecilik görevinde bulunursa onlara zulmetmesin, konuştuğunda onlara yalan söylemesin, onlara söz verdiğinde sözünden dönmesin. O mürüvetinde mükemmel olsun. Adaleti zahir olana kardeşlik vacip, gıybet haram olur.”

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Muhammed b. el-Hasen ve Abdullah b. Ahmed mevzû hadîs rivâyet etmekle cerh edilmişlerdir. Rivâyet bu bakımdan mevzûdur.

⁷⁶⁶ **Muhammed b. el-Hasen b. Ahmed Ebû'l-Hüseyin el-Ehvezi:** Hatîb el-Bağdâdî, onun sika bir râvi olduğunu zanettiğini fakat daha sonra onunla ilgili araştırmalar yaptığını ve onun mevzû hadîs rivâyet ettiğini tespit etmiştir. Ayrıca Ahmed b. Ali b. Abdûs onu “cirâbü'l-kizb”(yalan torbası) olarak isimlendirdiklerini belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 218, 219.

⁷⁶⁷ **Hasen b. Abdullah b. Saîd el-Askerî:** Pek çok ilim dalıyla meşgul olmuş ve o alanlarda eser telif etmiştir. Pek çok kimse ondan hadîs yazmıştır. Sika bir kimsedir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXI, 143.

⁷⁶⁸ **Abdullah b. Ahmed b. Âmir et-Tâî:** Babasından mevzu rivâyetlerin bulunduğu bir nüshayı rivâyet etmiş ve bundan dolayı eleştirilmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 385; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 59; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III, 252.

⁷⁶⁹ **Ali b. Musa er-Rıdâ:** Hata yapan vehimli birisidir. İbn Hacer onun sika derecesine ulaşamayan sadûk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 106; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 54; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 338, 339.

⁷⁷⁰ **Musa b. Ca'fer:** Ebû Hâtim onun hadîste imam olduğunu söylemiş, Zehebî onun için “sika imam”, İbn Hacer ise sadûk tabirini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 139; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 302.

⁷⁷¹ **Ca'fer b. Muhammed:** Fıkıh bilgisi ile ön plana çıkmıştır. Bundan dolayı Ebû Hanife ondan daha fakih birisini görmedim demiştir. Sika, me'mun, sebt, imâm gibi ta'dîl lafızları ile nitelenmiştir. Bkz. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 270; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 487; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 131; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 141.

⁷⁷² **Muhammed b. Ali el-Bâkır:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Muhammed hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 249; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 220; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 348; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 311.

12. “Adalet, İslâmın İzharı ve Açıktan Fasıklık Bulunmamasıdır” Görüşünün Reddi:

(130) a. Birinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Ömer el-Hâşimî⁷⁷³ → Muhammed b. Ahmed b. el-Lü'lû⁷⁷⁴ → Ebû Dâvud⁷⁷⁵ → Muhammed b. Bekkâr er-Reyyân⁷⁷⁶ → Velid b. Ebî Sevr⁷⁷⁷ (v. 172) → Ebû Dâvud⁷⁷⁸ (tahvil) → Hasen b. Ali⁷⁷⁹ (v. 242) → Hüseyin el-Cu'fî⁷⁸⁰ (v. 203) → Zâide el-Ma'nâ⁷⁸¹ (v. 160) → Simâk⁷⁸² → İkrime el-Berberî⁷⁸³ (v. 105) → İbn Abbâs

İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullahâ bi bedevi geldi ve hilali gördüğünü söyledi. –Hasan yani Ramazan dedi- Hz. Peygamber (s.a.) “Allah’tan başka ilah olmadığına şahadet edermisin” dedi. Bedevî “evet” dedi. Hz. Peygamber (s.a.), “Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahadet edermisin” dedi. Bedevî “evet” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bunun üzerine “Ey Bilal insanlara yarın oruç tutacaklarını haber ver” buyurdu.

⁷⁷³ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁷⁴ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁷⁵ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁷⁶ Bkz. Rivâyet No: 51.

⁷⁷⁷ **Velid b. Ebî Sevr:** Ahmed b. Hanbel ve Nesâî onu zayıf olarak nitelemişlerdir. Yahyâ b. Ma’în onun hakkında “Hiçbir şeydir.” demiştir. Ebû Zür’a onu “münkerü’l-hadîs” olarak nitelemiştir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, el-İlel, III, 16; İbnü’l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve’l-metrûkîn*, III, 185; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXXI, 32; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 352; İbn Hacer, *et-Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 121.

⁷⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁷⁹ **Hasen b. Ali el-Hallâl:** Sika, sebt ve mutkin olarak nitelenmiştir. Ricâl ilmiyle ön plana çıkmış bir âlimdir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 522, 523; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 262.

⁷⁸⁰ **Hüseyin b. Ali b. el-Velîd el-Cu’fî:** İbn Ma’în, İclî ve İbn Hıbbân’ın sika olarak niteledikleri güvenilir bir râvidir. Ahmed b. Hanbel “Ondan daha faziletli hiç kimseyi görmedim.” demiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 334; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 308.

⁷⁸¹ **Zâide b. Kudâme el-Ma’nâ:** “Sika”, “sebt” ve “sahibü’s-sünne” olarak nitelenmiş, hadîs âlimlerinin güvenilirliği hususunda ittifak ettikleri bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 367; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 613; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 213.

⁷⁸² Bkz. Rivâyet No: 5.

⁷⁸³ **İkrime el-Berberî:** Tâbiînin nesline mensup olan İkrime, müfessir kimliği ile ön plana çıkmıştır. Buna karşılık İmam Mâlik’in İkrime’yi sika kabul etmediği ve kendisinden hadîs alınmamasını istediği ileri sürülmüş, Yahya b. Saîd el-Ensârî ve Muhammed b. Sîrîn’in de onun için yalancı dediği nakledilmiştir. İbn Hıbbân ve İbn Adî hadîs imamlarının tereddüt etmeden İkrime’den rivâyette bulunduklarını, sahih hadîsleri derleyen müelliflerin onun rivâyetlerini eserlerine aldıklarını belirtmiştir. Zehebî ise İkrime’nin hıfzı sebebiyle değil bazı görüşleri yüzünden eleştirildiğini, Hâricîler’in görüşlerini benimsemekle suçlandığını kaydetmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XX, 282-283; İbnü’l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve’l-metrûkîn*, II, 182; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, III, 93; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 240; Altıkulaç, “İkrime el-Berberî”, *DİA*, XXII, 41.

Velîd b. Ebî Sevr zayıf, Simâk ise sika derecesine ulaşmamış, sadûk olarak nitelenmiş râvilerdir. Ayrıca Simâk'ın İkrime'den yaptığı rivâyetlerde ıztırab bulunmaktadır. Rivâyet muztarib, zayıftır. İttisal açısından muttasıldır.

13. Hadîs Meclislerinde Bulunmayan Fakat Adaleti Sabit Olan Kimsenin Rivâyetinin Kabulü:

(131) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ahmed b. İbrahim el-Kazvî⁷⁸⁴ (v. 413) → Ali b. İbrahim b. Seleme el-Kattân⁷⁸⁵ (v. 345) → Muhammed b. Yunus el-Küdeymî⁷⁸⁶ → Abdullah b. Dâvud el-Hureybî⁷⁸⁷ (v. 213) → Ali b. Sâlih⁷⁸⁸ (v. 151) → Simâk b. Harb⁷⁸⁹ → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd⁷⁹⁰ → Abdullah b. Mesûd

Hiz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Benden bir hadîs işitip onu ezberleyeni ve ezberlediğini kendisinden daha hafız ve fakih birine ulaştıranı Allah yüzünü nurlandırsın. Nice fıkıh taşıyıcısı vardır ki fakih değildir.”

İsnadı muttasıl olan rivâyetin râvilerinden Muhammed b. Yunus şiddetli zayıflıkla cerh edilmiş, Simâk ise sika mertebesine ulaşmamış sadûk bir râvi olarak nitelenmiştir. Rivâyet, iki râvisine yönelik cerhlerden dolayı zayıftır.

⁷⁸⁴ **Abdurrahman b. Ahmed b. İbrahim Ebû'l-Kâsım el-Kazvî:** Hatîb, kendisinden hadîs yazdıklarını ve sika bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 303.

⁷⁸⁵ **Ali b. İbrahim b. Seleme el-Kattân:** Tefsir, nahv, lügat ilimleriyle meşgul olmuş ve bir çok kişi kendisinden rivâyette bulunmuştur. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XV, 463-466; *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 856, 857.

⁷⁸⁶ Bkz. Rivâyet No: 119.

⁷⁸⁷ **Abdullah b. Dâvud el-Hureybî:** Sika, sadûk, me'mûn, sebt gibi ta'dîl lafızları ile nitelenmiş güvenilir bir râvidir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 47; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 60; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 175.

⁷⁸⁸ **Ali b. Sâlih:** İlimde önder olarak kabul edilmiş, bir çok kişi sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 154; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 190; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 208; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 292.

⁷⁸⁹ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁷⁹⁰ Bkz. Rivâyet No: 5.

14. Muhaddis ve Şahidin Benzer ve Farklı Yönleri:

(132) a. Birinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî⁷⁹¹ → Ebû Bişr İsa b. İbrahim b. Destekûtâ⁷⁹² (v. ?) → El-Kâsım b. Nasr el-Mahramî⁷⁹³ (v. ?) → Muhammed b. Bekkâr el-Hâşimî⁷⁹⁴ → Ca'fer b. Süleyman⁷⁹⁵ (v. 178) → Sâlih b. Hısân⁷⁹⁶ (v. ?) → Muhammed b. Ka'b el-Kurazî⁷⁹⁷ → İbn Abbâs

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İlmi(hadîsi) ancak şahadeti geçerli olan kimseden yazınız.”

İsnad muttasıl olmasına rağmen râvilerin hâli farklılık arz etmektedir. İsa b. İbrahim'in cerh ve ta'dil açısından durumu tespit edilememiştir. Ca'fer b. Süleyman sika mertebesine ulaşamamış, “makbul” olarak nitelenmiş, Sâlih b. Hısân ise şiddetli zayıflıkla cerh edilmiştir. İsa b. İbrahim'in hâli meçhul olsa da rivâyet özellikle Sâlih b. Hısân'a yöneltilen ciddi cerhlerden dolayı zayıftır.

⁷⁹¹ Bkz. Rivâyet No: 99.

⁷⁹² **Ebû Bişr İsa b. İbrahim b. Destekûtâ:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁷⁹³ **El-Kâsım b. Nasr el-Mahramî:** Hatîb el-Bağdâdî onun için sika ifadesini kullanmıştır. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, XII, 434.

⁷⁹⁴ Bkz. Rivâyet No: 51.

⁷⁹⁵ **Ca'fer b. Süleyman ed-Duba'î:** Ahmed b. Hanbel onun hakkında “Bir beis yoktur.” demiştir. İbn Ma'in onu sika olarak nitelemiş ancak Yahya b. Sa'id'in ondan hadîs yazmadığını belirtmiştir. Hiz. Ali'nin faziletlerini bildiren rivâyetlerde bulunmuş ve teşeyyü' ile itham edilmiştir. Yahya b. Sa'id'in ondan hadîs yazmaması ve râfizilikle itham edilmesinden dolayı İclî, Ukaylî ve İbn Adî tarafından zayıf olarak kabul edilmesine rağmen teşeyyü'da aşırıya gitmemesinden dolayı Zehebî ve İbn Hacer tarafından makbul bir râvi olarak kabul edilmiştir. İbn Hacer onu sadûk olarak nitelemiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 268; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 188; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 140; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 144; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 171; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 81.

⁷⁹⁶ **Sâlih b. Hısân:** Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce kendisinden rivâyet etmiştir. Buhârî ve Ebû Hatim onun için “münkerü'l-hadîs”, Ebû Dâvud, İbn Ma'in “zayıf”, Nesâî ve İbn Hacer ise “metrûk” ifadelerini kullanmışlardır. Zehebî ricâl âlimlerinin genelini onu zayıf olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 57; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 201; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 397; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 367; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 51, 52; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 336; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 494.

⁷⁹⁷ Bkz. Rivâyet No: 51.

(133) a.a.

Ubeydullah b. Ebî'l-Feth⁷⁹⁸ (v. 435) → Ali b. Ömer el-Harbî⁷⁹⁹ (v. 386) → Ebû'l-Hasen Şuayb b. Muhammed ez-Zerrâ⁸⁰⁰ (v. 308) → Bişr b. Velîd el-Kindî⁸⁰¹ (v. 238) → Ömer Ebû Hafs⁸⁰² (v. ?) → Sâlih b. Hısân⁸⁰³ → Muhammed b. Ka'b⁸⁰⁴ → İbn Abbâs

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Sâlih b. Hısân rical âlimleri tarafından şiddetli zayıflıkla suçlanmıştır. Rivâyet zayıftır.

(134) a.b.

Ebû Muhammed Abdullah b. Yahya b. Abdülcebbâr es-Sükkerî⁸⁰⁵ → Muhammed b. Abdullah b. İbrahim eş-Şâfi⁸⁰⁶ → Ca'fer b. Muhammed el-Ezher⁸⁰⁷ (v. 299) →

⁷⁹⁸ Bkz. Rivâyet No: 91.

⁷⁹⁹ **Ali b. Ömer el-Harbî:** Hatîb ondan hadîs yazdığını ve sika bir kimse olduğunu söylemiştir. İbn Hacer de Hatîb'in bu görüşünü zikretmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 43; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 246.

⁸⁰⁰ **Şuayb b. Muhammed Ebû'l-Hasen ez-Zerrâ:** Hatîb el-Bağdâdî, onun sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 245.

⁸⁰¹ **Bişr b. Velîd el-Kindî:** Dârekutnî ve İbn Hıbbân onun için sika lafzını kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 143; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 80-83; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 35.

⁸⁰² **Ömer b. Abdurrahman Ebû Hafs:** İbn Maîn, Dârekutnî, Muammed b. Sa'd onun için sika, Nesâî "leyse bihî be's" ifadelerini kullanmışlardır. Ayrıca hadîs hafızı olan Ömer b. Abdurrahman'ı İbn Hıbbân Sikat ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 121; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 151; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 416.

⁸⁰³ Bkz. Rivâyet No: 132.

⁸⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 51.

⁸⁰⁵ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁸⁰⁶ Bkz. Rivâyet No: 105.

⁸⁰⁷ **Ca'fer b. Muhammed el-Ezher:** Hatîb onun sika bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 197.

Mufaddal b. Ğassân el-Ğulâbî⁸⁰⁸ (v. ?) → Yahya b. Sâlih el-Vuhâzî⁸⁰⁹ (v. 222) → Hafs b. Ömer el-Halebî⁸¹⁰ (v. ?) → Sâlih b. Hısân⁸¹¹ → Muhammed b. Ka'b⁸¹² → İbn Abbâs

İsnadı muttasıl olan rivâyette adı geçen Hafs b. Ömer ve Sâlih b. Hısân zayıf oldukları için cerh edilmiş, Yahya b. Sâlih ise görüşlerinden dolayı eleştirilmiştir. Rivâyet zayıftır.

(135) a.c.

Ebû'l-Hasen Ahmed b. Ali b. Eyyûb⁸¹³ (v. 411) ve Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed b. Yahya es-Sâîğ⁸¹⁴ (v. ?) → Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Ali b. Harb⁸¹⁵ → Ali b. Harb⁸¹⁶ → Ebû Dâvud el-Hafri⁸¹⁷ (v. 203) → Sâlih b. Hısân⁸¹⁸ → Muhammed b. Ka'b⁸¹⁹ → Resulüllah (s.a)

Muhammed b. Ka'b sahabîyi atlayarak rivâyet ettiği için rivâyet mürsel, Sâlih b. Hısân zayıflıkla cerh edildiği için zayıftır. Rivâyet mürsel zayıftır.

⁸⁰⁸ **Mufaddal b. Ğassân el-Ğulâbî:** İbn Asâkir onun sika olduğunu söylemiş, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 184; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk*, XXXXXX, 88-90.

⁸⁰⁹ **Yahya b. Sâlih el-Vuhâzî:** Rey ehlinde ve cehmî olduğu için eleştirilmiştir. İbn Maîn onu sika bulmuş, İbn Hıbbân *Sikât* ta zikretmiş, Ebû Hâtim, İbn Hacer onun için sadûk tabirini kullanmışlardır. Hâfız ve fakîh olan Yahya özellikle itikadî görüşlerinden dolayı eleştirilmiş ve onun durumunu Ebû Avâne hasenü'l-hadîs ifadesi ile özetlemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, IV, 408; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 158; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 260; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 408; XI, 201.

⁸¹⁰ **Hafs b. Ömer el-Halebî:** Ebû Hâtim onun için "daîfü'l-hadîs", Ebû Zûr'a ise "münkerü'l-hadîs" tabirlerini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 179.

⁸¹¹ Bkz. Rivâyet No: 132.

⁸¹² Bkz. Rivâyet No: 51.

⁸¹³ **Ahmed b. Ali b. Eyyûb Ebû'l-Hasen:** Hatîb'in onun hakkındaki görüşü sika şeklindedir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 322.

⁸¹⁴ **Hüseyn b. Muhammed b. Yahya Ebû Abdullah es-Sâîğ:** Hatîb ondan hadîs yazdığını ve halinin hayır olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 104.

⁸¹⁵ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁸¹⁶ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁸¹⁷ **Ebû Dâvud el-Hafri:** İsmi Ömer b. Sa'd'dır. Rical âlimleri onunla ilgili olarak sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 167; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 112; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 440; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 397.

⁸¹⁸ Bkz. Rivâyet No: 132.

⁸¹⁹ Bkz. Rivâyet No: 51.

15. Kadın, Köle ve Çocuğun Ta'dili:

(136) a. Birinci Rivâyet:

Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Rızk el-Bezzâz⁸²⁰ → Ebû Ahmed Hamza b. Muhammed b. el-Hâris ed-Dehkân⁸²¹ (v. 347) ve Osman b. Ahmed b. Abdullah ed-Dekkâk⁸²² ve Ahmed b. Halef b. Şems es-Sâbih⁸²³ (v. ?) → Abdülkerîm b. el-Heysem ed-Deyrâkûlî⁸²⁴ (v. 278) → İbrahim b. Beşşâr⁸²⁵ (v. 230) → Süfyân b. Uyeyne⁸²⁶ → Muhammed b. İshâk⁸²⁷ ve Vâil b. Dâvud⁸²⁸ (v. ?) → Zührî⁸²⁹ → Urve b. Zübeyr⁸³⁰ ve Saîd b. el-Müseyyeb⁸³¹ ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe⁸³² ve Alkame b. Vakkâs el-Leysî⁸³³ → Hz. Âişe

Zührî şöyle demiştir: Hz. Âişe hadîsini bana Saîd b. el-Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe haber verdiler. İfk hadîsesini uzunca anlattı ve öyle devam etti: Rasûlullah Berîra'yı çağırdı ve ona “Âişe hakkında şüphelendiğin veya beğenmediğin bir şey gördün mü?” diye sordu. Berîra şöyle dedi: “Gözümle kulağımla biliyorum ki Hz. Âişe altından daha temizdir.”

⁸²⁰ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁸²¹ **Hamza b. Muhammed b. el-Hâris Ebû Ahmed ed-Dehkân:** Hatîb el-Bağdâdî, onun için sika terimini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 183.

⁸²² Bkz. Rivâyet No: 61.

⁸²³ **Ahmed b. Halef b. Şems es-Sâbih:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁸²⁴ **Abdülkerîm b. el-Heysem ed-Deyrâkûlî:** Bir çok kimsenin hadîs yazdığı ve hadîs hafızı olan Abdülkerîm hakkında rical âlimleri sika, sebt, me'mûn değerlendirmelerinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 423; Zehebi, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 602, 603.

⁸²⁵ **İbrahim b. Beşşâr:** Rical âlimleri çokça hata yaptığı konusunda müttefiktirler. Nesâî ve İbn Maîn onun kuvvetli olmadığını söylemişlerdir. Sika mertebesine ulaşamamış sadûk bir râvidir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 13; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 47; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 89; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 72; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 94, 95.

⁸²⁶ Bkz. Rivâyet No: 46.

⁸²⁷ Bkz. Rivâyet No: 36.

⁸²⁸ **Vâil b. Dâvud:** Rical âlimleri onu sika kabul etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 338; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 43; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 561; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 97.

⁸²⁹ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁸³⁰ Bkz. Rivâyet No: 83.

⁸³¹ Bkz. Rivâyet No: 75.

⁸³² Bkz. Rivâyet No: 86.

⁸³³ Bkz. Rivâyet No: 117.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Osman b. Ahmed, İbrahim b. Beşşâr ve Muhammed b. İshâk sika mertebesine ulaşamamış sadûk râviler olarak nitelenmişlerdir. Ahmed b. Halef'in cerh ve ta'dil açısından durumunu gösteren bir bilgi tespit edemedik. Bu râvinin durumunu tespit edemediğimiz için rivâyetin sıhhati hakkında bir değerlendirme yapamıyoruz.

16. Cerh ve Ahkamı:

(137) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Hasen Ali b. el-Kâsım b. el-Hasen eş-Şâhid el-Basrî⁸³⁴ → Ali b. İshâk el-Mâderânî⁸³⁵ → Ebû Kılâbe er-Rekâşî⁸³⁶ → Vehb b. Cerîr⁸³⁷ → Şu'be⁸³⁸ → Câmi' b. Şeddâd⁸³⁹ (v. 127) → Âmir b. Abdullah b. Zübeyr⁸⁴⁰ (v. 121) → Abdullah b. Zübeyr (v. 73)

Abdullah babasına şöyle dedi. Seni Rasûlullahtan falan falan ve İbn Mesûd gibi rivâyet ederken görmüyorum. O söyle dedi: Müslüman olduğumdan beri Hz. Peygamber'den ayrılmadım fakat O'ndan şu hadîsi işittim: "Bana yalan isnadında bulunan cehennemde yerine hazırlansın."

İsnad muttasıldır. Ebû Kılâbe sika mertebesine ulaşamamış sadûk bir râvi, diğer râviler ise sikadır. Rivâyet Ebû Kılâbe'den dolayı isnadı itibariyle hasendir.

⁸³⁴ Bkz. Rivâyet No: 106.

⁸³⁵ Bkz. Rivâyet No: 106.

⁸³⁶ Bkz. Rivâyet No: 61.

⁸³⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁸³⁸ Bkz. Rivâyet No: 2.

⁸³⁹ **Câmi' b. Şeddâd:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Câmi' hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 265; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 529; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 107; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 49.

⁸⁴⁰ **Âmir b. Abdullah b. Zübeyr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Câmi' hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 13; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 325; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 186; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 64.

17. Sünnete Göre Büyük Günahlar:

(138) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Ömer Abdu'l-Vâhid b. Muhammed b. Abdullah b. Mehdî el-Fârisî⁸⁴¹ (v. 410) → Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. İshâk el-Mısırî el-Cevherî⁸⁴² (v. 332) → Rebî' b. Süleymân⁸⁴³ → İbn Vehb⁸⁴⁴ → Süleymân b. Bilâl⁸⁴⁵ (v. 177) → Sevr b. Zeyd⁸⁴⁶ (v. 135) → Ebî'l-Ğays⁸⁴⁷ (v. ?) → Ebû Hüreyre

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Helak edici yedi büyük gûnahtan sakının. Ya Rasûlullah nedir onlar denilince Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah'a ortak koşmak, Sihir (ve büyücülük) yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymak, Riba (faiz) yemek, Yetim malı yemek, Savaşta düşmana arka çevirip kaçmak, Namuslu ve iffetli kadınlara iftira atmak.”

İsnadı muttasıl olan rivâyetin râvileri de sikadır. Rivâyet sahihdir.

(139) a.a.

Ebû'l-Feth Muhammed b. Ahmed b. Ebî'l-Fevâris⁸⁴⁸ (v. 412) → Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-Hasen es-Savvâî⁸⁴⁹ → Ahmed b. Hârûn el-Berdîcî⁸⁵⁰ (v. 301)

⁸⁴¹ **Abdu'l-Vâhid b. Muhammed b. Abdullah b. Mehdî Ebû Ömer el-Fârisî:** Hatîb el-Bağdâdî, ondan hadîs yazdıklarını ve sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 13.

⁸⁴² **Abdullah b. Ahmed b. İshâk Ebû Muhammed el-Mısırî el-Cevherî:** Hatîb, onun sika bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 388.

⁸⁴³ Bkz. Rivâyet No: 69.

⁸⁴⁴ Bkz. Rivâyet No: 68.

⁸⁴⁵ **Süleymân b. Bilâl:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Süleyman'ı rical âlimleri hadîste imam olarak kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 103; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 388; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 154.

⁸⁴⁶ **Sevr b. Zeyd:** İbn Maîn, Ebû Zûr'a, Nesâî, İbn Hacer ve Zehebî onun için sika tabirini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 468; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 128; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 29.

⁸⁴⁷ **Sâlim Ebû'l-Ğays:** Rical âlimleri onun için sika terimini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 306; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 424; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 385.

⁸⁴⁸ **Ebû'l-Feth Muhammed b. Ahmed b. Ebî'l-Fevâris:** Hâfız ve meşhur sikalarındandır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1053.

⁸⁴⁹ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁸⁵⁰ **Ahmed b. Hârûn el-Berdîcî:** Rical âlimleri onu sika, sebt ve hafız gibi tabirlerle nitelemişler, ayrıca Hatîb ile Dârekutnî onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 746, 747.

→ **Hasen b. Ali b. Affân**⁸⁵¹ (v. 270) → **Abdullah b. Numeyr**⁸⁵² (v. 199) → **el-A'meş**⁸⁵³ → **Ebû Vâil**⁸⁵⁴ (v. ?) → **Amr b. Şürahbîl**⁸⁵⁵ (v. 63) → **Abdullah b. Mesûd**

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Hasen b. Ali sika seviyesine ulaşamayan sadûk, diğer râviler ise sikadır. Rivâyet Hasen b. Ali'den dolayı hasen seviyesine düşmektedir.

(140) b. İkinci Rivâyet:

Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Ebân el-Heytî et-Teğlabî⁸⁵⁶ (v. 410) → **Ebû Bekr Ahmed b. Selmân en-Necâd**⁸⁵⁷ (v. 348) → **İbrahim b. Abdullah el-Basrî**⁸⁵⁸ (v. 292)

⁸⁵¹ **Hasen b. Ali b. Affân:** İbn Ebû Hâtîm, İbn Hacer ve Zehebî onun sika derecesine ulaşamayan sadûk bir râvi olduğunu söylemişler, İbn Hıbbân ise *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 22; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 181; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 328; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 161.

⁸⁵² **Abdullah b. Numeyr:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdullah b. Numeyr ehl-i sünnete bağlılığı ile dikkat çekmiş ve pek çok rical âlimi hadîste hüccet olduğunu vurgulamışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 64; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 186; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 60, 61; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 52.

⁸⁵³ Bkz. Rivâyet No: 27.

⁸⁵⁴ **Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî:** Cahiliye dönemini görmüş olan Ebû Vâil'in, küçük yaşlarında Hz. Peygamber'i gördüğü rivâyet edilmesine rağmen o dönemde henüz Müslüman olmadığı belirtilerek sahâbî olamadığı söylenmiş ve muhadramûndan kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'den hadîs işitmemiştir. İbn Mes'ûd'un talebelerinden, sika bir râvidir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 354; İbn Abdülberr, *el-İstî'âb*, I, 214; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 386.

⁸⁵⁵ **Amr b. Şürahbîl:** Tabîînin büyüklerinden olan Amr rical âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 237; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 168; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 42.

⁸⁵⁶ **Muhammed b. Abdullah b. Ebân Ebû Bekr el-Heytî, et-Teğlabî:** Hatîb el-Bağdâdî onun çok hata yaptığını, hadîs ilminde paye sahibi olmasına rağmen vehimli birisi olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 475.

⁸⁵⁷ **Ahmed b. Selmân Ebû Bekr en-Necâd:** Hatîb, onun için sadûk, ârif ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 189-191.

⁸⁵⁸ **İbrahim b. Abdullah el-Basrî:** Zehebî, Dârekutnî ve başkalarının onu sika bulduklarını ve hadîste âlim ve nebîl kabul ettiklerini ifade etmiştir. Hatîb, onun fazilet, ilim ve emânet ehlerinden olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VI, 120-123; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 620, 621.

→ Muhammed b. Kesîr⁸⁵⁹ (v. 223) → Süfyân es-Sevrî⁸⁶⁰ → Mansûr b. el-Mu'temîr⁸⁶¹ ve Vâsıl el-Ahdeb⁸⁶² (v. 120) → Ebî Vâil⁸⁶³ → Amr b. Şurahbîl⁸⁶⁴ → Abdullah b. Mesûd

Abdullah b. Mesûd şöyle demiştir: Hz. Peygamber'a (s.a.), "Hangi günah daha büyük?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Seni yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" "Sonra hangisi gelir?" dedim. "Seninle beraber yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" dedi. Ben tekrar: "Sonra ne gelir?" dedim. "Komşunun helallığı ile zina etmen!" dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) şu âyeti okudu: "Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) tapmazlar" (Furkan: 68)

İsnad muttasıldır. Muhammed b. Abdullah çok hata yaptığı için eleştirilmiştir. Muhammed b. Kesîr'in sika olmadığını söyleyenler varsa da İbn Hacer Muhammed b. Kesîr'in hakkındaki cerh ifadelerinin güvenilirliğini zedeleyecek boyutta olmadığını belirtmiş ve sika bir râvi olduğunu dile getirmiştir. Rivâyet Muhammed b. Abdullah'dan dolayı zayıflıktan kurtulamamaktadır.

(141) c. Üçüncü Rivâyet:

Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Hârûn b. es-Salt el-Ahvezi⁸⁶⁵ (v. 409) → Muhammed b. Ca'fer el-Mutayrî⁸⁶⁶ (v. 335) → Ali b. Harb⁸⁶⁷ → Zeyd b. Ebî Zerkâ⁸⁶⁸ (v. 194) → İbn Lehîa⁸⁶⁹ → Yezîd b. Ebî Hubeyb⁸⁷⁰ (v. 128) → Muhammed b. Sehl⁸⁷¹ (v. ?) → Sehl b. Ebî Hasme (v. ?)

⁸⁵⁹ **Muhammed b. Kesîr el-Abdî:** İbn Ma'în, sika olmadığını ve hadîslerinin yazılamayacağını belirtmiş, Ebû Hâtîm de onu sadûk olarak nitelemiştir. İbn Hacer ise hakkındaki cerh ifadelerinin güvenilirliğini zedeleyecek boyutta olmadığını belirtmiş ve sika bir râvi olduğunu dile getirmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 70; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 77-78; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, IV, 18; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 504.

⁸⁶⁰ Bkz. Rivâyet No: 112.

⁸⁶¹ Bkz. Rivâyet No: 117.

⁸⁶² **Vâsıl el-Ahdeb:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Vâsıl hakkında sika, sebt şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 338; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 29; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 558; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 91.

⁸⁶³ Bkz. Rivâyet No: 139.

⁸⁶⁴ Bkz. Rivâyet No: 139.

⁸⁶⁵ **Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Hârûn Ebû'l-Hasen el-Ahvezi:** Hatîb ondan hadîs yazdığını ve sadûk bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 370.

⁸⁶⁶ **Muhammed b. Ca'fer el-Mutayrî:** Dârekutnî onun için "sika me'mûn" ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, II, 145, 146.

⁸⁶⁷ Bkz. Rivâyet No: 98.

⁸⁶⁸ **Zeyd b. Ebî Zerkâ:** İbn Hacer onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiş, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 250; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 356.

Sehl b. Ebî Hasme Hz. Peygamber'in (s.a.) minberde iken şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Yedi büyük günah; Allah'a ortak koşmak, cana kıymak, savaştan kaçmak, yetim malı yemek, iffetli kadınlara iftira atmak ve hicretten sonra (ta'rîb) küfür vatanına dönmektir."

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen İbn Lehîa rical âlimleri tarafından zayıf olarak nitelenmiştir. Diğer râviler sikadır. Rivâyet, bu râvideki cerhten dolayı isnadı itibariyle zayıftır.

(142) c.a.

Ebû Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafî⁸⁷² → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam⁸⁷³ → Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî⁸⁷⁴ → Hüseyin b. Muhammed⁸⁷⁵ (v. 215) (tahvil) Muhammed b. Ebî'l-Fevâris⁸⁷⁶ → Ebû Ali es-Savvât⁸⁷⁷ → Ahmed b. Hârun b. Ravh⁸⁷⁸ → Muhammed b. İshâk es-Sağânî⁸⁷⁹ → Hasen b. Musa el-Eşyeb⁸⁸⁰ (v. 209) → Eyyûb b. Utbe⁸⁸¹ (v. 160) → Taysele b. Ali⁸⁸² (v. ?) → İbn Ömer

⁸⁶⁹ Bkz. Rivâyet No: 13.

⁸⁷⁰ **Yezîd b. Ebî Hubeyb:** Rical âlimleri onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 361; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 267; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 546; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 278.

⁸⁷¹ **Muhammed b. Sehl:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 277; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 398.

⁸⁷² Bkz. Rivâyet No: 125.

⁸⁷³ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁸⁷⁴ Bkz. Rivâyet No: 67.

⁸⁷⁵ **Hüseyin b. Muhammed el-Mervezî:** Muhammed b. Sa'd, İbn Hıbbân, İbn Hacer onun için sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 338; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 315.

⁸⁷⁶ Bkz. Rivâyet No: 139.

⁸⁷⁷ Bkz. Rivâyet No: 93.

⁸⁷⁸ Bkz. Rivâyet No: 139.

⁸⁷⁹ Bkz. Rivâyet No: 55.

⁸⁸⁰ **Hasen b. Musa el-Eşyeb:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Hasen b. Musa hakkında rical âlimleri ittifakla sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 37; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 170; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 164.

⁸⁸¹ **Eyyûb b. Utbe:** Hadîsleri hafızasından rivâyet ederken karıştırdığı için cerh edilmiştir. Ebû Zûr'a, İbn Hanbel, İbn Maîn ve İbn Hacer onun için zayıf nitelemesinde bulunmuşlardır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 15; Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I, 108; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 253; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 357.

⁸⁸² **Taysele b. Ali:** İshâk b. Mansûr ve İbn Maîn onun için sika ifadesini kullanmışlar, İbn Hıbbân da onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 501; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 399; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 32.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Eyyûb b. Utbe rical âlimleri tarafından zayıf kabul edilmiştir. İsnad, râvisine yönelik cerhten dolayı zayıftır.

(143) d. Dördüncü Rivâyet:

Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. İbrahim el-Bezzâz⁸⁸³ (v. 417) → Ebû Ali el-Hasen b. Muhammed b. Osman el-Fesevî⁸⁸⁴ (v. ?) → Yakub b. Süfyân⁸⁸⁵ → El-Hakem b. Musa⁸⁸⁶ (v. 232) → Yahya b. Hamza⁸⁸⁷ → Süleyman b. Dâvud el-Havlânî⁸⁸⁸ (v. ?) → Zührî⁸⁸⁹ → Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm⁸⁹⁰ (v. 120) → Muhammed b. Amr b. Hazm⁸⁹¹ (v. 63) → Amr b. Hazm

Amr b. Hazm şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.), Yemen halkına bir mektup yazdı ve içinde şu (bilgi) da vardı: “ Allah katında kıyamet günü büyük günahların en büyükleri; Allah’a ortak koşmak, haksız bir şekilde cana kıymak, Allah yolundaki bir savaştan korkarak kaçmak ve anne-baba hakkına riâyet etmemektir.”

İsnadı muttasıl olan rivâyetin râvileri arasında yer alan Hasen b. Muhammed’in hâli meçhul, Hakem b. Musa ve Süleymân b. Dâvud sika mertebesine ulaşamayan saduk bir râvidir. Hasen b. Muhammed’in cerh ve ta’dil açısından durumu bilinemediği için rivâyet hususunda herhangi bir değerlendirme yapılamamaktadır.

⁸⁸³ **Ali b. Ahmed b. İbrahim Ebû'l-Hasen el-Bezzâz:** Sika bir râvidir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 330.

⁸⁸⁴ **Hasen b. Muhammed b. Osman Ebû Ali el-Fesevî:** Ceh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁸⁸⁵ Bkz. Rivâyet No: 74

⁸⁸⁶ **Hakem b. Mûsa:** İclî’nin sika olarak nitelediği el-Hakem b. Mûsa’yı, Ebû Hatim sadûk olarak nitelemiş, İbn Ma’in ise ondan hadîs rivâyet etmekte bir beis olmadığını belirtmiştir. İbn Hacer’e göre de sadûk bir râvidir. Bkz. Hatîb, *Târîhu Bağdad*, VIII, 226; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, VII, 136; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 201.

⁸⁸⁷ Bkz. Rivâyet No: 40.

⁸⁸⁸ **Süleyman b. Dâvud el-Havlânî:** Hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. Ali b. Medîni onun için “münkerü'l-hadîs”, Ebû Hâtim ise “lâ be'se bih” ifadelerini kullanmış, İbn Ma'in hadîslerinin sahih olmadığını ifade etmiştir. Buna karşın İbn Hibbân onu Sika ta zikretmiş ve onun için “sika me'mûn” ifadesini kullanmıştır. İbn Hacer ise tüm bu görüşler çerçevesinde onun sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 127; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 110; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 387; IV, 165.

⁸⁸⁹ Bkz. Rivâyet No: 25.

⁸⁹⁰ **Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Ebû Bekr'i cerh ve ta'dil âlimleri sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 337; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 40.

⁸⁹¹ **Muhammed b. Amr b. Hazm:** Nesâî ve İbn Hibbân onun için sika terimini kullanmışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 29; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 347; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 329.

(144) e. Beşinci Rivâyet:

Ali b. Ahmed⁸⁹² → Hasen b. Muhammed b. Osman⁸⁹³ → Yakub b. Süfyân⁸⁹⁴ → Kabîsa b. Ukbe⁸⁹⁵ (v. 215) → Süfyân es-Sevrî⁸⁹⁶ → Sa'd b. İbrahim⁸⁹⁷ (v. 125) → Humeyd b. Abdurrahman⁸⁹⁸ (v. 105) → Abdullah b. Amr

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kişinin anne ve babasına küfretmesi, büyük günahlarının en büyüğüdür. Ashâb 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi nasıl anne ve babasına küfreder?' deyince, H. Peygamber (s.a.) 'Karşıdaki kişinin babasına küfreder. O da onun babasına küfreder. Dolayısıyla babasına küfretmiş olur!' buyurdu.

Hasen b. Muhammed'in cerh ve ta'dil açısından durumu tespit edilememiştir. Ayrıca Kabîsa, Sevrî'den yaptığı rivâyetlerde kuvvetli değildir. Hasen b. Muhammed'in durumu net olmadığı için herhangi bir değerlendirme yapamıyoruz. İsnad muttasıldır.

(145) f. Altıncı Rivâyet:

Ali b. el-Kâsım eş-Şâhid⁸⁹⁹ → Ali b. İshâk el-Mâderânî⁹⁰⁰ → Ebû Kılâbe⁹⁰¹ → Bişr b. Ömer⁹⁰² (v. 207) → (Tahvil) → Ebû Nuaym el-Hâfız⁹⁰³ → Abdullah b. Ca'fer b.

⁸⁹² Bkz. Rivâyet No: 143.

⁸⁹³ Bkz. Rivâyet No: 143.

⁸⁹⁴ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁸⁹⁵ **Kabîsa b. Ukbe:** İbn Maîn onun güvenilir bir râvi olduğunu ifade etmiş fakat Sevrî'den yaptığı rivâyetlerde kuvvetli olmadığını da eklemiştir. İclî ve İbn Hıbbân *Sikât* larında zikretmişlerdir. İbn Hacer onun için sadûk tabirini tercih etmiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 214; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 126; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 21; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 312.

⁸⁹⁶ Bkz. Rivâyet No: 112.

⁸⁹⁷ **Sa'd b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Sa'd'ı rical âlimleri hadîste imam olarak kabul etmişler ve pek çok ta'dil lafızları kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 389; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 79; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 375; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 402, 403.

⁸⁹⁸ **Humeyd b. Abdurrahman:** İclî, Ebû Zür'a, İbn Hirâş ve İbn Hacer onun sika bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 323; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 225; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 146; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 40.

⁸⁹⁹ Bkz. Rivâyet No: 106.

⁹⁰⁰ Bkz. Rivâyet No: 106.

⁹⁰¹ Bkz. Rivâyet No: 61.

⁹⁰² **Bişr b. Ömer:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Bişr b. Ömer hakkında rical âlimleri sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 337, *el-Kâşif*, I, 269; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 399.

⁹⁰³ Bkz. Rivâyet No: 93.

Ahmed b. Fâris⁹⁰⁴ → Yunus b. Hubeyb⁹⁰⁵ → Ebû Dâvud et-Tayâlisî⁹⁰⁶ → Şu'be⁹⁰⁷ → Ubeydullah b. Ebî Bekr⁹⁰⁸ (v ?) → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah'e (s.a.) büyük günahlar hakkında soruldu. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah'a şirk koşturmak, anne-babaya itaatsizlik, cana kıymak, yalancı şahitlik veya yalan söz."

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Ebû Kılâbe dışındaki râviler sikadır. Ebû Kılâbe ise sika mertebesine ulaşmamış saduk bir râvidir. Rivâyet bundan dolayı hasendir.

(146) f.a.

Ahmed b. Ebî Ca'fer el-Katî⁹⁰⁹ (v. ?) → Ubeydullah b. Ahmed b. Ya'kub el-Mukrî⁹¹⁰ (v. 376) → Muhammed b. Mansûr b. Nadr⁹¹¹ (v. 321) → Humeyd b. Mesade es-Sâmî⁹¹² (v. 244) → Bîşr b. el-Mufaddal⁹¹³ (v. 186, 187) → el-Cerîrî⁹¹⁴ → Abdurrahman b. Ebî Bekra⁹¹⁵ (v. 96) → Ebû Bekrâ (v. 51, 52)

⁹⁰⁴ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁹⁰⁵ Bkz. Rivâyet No: 104.

⁹⁰⁶ Bkz. Rivâyet No: 104.

⁹⁰⁷ Bkz. Rivâyet No: 2.

⁹⁰⁸ **Ubeydullah b. Ebî Bekr:** Enes b. Mâlik'in torunudur. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer almıştır. Rical âlimleri ondan sika şeklinde bahsetmişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 65; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 5.

⁹⁰⁹ **Ahmed b. Ebî Ca'fer el-Katî:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁹¹⁰ **Ubeydullah b. Ahmed b. Ya'kub el-Mukrî:** Hatîb onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 362.

⁹¹¹ **Muhammed b. Mansûr b. Nadr:** Dârekutnî onun için "sika sadûk", Hâşimi ise "sika me'mûn" ifadelerini kullanmışlardır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 251.

⁹¹² **Humeyd b. Mesade es-Sâmî:** Ebû Hâtim onun bazı hadîslerini yazdığını söylemiş ve onun için sadûk ifadesini kullanmıştır. İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş, İbn Hacer ve Zehebî de sadûk ifadesini tercih etmiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 229; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 197; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 354; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 182.

⁹¹³ **Bîşr b. el-Mufaddal:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Bîşr için cerh ve ta'dil âlimleri sika, sebt ve hüccet gibi ta'dil lafızları kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 247; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 366; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 97; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 124.

⁹¹⁴ Bkz. Rivâyet No: 18.

⁹¹⁵ **Abdurrahman b. Ebî Bekra:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Abdurrahman hakkında İbn Hacer ve İbn Hıbbân ve İclî sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 73; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 77; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 337.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Ahmed b. Ebî Ca'fer'in cerh ve ta'dil açısından durumu tespit edilemediği için rivâyet hakkında herhangi bir değerlendirme yapamamaktayız.

(147) f.b.

Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah es-Serrâc⁹¹⁶ (v. 405) → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam⁹¹⁷ → Ubeydullah b. Saîd b. Kesîr el-Mısırî⁹¹⁸ (v. 273) → Saîd b. Kesîr⁹¹⁹ (v. 226) → Nâfi' b. Yezîd⁹²⁰ (v. 168) → Yezîd b. Ebî Hubeyb⁹²¹ → Sinân b. Sa'd⁹²² (v. ?) → Enes b. Mâlik

İsnadı muttasıl olmasına rağmen râvileri arasında cerh edilenler vardır. Ubeydullah b. Saîd, Saîd b. Kesîr ve Sinân b. Sa'd cerh edilmiştir. Rivâyet isnad yönünden zayıftır.

18. Bidat Ehlinin Rivâyetleri:

(148) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Sa'd el-Mâlîni⁹²³ (v. 412) → Abdullah b. Adî el-Hâfız⁹²⁴ (v. 365) → Ali b. el-Hüseyn b. Abdurrahim⁹²⁵ (v. 293) → Ahmed b. Nasr el-Mukrî el-Âbid⁹²⁶ (v. 245) → el-

⁹¹⁶ **Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah:** Hatîb el-Bağdâdî onun sika bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. X, 302.

⁹¹⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁹¹⁸ **Ubeydullah b. Saîd b. Kesîr el-Mısırî:** İbn Hıbbân onun rivâyetlerinin hüccet olamayacağını ve hadislerinin sikaların rivâyet ettiği hadislere benzemediğini belirtmiştir.

⁹¹⁹ **Saîd b. Kesîr:** Nesep bilgisi ile ön plana çıkmıştır. Rical âlimlerinin genel görüşü onun sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvi olduğu yönündedir. Bkz. Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, II, 110; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 56; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, IV, 66.

⁹²⁰ **Nâfi' b. Yezîd:** Rical âlimleri onu sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 309; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 458; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 209; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 367.

⁹²¹ Bkz. Rivâyet No: 141.

⁹²² **Sinân b. Sa'd:** Nesâî onun güvenilir olmadığını, Ahmed b. Hanbel ondan hadîs yazmadığını, hadislerinin muzdarib olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Hacer onun için sadûk tabirini kullanmıştır. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 52; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 251; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 211.

⁹²³ **Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Hafs Ebû Sa'd el-Mâlîni:** Hatîb el-Bağdâdî, onun için sika, sadûk ve mutkîn ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 371; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1070, 1071.

⁹²⁴ **Abdullah b. Adî el-Hâfız:** İbn Asâkir onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXXI, 5-9.

⁹²⁵ **Ali b. el-Hüseyn b. Abdurrahim:** Sika bir kimsedir. Bkz. Cürcânî, *Târîhu Cürcân*, I, 300.

Mübârek Mevlâ İbrahim b. Hişâm el-Murâbitî⁹²⁷ (tahvil) Ubeydullah b. Ebî'l-Feth⁹²⁸ → Ali b. Ömer el-Harbî⁹²⁹ → Hâtîm b. el-Hasen eş-Şâî⁹³⁰ (v. ?) → Hubeyb b. el-Muğîra eş-Şâî⁹³¹ (v. 267) → el-Mübârek → el-Attâf b. Hâlid⁹³² (v. 179) → Nâfi⁹³³ → Abdullah b. Ömer

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Dinine sarıl! o senin etin ve kanındır. Dinini kimden aldığına bak. Doğru olanlardan dinini al, dinden uzaklaşmış olanlardan alma.”

İsnad muttasıldır. Râviler arasındaki Mübârek isimli şahıs hakkında herhangi bir bilgi tespit edilmemiştir. Ayrıca Attâf b. Hâlid sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvidir. Râviler arasında meçhul bir kimse olduğu için rivâyet hakkında bir değerlendirme yapamamaktayız.

19. Edâ ve Şartları:

(149) a. Birinci Rivâyet:

Hasen b. Ebî Bekr⁹³⁴ → Ebû'l-Hasen Ahmed b. İshâk⁹³⁵ (v. ?) → Muhammed b. Eyyûb er-Râzî⁹³⁶ (v. ?) → Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî⁹³⁷ (v. 240) → Leys b.

⁹²⁶ **Ahmed b. Nasr el-Mukrî:** Rical âlimleri onun için sika ifadesini kullanmışlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 21; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 204; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 74.

⁹²⁷ **el-Mübârek Mevlâ İbrahim b. Hişâm el-Murâbitî:** Cerh ve ta'dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁹²⁸ Bkz. Rivâyet No: 91.

⁹²⁹ Bkz. Rivâyet No: 133.

⁹³⁰ **Hâtîm b. el-Hasen eş-Şâî:** Hatîb, onun hakkında güvenilirliğini etkileyecek bir şey duymadığını belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 247.

⁹³¹ **Hubeyb b. el-Muğîra eş-Şâî:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 217.

⁹³² **Attâf b. Hâlid:** Hafızası kötü olduğu için eleştirilmiştir. Sika mertebesine ulaşamayan bir râvidir. İbn Hıbbân hadîslerinin delil olmayacağını söylemiştir. Bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 32; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 193; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 378; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 197, 198.

⁹³³ Bkz. Rivâyet No: 30.

⁹³⁴ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁹³⁵ **Ebû'l-Hasen Ahmed b. İshâk:** Hatîb, onun hakkında güvenilirliğini etkileyecek bir şey duymadığını belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 35.

⁹³⁶ **Muhammed b. Eyyûb er-Râzî:** İbn Ebû Hâtîm onu sika bulmuş, İbn Hıbbân da *Sikât* ta zikretmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 152; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 643.

⁹³⁷ **Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Kuteybe hakkında rical âlimleri “sika sebt” değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IX, 20; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 321, 322.

Sa'd⁹³⁸ → Amr b. el-Hâris⁹³⁹ (v. 150) (tahvil) Ali b. Muhammed b. Ali⁹⁴⁰ (v. 414) → Ahmed b. Yusuf b. Hallâd el-Attâr⁹⁴¹ (v. 359) → Hâris b. Muhammed⁹⁴² (v. 282) → Kuteybe → Leys → Amr → Yahya b. Meymûn el-Hadramî⁹⁴³ → Ebû Musa el-Ğâfikî⁹⁴⁴ → Ukbe b. Âmir

Ukbe b. Âmir minberde hadîsler naklediyordu. Ebu Musa şöyle dedi: Bu arkadaşınız ya iyice ezberlemiş hadîsleri yoksa helak olmuş biridir. Çünkü Hz. Peygamber ömrünün sonlarında şöyle buyurdu: “Allahın kitabına sarılın benden hadîs dinlemeyi seven bir kavme gideceksiniz kim benim demediğimi rivâyet ederse cehennemdeki yerine hazırlansın. Bir şey ezberleyen de onu rivâyet etsin.”

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Yahya b. Meymûn sika mertebesine ulaşamamış saduk bir râvi olduğu için rivâyet hasendir.

20. Lafzen Rivâyetin Vücûbu:

(150) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Saîd Muhammed b. Musa b. Fadl b. Şezân es-Sayrafi⁹⁴⁵ → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam⁹⁴⁶ → Rebî' b. Süleyman⁹⁴⁷ → Esed b. Musa⁹⁴⁸ (v. 212) →

⁹³⁸ Bkz. Rivâyet No: 74.

⁹³⁹ **Amr b. el-Hâris:** Rivâyetleri *Küttüb-i Sitte* de yer alan Amr'ı rical âlimleri sika, sebt, hüccet gibi ta'dil lafızları ile nitelemişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 225; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 228; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 13, 14.

⁹⁴⁰ **Ali b. Muhammed b. Ali:** Hatîb, ondan hadîs yazdıklarını ve sika bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XII, 97.

⁹⁴¹ **Ahmed b. Yusuf b. Hallâd el-Attâr:** Hatîb, onun için sika ifadesini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 220.

⁹⁴² **Hâris b. Muhammed:** Rical âlimleri onu sika kabul etmişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 218.

⁹⁴³ Bkz. Rivâyet No: 13.

⁹⁴⁴ Bkz. Rivâyet No: 13.

⁹⁴⁵ Bkz. Rivâyet No: 125.

⁹⁴⁶ Bkz. Rivâyet No: 54.

⁹⁴⁷ Bkz. Rivâyet No: 69.

⁹⁴⁸ **Esed b. Musa:** İbn Hıbbân ve İclî onu *Sikât* larında zikretmişlerdir. Buhârî onun için hadîste meşhur, Nesâî ise sika ifadelerini kullanmıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 221; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 338; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 136; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 228.

Mervân b. Muâviye⁹⁴⁹ (v. 193) → Ca'fer b. ez-Zübeyr⁹⁵⁰ (v. 140) → Kâsım b. Abdurrahman⁹⁵¹ (v. 112) → Ebû Ümâme

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Kim duyduğu gibi bir hadîs rivâyet ederse doğruysa ve iyiye ona sevap vardır yalansa bu işi başlattığı için sorumluluğu vardır.”

İsnadı muttasıl olan ve isnadda adı geçen Ca'fer b. Zübeyr metrûk, Kâsım b. Abdurrahman sadûk, diğer râviler ise sikadır. Rivâyet Ca'fer b. Zübeyr'den dolayı siddetli zayıflık içermektedir.

(151) b. İkinci Rivâyet:

Ebû'l-Feth Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer el-Haffâr⁹⁵² (v. 414) → İsmâil b. Muhammed es-Saffâr⁹⁵³ → Abbâs b. Muhammed b. Hâtım ed-Dûrî⁹⁵⁴ → İshâk b. Mansûr es-Selûlî⁹⁵⁵ (v. 204) → Hüreyim b. Süfyân⁹⁵⁶ (v. ?) ve Ca'fer b. Ziyâd⁹⁵⁷ (v. 167) → Abdülmelik b. Umeyr⁹⁵⁸ → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd⁹⁵⁹ → Abdullah b. Mesûd

⁹⁴⁹ **Mervân b. Muâviye:** Rical âlimleri onu sika, sebt gibi ta'dil lafızları ile nitelenmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 272; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 295; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 88.

⁹⁵⁰ **Ca'fer b. ez-Zübeyr:** İttifakla metrûk olarak nitelenmiştir. Bkz. Nesâî, *ed-Duaîf ve'l-metrûkîn*, I, 28; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 479; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 212; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 134; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 78.

⁹⁵¹ **Kâsım b. Abdurrahman:** Sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvidir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 212; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 113; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 289.

⁹⁵² **Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer el-Haffâr:** Hatîb ondan hadîs yazdıklarını ve sadûk bir kimse olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XIV, 75.

⁹⁵³ Bkz. Rivâyet No: 110.

⁹⁵⁴ Bkz. Rivâyet No: 67.

⁹⁵⁵ **İshâk b. Mansûr es-Selûlî:** Dârimî ve İbn Maîn onun için “leyse bihî be's” ifadesini kullanmışlar, İbn Hıbbân ve İclî *Sikât* larında zikretmişler, İbn Hacer de bu görüşler çerçevesinde onun sadûk bir râvi olduğunu söylemiştir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 220; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 234; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 112; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 219.

⁹⁵⁶ **Hüreyim b. Süfyân:** İshâk b. Mansûr, İbn Maîn, Ebû Hâtım, İbn Hıbbân ve İclî onun için sika ifadesini tercih etmişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 326; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 117; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, ; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 29.

⁹⁵⁷ **Ca'fer b. Ziyâd:** Şûlikle suçlanmıştır. Âlimlerin genel kanaati sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvi olduğu yönündedir. Bkz. İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 480; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 213; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 79.

⁹⁵⁸ Bkz. Rivâyet No: 88.

⁹⁵⁹ Bkz. Rivâyet No: 5.

H. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah benden bir hadîs işitip te işittiği gibi rivâyet edenin yüzünü nurlandırın. Nice tebliğ edilen kişi işitenden daha iyi kavrar.”

Senedde adı geçen İshâk b. Mansûr, Ca’fer b. Ziyâd ve Abdûlmelik b. Umeyr sika derecesine ulaşamamış sadûk râvilerdir. İsnadı muttasıl olan rivâyet bu râvilerden dolayı hasendir.

(152) b.a.

Ebû Bekr Ahmed b. Ömer ed-Dellâl⁹⁶⁰ (v. 417) → Ahmed b. Selmân en-Necâd⁹⁶¹ → Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe⁹⁶² → Ahmed b. Târik⁹⁶³ (v. ?) → Mesade b. el-Yesa’⁹⁶⁴ (v. ?) → el-Yesa’ b. Kays⁹⁶⁵ (v. ?) → Simâk⁹⁶⁶ → Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd⁹⁶⁷ → Abdullah b. Mesûd

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Mesade zayıf, Simâk sadûk diğer râviler sikadır. Rivâyet isnad yönünden zayıftır.

21. Hadis Rivayetinde Tebdil’in Caiz Olmaması:

(153) a. Birinci Rivâyet:

Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib el-Huvârizmî Ebû Bekr el-Berkânî⁹⁶⁸ → Muhammed b. Ca’fer b. el-Heysem el-Enbârî⁹⁶⁹ (v. 360) → Muhammed b. Ahmed b.

⁹⁶⁰ **Ahmed b. Ömer Ebû Bekr ed-Dellâl:** Hatîb onun sika birisi olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 294;

⁹⁶¹ Bkz. Rivâyet No: 140.

⁹⁶² Bkz. Rivâyet No: 26.

⁹⁶³ **Ahmed b. Târik:** İbn Hacer onun sika, sadûk, sebt ve emîn gibi tabirlerle nitelendiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, I, 188.

⁹⁶⁴ **Mesade b. el-Yesa’:** Ebû Dâvud onu yalancılıkla suçlamış, Ahmed b. Hanbel ise onun için “leyse bi şey” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 370; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 35; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, VI, 23.

⁹⁶⁵ **el-Yesa’ b. Kays:** İbn Hıbbân onu *Sikât* ta zikretmiş ve oğlunun kendisinden yaptığı rivâyetler hariç diğer rivâyetlerine itibar edilir ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 655; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, VI, 300.

⁹⁶⁶ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁹⁶⁷ Bkz. Rivâyet No: 5.

⁹⁶⁸ Bkz. Rivâyet No: 122.

⁹⁶⁹ **Muhammed b. Ca’fer b. el-Heysem el-Enbârî:** Hatîb, Burkânî’ye onun hakkında sormuş, O da Muhammed b. Ca’fer’in babasından yaptığı rivâyetlerinin sahih olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, XVI, 63, 64.

Ebî'l-Avâm⁹⁷⁰ (v. 276) → Kureyş b. Enes⁹⁷¹ (v. 208) → Süleymân et-Teymî⁹⁷² → Enes b. Mâlik

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Bilerek benim adıma yalan söyleyen kimse Cehennemde ki yerine hazırlansın!”

İsnadı muttasıl olan rivâyette adı geçen Kureyş b. Enes sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvidir. Rivâyet bundan dolayı hasendir.

(154) b. İkinci Rivâyet:

Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân⁹⁷³ → Osman b. Ahmed ed-Dekkâk⁹⁷⁴ → Hâmid b. Sehl es-Seğrî⁹⁷⁵ (v. 280) → Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn⁹⁷⁶ (v. 218) → Fıtar b. Halîfe⁹⁷⁷ → Ebû İshâk⁹⁷⁸ (v. 129) ve Sa'd b. Ubeyde⁹⁷⁹ (v. ?) → Berâ b. Âzib (v. 72)

Berâ' b. Âzib Hiz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ey Berâ' yatağa yattığın zaman ne söylersin? Ben Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedim. Şöyle buyurdu: Yatağına temiz olarak uzandığın zaman sağ tarafına yaslan ve şöyle de: Allahım bütün benliğimle sana teslim oldum, işlerimi Sana emanet ettim, sırtımı Senin kudretine dayadım. Senin rahmetinden ümitvârim, gazabından da korkuyorum. Senin dergahından başka ne iltica edilecek bir yer var, ne de güvenilir bir mekan; indirdiğin Kitabına ve gönderdiğin nebîne iman ettim. (

⁹⁷⁰ **Muhammed b. Ahmed b. Ebî'l-Avâm:** Dârekutnî onun için sadûk tabirini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I, 372.

⁹⁷¹ **Kureyş b. Enes:** Ölümünden altı sene önce hafızası değişmiştir. Sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvidir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 142; İbn Hıbbân, *el-Mecrühîn*, II, 220; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 335.

⁹⁷² **Süleyman b. Tarhân et-Teymî:** İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel, İclî ve İbn Hıbbân onu sika olarak nitelemişlerdir. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 430; İbn Hıbbân, *es-Sikât*.

⁹⁷³ Bkz. Rivâyet No: 92.

⁹⁷⁴ Bkz. Rivâyet No: 61.

⁹⁷⁵ **Hâmid b. Sehl es-Seğrî:** Dârekutnî onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VIII, 167.

⁹⁷⁶ **Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn:** Hadîs ilmi açısından “imâm”, “hâfız”, “şeyhu'l-muhaddisîn” olarak nitelenmiştir. Özellikle hafızasının kuvvetliliği ile dikkat çekmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 319; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 372; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 243-244.

⁹⁷⁷ Bkz. Rivâyet No: 82.

⁹⁷⁸ **Ebû İshâk es-Sebî'i:** Tâbiînin büyüklerinden olan Ebû İshâk es-Sebî'i'nin ismi Amr b. Abdullah'dır. Kûfe'nin meşhur muhaddislerinden olup imâm, sika ve âbid olarak nitelenmiş güvenilir bir râvidir. Yaşının ilerlemesi ile hafıza bozukluğuna maruz kalmıştır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, II, 179; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 242; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 177; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56.

⁹⁷⁹ **Sa'd b. Ubeyde:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Sa'd hakkında rical âlimleri ittifakla sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 391; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 89; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 429; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 415.

Ben bana öğrettiği şekliyle değil de “Rasûlune” dedim. Elini göğsüme vurarak “nebîne” dedi.) Şâyet geceleyin bunu söyleyip ölen kimse fitrat üzere ölmüş demektir.”

İsnad muttasıl râviler de sika olduğu için rivâyet sahihtir.

22. Hadis Rivayetinde Takdim-Tehirin Caiz Olmaması:

(155) a. Birinci Rivâyet:

Hasen b. Ali b. Muhammed et-Temîmî⁹⁸⁰ (v. 441) → Ahmed b. Ca’fer b. Hamdân⁹⁸¹ (v. 368) → Abdullah b. Ahmed b. Hanbel⁹⁸² (v. 290) → Ahmed b. Hanbel⁹⁸³ (v. 241) → Yahya b. Saîd el-Kattân⁹⁸⁴ (v. 198) → Süleyman et-Teymî⁹⁸⁵ → Enes b. Mâlik

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Kim bilerek benim adıma yalan söyleirse Cehennemde ki yerine hazırlansın.”

Rivâyet sahih olmasına rağmen müellifin isnadı hocası Hasen b. Ali’den dolayı zayıftır.

23. Hadîs Rivayetinde Noksanın Caiz Olup Ziyadenin Caiz Olmaması:

(156) a. Birinci Rivâyet:

Ebû’l-Ferac Abdüsselam b. Abdülvehhâb el-Kureşî⁹⁸⁶ (v. ?) → Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî⁹⁸⁷ → Muhammed b. Abdullah el-Hadramî⁹⁸⁸ →

⁹⁸⁰ **Hasen b. Ali b. Muhammed et-Temîmî:** Hatîb el-Bağdâdî ondan hadîs yazdıklarını belirtmiş fakat Ahmed b. Hanbel’in Müsned’ine içinde olmayan ilaveler yaptığı için eleştirilmiştir. Zehebî onun sağlam olmadığını söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 390, 391.

⁹⁸¹ **Ahmed b. Ca’fer b. Hamdân:** Hatîb onunla ihticacı terkeden bir kimseyi bilmediğini ifade etmiş, Hâkim onun için “sika me’mûn” ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, I, 145.

⁹⁸² **Abdullah b. Ahmed b. Hanbel:** Ahmed b. Hanbel’in oğludur. Müsned’in nüshalarını rivâyet etmiştir. Rical âlimleri onu sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 538; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 124.

⁹⁸³ **Ahmed b. Hanbel:** Hanbelî mezhebinin imamı ve Müsned isimli eserin müellifidir. İmâm Şâfiî, Bağdat’ta Ahmed b. Hanbel’den daha faziletli, müttaki, âlim ve fakih bir kimse görmediğini söylemiş, diğer hocası Abdürrezzâk b. Hemmâm da aynı kanaati paylaşmıştır. Bkz. Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, XI, 177-358; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 72-76. Ayrıca bk. Kandemir, M. Yaşar, “Ahmed b. Hanbel”, *DİA*, II, 75-80

⁹⁸⁴ **Yahya b. Saîd el-Kattân:** Muhammed b. Sa’d ve Nesâî Yahya’nın sağlam ve güvenilir bir râvî, Ebû Zûr’a ve Ebû Hâtîm ise güvenilir bir hâfız olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca rical âlimleri tarafından onun mevsukiyetine dair pek çok övgü yapılmıştır. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 150, 151; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 611, 612; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 225, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, IX, 175-188.

⁹⁸⁵ Bkz. Rivâyet No: 153.

⁹⁸⁶ **Abdüsselam b. Abdülvehhâb Ebû’l-Ferac el-Kureşî:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁹⁸⁷ Bkz. Rivâyet No: 114.

⁹⁸⁸ Bkz. Rivâyet No: 4.

Muhammed b. Leys el-Cevherî⁹⁸⁹ (v. 299) → Süveyd b. Saîd⁹⁹⁰ (v. 240) → Velîd b. Muhammed el-Mevkarî⁹⁹¹ (v. 182) → Sevr b. Yezîd⁹⁹² (v. 150) → Nâfi⁹⁹³ → Abdullah b. Ömer

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Benden bir hadîs işitip de ona ilave yapmayanın Allah yüzünü nurlandırısın. Nice söz nakleden kişi vardır ki o sözü kendisinden daha iyi anlayana nakleder.”

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Abdüsselam b. Abdüvehhâb’ın hâli meçhul, Süveyd b. Saîd sika mertebesine ulaşamayan saduk, Velîd b. Muhammed ise metrûktur. Abdüsselam b. Abdüvehhâb’ın cerh ve ta’dil açısından durumunun meçhul olması rivâyet hakkında değerlendirme yapmamızı zora soksada Velîd b. Muhammed’in metrûk olması rivâyetin zayıf olması için yeterlidir.

24. Hadîs metnini taktî’:

(157) a. Birinci Rivâyet:

Abdülaziz b. Cafer el-Hanbelî⁹⁹⁴ (v. 363) → Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hilâl⁹⁹⁵ (v. 311) → Yezîd b. Abdullah el-İsbehânî⁹⁹⁶ (v. ?) → İsmail el-Ğazzâl⁹⁹⁷ (v. ?) → Nuaym b. Hammâd⁹⁹⁸

⁹⁸⁹ **Muhammed b. Leys el-Cevherî:** Hatîb onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, III, 196.

⁹⁹⁰ **Süveyd b. Saîd:** Ömrünün sonlarında hafızası bozulmaya başlamış ve gözleri kör olduğunda ise telkine açık hale gelmiştir. Rical âlimlerinin genel kanaati sika mertebesine ulaşamayan sadûk bir râvi şeklindedir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 50; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IV, 240; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, I, 352; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 428; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 239-241.

⁹⁹¹ **Velîd b. Muhammed el-Mevkarî:** Rical âlimleri onun ittifakla metrûk olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Nesâî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn*, I, 103; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, IX, 15; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 76; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 71; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 131.

⁹⁹² **Sevr b. Yezîd:** Rical âlimleri onunla ilgili sika sebt gibi ta’dil lafzları kullanmışlardır. Bkz. İclî, *es-Sikât*, I, 261; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, II, 468; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 129; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 30.

⁹⁹³ Bkz. Rivâyet No: 30.

⁹⁹⁴ **Abdülaziz b. Cafer el-Hanbelî:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁹⁹⁵ **Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hilâl:** Hatîb, onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, V, 112.

⁹⁹⁶ **Yezîd b. Abdullah el-İsbehânî:** Cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilememiştir.

⁹⁹⁷ **İsmail el-Ğazzâl:** İbn Hıbbân onu *Sikât*’ta zikretmiştir. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 106.

⁹⁹⁸ Bkz. Rivâyet No: 29.

Nuaym b. Hammâd şöyle dedi: Hz. Peygamberi rüyamda gördüm bana şöyle buyurdu: “Sen hadîsimi bölüyorsun (takti’ ediyorsun)” bende dedim ki: Senin hadîsin konulara ayrılır. Bunun üzerine sukût etti

Abdülaziz b. Ca’fer ve Yezîd b. Abdullah hakkında herhangi bir bilgi tespit edemedik. Nuaym b. Hammâd ise zayıftır. Rivâyet munkatıdır.

(158) b. İkinci Rivâyet:

Hasen b. Ebî Tâlib⁹⁹⁹ → Abdullah b. Osman es-Saffâr¹⁰⁰⁰ (v. 382) → Muhammed b. Ahmed b. Ğazâl es-Saffâr¹⁰⁰¹ (v. ?) → Muhammed b. Abdullah er-Râzî¹⁰⁰² (v. ?) → Ahmed b. Beşîr b. Ğarkade¹⁰⁰³ (v. ?) → Ebû Ali es-Safdî¹⁰⁰⁴ (v. ?) → Nuaym b. Hammâd¹⁰⁰⁵

Nuaym b. Hammâd şöyle demiştir: Hz. Peygamberi rüyamda gördüm bana şöyle buyurdu: “Sen hadîsimi bölüyorsun (takti’ ediyorsun)” ben de şöyle dedim: Senin hadîslerin salat, zekat, sıyam gibi konularla bize ulaştı, bizde böyle böyle böldük. Hz. Peygamber “O zaman güzel” şeklinde buyurdu.

Rivâyet munkatı’ olduğu için zayıftır.

25. Mana ile Rivâyetin Caiz Oluşu:

(159) a. Birinci Rivâyet:

Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. İbrahim b. Şâzân es-Sayrafî¹⁰⁰⁶ (v. 426) → Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. el-Cehm el-Kâtib¹⁰⁰⁷ (v. ?) → Muhammed b.

⁹⁹⁹ Bkz. Rivâyet No: 97.

¹⁰⁰⁰ **Abdullah b. Osman es-Saffâr:** Hatîb, onun sika bir kimse olduğunu söylemiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 40.

¹⁰⁰¹ **Muhammed b. Ahmed b. Ğazâl es-Saffâr:** Hakkında bilgi tesit edilememiştir.

¹⁰⁰² **Muhammed b. Abdullah er-Râzî:** Rical âlimleri onun saduk bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 223.

¹⁰⁰³ **Ahmed b. Beşîr b. Ğarkade:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰⁰⁴ **Ebû Ali es-Safdî:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir

¹⁰⁰⁵ Bkz. Rivâyet No: 29.

¹⁰⁰⁶ **Abdullah b. Ahmed b. İbrahim b. Şâzân es-Sayrafî:** Hatîb ondan hadîs yazdıklarını ve saduk bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 398.

¹⁰⁰⁷ **Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. el-Cehm el-Kâtib:** Hatîb onun için sika terimini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 315.

Cerîr et-Taberî¹⁰⁰⁸ (v. 310) → Saîd b. Amr es-Sükûnî¹⁰⁰⁹ (v. ?) → Velîd b. Seleme el-Filistîni¹⁰¹⁰ (v. ?) → Yakub b. Abdullah b. Süleyman b. Ekîme el-Leysî¹⁰¹¹ (v. ?) → Abdullah b. Süleyman¹⁰¹² (v. ?) → Süleyman b. Ekîme el-Leysî¹⁰¹³ (v. ?)

Süleymân b. Ekîme el-Leysî şöyle dedi: Rasûlullah(s.a.)'e şöyle dedik: Anamız babamız sana feda olsun Ya Rasûlullah hadîs işitiyoruz fakat işittiğimiz gibi rivâyet etmeye güç yetiremiyoruz. Rasûlullah(s.a.), “haramı helal, helali haram yapmadığınız müddetçe bunda bir beis yoktur” buyurdu.

Rivâyetin pek çok râvisi hakkında bilgi tespit edilemediği için rivâyetin sıhhati için herhangi bir değerlendirme yapamamaktayız.

(160) a.a.

Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib¹⁰¹⁴ → Ebû Bekr el-İsmâîlî¹⁰¹⁵ (v. 371) → İbrahim b. Mûsa el-Bezzâz¹⁰¹⁶ (v. ?) → Sâlih b. Kutn b. Abdullah¹⁰¹⁷ (v. ?) → Abdurrahman b. Müsâvir¹⁰¹⁸ (v. ?) → Velîd b. Seleme¹⁰¹⁹ → Yakub b. Abdullah b. Süleyman b. Ekîme el-Leysî¹⁰²⁰ → Abdullah b. Süleyman¹⁰²¹ → Süleyman b. Ekîme el-Leysî¹⁰²²

¹⁰⁰⁸ **Muhammed b. Cerîr et-Taberî:** Müfessir kimliği ile ön plana çıkmıştır. Rical âlimleri onu sika, sebt ve mutkîn gibi ta'dil lafızları ile nitelemişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, II, 162-168; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, V, 100-102.

¹⁰⁰⁹ **Saîd b. Amr es-Sükûnî:** Rical âlimleri onu sika derecesine ulaşamayan sadûk bir râvi olarak kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 51; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 272; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 60.

¹⁰¹⁰ **Velîd b. Seleme el-Filistîni:** Ebû Hâtim onun için “zâhibü'l-hadîs”, Dârekutnî ise “metrûk zayıf” ifadelerini kullanmışlardır. Rical âlimleri onu yalancılıkla suçlamışlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 6; İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 80; İbn Adi, *el-Kâmil*, VII, 77; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VI, 222.

¹⁰¹¹ **Yakub b. Abdullah:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹² **Abdullah b. Süleyman:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹³ **Süleyman b. Ekîme el-Leysî:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹⁴ Bkz. Rivâyet No: 122.

¹⁰¹⁵ **Ebû Bekr el-İsmâîlî:** Rical âlimleri onun sika bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 947-951.

¹⁰¹⁶ **İbrahim b. Mûsa el-Bezzâz:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹⁷ **Sâlih b. Kutn b. Abdullah:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹⁸ **Abdurrahman b. Müsâvir:** Hakkında bilgi tespit edilememiştir.

¹⁰¹⁹ Bkz. Rivâyet No: 159.

¹⁰²⁰ Bkz. Rivâyet No: 159.

¹⁰²¹ Bkz. Rivâyet No: 159.

¹⁰²² Bkz. Rivâyet No: 159.

Rivâyetin pek çok râvisi hakkında bilgi tespit edilemediği için rivâyetin sıhhati için herhangi bir değerlendirme yapamamaktayız.

26. Kıraat Yoluyla Rivâyet:

(161) a. Birinci Rivâyet:

Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah b. Bişrân¹⁰²³ (v. 430) → De'lec b. Ahmed el-Muaddil¹⁰²⁴ → Ömer b. Hafs es-Sedûsî¹⁰²⁵ (v. 293) → Âsım b. Ali¹⁰²⁶ → Leys b. Sa'd¹⁰²⁷ → Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî¹⁰²⁸ (tahvil) Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib el-Huvârezmî¹⁰²⁹ → Ebû'l-Kâsım el-Âbendûnî¹⁰³⁰ (v. 368) → Ali b. Ahmed b. Süleyman el-Mısırî¹⁰³¹ (v. ?) → İsa b. Hammâd¹⁰³² (v. 248) → Leys b. Sa'd¹⁰³³ → Saîd el-Makburî¹⁰³⁴ → Şerîk b. Abdullah Ebî Nemr¹⁰³⁵ (v. 140) → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik şöyle dedi: Mescid de Hz. Peygamber (s.a.)'le birlikte oturuyorduk. Devesiyle bir adam geldi. Deveyi çöktürüp bağladıktan sonra, hanginiz Muhammed diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) ashâbı arasında dayanmış oturuyordu. Şu dayanmış oturan beyaz adam dedik. Adam Hz. Peygamber'e (s.a.), Ey Abdulmuttalib'in oğlu, diye hitap edince, Hz. Peygamber (s.a.), seni dinliyorum dedi. Adam sana bazı şeyler soracağım; bu soracaklarım ağırdır, gönlün incinmesin dedi. Hz. Peygamber (s.a.) aklına geleni sor deyince

¹⁰²³ **Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah b. Bissrân:** Hatîb, onun için sadûk, sebt ve sâlih ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, X, 432.

¹⁰²⁴ Bkz. Rivâyet No: 91.

¹⁰²⁵ **Ömer b. Hafs es-Sedûsî:** İbn Hıbbân ve Hatîb el-Bağdâdî onu sika şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 447; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 216.

¹⁰²⁶ Bkz. Rivâyet No: 44.

¹⁰²⁷ Bkz. Rivâyet No: 74.

¹⁰²⁸ Bkz. Rivâyet No: 87.

¹⁰²⁹ Bkz. Rivâyet No: 122.

¹⁰³⁰ **Ebû'l-Kâsım el-Âbendûnî:** Rical âlimleri onu “sika sebt” şeklinde nitelemişlerdir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IX, 407; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 943, 944.

¹⁰³¹ **Ali b. Ahmed b. Süleyman el-Mısırî:** Hatîb onun sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, XI, 321.

¹⁰³² **İsa b. Hammâd:** Rical âlimleri onu sika kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 274; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 494; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 187.

¹⁰³³ Bkz. Rivâyet No: 74.

¹⁰³⁴ Bkz. Rivâyet No: 87.

¹⁰³⁵ **Şerîk b. Abdullah Ebî Nemr:** Abbâs ed-Dûrî, İbn Maîn ve Nesâî onun için “leyse bihî be's” ifadesini kullanmışlardır. Hata yaptığı için eleştirilmiştir. İbn Hacer onun için sadûk ifadesini kullanmıştır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 363; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 360; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 5; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 296.

adam sorularına başladı. Senin ve senden öncekilerin Rabbi aşkına söyle: Seni bütün halka Allah mı gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana gündüz ve gece beş vakit namazı kılmamızı emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana senede bir ay oruç tutmamızı emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) evet cevabını verdi. Adam, Allah aşkına söyle Allah sana zenginlerden zekat almanı ve onları fakirlere taksim etmeni emretti mi? Diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.), evet cevabını verdi. Adam, sen ne getirdin ise ben ona iman ettim kavmimin geride kalanların elçisi benim. Ben Sa'd İbn Bekr oğullarından Dımâm b. Sa'lebe'yim diyerek sözlerini tamamladı.

Muttasıl bir isnada sahip olan rivâyette adı geçen Âsım b. Ali ve Şerik b. Abdullah sika derecesine ulaşamayan sadûk râvilerdir. Rivâyet hasendir.

27. İcâzet Yoluyla Rivâyet:

(162) a. Birinci Rivâyet:

El-Kâdî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasen el-Haraşî¹⁰³⁶ → Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Esam¹⁰³⁷ (tahvil) Ebî Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafi¹⁰³⁸ → Ebî'l-Abbâs el-Esam → Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî¹⁰³⁹ → Yunus b. Bükeyr¹⁰⁴⁰ (v. 199) → Muhammed b. İshâk¹⁰⁴¹ → Yezîd b. Rûmân¹⁰⁴² (v. 130) → Urve b. Zübeyr

Urve b. Zübeyr şöyle demiştir: Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş'ı Nahle'ye gönderdi ve ona şöyle buyurdu: “Kureyslilerin haberlerini bize getirene kadar orada kal” Ona öldürmeyi emretmedi. Bu olay haram aydaydı. Nereye gideceklerini bildirmeden ona bir mektup yazdı ve şöyle buyurdu: “Sen ve arkadaşların çıkın iki gün yürüdükten sonra mektubu açın ve ona bakın size emrettiğimi yerine getirin, arkadaşlarından hiç kimseyi senle beraber gelsin diye sakın zorlama.” Abdullah b. Cahş, iki gün yürüdü, mektubu açtı. Mektup da şu yazılıydı: Nahleye gidene kadar yürü. Kureyş hakkında ki haberleri bize bildir. Mektubu okuyunca arkadaşlarına dedi ki: “İşittik itaat ettik sizden kim şahadet istiyorsa benimle gelsin, ben Hz. Peygamberin emrini yerine

¹⁰³⁶ Bkz. Rivâyet No: 93.

¹⁰³⁷ Bkz. Rivâyet No: 54.

¹⁰³⁸ Bkz. Rivâyet No: 125.

¹⁰³⁹ Bkz. Rivâyet No: 120.

¹⁰⁴⁰ **Yunus b. Bükeyr:** Rical âlimleri onu sika mertebesine ulaşamamış saduk bir râvi olarak kabul etmişlerdir. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 236; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 651; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 176; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 382.

¹⁰⁴¹ Bkz. Rivâyet No: 36.

¹⁰⁴² **Yezîd b. Rûmân:** Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* de yer alan Yezîd hakkında sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 260; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 545; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 284.

getircem. Kim bunu istemiyorsa geri dönsün. Rasûlullah sizi zorlamamı yasakladı. Yanındaki arkadaşları onunla beraber yürüdüler.

Ahmed b. Abdülcebbâr, Yunus b. Bükeyr ve Muhammed b. İshâk sika mertebesine ulaşamamış saduk râvilerdir. Rivâyet, ittisal açısından mürsel olduğu için zayıftır.

IV. DEĞERLENDİRME

Hadîs tarihi incelendiğinde hadîs usûlü kaidelerinin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri hadîs ehline yönelik ölçsüz eleştirilerdir. Özellikle mütekaddimûn hadîs usulcileri mukaddimelerinde bu eleştirilerden yakınmış, onlara cevap sadedinde bazı âyet ve hadîsleri ehl-i hadîsin fazileti için kullanmışlardır.

Onlar, hadîs usûlü ile ilgili konulardan bahsederken konuya örnek sadedinde rivâyet edilen hadîsler yanında konunun bizzat kendisine işaret eden delil ve hüccet olarak kullanılan âyet ve hadîslerde zikretmektedirler. Bu tavrıyla müellif, o kaideyi sanki mezkur âyet ve hadîsten çıkardığı ve ya en azından bunlar tarafından doğrulandığı izlenimini uyandırır.¹⁰⁴³

Araştırmamıza neticesinde mezkûr müelliflerimiz, hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandıkları hadîslerin sıhhati hususunda gevşek davranmışlardır. Hadîs ilmine göre kabul veya red açısından “makbûl” ve “merdûd” olmak üzere iki kısma ayrılan hadîslerin sahîh ve hasen nitelikte olanlarının makbûl kategorisinde, zayıf nitelikteki rivâyetlerin ise merdûd kategorisinde değerlendirildiğini¹⁰⁴⁴ göz önünde bulundurduğumuzda müelliflerimizin naklettiği rivâyetlerin sahîh ve hasen niteliktekilerinin yanında çoğunluğunun zayıf nitelikte rivâyetler olduğu görülmektedir. Bunların yanında az da olsa râviler hakkında cerh ve ta’dil açısından bilgi tespit edilemediği için rivâyetin sıhhati konusunda değerlendirme yapılmayan rivâyetler de bulunmaktadır.

Araştırmamıza göre Râmhürmüzî’nin farklı tarikleriyle birlikte hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı 53 rivâyetin 3’ü sahih, 5’i hasen olmak üzere 8 tanesi makbul, 40 tanesi içerdiği çeşitli kusurlardan dolayı zayıf nitelikte isnadlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan 5 rivâyet hususunda ise hüküm verilememiştir. Zayıf isnada sahip olan 40 rivâyetin 5’inin zayıflığı seneddeki inkitadan kaynaklanırken geri kalan 35 rivâyetin zayıflığı ise

¹⁰⁴³ Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, s. 194.

¹⁰⁴⁴ Çakan, *Hadîs Usûlü*, s. 105.

râvilerinin cerh edilmesinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Buna göre Râmhürmüzî'nin kullandığı hadîslerin isnadlarında yer alan 206 râvinin 133 tanesi, hakkında herhangi bir cerh ifadesi bulunmadığı için muaddel, 44 tanesi cerh ifadeleri mevcut olduğu için mecrûh, 8 tanesinin güvenilirlik durumları hakkında ihtilaflar olduğu için muhtelefun fih olarak tespit edilmiş, geri kalan 21 râvi hakkında cerh ve ta'dil açısından herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Hâkim'in farklı tarikleriyle birlikte hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı 35 rivâyetin 5'i sahih, 4'ü hasen olmak üzere 9'u makbul, 21 tanesi içerdiği çeşitli kusurlardan dolayı zayıf isnadlara sahip olduğu tespit edilmiş, geri kalan 5 rivâyet hakkında değerlendirme yapılamamıştır. Zayıf isnada sahip olan 21 rivâyetin 13'ünün zayıflığı isnaddaki inkitadan kaynaklanırken geri kalan 8'inin ise râvilerine yönelik cerhlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu anlamda Hâkim'in kullandığı hadîslerin isnadlarında yer alan 129 râvinin 101 tanesi, hakkında herhangi bir cerh ifadesi bulunmadığı için muaddel, 12 tanesi cerh ifadeleri mevcut olduğu için mecrûh, 3 tanesinin güvenilirlik durumları hakkında ihtilaflar olduğu için muhtelefun fih olarak tespit edilmiş, geri kalan 13 râvi hakkında cerh ve ta'dil açısından herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Son olarak Hatîb'in farklı tarikleriyle birlikte hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı 74 rivâyetin 13'ü sahih, 15'i hasen olmak üzere 28'i makbul, 36 tanesi içerdiği çeşitli kusurlardan dolayı zayıf isnadlara sahip olduğu tespit edilmiş, geri kalan 10 rivâyet hakkında değerlendirme yapılamamıştır. Zayıf isnada sahip olan 36 rivâyetin 3'ünün zayıflığı isnaddaki inkitadan kaynaklanırken geri kalan 33'ünün ise râvilerine yönelik cerhlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu anlamda Hatîb'in kullandığı hadîslerin isnadlarında yer alan 411 râvinin 332 tanesi, hakkında herhangi bir cerh ifadesi bulunmadığı için muaddel, 44 tanesi cerh ifadeleri mevcut olduğu için mecrûh, 4 tanesinin güvenilirlik durumları hakkında ihtilaflar olduğu için muhtelefun fih olarak tespit edilmiş, geri kalan 31 râvi hakkında cerh ve ta'dil açısından herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

İncelememiz sonunda rivâyetlerin çoğunun senedinin sahih olmadığını tespit ettik. Aynı rivâyetlerin sahih isnadlıları olduğu halde müelliflerimizin zayıf isnadlıları tercih etmelerinin bir gayesi olması pek muhtemeldir. Muhtemel gayeleri şu şekilde ifade etmek mümkündür.

- Müelliflerin gayesi hadîs metinleri kitabı oluşturmak olmadığından hadîsleri sahih tarikleri ile değil işledikleri konulara uygun gelen tarikleriyle almışlardır.

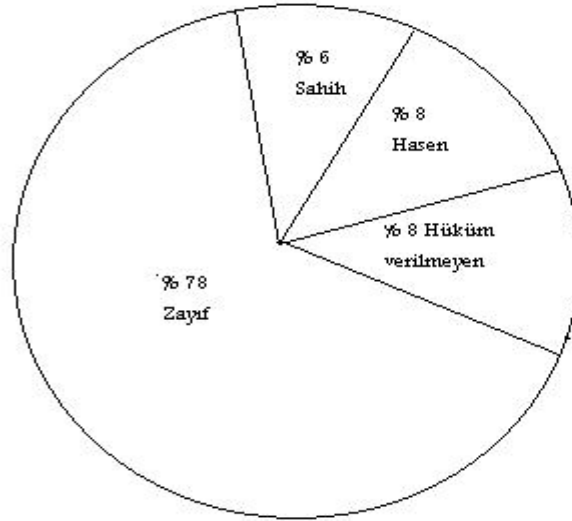
- Kullanılan metnin muhtevası sebebiyle aynı hadîsin daha sahih olanını tercih etmemiş olabilirler.

-Oluşturulan usûl eserleri kendisinden ahkam çıkarılacak bir kitap gayesi taşımadığından müellifler daha mütesahil davranmışlardır.

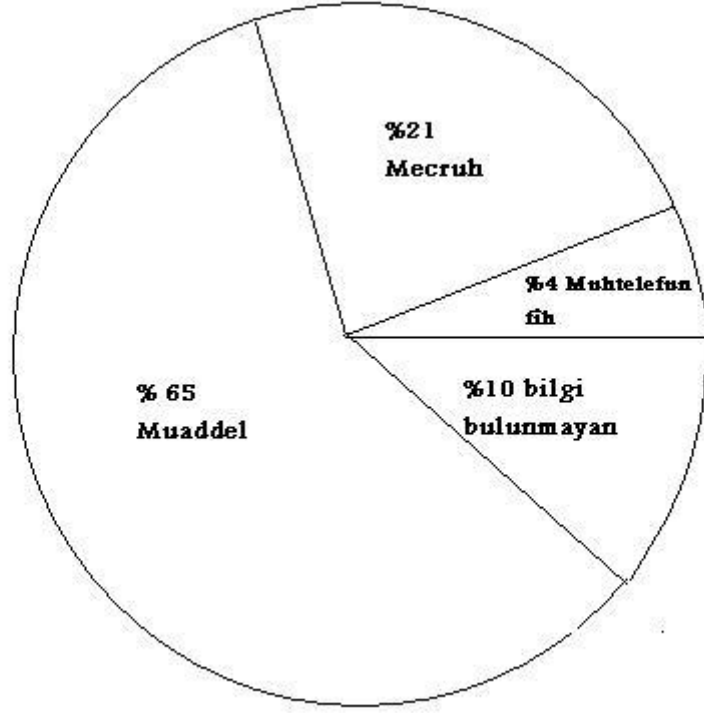
- Rivâyetler zayıf da olsa kendi dinimizin bir parçası olması dolayısıyla onlardan istifade edilmiştir.

Rivâyetlerin sıhhat ve râvilerin güvenilirlik durumlarını yüzdelik dilim olarak şu şekilde gösterebiliriz.

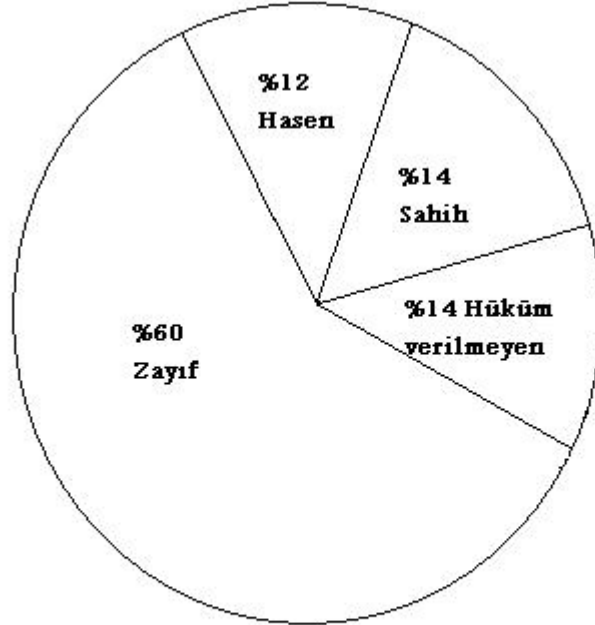
Râmhürmüzî'deki Rivâyetlerin Sıhhat Durumu Tablosu

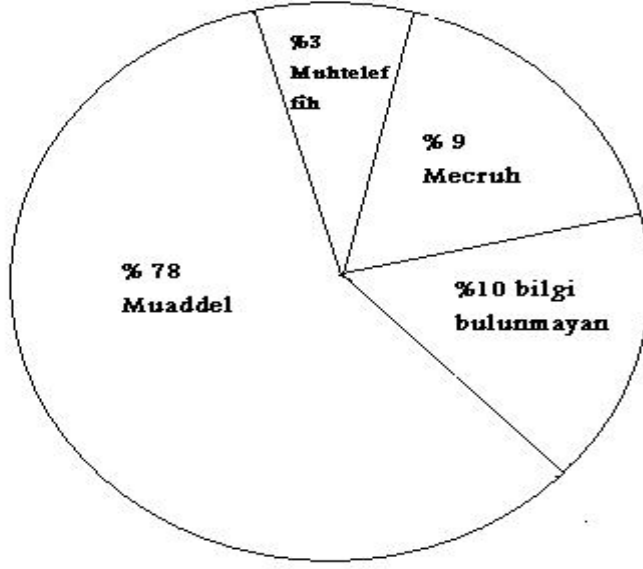
Râmhürmüzî'deki Râvilerin Güvenilirlik Durumu Tablosu

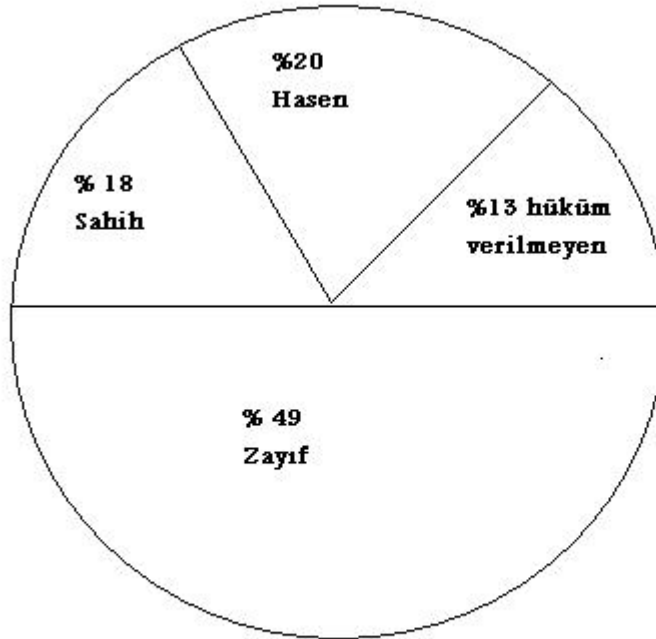
Hâkim'deki Rivâyetlerin Sıhhat Durumu Tablosu

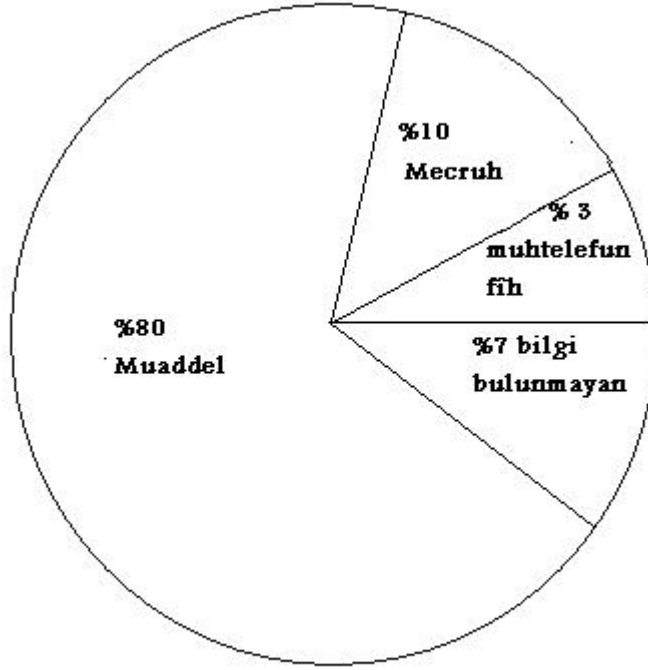
Hâkim'deki Râvilerin Güvenilirlik Durumu Tablosu:

Hatîb'deki Rivâyetlerin Sıhhat Durumu Tablosu

Hatîb'deki Râvilerin Güvenilirlik Durumu Tablosu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİVÂYETLERİN MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. USÛLÜ KİTAPLARI ÖNCESİ RİVÂYET KAYNAKLARINDA USÛL PRENSİPLERİ

Râmhürmüzî, Hâkim ve Hatîb'in hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı rivâyetlerin kendilerinden önce başkaları tarafından hadîs usûlü alanında kullanılıp kullanılmadığının tespiti önem arz etmektedir. Müelliflerimiz, hadîs usûlü ile ilgili müstakil eser sahipleri kabul edildiği için kendilerinden önce hadîs usûlü alanında müstakil olarak bir çalışma mevcut değildir. Bu tespit bizi usûl ile ilgili bilgiler için rivâyet kitaplarına müracaat etmenin zarureti göstermektedir. Rivâyet kitaplarını incelediğimizde müstakil hadîs usûlü eserlerinden önce rivâyet kitaplarında hadîs usûlü ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Müelliflerimizin kullanmış oldukları rivâyetlerin özellikle Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri ile İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Dârimî'nin *Sünen*'lerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Hadîs kitaplarında hadîs usûlü ile alakalı bilgilerin bulunması şüphesiz müelliflerimiz için zemin hazırlamış, yol gösterici olmuştur. Onlar hadîs kitaplarındaki rivâyetlerden birebir faydalanmasalar da kullandıkları rivâyetlerle karşılaştırdığımızda etkilenmenin izlerini görmekteyiz. Hadîs kitaplarındaki usûl bilgileri genellikle Müslim, İbn Mâce ve Dârimî'de "Mukaddime"lerin, Buhârî, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin ise "İlim" bölümünde yer almaktadır. Müelliflerimiz, mezkur kitapların diğer bölümlerinden yararlanmalarına rağmen ağırlıklı olarak "Mukaddime" ve "İlim" bölümlerini tercih etmişlerdir. Bu bölümlerin hadîs usûlü ile alakasını bâb başlıkları yansıtmaktadır:

A. Buhârî, Kitâbu'l-İlim:

- Kıraat¹

¹ Buhârî, "İlim", 6.

- Münâvele²
- İlimde fakih(anlayış sahibi) olanların fazileti³
- Çocukların hadîs dinleme yaşı⁴
- İlim öğrenen ve öğretmenin fazileti⁵
- İlmin fazileti⁶
- İlim yolculukları⁷
- Hadîsin anlaşabilmesi için üç defa tekrar etmek⁸
- Hadîs öğrenme arzusu⁹
- Hadîs öğrenme metodları¹⁰
- Hz. Peygamber’e yalan isnad etmenin günah olması¹¹
- Hadîslerin yazılması¹²
- Hadîslerin ezberlenmesi¹³
- Hadîs öğrenim âdâbı¹⁴

B. Müslim, Mukaddime:

- Sika ravilerden rivâyet etmek, yalancıları terk etmek¹⁵

² Buhârî, “İlim”, 7.

³ Buhârî, “İlim”, 13.

⁴ Buhârî, “İlim”, 18.

⁵ Buhârî, “İlim”, 20.

⁶ Buhârî, “İlim”, 22.

⁷ Buhârî, “İlim”, 26.

⁸ Buhârî, “İlim”, 30.

⁹ Buhârî, “İlim”, 33.

¹⁰ Buhârî, “İlim”, 36, 37.

¹¹ Buhârî, “İlim”, 38.

¹² Buhârî, “İlim”, 39.

¹³ Buhârî, “İlim”, 42.

¹⁴ Buhârî, “İlim”, 29, 45.

¹⁵ Müslim, “Mukaddime”, 1.

- Hz. Peygamber'e yalan isnadında bulunmak¹⁶
- Her duyduğunu nakletmenin yasaklanması¹⁷
- Zayıf râvilerden rivâyet etmenin yasaklanması¹⁸
- İsnadın önemi¹⁹
- Muanan hadîs ile ihticac²⁰

C. Ebû Dâvud, İlim

- Hadîslerin yazılması²¹
- Rasûlullah'a yalan isnad edenin ta'zir edilmesi²²
- Hz. Peygamber'in sözlerini tekrar etmesi²³
- Hadîs serdetmek²⁴
- İlimden men etmenin yasaklanması²⁵
- İlmi yaymanın fazileti²⁶

D. Tirmizî, İlim

- Semâî teşvik²⁷
- Rasûlullah'a yalan isnad edenin ta'zir edilmesi²⁸

¹⁶ Müslim, "Mukaddime", 2.

¹⁷ Müslim, "Mukaddime", 3.

¹⁸ Müslim, "Mukaddime", 4.

¹⁹ Müslim, "Mukaddime", 5.

²⁰ Müslim, "Mukaddime", 6.

²¹ Ebû Dâvud, "İlim", 3.

²² Ebû Dâvud, "İlim", 4.

²³ Ebû Dâvud, "İlim", 6.

²⁴ Ebû Dâvud, "İlim", 7.

²⁵ Ebû Dâvud, "İlim", 9.

²⁶ Ebû Dâvud, "İlim", 10.

²⁷ Tirmizi, "İlim", 7.

²⁸ Tirmizi, "İlim", 8.

- Yalan olduğunu bile bile hadîs rivâyet eden kimse²⁹
- Rasûlullah'ın hadîsi anıldığı zaman söylenmesi nehyedilen şey³⁰
- Hadîs yazımının yasaklanması³¹
- Hadîs yazımına ruhsat verilmesi³²
- Sünneti almak, bidatlerden kaçınmak³³

E. İbn Mâce, Mukaddime:

- Sünnete ittiba³⁴
- Hadîsin değeri³⁵
- Hadîs rivâyetinde titiz davranmak³⁶
- Rasûlullah'a bile bile yalan isnad etmek³⁷
- Yalan olduğunu bildiği halde hadîs rivâyetinde bulunmak³⁸
- Hülefâ-i Râşidîn'in yolunu takip etmek³⁹
- Bidatlerden uzak durmak⁴⁰
- İlim(hadîs) nakleden kimse⁴¹
- İlim tâlibine tavsiyeler⁴²

²⁹ Tirmizi, "İlim", 9.

³⁰ Tirmizi, "İlim", 10.

³¹ Tirmizi, "İlim", 11.

³² Tirmizi, "İlim", 12.

³³ Tirmizi, "İlim", 16.

³⁴ İbn Mâce, "Mukaddime", 1.

³⁵ İbn Mâce, "Mukaddime", 2.

³⁶ İbn Mâce, "Mukaddime", 3.

³⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 4.

³⁸ İbn Mâce, "Mukaddime", 5.

³⁹ İbn Mâce, "Mukaddime", 6.

⁴⁰ İbn Mâce, "Mukaddime", 7.

⁴¹ İbn Mâce, "Mukaddime", 18.

⁴² İbn Mâce, "Mukaddime", 22.

F. Dârimî, Mukaddime:

- Sünnete ittiba⁴³
- Âlimlere ittiba⁴⁴
- Hadîs rivâyetinde titiz davranmak⁴⁵
- Mana ile rivâyet⁴⁶
- Sikalardan rivâyet⁴⁷
- Hadîslerin yazılmasına karşı olan rivâyetler⁴⁸
- Kitabetü'l-İlim⁴⁹
- Rihle/İlim yolculuğu⁵⁰
- Kur'ân-Sünnet Bütünlüğü⁵¹
- Hadîslerin yorumlanması⁵²
- Hadîs müzakereleri⁵³
- Arz bahsi⁵⁴
- İlmin önemi⁵⁵

Konu başlıkları incelediğinde şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

⁴³ Dârimî, “Mukaddime”, 16.

⁴⁴ Dârimî, Mukaddime, 24.

⁴⁵ Dârimî, “Mukaddime”, 25.

⁴⁶ Dârimî, “Mukaddime”, 31.

⁴⁷ Dârimî, “Mukaddime”, 38.

⁴⁸ Dârimî, “Mukaddime”, 42.

⁴⁹ Dârimî, “Mukaddime”, 43.

⁵⁰ Dârimî, “Mukaddime”, 47.

⁵¹ Dârimî, “Mukaddime”, 49.

⁵² Dârimî, “Mukaddime”, 50.

⁵³ Dârimî, “Mukaddime”, 51.

⁵⁴ Dârimî, “Mukaddime”, 53.

⁵⁵ Dârimî, “Mukaddime”, 56.

- Kitaplar bu maksatla tasnif edilmedikleri için zikredilen konular bütün hadîs usûlü konularını yansıtmamaktadır.

- Teorik bilgiler yok denecek kadar azdır.

- Hadîsler genel olarak sünnetin önemi, Hz. Peygamber'e yalan isnadında bulunmanın kerahiyeti ve muhaddislerin yaptığı işin fazileti konularındandır.

- Müellifler benzer konulardan bahsetmişlerdir. Mesela Buhârî, Dârimî, Ebû Dâvud ve Tirmizî "Hadîslerin Yazılması" konusundan bahsetmişlerdir.

- Aynı hadîs farklı konu başlıklarında geçmektedir.

- Hz. Peygamber'e yalan isnadında bulunmanın yasaklanması ortak konu başlığıdır.

- Müelliflerin hepsi sünnetin önemini ortaya koyan hadîslere yer vermişlerdir.

- Dârimî ve Tirmizî hadîslerin yazılmasını gerektiren hadîsler zikrettiği gibi karşı olan rivâyetlere de yer vermiştir.

- Özellikle Buhârî, hadîslerin tahammül ve edâ yollarına dikkat çekmiştir.

Râmhürmüzî, Hâkim ve Hatîb de yukarıdaki konu başlıklarında zikredilen hadîslerin bazılarını hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullanmışlardır.

II.MÜELLİFLERİN YER VERDİKLERİ KONULAR

A. el-MUHADDİSÜ'L-FÂSİL

Râmhürmüzî, eserini oluştururken pek çok hadîs zikretmiştir. Ancak bu rivâyetlerin, çoğu meselelerin izahında örnek niteliğindedir. Hadîs usûlü prensiplerine delil niteliğinde zikrettiği hadîslerin sayısı daha azdır. Bunlar 8 konu başlığı/bâbda 28 rivâyetten oluşmaktadır. Diğer 60'a yakın konu hakkındaki rivâyetler âlimlerin görüşüne dayanmaktadır. Bu bakından bu rivâyetler incelememiz dışındadır. Râmhürmüzî'nin hadîs usûlünün temel konularını oluşturan râvî, rivâyet ve mervî açısından hadîsleri delil olarak kullandığı konular şunlardır:

- Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti,

- Rasûlullah'ın Sünnetini Öğrenen Kimsenin Fazileti,

- Tâlibin Vasıfları(Yaşı),

- Talibin Âdâbı,

- Soru Sormak,

- İlim (hadîs), Şahitliği Kabul Edilen Kimseden Alınmalı Görüşü
- Hadîslerin Yazılması,
- Hadîslerin Yazılmasını Men Eden Rivâyetler

Râmhürmüzî mukaddimesinde kitabın yazılış amacının bazı kimselerin ehl-i hadîse yönelttikleri eleştirileri cevaplamak maksadını taşıdığını ifade etmiştir. Bu amaç onun konu başlıklarına yansımış ve kitabın ilk iki konusu bu eleştirilere cevap niteliğinde olmuştur. O, “Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti” ve “Rasûlullah’ın Sünnetini Öğrenenin Fazileti” şeklindeki konu başlıkları ile ehl-i hadîsin yapmış olduğu işin ne kadar öneme haiz olduğunu belirtmiş ve bu iki konuda toplam 11 farklı hadîs zikretmiştir.

Müellif, “Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti” ve “Rasûlullah’ın Sünnetini Öğrenenin Fazileti” bâbının ilkinde 8, ikincisinde 3 farklı hadîs zikretmiştir. Bu hadîslerin ortak özelliği ehl-i hadîsin faziletini ortaya koyan nitelikte olmasıdır. Râmhürmüzî bu hadîslerin işaret ettiği grubun ehl-i hadîs olduğunu ifade etmiştir. İlkinde Hz. Peygamber, kendisinden sonra gelecek halifelere Allah’ın rahmet etmesini niyaz etmiş, onların kimler olduğu sorusuna ise hadîsleri ve sünneti rivâyet edip insanlara öğretenler olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Râmhürmüzî delil olarak zikrettiği ikinci hadîste Hz. Peygamber’in ehl-i hadîs için “Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştırmanın yüzünü nurlandırsın. Fakîh olmadığı halde fikhî taşıyan niceleri vardır; Kendinden daha fakîh olana fikhî ulaştırın nice fikhî taşıyıcıları vardır”⁵⁷ ifadelerini kullandığını belirtmiş, hadîsin önemini ortaya koymak maksadıyla hadîsi farklı senedlerle yedi kez tekrarlamıştır. Râmhürmüzî, bu rivâyette Hz. Peygamber’in sünneti nakledenle onu iyice kavrayan arasında ayırım yaptığını ve “Kendinden daha fakîh olana fikhî ulaştırın nice fikhî taşıyıcıları vardır” ifadesiyle de fakîh râvinin faziletini ortaya koyduğunu söylemiştir.⁵⁸ Râmhürmüzî nakleden âlimin ve fakîh râvinin faziletini ifade eden rivâyetler zikrederek hadîs tâliplerinin hem hadîsin lafzına hem de manasına dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

⁵⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 163.

⁵⁷ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 164.

⁵⁸ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 169.

Râmhürmüzî üçüncü, dördüncü ve beşinci rivâyetlerde hadîs nakleden ve onu iyice kavrayan kimselerin faziletini ifade eden rivâyetler zikretmeye devam etmiştir.⁵⁹ Altıncı ve yedinci rivâyetler Hz. Peygamber’den hadîs rivâyet edecekleri uyarı niteliğindedir. Hz. Peygamber, kendisinin buyurmadığı halde hadîsmiş gibi rivâyet edenlere cehennemde ev hazırlandığını⁶⁰ ifade etmiştir. Sekizinci rivâyette hadîs nakletmenin önemi yanında ezberlemenin de ehemmiyetine dikkat çekmiş ve Hz. Peygamber “Allah ümmetinden dinin emirlerine dair 40 hadîs ezberleyen kimseyi, kıyamet günü fakîh ve âlim olarak diriltir.”⁶¹ hadîsini nakletmiştir.

Müellif, “Rasûlullah’ın Sünnetini Öğrenenin Fazileti” babında 3 farklı hadîs zikretmiştir. Bunların ilkinde Ebû Saîd el-Hudrî, hadîs taliplerini gördüğü zaman Hz. Peygamber’in vasiyetinin onlara hadîs öğretmek ve meclislerde yer açmak olduğunu söylemiştir.⁶² Râmhürmüzî diğer iki rivâyette de Hz. Peygamber’in “İlim talebi için size gelecekler, onları hoş karşılayın, kolaylaştırıcı olun.”⁶³ ve “Ümmetinden bir grup kıyamet kopuncaya kadar apaçık bir şekilde hak üzere olmaya devam edecektir.”⁶⁴ ifadelerinin ehl-i hadîse işaret ettiğini söylemiştir.

Râmhürmüzî bu iki konu başlığında zikrettiği hadîslerle bir anlamda ehl-i hadîse yöneltilecek eleştirileri cevaplamış, hadîs rivâyet eden ve hadîs talep eden yani râvinin, ne derece kıymetli bir faaliyet içerisinde olduğunu delilleriyle ortaya koymuştur.

Râmhürmüzî, râvinin zabt sahibi olması açısından rivâyet yaşının önemi hususunda “Tâlibin vasıfları (yaşı)” babında Evzâi’nin tâlibin yaşı için “Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde namaz kılmalarını emredin. On yaşına geldiklerinde ise kılmazlarsa baskı yapın.”⁶⁵ hadîsini delil olarak kullandığını söylemiştir. Râmhürmüzî onun bu deliline katılmamış, hadîs öğrenimi için belirli bir yaş sınırlamasının olamayacağını, önemli olanın çocuğun temyiz kabiliyetine sahip, dikkatli ve olgun olması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁶

⁵⁹ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 170, 171.

⁶⁰ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 171, 172.

⁶¹ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 172.

⁶² Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 175.

⁶³ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 176, No: 24.

⁶⁴ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 177.

⁶⁵ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 186.

⁶⁶ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 186.

Müellif, bir önceki bab olan tâlibin vasıfları babında râvinin zabtı açısından önemli olan yaş faktörüne dikkat çekmişti. O, aynı isme sahip olan sonraki babda ise râvinin adalet yönüne dikkat çekmiş ve güzel ahlaka sahip olması gerektiğine “Kişinin boş şeyleri terk etmesi İslâm’ın güzelliğindendir”⁶⁷ hadîsiyle işaret etmiştir. Hadîsin râvilerinden İshâk b. İsa, Mâlik b. Enes’e ilim öğrenmeye başlayan birisinin bu hadîsi kendisine düstur edinmesi gerektiğini söylemiştir. Râmhürmüzî, tâlibin diğer bir vasfı olarak “Siz (benden) işitirsiniz, sizden (başkaları) işitir, sizden işitenlerden de (başkaları) işitir.”⁶⁸ hadîsini zikrederek râvinin işittiğini en güzel şekilde işitip başkalarına nakletmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Râmhürmüzî, râvinin özellikleri ve tâkip edeceği yolun neler olduğunu “Soru sormak” bâbında üç hadîs zikrederek ortaya koymuştur. O, râvinin müzakereci ve araştırmacı olması gerektiğini “Cehalet hastalığının şifasının soru sormak”⁶⁹ ve “soru sormak ilmin yarısıdır”⁷⁰ hadîslerini zikrederek ortaya koymuştur. O, ayrıca râvinin takip etmesi gereken yöntemin Hz. Peygamber’in işaret etmiş olduğu “bir kimse âlime sırf bilgi almak maksadıyla soru sorsun”⁷¹ şeklinde olduğunu belirtmiştir.

Müellif, “Hadîslerin yazılması” bâbında 8 farklı hadîs zikretmiştir. Bunlardan ilkinde Yemenli bir kimse olan Ebû Şâh Mekke fethi sırasında Hz. Peygamber’in konuşmalarını yazmak istemiş, Hz. Peygamber’de ona izin vermiştir.⁷² Râmhürmüzî, kitâbet hususunda özellikle Abdullah b. Amr’ın delillerini zikretmiştir. Abdullah b. Amr Hz. Peygamber’den “yazmak” hususunda izin istemiş, Hz. Peygamber ona bu izni vermiştir.⁷³ Ayrıca Abdullah b. Amr “Sâdıka” isimli sahifesinin Hz. Peygamberden hadîsleri yazmak için izin isteyip de izin verdiği sahifesi olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Aynı zamanda Ebû Hüreyre Abdullah b. Amr’ın hadîsleri yazma hususundaki gayretini dile getirmiş ve kendisinden daha çok hadîs rivâyet etmesini onun hadîsleri yazmasına bağlamıştır.⁷⁵ Râmhürmüzî ayrıca Enes b. Mâlik ve Râfî’

⁶⁷ Râmhürmüzî, *a.g.e.* 206.

⁶⁸ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 206.

⁶⁹ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 358.

⁷⁰ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 358.

⁷¹ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 359.

⁷² Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 363. Ayrıca Tez bkz. 23.

⁷³ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 364.

⁷⁴ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 366.

⁷⁵ Râmhürmüzî, *a.g.e.s.* 368.

b. Hadîc'in Hz. Peygamber'den hadîslerin yazımı hususunda izin aldıklarını ortaya koyan rivâyetlere de yer vermiştir.⁷⁶

Râmhürmüzî sadece hadîslerin yazılmasını ifade eden hadîsleri zikretmemiş, bunlara karşı olan rivâyetlere de yer vermiştir. Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'den bu hususta izin almaya çalışmış fakat Hz. Peygamber izin vermemiştir.⁷⁷ Râmhürmüzî mütearız rivâyetleri ifade ettikten sonra hadîslerin yazımına yönelik rivâyetlerin daha sahih olduğunu ifade etmiş, Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivâyetine ise "hicretten önceki ve bu işin Kur'ân ile iştigalden alıkoymasından emin olunmadığı devir için geçerlidir." demiştir.⁷⁸

Râmhürmüzî, Hz. Peygamber'in "İlmi(hadîsi) şehâdeti geçerli olan kimselerden alınız"⁷⁹ ifadesini bâb başlığı yaparak râvinin adalet vasfının önemine işaret etmiş, ayrıca adalet vasfına sahip olmayan râvilerin rivâyetlerinin kabul edilmeyeceği hususunda da "Ümmetim için en çok korktuğum şey ırkçılık(asabiye), kaderiye ve adil olmayanın rivâyetidir" hadîsini delil olarak zikretmiştir.⁸⁰

Râmhürmüzî'nin hadîs usûlü prensiplerine delil olarak kullandığı rivâyetler hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

- 60'a yakın konudan bahsetmiş, fakat hadîs usûlü prensiplerine delil olarak kullandığı rivâyetler ise 8 konuda kalmıştır.

- Eserin yazılış amacına uygun olarak ilk iki bâbda ehl-i hadîse yöneltile eleştirilere cevap olmak üzere çeşitli hadîsler zikredilmiştir. Bu iki bâbda zikredilen hadîs yoğunluğu diğer konularda zikredilen hadîs yoğunluğundan fazladır. Bu da müellifin hadîsleri daha çok ehl-i hadîse yöneltile eleştirilere cevap olarak kullandığını diğer hadîs usûlü prensipleri içinde âlimlerin görüşleri ile yetindiğini göstermektedir.

- Konu ile ilgili birden çok rivâyet delil olarak kullanılmıştır.

- Bir konu hakkında zikredilen bir hadîs bir başka konu için kullanılmamıştır.

- Hadîs usûlünün bütün konuları yer almamıştır.

⁷⁶ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 367-369. Ayrıca Tez bkz. 25, 26.

⁷⁷ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 379.

⁷⁸ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 379.

⁷⁹ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 411.

⁸⁰ Râmhürmüzî, *a.g.e.* s. 412.

- Müellif, yer verdiği konularda da Hz. Peygamber'e dayandırdığı pek az rivâyet vardır. Genellikle o, hadîs usûlü prensiplerini âlimlerin görüşlerine dayandırmıştır. Mesela Kıraat mevzusuna ile delil olacak hadîsi kendisinden önce Buhârî eserinde yer vermesine karşın o âlimlerin görüşünü aktarmıştır. Aynı şekilde neredeyse bütün hadîs tahammül yollarından bahsetmesine rağmen hiçbirisinde hadîsi delil olarak kullanmamıştır.

- Âyet-i kerimleri delil olarak kullanmamıştır.

- Müellif hadîs usûlü prensiplerine delil olan rivâyetlerin sıhhati hususun da pek dikkat etmemiştir. Rivâyetlerin çoğu isnad itibariyle zayıftır.

- Farklı görüşlere yer vermiş, her grubun görüşlerine dair delilleri zikretmiştir. Mesela hadîslerin yazılmasına izin veren veya vermeyen rivâyetleri zikretmiştir.

- Delil olarak kullandığı hadîsler genellikle râvinin adalet, zabt ve fazileti ile ilgilidir.

B. MA'RİFETÜ ULÛMÎ'L-HADÎS

Hâkim en-Neysâbûrî, eserinde 52 hadîs usûlü konusunu incelemiş, bunlar arasında hadîs usûlü prensiplerine delil olarak kullandığı 34hadîsi 14 konuda toplamıştır. O, diğer konularda hadîsleri örnek olarak kullanmış, hadîs olmayan rivâyetleri ise âlimlerin görüşleri olarak zikretmiştir. Hâkim'in hadîs usûlünün temel konularını oluşturan râvi, rivâyet ve mervî açısından hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı hadisler şu konulara dairdir.

- Muhaddislerin Fazileti
- Sahâbenin Tabakaları
- Tâbiîn Tabakası
- Etbâu't-Tâbiîn Tabakası
- Âli İsnadı Elde Etmek
- Kabile Bilgisi
- Neseb Bilgisi
- Künye Bilgisi
- Belde Bilgisi
- Lakap Bilgisi
- Mürsel Hadîs

- Büyüklerin Küçüklerden Rivâyeti
- Sahih ve Sakim Bilgisi
- Arz ve Semâ Usûlü

Hâkim, eserinin mukaddimesinde bidatlerin çoğaldığını, buna karşılık sünnetin usûlüne dair bilgilerin azaldığını ifade etmiştir. O, bidatler ne kadar çoğalırsa çoğalsın sünneti savunan bir grubun kıyamete kadar devam edeceğini belirtmiş ve bunu da şu delile dayandırmıştır: “Ümmetimden bir topluluğa kıyamet kopuncaya kadar yardım devam edecektir. Bu topluluğu yalnızlığa itenler onlara asla zarar veremeyecektir.”⁸¹ Hâkim bu rivâyeti kullanarak bir anlamda Râmhürmüzî gibi râvinin faziletine işaret etmiştir. O, sonra Ahmed b. Hanbel’in hadîste zikredilen grubun ehl-i hadîs olduğuna dair görüşünü zikretmiş ve son olarak da Ahmed b. Hanbel’in görüşüne katıldığını ifade ederek ehl-i hadîsin faziletlerinden bahsetmiştir.⁸²

Hâkim, “Âli isnadı Elde Etmek” babında râvinin âli isnad talebi için seyahat etmesi gerektiğine işaretle bu faaliyetin sahih sünnet ile sabit olduğunu vurgulayarak şu hadîsi konuya delil olarak kullanmıştır: “Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber’e herhangi bir şey sormaktan nehyolunduklarını bundan dolayı bir bedevinin ona gelip bir şeyler sormasının hoşlarına gittiğini belirtmiştir. Bir gün böyle bir kimse gelmiş ve Hz. Peygamber’e birçok soru sormuş, Hz. Peygamber’de cevap vermiştir.”⁸³ Bedevinin isminin Dımâm b. Sa’lebe olduğunu Buhârî’nin rivâyetinden öğrenmekteyiz.⁸⁴ Hâkim bu rivâyeti zikrettikten sonra şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bu hadîs Müslim’in Sahih’inde yer almış olup, âli isnad talebinin câiz olduğuna delalet eder. Bedevî, Allah’ın üzerlerine farz kıldığı ibadetleri Hz. Peygamber’in elçisinden öğrenmiş olmakla beraber, bununla iktifa etmemiş, Hz. Peygamber’in bulunduğu yere seyahat ederek elçinin haber verdiklerini bizzat O’nun (s.a.) ağzından işitmiştir. Eğer âli isnadı aramak câiz olmasa idi Hz. Peygamber bedevinin sorularına cevap vermez ve ondan soruları özetleyip anlayamadıklarını sormasını isterdi.”⁸⁵

⁸¹ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 107.

⁸² Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 107, 108.

⁸³ Hadîsin tam metni için bkz. Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 112; Ayrıca Tez bkz. 35.

⁸⁴ Bkz. Buhârî, “İlim”, 6.

⁸⁵ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 113, 114; Ayrıca bkz. Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, 152.

Hâkim, âli isnadı talep etmenin sünnetle sabit olduğundan dolayı pek çok sahabînin bundan dolayı yolculuk yaptığını da belirtmiştir.⁸⁶

Hâkim, isnadın en önemli halkası olan sahâbeyi 12 tabakaya ayırmış ve sadece dört tabaka için hadîsleri delil olarak kullanmıştır. Bunlardan ilkinde ilk müslümanların kim olduğu konusundan bahsetmiştir. Hâkim, tarihçilerin ilk müslüman olan kişinin Hz. Ali olduğunu söylediklerini belirtmiş fakat Hz. Ali'nin akıl bâliğ olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu da ifade etmiştir.⁸⁷ Yine bir grubun Hz. Ebû Bekir'i akıl bâliğ olanlardan ilk müslüman kişi olarak kabul ettiklerini belirten Hâkim bunun delilinin ise Amr b. Abese'nin şu rivâyeti olduğunu ifade etmiştir: Amr b. Abese Hz. Peygamber'e (s.a.) ilk müslümanları sormuş, Hz. Peygamber(s.a.)'de şöyle buyurmuştur: "Bir hür ve bir köledir" Rasûlullah (s.a.) bunu söylediği zamanda yanında Hz. Ebûbekir ve Bilâl bulunmaktadır.⁸⁸ Hâkim, Bedir savaşına katılan kimselerin sahâbenin 7. tabakası olduğu hususunda "Umulur ki Allah Bedir ehlinin haline vâkıf olmuş ve Dilediğinizi yapın sizi affettim buyurmuştur."⁸⁹ hadîsini, Rıdvan beyatına katılan kimselerin sahâbenin 9. tabakası olduğu hususunda "Allah ağacın(Rıdvan) altında sana biat eden müminlerden razı oldu."⁹⁰ âyetini, Mekke'nin fethinde ve Vedâ haccında Hz. Peygamber'i gören çocukların sahâbenin 12. tabakası olduğu hususunda ise "Fetihten sonra hicret yoktur. Artık hicret cihad ve niyettir"⁹¹ hadîsini delil olarak kullanmıştır.

Hâkim, "tâbiîn" ve "etbâu't-tâbiîn" tabakalarının kimlerden oluştuğunu ifade etmeden önce her iki tabakanın faziletine de işaret eden şu meşhur hadîsi rivâyet ederek başlamıştır. "“İnsanların en hayırlısı benim asrında yaşayanlar daha sonra ondan sonra gelenler ve daha sonra da ondan sonra gelenlerdir.”"⁹² Hâkim ayrıca tâbiînin fazileti ile ilgili olarak "İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır."⁹³ âyetini de delil olarak

⁸⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 115.

⁸⁷ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 159.

⁸⁸ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 160.

⁸⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 161.

⁹⁰ el-Feth, 48/18.

⁹¹ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 164.

⁹² Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 202.

⁹³ et-Tevbe, 9/100.

zikretmiştir. Hâkim isnadın ikinci ve üçüncü halkaları olan tâbîn ve etbâu't-tâbîn tabakasının faziletine işaret eden âyet ve hadîslerin onların adaletini ortaya koyduğunu belirtmiştir.⁹⁴

Müellif, mürsel hadîs hakkında bilgi verdiği bölümde mürsel hadîsi tâbînin sahabîyi atlayarak doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyette bulunması şeklinde tarif etmiştir. O, mürsel hadîs gibi senedinde inkita bulunan hadîslerin sahih olmadığını, hadîsin sahih olabilmesi için isnadın muttasıl olması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun delili olarak şu âyeti kerîmeyi zikretmiştir: “(Onlardan bir grup) Din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.”⁹⁵ Hammâd b. Zeyd, bu âyetin ilim seyahatlerine çıkan sonra memleketlerine dönüp öğrendiklerini başkalarına anlatan kimseler için olduğunu belirtmiştir.⁹⁶ Hâkim bu âyetin irsali değil râvinin rivâyeti bizzat sahibinden duyması gerektiğini yani semâya işaret ettiğini gösteren Kur’ân’dan bir delil olduğunu ifade etmiş, sünnetteki delillerin ise şunlar olduğunu söylemiştir.⁹⁷ “Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştenden de (başkaları) iştir.”⁹⁸ “Allah, hadîsimi iştirip iyice kavrayan ve onu iştmeyenlere aktaranın yüzünü nurlandırsın.”⁹⁹ Bu hadîslerde Hz. Peygamber, hadîslerini öğrenerek başkalarına aktarmaya teşvik etmiştir. Bu hadîslerin mürsel konusu açısından önemi hadîs öğrenme ve aktarma metodunun tarif edilmiş olmasıdır. Birinci hadîste bizatihi hocadan iştirerek nakletmenin ikincisinde de bu şekilde öğrenilen hadîsleri başkalarına aktarmanın önemi üzerinde durulmuştur.¹⁰⁰ Hâkim, hadîslerin bu muhteviyatını dikkate alarak yalnızca muttasıl senedlerle rivâyet edilen hadîslerin bilgi kaynağı olduğuna yani hadîs rivâyetinde seneddeki râviyi düşürmek yerine râvinin yolculuk yapıp şeyhe ulaşarak hadîsi bizzat kendisinin alması gerektiğine işaret etmiştir.

Muhaddisler kendisinden hadîs rivâyet edilen küçüğün, ondan hadîs rivâyet eden büyükten daha üstün ve daha faziletli olduğu vehmine düşülmemesi için “Büyüklerin küçüklerden rivâyeti” konusunun bilinmesi gerektiğini söylemişlerdir. Hâkim de bu ihtiyaçtan dolayı eserinde bununla ilgili bir bâb açmıştır. O, ilk önce yaşca ve mertebeye büyük olan

⁹⁴ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 203.

⁹⁵ et-Tevbe, 9/122.

⁹⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 171.

⁹⁷ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 171.

⁹⁸ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 182.

⁹⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 182.

¹⁰⁰ Ayaz, “Hâkim’in *Ma’rifetü Ulûmi’l-Hadîs* İsimli Kitabındaki Hadîslerin Tahriri ve Değerlendirmesi”, s. 46.

kimselerin değerini ortaya koyan rivâyetlerle başlamış ardından bu tür rivâyetleri örneklerle açıklamıştır. Hz. Peygamber büyüklerle ilgili olarak “Büyüğüne saygılı ol, büyüğüne saygılı ol.”¹⁰¹ ve “Bereket büyüklerle birliktedir.”¹⁰² ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Hz. Âişe Rasûlullah’ın (s.a.) “İnsanlara makam ve mevkilerine göre konuşmamızı emrettiğini” söylemiştir.¹⁰³

Müellif, “Sahih ve Sakîm” bâbında iki hadîsi delil olarak zikretmiştir. Bunların ilkinin bir bölümünde yer alan “Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştenden de (başkaları) iştir” hadîsini daha önce mürsel hadîsi açıklarken zikretmişti.¹⁰⁴ Hâkim bu rivâyette ise Hz. Peygamber’in iştendenler grubuna bir grup daha eklediğini ve ardından son grup olarak şişman bir kavmin geleceğini, çokça yiyip içmeyi seveceklerini ve kendilerinden istenmediği halde şahitlik yapacaklarını buyurduğunu söylemiştir. Hâkim, bu hadîsi zikrettikten sonra “Hz. Peygamber hadîs râvilerinden dört tabakayı belirtmiş ve beşinci tabakanın ise kendilerinin yaşadığı devirdir” şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹⁰⁵ Hâkim ikinci hadîste ise Hz. Peygamber’in “Benden iştettiğiniz hadîsi rivâyet edin. Bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunana zorluk vardır ve cehennemdeki yerine de hazırlansın. şeklinde buyurduğunu söylemiş ve râvinin semâ olmadan yaptığı rivâyetin hiçbir değerinin olmadığını ve Hz. Peygamber’in de onu şiddetli bir şekilde uyardığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Hâkim, râvilerin tanınmasını kolaylaştıran rical bilgisi ile ilgili olarak sırasıyla kabile, neseb, künye, belde ve lakap bilgisinden bahsetmiştir. Hâkim, bu konularla ilgili bizzat Hz. Peygamber’in hayatından örnekler sunarak konuların ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

Hâkim, “Kabile bilgisi” bölümünde ilk önce Hz. Peygamber’in kendi kabilesi hakkında bilgi verdiği “Allah-u Teâlâ İsmailoğullarından Benî Kinâne’yi seçti, Ben-i Kinâne’den Kureyş’i seçti, Kureyş’ten Ben-i Hâşim’i seçti ve Ben-i Hâşim’den ise beni seçti.”¹⁰⁷ ve arapların faziletini ifade eden, rical âlimleri tarafından mevzu olduğu söylenen¹⁰⁸ “Arapları şu

¹⁰¹ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 214.

¹⁰² Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 214.

¹⁰³ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 217

¹⁰⁴ Tez bkz. 37.

¹⁰⁵ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 239.

¹⁰⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 240.

¹⁰⁷ Hâkim en-Nisâbûrî, *a.g.e.* s. 474.

¹⁰⁸ Tez bkz. 143.

üç şeyden dolayı seviniz: Ben arabım, Kur'ân Arapça ve Cennet ehlinin dili Arapçadır.”¹⁰⁹ rivâyetini zikretmiştir. Hâkim Arap kabilelerinin faziletine dair pek çok rivâyetin bulunduğunu belirtmiştir.¹¹⁰ Hâkim sadece kabileleri bilmenin yeterli olamayacağına işaretle kabilelerin boylarını da bilmek gerektiğini vurgulamış ve bununla ilgili “Birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık”¹¹¹ âyetini delil olarak zikretmiştir. O, hadîs olarak ise bu konu ile ilgili ilk zikrettiği hadîsin biraz geniş olanını¹¹² ve senedsiz bir şekilde “Ensâr'ın her mahallesinde hayır vardır.”¹¹³ hadîsini delil olarak kullanmıştır.

Müellif “Neseb Bilgisi” bölümünde bu bilgiye sadece hadîs ilmiyle meşgul olanlar değil bütün herkesin sahip olması gerektiğine işaretle Hz. Peygamber'in bu ilmi öğrenmeyi emrettiğini söylemiş ve şu hadîsi zikretmiştir: “Neseblerinizi öğreniniz, akrabalarınıza dua ediniz.”¹¹⁴ İnsanlara neseblerini öğrenmelerini emreden Hz. Peygamber'e sahabîler neseblerini sormuş, Hz. Peygamber'de bazen kendisi cevap vermiş bazen de Kureyş'in nesebini en iyi bilen kişi şeklinde vasıfladığı Hz. Ebû Bekr'e yönlendirmiştir. Mesela Hz. Peygamber, Sa'd b. Mâlik'in nesebini söylemiş¹¹⁵, yine Saîd b. Zeyd'in Sâme'nin nesebi hakkındaki sorusunu cevaplamış¹¹⁶ fakat Hasan b. Sâbit'in nesebini öğrenmek için Hz. Ebû Bekr'e gitmesi gerektiğini söylemiştir.¹¹⁷ Hâkim nesep bilgisi ile ilgili son delil olarak Hz. Peygamber'in kendi nesebini söylediği rivâyeti zikretmiştir.¹¹⁸

Hâkim, “Künye Bilgisi” konusunda Hz. Peygamber'in kendi künyesini başkaları tarafından kullanılmasını yasakladığını söylemiştir. Bununla ilgili olarak senedsiz bir şekilde şu rivâyetleri zikretmiştir: “İsmimi isim olarak kullanın, fakat künyemi kullanmayın.”, “İsmimi kullanan künyemi kullanmasın.”, “İsmim ve künyemi aynı anda kullanmayın.”¹¹⁹

¹⁰⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 474.

¹¹⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 475.

¹¹¹ el-Hucurat, 49/13.

¹¹² Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 483; Ayrıca Tez bkz. 42.

¹¹³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 485; Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 56; Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 7; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 177.

¹¹⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 489; Müellif bu hadîsi ayrıca “*el-Müstedrek*” isimli eserinde zikretmiştir: I, 166.

¹¹⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 490; Ayrıca Tez bkz. 42.

¹¹⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 491; Ayrıca Tez bkz. 43.

¹¹⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 490; Ayrıca Tez bkz. 43.

¹¹⁸ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 492. Ayrıca Tez bkz. 44.

¹¹⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 527.

Hâkim bu rivâyetler de Hz. Peygamber'in isminin künyesini zikretmeden kullanılabileceğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber bu kuralından Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye doğunca vazgeçmiş ve Hz. Ali'ye ismini ve künyesini bir arada kullanabileceği konusunda izin vermiştir.¹²⁰

Müellif, râvilerin yaşamış olduğu memleketlerin bilinmesinin önemi hususunda Hz. Peygamber'in Medine'nin değerini ortaya koyan rivâyetini delil olarak kullanmıştır. Buna göre Hz. Peygamber imanin Medine'de olduğunu, insanların Medine'ye rağbetinin bitmeyeceğini ifade etmiştir.¹²¹

Hâkim, "Lakap Bilgisi" bölümünde bu ilmin önemli olduğunu fakat pek çok kimsenin bilmediğini bir de üstelik insanlara lakapla hitap etmenin iyi olmadığını söyleyenlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat O'na göre Hz. Peygamber'in hayatına bakılınca bunun gâyet normal olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber birçok sahabîye hem lakap takmış hem de o lakapla hitap etmiştir.¹²² Hâkim konuya örnek olarak Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye takmış olduğu "Ebû't-Turâb" lakabını aktarmıştır.¹²³

Müellif, hadîs usûlû prensipleri için delil olarak zikrettiği son rivâyetleri hadîs tahammül yollarından olan arz ve semâ konusuna ayırmıştır. O, konu ile ilgili ilk olarak arz ve semâî aynı kabul edenlerin delillerini zikretmiştir. İlk rivâyette Hz. Peygamber, Abdullah b. Huzâfe ile Kisra'ya mektup göndermiş, mektubu Bahreyn emirine vermesini ve onun da Kisra'ya ulaştırmasını istemiştir.¹²⁴ Hâkim ikinci rivâyet olarak daha önce âli isnad konusunda zikretmiş olduğu "Dımâm b. Sa'lebe hadîsine yer vermiştir.¹²⁵ Hâkim, Buhârî'nin bu rivâyeti arzın cevâzı için kullandığını söylemiştir.¹²⁶ Hâkim ikinci olarak arz ve semâyı aynı kabul etmeyenlerin delili için daha önce mürsel hadîs bölümünde zikretmiş olduğu "Allah hadîsimi işitip iyice kavrayan ve onu işitmeyenlere aktaranın yüzünü nurlandırın" hadîsini kullanmıştır.¹²⁷

¹²⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 528; Ayrıca Tez bkz. 46.

¹²¹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 532; Ayrıca Tez bkz. 47.

¹²² Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 568, 569.

¹²³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 569; Ayrıca Tez bkz. 47.

¹²⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 674.

¹²⁵ Tez bk. 35.

¹²⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.* s. 675.

¹²⁷ Tez bkz. 49.

Hâkim en-Nisâbûrî'nin hadîs usûlû prensiplerine delil olarak zikrettiği rivâyetler hususunda şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

- 52 konudan bahsedilmiş; bunlardan hadîs usûlû prensiplerine delil olarak 13 konuda hadîsler zikredilmiştir.

- Delil olarak kullandığı rivâyetlerin çoğu senedli iken meşhur olan bazı hadîsleri senedsiz bir şekilde aktarmıştır.

- Âyet-i kerîmeleri delil olarak kullanmıştır.

- Hâkim, delil olarak zikrettiği rivâyetleri bazen açıklamış, bazen de açıklamadan “konunun delili budur” tarzında sadece onun delil olduğunu söylemiştir.

- Bazen konu ile ilgili farklı görüşlerin delillerini aktararak ortaya koymuştur.

- Daha önceki âlimlerden faydalandığını açıkça belirtmiştir. Mesela arz konusunda zikrettiği rivâyeti Buhârî'nin daha önce eserinde zikrettiğini ifade etmiştir.

- Delil olarak kullandığı bazı hadîsleri farklı yerlerde tekrarlamıştır. Mesela Dımâm b. Sa'lebe hadîsini hem âli isnad hem de arz konusunda kullanmıştır.

- Farklı konularda kullanmış olduğu aynı hadîsi bazen senedli bazen de senedsiz olarak eserine almıştır.

- Delil olarak kullandığı hadîsler genellikle isnad ile ilgilidir.

C. EL-KİFÂYE FÎ İLMİ'R-RİVÂYE

Hatîb el-Bağdâdî, eserinde hadîs usûlû prensiplerine delil olarak 51 rivâyeti 27 konu çerçevesinde kullanmıştır. O, diğer konulardaki hadîsleri örnek olarak kullanmış hadîs kullanmadığı konularda ise âlimlerin görüşlerine yer vermiştir. Hatîb'in hadîs usûlûnün temel konularını oluşturan râvî, rivâyet ve mervî açısından delil olarak kullandığı konular şunlardır:

- Sika Olmayan Râviden Yapılan Rivâyetlerin Zemmi
- Râvinin Durumunu Araştırmak
- Müzekkinin Soru Sorulan Kimse Hakkında Bildiğini Söylemesi
- Ashâbın Ta'dili
- Sahâbeden Sonrakilerin Rivâyetlerini Kabul Şartları
- Küçük Çocukların Semâının Sıhhati

- Bülüğdan Önce Semanın Sıhhati
- Adâlet ve Ahkâmı
- “Adalet, İslâm’ın İzharı ve Açıktan Fasıklık Bulunmamasıdır” Görüşünün Reddi
- Hadîs Meclislerinde Bulunmayan Fakat Adaleti Sabit Olan Kimsenin Rivâyetinin Kabulü

- Muhaddis ve Şahidin Benzer ve Farklı Yönleri
- Kadın, Köle ve Çocuğun Muaddil Olması
- Cerh ve Ahkamı
- Sünnete Göre Büyük Günahlar
- Bidat Ehlinin Rivâyetleri
- Kur’ân ve Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Denkliği:
- Sünnetin Kur’ân’ı Açıklaması
- Haber-i Vahidin İlim İfade Edip Etmemesi
- Edâ ve Şartları
- Lafzen Rivâyeti Gerekli Görenler
- Hadis Rivâyetinde Tebdîlin Caiz Olmaması
- Hadis Rivâyetinde Takdîm-Te’hîr’in Caiz Olmaması
- Hadîs Rivâyetinde Noksanın Caiz Olup Ziyadenin Caiz Olmaması
- Mana ile Rivâyetin Caiz Oluşu
- Kıraat Yoluyla Rivâyet
- İcazet Yoluyla Rivâyet
- Hadîs Metnini Taktî’

Hatîb, ilk olarak sünnetin dindeki konumunu belirtmek istemiş, bunun için sünnet ile Kur’ân’ı mukayese etmiş, bağlayıcılık açısından ikisinin durumunu tespit edip sünnetin Kur’ân’ı açıklayıcı yönünden bahsetmiştir. O “Kur’ân ve Sünnet’in Bağlayıcılık Açısından Denkliği” şeklinde bir bâb açmış ve konuya delil olarak kabul ettiği şu hadîsi zikretmiştir. “İyi bilin ki bana bu Kitab ve bununla beraber bir benzeri verildi, iyi bilin ki bana bu Kur’ân ve bir benzeri verilmiştir. Şunu biliniz ki bir zaman gelecek malı çok, karnı tok bir kimse oturduğu

yerden şöyle diyecek: Yalnız Kur’ân ile amel ediniz, onda neyi helal bulursanız onu helal, neyi de haram bulursanız onu haram biliniz.”¹²⁸ Hz. Peygamber Kitab ile bir benzerinin kendisine verildiğini iki defa tekrarlayarak konunun ehemmiyetine işaret etmiş ve bunları ileride birbirlerinden ayırmak isteyenlerin bulunacağına bu konuda da ümmetinin dikkatli olması gerektiğini istemiştir. Bu hadîs ayrıca sünnete ihtiyaç yok diyenlerin görüşlerinin yanlış olduğuna delil teşkil etmektedir. Hatîb bu hadîsin farklı senetlerle dokuz rivâyetini de aktarmış, kendisine ait bir görüş serdetmemiştir. Hatîb ilk bâbda anlatmak istediğini kanıtlamak yani sünnetin Kur’ân karşısındaki konumunu belirlemek için “Sünnetin Kur’ân’ı Açıklaması” şeklinde bir bâb daha açmıştır. Hatîb burada sünnetin Kur’ân’ı nasıl tahsîs, tefsîr ve beyân ettiğini delilleriyle ortaya koymuştur. Bunun için o ilk önce âyet-i kerîmeyi zikretmiş ardından da âyetteki müphem kısmın sünnetle nasıl açıklandığını göstermek için rivâyetleri delil olarak kullanmıştır. Hatîb, konuya delil olarak iki âyet ve bu âyetlerin açıklaması olan iki rivâyet zikretmiştir. İlk âyet şu şekildedir: “Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer.”¹²⁹ Hatîb, bu âyetin zahirinin her baba çocuğuna miras bırakabilir her çocukta o mirasa varis olabilir gibi göründüğünü fakat sünnette, veraset ilişkisinin aynı din mensupları ile kurulacağına dair “Müslüman kâfîre kâfir de Müslümana mirasçı olamaz” tarzında bir delilin bulunduğunu, bunun da âyeti tahsis ettiğini yani mirasın aynı din mensupları arasında olabileceğini belirtmiştir.¹³⁰ Hatîb delil olarak kullandığı ikinci âyette Allah-u Teâlâ’nın Mâide suresinde umumi bir şekilde hırsız erkek ve kadının ellerinin kesilmesini emrettiğini¹³¹, sünnetin ise dört dinar ve üzeri bir miktar için hırsızlık yapanların ellerinin kesileceği¹³² şeklinde âyeti tahsis ettiğini belirtmiştir.¹³³ Hatîb ayrıca âlimlerin konu ile ilgili görüşlerini

¹²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 13.

¹²⁹ en-Nisa, 4/11.

¹³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 17.

¹³¹ el-Mâide, 5/38.

¹³² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 19.

¹³³ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 18.

dile getirmiş, mesela Mekhûl'un "Kur'ân'ın sünnete ihtiyacının sünnetin Kur'ân'a olan ihtiyacından fazladır" şeklindeki ifadesine yer vermiştir.¹³⁴

Hatîb "Haber ve Çeşitleri" bâbında ilk önce haberin tanımını yapmış ardından haberi, mütevâtir ve ahad olmak üzere ikiye ayırmıştır. O, özellikle haber-i vâhid konusunda kendi görüşlerine yer vermiş, konuyu başkalarının görüşleriyle tartışmıştır. Hatîb, haber-i vâhid konusuna delil olarak merfû hadîs kullanmamış, sahabî uygulamalarıyla yetinmiştir. O, "Haber-i vâhidin ilim ifade edip etmediği" bölümünde ise konumuzla ilgili olması açısından âyet-i kerîmeleri delil olarak kullanmıştır. Buna göre o, haber-i vahidin zahiri olarak herhangi bir araştırmaya tâbi tutmadan kesin bilgi ifade ettiğini söyleyenlere katılmadığını, "... Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız..."¹³⁵ ve "Bedeviler iman ettik dediler. De ki iman etmediniz. Fakat boyun eğdik deyin."¹³⁶ âyetlerinin onlara cevap teşkil ettiğini ifade etmiştir. Hatîb bu âyetlerin kesin bilgi elde etmeye çalışmanın önemine işaret ettiğini belirtmiştir.¹³⁷ Hatîb ayrıca doğruluğu ve sıhhati sabit olan bilgi ile amel etmenin gerekliliğine "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme"¹³⁸ ve "(Şeytan) Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi (emreder)"¹³⁹ âyetlerinin de işaret ettiğini eklemiştir.¹⁴⁰

Hatîb el-Bağdâdî, rivâyetlerin kabulü açısından önemli olan "Cerh ve Ta'dil" ilmine ayrı bir önem vermiş ve râvilerin cerh-ta'dil durumlarının en açık bir şekilde ortaya çıkması için farklı bâblarla konuyu açıklamıştır. O, sika olmayan râvinin rivâyetlerinin kabul edilmemesinin, râvinin durumunu ortaya çıkarmak için araştırma yapmanın ve hakkında soru sorulan kimsenin durumunu ortaya çıkarmanın önemini delillerle ortaya koymuştur. Hatîb, ilk olarak daha önce Râmhürmüzî'nin hadîsin şehâdeti kabul edilen kimseden alınması gerektiğine dair zikretmiş olduğumuz "Ümmetimin helakı Asabiyet (İrkçılık), Kaderiyye ve sika olmaya râvinin rivâyetinden kaynaklanır."¹⁴¹ hadîsini sika olmayan râvinin rivâyetinin kabul edilmeyeceğine delil olarak kullanmıştır.¹⁴² Ardından O, "Râvinin Durumunu Ortaya

¹³⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 19.

¹³⁵ el-Mümtehhine, 60/10

¹³⁶ el-Hucurat, 49/14

¹³⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 28.

¹³⁸ el-İsra, 17/36

¹³⁹ el-Bakara, 2/169

¹⁴⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 28.

¹⁴¹ Tez bkz. s. 62.

¹⁴² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 34.

Çıkarmak İçin Araştırma Yapmanın ve Soru Sormanın Gerekliliği” bâbında konu ile ilgili olarak dört rivâyet zikretmiştir. Hatîb, konuyu anlatmak için ilk olarak Hz. Peygamber’in hayatından bir örnek aktarmıştır. Buna göre Mâiz b. Mâlik Hz. Peygamber’e (s.a.) gelmiş ve zina ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber (s.a.) ondan yüz çevirmiştir. Mâiz, defalarca gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) her seferinde yüz çevirmiş, kavmine deli olup olmadığını sormuştur. Kavmi böyle bir sıkıntısının olmadığını söyleyince Hz. Peygamber (s.a.), o fiili gerçekten yaptın mı diye sormuş, evet cevabını alınca recm edilmesini emretmiştir. Mâiz götürülmüş ve recm edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) ona dua etmemiştir.¹⁴³ Hatîb, Hz. Peygamber’in burada Maiz’e uygulamış olduğu metodun aynı şekilde râvinin durumunun ortaya çıkarılması açısından râviye de uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Hatîb, râvilerin durumunun niçin araştırılması gerektiğini ikinci ve üçüncü rivâyetleri zikrederek ortaya koymuştur. Buna göre Hz. Peygamber, yalanın yayılacağı bir zamanın geleceğini, yalancının ortaya çıkacağını ve onlardan sakınılması gerektiğini ifade etmiştir. Hatîb, son rivâyet olarak Hz. Peygamber’in kendi sözlerine bile bile yalan katanların cehennemde yerlerine hazırlanmalarını buyurduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴ Hatîb bu rivâyetlerle râvinin adalet yönüne işaret etmiş, yalandan uzak durması gerektiğini vurgulamıştır. Hatîb, son olarak “Hakkında Soru Sorulan Kimsenin Durumunu Tezkiye Etmenin Gerekliliği” bâbında 9 hadîs zikretmiştir. O, râvinin durumu hakkında bilgi sahibi olan kimsenin bildiklerini ifade etmesi gerektiğini Hz. Peygamber’in “Her kime bildiği bir mesele sorulur, o da bunu söylemeyip gizlerse, o kişiye kıyamet günü ateşten bir gem vurulur.” hadîsini delil olarak zikrederek belirtmiştir.¹⁴⁵ Hatîp, râvinin durumunu hakkında bilgi vermenin bazı kimseler tarafından gıybet şeklinde isimlendirildiğini ifade etmiştir. O, bazı kimselerin râvi hakkında yaptığı “zayıf” veya “sika değil” şeklindeki vasıflandırmaları eğer râvilerde iddia edilen şey gerçek ise gıybet, gerçek değilse iftira şeklinde nitelediklerini söylemiştir.¹⁴⁶ Bunu savunanların delili olarak ise şu hadîsi kullanmıştır: “Hz. Peygamber’e (s.a.) gıybet nedir diye sorulmuş, Rasûlullah, “Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır” buyurmuştur. Söylenen kusur eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?” diye sorulmuş, “Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir,” buyurmuştur.¹⁴⁷ Hatîb, bu kimselerin iddia ettikleri

¹⁴³ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 35

¹⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 36.

¹⁴⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 37.

¹⁴⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 38.

¹⁴⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 38.

delilin gerçeği yansıtmadığını, ilim ehlinin ancak sadûk, âdil ve me'mûn kimselerden rivâyet edilen hadîsi kabul ettiğini, râvilerin bu vasıflara sahip olması içinde cerh veya ta'dil edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁴⁸ Hatîb bunun delilli olarak bir gün bir kimsenin Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin isteyip, Hz. Peygamber'in de "Kabilesinin en kötü kişisine izin verin" şeklinde buyurmasını zikretmiştir.¹⁴⁹ Hatîb, Hz. Peygamber'in bu ifadesinin gıybet olmadığını bunun ancak o kimse hakkında insanları uyarı niteliği taşıdığını ifade etmiştir.¹⁵⁰ Hatîb, gıybetin hangi durumda gerçekleştiğini anlatmak için şu iki olayı aktarmıştır. Birinci olayda Hz. Âişe'nin yanında bir kadından bahsedilmiş, Hz. Âişe de o kadın hakkında "kısa boylu" ifadesini kullanmış, Hz. Peygamber'de bunun üzerine "gıybet ettin" buyurmuştur.¹⁵¹ İkinci olayda ise Hz. Peygamber Tebük Savaşı esnasında bir kimse hakkında "beyaz tenli sık saçlı adam ne yaptı" şeklinde bir ifade kullanmıştır.¹⁵² Hatîb, ilk olayda Hz. Âişe'nin kullanmış olduğu ifadenin insanların o kadını tanımasına yönelik değil fizikî özelliğine işaret ettiği için Hz. Peygamber'in gıybet olarak değerlendirdiğini, ikinci olayda ise Hz. Peygamber'in bahsedilen kişiyi ashâbının daha kolay tanınması için o ifadeyi kullandığını belirtmiştir. Hatîb, ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.) İfk Hadîsinde Hz. Âişe'ye yapılan iftiranın gerçek olup olmadığını araştırmak için bazı sahabilerle istişarede bulunduğu rivâyeti aktarmaktadır.¹⁵³ Hatîb, son olarak fâsık ve fâcirin kötülüğünü insanlara anlatmanın gıybet olmadığını ve bu durumun râvi içinde geçerli olduğunu göstermek için "Fasığın gıybeti yoktur" hadîsini delil olarak zikretmiştir.¹⁵⁴

Müellif, râvide bulunması gereken en önemli özelliğin adalet sıfatı olduğundan hareketle adalet kavramını çeşitli açılardan değerlendirmiştir. O, ilk olarak adaletleri Allah Teâlâ'nın emriyle sabit olan, herhangi bir araştırmaya gerek olmayan ashâbın adaletinden bahsetmiştir. Hatîb, "Ashâb'ın Ta'dili" şeklinde isimlendirdiği bölümde hem âyet hem de hadîsleri delil olarak kullanmıştır. Hatîb, sahâbe dışında isnaddaki bütün râvilerin durumunun araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre sahâbenin adaleti bizzat Allah-u Teâlâ'nın

¹⁴⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 39.

¹⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 39; Ayrıca Tez bkz.s. 66.

¹⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 39.

¹⁵¹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 40.

¹⁵² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 41; Ayrıca Tez bkz. s. 68.

¹⁵³ Tez bkz. s. 69.

¹⁵⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 42.

ta'dili ile sabittir. Hatîb konu ile ilgili yedi âyet zikretmiştir.¹⁵⁵ Allah-u Teâlâ bu âyetlerle sahâbenin büyüklüğünü ifade etmiş ve en güzel şekilde övmüştür.¹⁵⁶ Hatîb, ashâbın adaletine delalet eden hadîslerinde bulunduğuna işaret etmiş ve dört hadîs zikretmiştir. O, ilk olarak Hâkim'in "Tabîîn tabakası" bölümünde zikrettiği "Ümmetimin en hayırlıları benim asrında yaşayanlar, sonra onlardan sonra gelenler sonra da onlardan sonra gelenlerdir." hadîsini zikretmiştir.¹⁵⁷ Hatîb, ikinci hadîs olarak Hz. Peygamber'in, ashâbına kötü söz söylenmemesini, zira herhangi bir kimse Uhud dağı kadar altın infak etse bile onların kazanmış olduğu sevabı kazanamayacağını buyurduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Hatîb, dinî bilginin öğrenilmesi hususunda ashâbın önemli bir yere sahip olduğuna işaretle şu hadîsi zikretmiştir: "Allah'ın kitabında her ne varsa amel etmek gerekir. Sizden birinizin onu terk etmek gibi bir övzrû yoktur. Eğer Allah'ın kitabında yoksa sıra benim sünnetimdir. Eğer sünnetimde de yoksa ashâbımın söyledikleri sırayı alır. Muhakkak ki ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan her ne alırsanız hidâyete ulaşırsınız. Ashâbımın farklı görüşleri sizin için rahmettir."¹⁵⁹ Hatîb, son rivâyet olarak Allah-u Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i ve ashâbını seçmesine rağmen ahir zamanda onları kötüleyen bir grubun geleceğine işaret eden hadîsi de zikretmiştir.¹⁶⁰ Hatîb, bu rivâyetlerin âyetlere mutabık olduğunu ve tümünün ashâbın temizliğine, nezahetine ve adaletine işaret ettiğini ifade etmiştir.¹⁶¹

Müellif, adalet sıfatının gerçekte sahâbe dışındakilerde araştırılmasının gerekli olduğuna işaretle ilk önce adalet kavramının ne ifade ettiğini belirtmiştir. Bunun için O, "Râvinin Adaleti" bölümünde Hz. Peygamber'in adalet için insanlara zulmetmemek, yalan söylememek, verdiği sözü tutmak şeklinde ifadeler kullandığını söylemiştir.¹⁶² Hatîb daha sonra adaletin hangi durumlarda gerçekleşip gerçekleşmediğini, kimler için adalet sahibi denileceğini, adaleti oradan kaldıran durumların neler olduğunu bâblar açarak açıklamıştır.

¹⁵⁵ Tez bkz. s. 70, 71.

¹⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 46.

¹⁵⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 46.

¹⁵⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 47.

¹⁵⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 47.

¹⁶⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 47; Ayrıca Tez bkz. s. 74.

¹⁶¹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 48.

¹⁶² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 74; Ayrıca Tez bkz. s. 77.

Hatîb, adaletin İslâm'ın izharı ve açıktan fışkın bulunmamasıdır diyenlerin bir a'râbî'nin Hz. Peygamber'e hilali gördüğünü söylemesi, Hz. Peygamber'in de ona Allah'a ve Resûlüne inanıp inanmadığını sorması, a'râbînin inandığını söyleyince insanlara yarın oruç tutabileceklerini emretmesini delil olarak zikretmiştir.¹⁶³ Hz. Peygamber burada a'rabinin durumunu araştırmadan sadece Müslüman olduğunu söylemesine bakarak vermiş olduğu bilgiyi kabul etmiştir. Hatîb bu görüşe itiraz ederek "Ramazan ayına şehadet eden şahsın a'rabî olması, onun âdil olmasına ve Hz. Peygamber'in daha önce onun adaletine vâkıf bulunmasına, yahut ta halkın, onun halini Hz. Peygamber'e bildirmiş olmasına mâni teşkil etmez" demiş, bir ihtimal olarak da "belki, a'râbînin tasdiki hususunda o anda bir vahiy gelmiş olabileceğini, netice itibariyle Hz. Peygamber'in, a'râbînin haberini kabul etmek için sadece İslâmiyetin izharı ile iktifâ edip etmediğinin kesin olarak bilinemeyeceğini" ileri sürmüştür.¹⁶⁴ O, ayrıca sadece bu olaya bakarak hüküm verilemeyeceğini, zahiri olarak bir kimsenin Müslüman olmasının yeterli olmadığını ifade etmiş, râvinin adaletinin araştırılması gerektiğini zira bazı sahabîlerin bu yönde çabalarının olduğunu (yemin ve şahit istemek) belirtmiştir.¹⁶⁵

Müellif, râvinin adalet sıfatına sahip olmasının rivâyetin kabulü için yeterli olduğunu ortaya koymak maksadıyla, hadîs meclislerinde bulunmayan fakat adaleti ile bilinen, bir veya iki hadîsten başka hadîs rivâyet etmeyen birinin hadîslerinin kabul edileceğini "Benden bir hadîs işitip onu ezberleyeni ve ezberlediğini kendisinden daha hafız ve fakîh birine ulaştırırsın Allah yüzünü nurlandırır. Nice fıkıh taşıyıcısı vardır ki fakîh değildir." hadîsinden çıkardığını söylemiştir.¹⁶⁶

Hatîb, muhaddis ve şahidin İslâm, bülûğ, akıl, zabt, sıdk, emanet ve adalet gibi benzer yönlerinin olmasına karşın farklı yönlerinin de bulunduğunu söylemiştir. Mesela hürriyet, çocuk olmamak, bazı durumlarda erkek olmak, yine bazı şahitlikler de iki bazısında dört kişinin şahit olarak istenmesi gibi hususlar şahit de aranması gerekirken muhaddis de bu şartlara itibar edilmez. Bununla ilgili olarak şu rivâyeti delil olarak zikretmiştir: "İlmi(hadîsi) ancak şehadeti geçerli olan kimseden yazınız."¹⁶⁷

¹⁶³ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 78; Ayrıca Tez bkz. s. 77.

¹⁶⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 78.

¹⁶⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 79.

¹⁶⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 89.

¹⁶⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 89.

Hatîb, hangi kişilerin adalet sıfatına sahip olabileceği ile ilgili olarak tartışmalı olan kadın, köle ve çocuğun muaddil olup olmadığı mevzusunda bir bâb açmış ve bu kimselerin âdil olabileceklerini Hz. Peygamber(s.a.)’in İfk Hadîsesi’nde Hz. Âişe’nin durumunu Berîrâ isimli hanım sahabiye sormasını delil olarak zikretmiştir. Hatîp daha önce bu hadîsi “Hakkında Soru Sorulan Kimsenin Durumunu Tezkiye Etmenin Gerekliliği” bâbında zikretmişti.¹⁶⁸

Hatib, “Cerh” bölümünde râvinin adaletini ortadan kaldıran ve cerhe sebebiyet veren şeyin yalan olduğunu, “Edâ” bölümünde ise râvinin rivâyet esnasında dikkatli olması gerektiğini Hz. Peygamber’in “Benden işittiğiniz hadîsi rivâyet edin. Bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunana zorluk vardır ve cehennemdeki yerine de hazırlansın.” hadîsinden çıkarmıştır.

Müellif, râvinin adaletini düşüren büyük günahlar hususunda altı rivâyet zikretmiştir. Hatîb, râvide bu günahların bulunamayacağını belirtmiştir. Bu rivâyetlerin herbirinde Hz. Peygamber faklı bir büyük günah zikretmiştir. Bu rivâyetler birleştirildiğinde Hz. Peygamber şu büyük günahlardan bahsetmiştir: Allah'a ortak koşmak, sihir (ve büyücülük) yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymak, riba (faiz) yemek, yetim malı yemek, savaşta düşmandan kaçmak, namuslu ve iffetli kadınlara iftira atmak, hicretten sonra (taarub) küfür vatanına dönmek, anne-baba hakkına riâyet etmemek, anne-babaya küfretmek, yalancı şahitlik ve yalan sözdür.¹⁶⁹

Hatîb, bidat ehlinin rivâyetlerinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda görüş farklılıklarının bulunduğunu ifade etmiştir. Hatîb bidat ehlinin rivâyetlerini kabul etmeyenlerin râvinin sahip olduğu inanç ve itikad küfrü gerektirmesinden dolayı tekfir olduğunu yahut râvi tekfir olunmasa bile fiska nisbet edildiğini ve fâsık olduğunu savunduklarını söylemiştir. Bununla beraber bazı hadîşçiler, bu râvinin, din dışı inançlarının yaygınlaşması ve herkes tarafından benimsenmesi için yalan söylemenin meşru ve helal olduğuna inananlardan olmadığı kesinlikle bilirse onun rivâyetlerinin kabul edilebileceğini söylemişlerdir. Âlimlerin çoğunluğunun savunduğu görüş ise görüşlerinin propagandasını yapmayan bidat ehlinin rivâyetlerinin kabul edileceği yönündedir.¹⁷⁰ Hatîb, bidat ehlinin

¹⁶⁸ Tez bkz. s. 69.

¹⁶⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 96-98; Ayrıca Tez bkz. s. 81-84.

¹⁷⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 112.

rivâyetlerini kabul etmeyenlerin Hz. Peygamber'in İbn Ömer'e tavsiyesi olan "dinini kimden aldığına dikkat et" hadîsini delil olarak zikrettiklerini belirtmiştir.¹⁷¹

Müellif, adalet mevzusundan sonra zabt ile ilgili konularda da hadîsleri delil olarak kullanmıştır. O, "Sahâbeden sonrakilerin rivâyetlerini kabul şartları" bâbında sahâbeden sonraki nesiller için geçerli bazı şartları zikrettikten sonra hafızası iyi olmayan bir kimsenin semâ esnasında rivâyetleri ezberleyemediği takdirde yazı ile kayıt altına alabileceği hususunda Hz. Peygamber'in Mekke fethi sırasında yapmış olduğu konuşmayı Ebû Şâh isimli bir sahabînin yazmak isteyip Hz. Peygamber'in de kabul etmesini delil olarak zikretmiştir.¹⁷²

Hatîb, râvinin zabt sahibi olması açısından rivâyet yaşının önemi ile ilgili olarak "Küçük çocukların semâının sıhhati" bölümünde sahâbeden bazı çocukların Hz. Peygamber'le yaşamış olduğu şu olayları zikrederek rivâyet yaşını belirlemeye çalışmıştır: Hz. Peygamber, Hz. Hasan'ı boynuna almış, sadaka odasına girmişler, o sırada Hz. Hasan bir hurma almış, Hz. Peygamber'de onu atmasını söylemiştir.¹⁷³ Ömer b. Ebî Seleme Hz. Peygamber'in kucağında iken Hz. Peygamber ona yemeğe besmele ile başlamasını ve yemeği sağ elle yemesini tavsiye etmiştir.¹⁷⁴ Mahmûd b. Rebî' beş yaşında iken Peygamber (s.a.v)'in bir keresinde bir kovadan (ağızına su alıp) yüzüne püskürttüğünü hatırladığını ifade etmiştir.¹⁷⁵ Hatib, ayrıca râvinin rivâyetinin ancak bülüğdan sonra kabul edileceğini söylemiş aynı zamanda edâ sırasında âkil ve mümeyyiz olması gerektiğini ifade etmiştir. Müellif, râvinin âkil ve bâliğ olması gerektiği hususunda şu delile yer vermektedir: "Üç kimse hakkında kalem yürütülmez (yani günah yazılmaz, sorumlulukları yoktur): Uyanıncaya kadar uyuyan, bülüğa erinceye kadar küçük, kendine gelinceye kadar mecnun (deli)."¹⁷⁶

Müellif, kelimeyi başka bir kelime ile değiştirerek veya bir kelimeyi başka bir kelimenin önüne geçirerek rivâyet etmenin caiz olmadığı hususunda daha önce "Cerh" ve "Edâ" bölümlerinde zikretmiş olduğu "Benden işittiğiniz hadîsi rivâyet edin. Bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunana zorluk vardır ve cehennemdeki yerine de

¹⁷¹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 112.

¹⁷² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 52.

¹⁷³ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 55; Ayrıca Tez bkz. s. 75.

¹⁷⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 57; Ayrıca Tez bkz. s. 75.

¹⁷⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 58; Ayrıca Tez bkz. s. 76.

¹⁷⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 73.

hazırlansın.” hadîsini delil olarak zikretmiştir.¹⁷⁷ O, kelimeyi başka bir kelime ile değiştirerek rivâyet etmenin caiz olmadığı konusunda bir başka delil olarak Berâ b. Âzib’in Hz. Peygamber’in öğrettiği bir duada nebî yerine resûl ifadesini kullanması üzerine Hz. Peygamber’in onu uyarması hadîsesine yer vermiştir.¹⁷⁸

Hatîb el-Bağdâdî, hadîs rivâyetinde lafza uygun davranmak gerektiğini ve noksanın caizken ziyadenin caiz olmadığını savunanların “Allah benden bir hadîs işitip de işittiği gibi rivâyet edenin yüzünü nurlandırın. Nice mübelliğ işitenden daha iyi kavrar.” hadîsini delil olarak kullandıklarını belirtmiştir.¹⁷⁹ Hatîb, mana ile rivâyetin caiz olduğunu savunanların ise şu delili zikrettiklerini söylemiştir: Sahabîler Hz. Peygamber’e kendisinden hadîs işittiklerini fakat işittikleri gibi rivâyet edemediklerini söylemişler, Hz. Peygamber de onlara helali haram, haramı helal yapmadıkları müddetçe manen rivâyet edebileceklerini ifade etmiştir.¹⁸⁰

Müellif, “hadîs metnini taktî” bâbında şu olayı delil olarak kullanmıştır: Nuaym b. Hammâd rüyasında Hz. Peygamber’i görmüş, kendisine hadîslerini niçin taktî ettiğini sormuş Nuaym’da hadîsleri farklı konularda kullandığını söylemiş, Hz. Peygamber’de bundan memnun olmuştur.¹⁸¹

Hatîb, hadîs tahammül yollarından olan “kıraat” konusunda âlimlerin genelinin kıraat ile semâî aynı kabul ettiklerini belirtmiş delil olarak da daha önce Hâkim’in arz konusunda zikretmiş olduğu “Dımâm b. Sa’lebe hadîsini” kullanmıştır.¹⁸²

Müellif, icazetin sıhhati için Abdullah b. Cahş hadîsini kullanmıştır. Rivâyete göre Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş’ı bir işle görevlendirmiş, fakat ona nereye gideceğini ve ne yapacağını açıklamamış, sadece eline verdiği yazıyı iki gün yürüdükten sonra açmasını söylemiştir.¹⁸³

¹⁷⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 159, 160.

¹⁷⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 159; Ayrıca Tez bkz. s. 88.

¹⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 158, 172.

¹⁸⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 180.

¹⁸¹ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 175.

¹⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 229; Ayrıca Tez bkz. s. 91.

¹⁸³ Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.* s. 272. Ayrıca Tez bkz. s. 92.

Hatîb el-Bağdâdî'nin hadîs usûlû prensiplerine delil olarak zikrettiği rivâyetleri şöyle değerlendirmek mümkündür:

- Hadîs usûlû prensiplerine delil olarak kullandığı 51 rivâyeti 27 konuda işlemiştir.
- Konu ile ilgili birden çok rivâyet kullanmıştır.
- Bir rivâyet pek çok konuda delil olarak zikredilmiştir.
- Konulardan bahsederken farklı görüşleri zikretmiş, kendi görüşünü aktarmayı da ihmal etmemiştir.
- Sık sık âyet-i kerimeleri delil olarak kullanmıştır.
- Kendisinden önce yazılan hadîs usullerine nazaran hadîsleri, usûl prensipleri açısından daha fazla kullanmıştır.
- Konuyu anlatırken hadîs, sahâbe sözü ve âlimlerin görüşleri şeklinde bir sıra takip etmiştir.
- Delil olarak zikrettiği hadîsler genel olarak râvinin adalet ve zabt yönüyle ilgilidir.

Müelliflerimizin râvi, rivâyet ve mervî açısından hadis usûlü prensipleri için delil olarak kullandığı konular tablo olarak şu şekilde gösterilebilir:

Râmhürmüzî'nin râvi, rivâyet ve mervî açısından delil olarak kullandığı konular:

Râvi	Rivâyet	Mervî
- Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti, -Rasûlullah'ın Sünnetini Öğrenen Kimsenin Fazileti, - Tâlibin Vasıfları(Yaşı), - Talibin Âdâbı, - Soru Sormak, - İlim (hadîs), Şahitliği Kabul Edilen Kimseden Alınmalı Görüşü	- Hadîslerin Yazılması, -Hadîslerin Yazılmasını Men Eden Rivâyetler	

Hâkim'in râvi, rivâyet ve mervî açısından delil olarak kullandığı konular:

Râvi	Rivâyet	Mervî
- Muhaddislerin Fazileti - Sahâbenin Tabakaları - Tâbiîn Tabakası - Etbâu't-Tâbiîn Tabakası - Âli İsnadı Elde Etmek - Kabile Bilgisi - Neseb Bilgisi - Künye Bilgisi - Belde Bilgisi - Lakap Bilgisi	- Mürsel Hadîs -Büyüklerin Küçüklerden Rivâyeti - Sahih ve Sakim Bilgisi - Arz ve Semâ Usûlü	

Hatîb'in râvî, rivâyet ve mervî açısından delil olarak kullandığı konular:

Râvî	Rivâyet	Mervî
-Sika Olmayan Râviden Yapılan Rivâyetlerin Zemmi - Râvinin Durumunu Araştırmak - Müzekkinin Soru Sorulan Kimse Hakkında Bildiğini Söylemesi - Ashâbın Ta'dili - Sahâbeden Sonrakilerin Rivâyetlerini Kabul Şartları - Küçük Çocukların Semâının Sıhhati - Büluğdan Önce Semanın Sıhhati - Adâlet ve Ahkâmı - "Adalet, İslâm'ın İzharı ve Açıktan Fasıklık Bulunmamasıdır" Görüşünün Reddi - Hadîs Meclislerinde Bulunmayan Fakat Adaleti Sabit Olan Kimsenin Rivâyetinin Kabulü -Muhaddis ve Şahidin Benzer ve Farklı Yönleri - Kadın, Köle ve Çocuğun Muaddil Olması - Cerh ve Ahkamı - Sünnete Göre Büyük Günahlar - Bidat Ehlinin Rivâyetleri	- Kur'ân ve Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Denkliği: - Sünnetin Kur'ân'ı Açıklaması - Haber-i Vahidin İlim İfade Edip Etmemesi - Edâ ve Şartları - Lafzen Rivâyeti Gerekli Görenler - Hadis Rivâyetinde Tebdîlin Caiz Olmaması -Hadis Rivâyetinde Takdîm-Te'hîr'in Caiz Olmaması -Hadîs Rivâyetinde Noksanın Caiz Olup Ziyadenin Caiz Olmaması -Mana ile Rivâyetin Caiz Oluşu -Kıraat Yoluyla Rivâyet -İcazet Yoluyla Rivâyet	-Hadîs Metnini Takti'

III. RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

Hadîsleri usûl prensipleri için delil olarak kullanma anlayışının gerek mütekaddimûn dönemi hadîs kitaplarında gerekse de araştırmamıza konu olan usûl eserlerinde bulunduğu görülmektedir. Bu anlayış erken dönemden beri devam ettiğinden müellifler eserlerini oluştururken birbirlerinden faydalanmışlardır. Usûl bilginleri de aynı şekilde kendi aralarında bilgi alışverişi yaptıkları gibi özellikle kendilerinden önceki rivâyet kitaplarından istifade etmişlerdir. Usûl kitapları kendi aralarında ve rivâyet kitapları ile mukayese edildiğinde bu etkilenmeyi görmek mümkündür.

A. *el-Muhaddisü'l-fâsul, Ma'rife ve el-Kifâye*'deki Rivâyetlerin Mukayesesi

Müellifler hadîs usûlü prensipleri için delil olarak bazı konularda aynı rivâyetleri kullanmışlardır. Bu da onların belli ölçüde birbirlerinden istifade ettikleri ihtimalini akla getirmektedir. Ancak çoğu zaman aynı rivâyeti farklı konularda kullanmışlardır. Onlar, bir konu hakkında aynı rivâyetleri kullandıkları gibi, çoğunlukla farklı konular da kullanmışlardır. Bu da onların hadîslerden farklı usul prensipleri çıkardıklarını göstermektedir. Mesela üç müellifimizin de ortak kullandıkları “Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştırmanın yüzünü nurlandırsın. Fakîh olmadığı halde fikhî taşıyan niceleri vardır; Kendinden daha fakîh olana fikhî ulaştırana nice fikhî taşıyıcıları vardır.” hadîsini her bir müellifimiz farklı usul konusu için delil kabul etmişlerdir. Râmhürmüzî bu hadîsi “Hadîs Rivâyet Eden Kimsenin Fazileti” bâbında zikrederken Hâkim “Mürsel Hadîs” bâbında kullanmayı tercih etmiştir. Hatîb ise hadîste noksanı caiz görüp ziyadeyi kabul etmeyenlerin, lafzen rivâyeti vacip görenlerin ve ilim meclislerinde bulunmayan fakat adalet sahibi bir kimsenin rivâyetini kabul edenlerin bu hadîsi delil olarak kullandıklarını belirtmiştir. Yine “Dımâm b. Sa'lebe hadîsi” diye meşhur olan bir olayı Hâkim âli isnadı aramanın caizliğine delil olarak kullanırken Hatîb ise hadîs tahammül yollarından olan kıratın/arzın cevazına delil olarak kullanmıştır. Mukayese yapmak açısından müelliflerimizin ortak olarak kullandıkları hadîslerin hangi konularda yer verildiğini şöyle bir tablo ile ortaya koyabiliriz.

Hadîs	Muhaddisü'l-fâsıl	Ma'rife	el-Kifâye
“Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştırmanın yüzünü nurlandırır....”	Hadîs rivâyet eden kimsenin fazileti	Mürsel Hadîs	Hadîste noksanı caiz görüp ziyadeyi caiz görmeyenler, Lafzen rivâyeti vacip görenler, ilim meclislerinde bulunmayan fakat adalet sahibi bir kimsenin rivâyeti
“...Bilgisi olmadığı halde bilerek bana yalan iftirasında bulunana zorluk vardır ve cehennemdeki yerine de hazırlansın...”	-----	Sahih ve Sakîmi Bilmek	Soru sormanın ve araştırma yapmanın gereği, Cerh bölümü, Kelimeleri değiştirmenin ve takdim-tehir yapmanın caiz olmadığı
Ebû Şâh Hadîsi	Kitâbet bahsi	-----	Sahâbeden sonrakilerin rivâyetlerini kabul şartları
“...İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlar...”	-----	Tâbiîn tabakası	Ashâbın ta’dili
“İlmi(hadîsi) şehâdeti geçerli olan kimselerden alınız”	İlmi(hadîsi) şehâdeti geçerli olan kimselerden almak	-----	Muhaddis ve şahidin benzer ve farklı yönleri
İfk Hadîsesi	-----	-----	Hakkında Soru Sorulan Kimsenin Durumunu Tezkiye Etmenin Gerekliği, Kadın, köle ve çocuğun muaddil olması

Hadîs	Muhaddisü'l-fâsıl	Ma'rife	el-Kifâye
Dımâm b. Sa'lebe Hadîsi	Âli isnadı aramanın cevâzı	-----	Kıraat bahsi
“Siz (benden) iştirsiniz, sizden (başkaları) iştir, sizden iştenden de (başkaları) iştir.”	Tâlibin vasıfları	Mürsel hadîs, Sahîh ve Sakîm'i bilmek	-----
“Ümmetim için en çok korktuğum şey ırkçılık(asabiye), kaderiye ve adil olmayanın rivâyetidir”	İlmi(hadîsi) şehâdeti geçerli olan kimselerden almak	-----	Sika olmayan ravinin rivâyetlerini zemmetmek

Tablo incelendiğinde maddeler halinde şu sonuçları çıkarabiliriz:

- Müelliflerimizin aynı hadîsten farklı hükümler çıkarmaları Hz. Peygamber'in cevâmiu'l-kelim özelliğinin sonucudur.

- Hatîb'in bir hadîsten çıkardığı prensip diğer iki müellife nazaran daha fazladır.

- Hatîb'in diğerlerinden ayrılan bir yönü de eserinde kendinden önce hadîs usûlü prensipleri için delil arama çabasının olduğuna işaret eden başkalarının görüşlerine yer vererek “bunlar şu hadîsi delil olarak kullanmıştır” tarzında ifadeler kullanmıştır. Yâni o kendi görüşü eksenindeki rivâyetlere yer verdiği gibi kendi görüşü olmasa bile başkalarının delil olarak kabul ettiği rivâyetlere de yer vermiştir. Mesela “Lafzen Rivâyet Vacip Görenler” diye bâb açmıştır. Ama diğer iki müellif kendi görüşleri doğrultusundaki rivâyetleri delil olarak zikretmişler başkalarının konu ile ilgili yer vermemişlerdir.

- Üç müellifin ortak özelliği diyebileceğimiz husus ise genel olarak râvinin faziletine, adaletine, zabtına yani kısaca râviye işaret eden rivâyetleri hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullanmışlardır.

- Dönemin genel özelliği olan rivâyetlerin senedli aktarılması müelliflerimizin isnad konusuna ilgisini arttırmış, bu ilgi hadîs usûlü prensipleri oluştururken isnad ile ilgili rivâyetlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

- Hâkim'in diğerlerinden ayrılan en önemli yönü ise rical bilgisi diye adlandırılan râvilerin künye, lakap, nesep, belde ve kabilelerinin bilinmesi konusundaki rivâyetlere yer vermesidir. Diğer iki müellif bu konulardan bahsetmemişlerdir.

- Müelliflerimiz genellikle konuya delil olarak birden fazla rivâyet zikretmişlerdir. Bu da konuya ehemmiyet verdiklerini gösterdiği gibi hadîslerin her konuda yeteceğini de göstermektedir.

- Hâkim bir konu hakkında kullandığı rivâyeti bir başka senedle aktarmazken Râmhürmüzî ve Hatîb aynı rivâyetin pek çok farklı senedine yer vermişlerdir.

- Râmhürmüzî ve Hatîb “Hz. Peygamber şöyle buyurdu:” tarzındaki muallak rivâyetlere yer vermezken Hâkim ise bu tarzda pek çok rivâyet aktarmıştır. Fakat O, genellikle eserinin bir yerinde senedli verdiği rivâyeti bir başka yerde muallak olarak aktarmıştır. Ama hiçbir yerde senedini zikretmediği rivâyetlerde bulunmaktadır. Bu rivâyetleri incelediğimizde onun, herkes tarafından bilinen, meşhur hadîs kitaplarında yer alan hadîsleri senedsiz aktardığı görülmektedir

B. RİVÂYET KİTAPLARI İLE MUKAYESE

Müelliflerimizin kendilerinden önceki rivâyet kitaplarından yararlandıklarını rivâyetlerin tahrirlerine baktığımızda apaçık bir şekilde görmekteyiz. Onların rivâyetlerinin özellikle Müslim, İbn Mâce ve Dârimî’nin Mukaddimelerinde, Buhârî, Ebû Dâvud ve Tirmizî’nin “İlim” bölümlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Müelliflerimiz mezkur rivâyet kitaplarından yararlandıklarını çoğu kez sarîh olarak ifade etmeseler de bazen bunu açıkladıklarına şahit olmaktadır. Mesela Buhârî, “bâbu’l kıraat ve’l-arz ale’l-muhaddis”¹⁸⁴ başlığı altında Hasan Basrî, Süfyân es-Sevrî, İmâm Mâlik gibi şahsiyetlerin kıratın cevâzına onay verdiklerini belirtir. Daha sonra da Dımâm b. Sa’lebe hadîsini kıratın cevâzına delil olarak kullanır. Buhârî’nin bu yaklaşım tarzı, kendisinden sonraki hadîşçiler tarafından örnek alınmış ve kullandığı hadîs, meselâ Hatîb el-Bağdâdî tarafından “bu konudaki asıl” şeklinde takdim edilmiştir. Hatîb, Buhârî’nin Sahîh’inde zikrettiği bilgileri aynen kitabına almış, ayrıca onun “şeyhe kıraat konusunda, Dımâm hadîsinden daha sahîh bir hadîs yoktur.” sözüne de yer vermiştir.¹⁸⁵ Hatîb, Dımâm hadîsini Buhârî ile aynı konuda kullanırken Hâkim en-Nisâburî ise bu hadîsi âli isnadı aramanın cevâzına delil olarak kullanmıştır. O, bu hadîsin kaynağı olarak Buhârî yerine Müslim’e işaret etmiş ve hadîs için “âli isnadı talep etmenin cevâzına delildir”

¹⁸⁴ Bkz. Buhârî, “İlim”, 6.

¹⁸⁵ Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, s. 171.

ifadesini kullanmıştır. Müslim ise bu hadîsi Hâkim'in delil olarak kullandığı konu ile alakası olmayan "İman" kitabının "İslâmın şartlarını sormak" bâbında zikretmiştir.¹⁸⁶ Yine mukayese yapmak açısından "Allah, benden bir hadîs işitip de onu başkalarına ulaştırmanın yüzünü nurlandırır...." hadîsini rivâyet kitabı müellifleri farklı bâblarda kullanmışlardır. İbn Mâce bu hadîsi "Hadîs rivâyet eden kimse" Dârimî, "Âlimlere ittiba", Ebû Dâvud "İlmi yaymanın fazileti", Tirmizî ise "Semâyı teşvik" bâblarında zikretmişlerdir. Bunlar gibi pek çok örnek zikretmek mümkündür. Sonuç olarak usûl müelliflerimiz kendilerinden önceki rivâyet kitaplarından istifade etmişler, hadîsleri onların kullandığı konuların dışında da kullanarak farklı açılımlar sağlamışlardır.

¹⁸⁶ Bkz. Müslim, "İmân", 10.

IV. DEĞERLENDİRME

İlk müstakil hadîs usûlü müelliflerimizden önce âyet ve hadîsleri delil olarak kullanma anlayışının tespiti önem arz etmektedir. Bilindiği gibi mezkûr müelliflerimiz usûl prensipleri oluştururken önemli ölçüde âyet ve hadîsleri delil olarak kullanmışlardır. İncelememize göre onlar bu anlayışı kendilerinden önce oluşturulan rivâyet kitaplarından faydalanmışlardır. Rivâyet kitaplarını incelediğimizde müstakil hadîs usûlü eserlerinden önce rivâyet kitaplarında hadîs usûlü ile ilgili bilgilere rastlanılmıştır. Müelliflerimizin kullandıkları rivâyetlerin özellikle Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünen* 'lerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Hadîs usûlü kitapları öncesi rivâyet kitaplarındaki usûl prensiplerini tespit ettikten sonra müelliflerimizin kullandıkları rivâyetlerin muhtevalarının usûl açısından bağlantısı ön plana çıkmaktadır. Müelliflerimiz, rivâyetlerin ihtiva ettikleri manaları en güzel şekilde ortaya koymuşlar ve her bir rivâyetin konu ile ilgisine işaret etmişlerdir. Onlar genel olarak ravinin çeşitli açılardan (adâlet, zabt, fazilet, künye, neseb v.s.) durumunu ortaya koyan rivâyetleri hadîs usûlü prensipleri için delil olarak kullanmışlardır. Ayrıca onların kullandıkları rivâyetler hadîs usûlünün bütün konularını yansıtmamaktadır.

Rivâyetlerin muhtevaları mukayese edildiğinde müelliflerin hem kendi aralarında hem de rivâyet kitapları ile mukayesesi ortaya çıkmaktadır. Mukayese neticesinde hem müelliflerimizin hem de metin müelliflerinin birbirlerinden istifade ettiği ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Hadîslerin Hz. Peygamber'e aidiyetinin tespiti ve bu amaç için uygulanması gereken kuralları belirleyen ilim şeklinde tarif edilen hadîs usûlü ilmi, tarihi süreç içerisinde sürekli gelişmiştir. Her ne kadar Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde bunun adı konmasa da bir takım usûl kaidelerinin uygulandığı bilinmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahâbenin usûlü, hadîsleri ehl kimselerin rivâyet etmesini sağlayarak hatadan korumak olmuştur. Fitne olayının meydana gelmesinden itibaren ise usûl/metodoloji meselesi, hadîslerin tespiti noktasında kendini göstermektedir. Bundan sonra hadîs konusunda hassas kimseler bilinçli bir şekilde kurallar koymaya ve bu kuralların uygulanması noktasında takibe başlamışlardır. Hadîslerin tespiti devam ederken oluşan ilmî tecrübe sayesinde bu tespitin nasıl yapılacağı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ehl-i hadîs, ehl-i rey ve mu'tezile diye isimlendirilen bu ana grupların görüşleri hadîslere bakış açılarına göre şekillenmiştir. Hz. Peygamber'den bu görüş farklılıklarının ortaya çıktığı döneme kadar müstakil olarak usûl kaidelerinin yer aldığı bir eser yazılmamıştır.

Mütekaddimûn hadîs usûlcüleri olarak kabul edilen Râmhürmüzî, Hâkim en-Nîsâbûrî ve Hatîb el-Bağdâdî tam da bu görüş farklılıklarının yaşandığı bu dönemde ehl-i hadîse yöneltilen eleştirilere cevap vermek maksadıyla, ehl-i hadîsin usûl konusundaki kaidelerini ihtiva eden müstakil eserler kaleme almışlardır. Mezkûr dönem incelendiğinde hadîsçilere ve geliştirdikleri usûl kaidelerine bir takım eleştirilerin yöneltildiği müşahade edilmektedir. Muhaddisler kendilerine yönelik bu tür eleştirileri cevapsız bırakmamışlar, muhataplarına iki ana kaynaktan; Kur'ân ve Sünnet'ten deliller getirerek eleştirileri etkisiz hale getirmeye çalışmışlardır.

Muhaddislere yönelik eleştirilere, özellikle mütekkadimûn dönemi usûlcüleri kaleme aldıkları eserlerde hem cevap vermişler hem de yeni eleştirilere fırsat bırakmayacak, âyet ve hadîslere dayanan usûl prensipleri oluşturmuşlardır. Onlar, bu prensipleri âyet ve hadîsleri yorumlayarak çıkardıkları gibi doğrudan âyet ve hadîslerin işaret ettiğini de ifade etmişlerdir.

Bu çalışmamızda mütekaddimûn dönemi usûlcüleri olarak kabul edilen Râmhürmüzî, Hâkim ve Hatîb'in mezkûr eserlerinde hadîs usûlü prensiplerinin belirlenmesinde ne ölçüde âyet ve hadîslerden yararlandıklarını görmek için ilk bölümde hiçbir değerlendirmeye tabi tutmadan konu ile ilgili âyet ve hadîsleri tespit edip hadîslerin tahricini yaptık. Araştırmamız

neticesinde müelliflerimizin hadîs usûlü prensipleri için genel olarak ravi ile alakalı rivâyetleri delil olarak kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu rivâyetlerin tahrirleri genel olarak *Kütüb-i Sitte* eserlerinde yoğunlaşmaktadır. İkinci bölümü ise kullanılan hadîslerin sıhhat açısından tetkikine ayırdık. Yapılan sıhhat tetkikinde kullanılan hadîslerin senedinin yaklaşık olarak üçte ikisinin râvilerine yönelik cerhlerden dolayı zayıf kategorisinde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Üçüncü bölümde ilk önce müelliflerimizin kendilerinden önceki metin kitaplarından yararlanıp yararlanmadıkları sorusunun cevabı aranmıştır. Onlar hadîs kitaplarındaki rivâyetlerden doğrudan faydalanmasalar da kullandıkları rivâyetlerle karşılaştırdığımızda etkilenmenin izleri görülmüştür. Müelliflerimiz özellikle rivâyet kitaplarının “Mukaddime” ve “İlim” bölümlerinden faydalanmışlardır. Hadîs usûlü kitapları öncesi rivâyet kitaplarındaki usûl prensiplerinin tespitinden sonra müelliflerimizin kullandıkları rivâyetlerin muhteva açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda müelliflerimiz genellikle usûl prensiplerine delil olarak ravinin adâlet, zabt ve fazilet yönüne işaret eden rivâyetleri kullanmışlardır. Bu da hadîs rivâyetinde ravinin ne kadar önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Rivâyetlerin muhtevaları değerlendirildiğinde müelliflerin kendi aralarında ve rivâyet kitapları ile mukayesesi ön plana çıkmaktadır. Mukayese neticesinde müelliflerimizin hem birbirlerinden hem de rivâyet kitaplarından istifade etikleri ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamız neticesinde dikkat çeken durum müelliflerin hadîs usûlü prensipleri için oldukça fazla zayıf isnadlı rivâyetlere yer vermeleridir. Kullanılan rivâyetlerin çoğunun sahih isnadlarla rivâyet kitaplarında yer almasına karşın müelliflerin rivâyetlerin zayıf isnadlılarını eserlerinde yer vermeleri dikkat çeken bir durumdur. Müelliflerin niçin böyle yaptıkları hususunda çeşitli tahminler de bulunmak mümkündür: Müelliflerin gayesi hadîs metinleri kitabı oluşturmak olmadığından hadîsleri sahih tarikleri ile değil işledikleri konulara uygun gelen tarikleriyle almaları, oluşturulan usûl eserleri kendisinden ahkam çıkarılacak bir kitap gayesi taşımadığından mütesahil davranmaları yapılabilecek tahminlerden bir kaçıdır.

Konumuzun sınırlarının dışında kalan bir husus, kullanılan âyet ve hadîslerin usûl konusuna delaletinin ne derece uygun olup olmadığı noktasıdır. Kullanılan delillerin konulara uygun olup olmadığının araştırılması ayrı bir çalışma olarak ortaya konulmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ,*

Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbas ammâ iştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nas*, I-II, Beyrut, 1932.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*

Ebü Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I-VI, İstanbul, 1413/1992

Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl,*

Ali b. Hüsameddin el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî-süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, I-XVI, Beyrut, 1989.

Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri,*

Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler için Araştırma Metod ve Teknikleri*, İstanbul, 1995.

Ayaz, “Hâkim’in Ma’rifetü Ulûmi’l-Hadîs İsimli Kitabındaki Hadîslerin Tahrici ve Değerlendirmesi”

Kadir Ayaz, “Hâkim’in Ma’rifetü Ulûmi’l-Hadîs İsimli Kitabındaki Hadîslerin Tahrici ve Değerlendirmesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2005.

Aydınlı, *Sünen-i Dârimî,*

Abdullah Aydınlı, *Sünen-i Dârimî Tercümesi*, I-VI, İstanbul, 1994.

Bakar, *İslâmî Bilimde Metodoloji Sorunu,*

Osman Bakar, *İslâmî Bilimde Metodoloji Sorunu*, yay. haz. Mehmet Paçacı, Ankara, 1991.

Beyhakî, *Sünen,*

Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke, 1414/1994.

Buhârî,

Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul, 1413/1992.

....., *ed-Duafâü's-sağîr*,

thk. Mahmud İbrahim Zâyd, Haleb, 1396.

....., *et-Târîhu'l-Kebîr*,

I-VIII, thk Seyyid Hâşim en-Nedvî, Beyrut, ts.

Cürcânî, *Târîhu Cürcân*,

Hamza b. Yusuf Ebu'l-Kâsım el-Cürcânî, *Târîhu Cürcân*, thk. Muhammed Abdülmü'îd Hân, Beyrut, 1401/1981.

Çakan, *Hadîs Edebiyatı*,

İsmail Lütî Çakan, *Hadîs Edebiyatı Çeşitleri – Özellikleri – Faydalanma Usulleri*, İstanbul, 2003.

....., *Hadîs Usûlü*

Hadîs Usûlü, İstanbul, 2001.

Çakın, “el-Kifâye”,

Kâmil Çakın, “el-Kifâye”, mad. *DİA*, İstanbul, 2002.

Dârimî,

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, *Müsnedü'd-Dârimî el-ma'rûf bi-Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed, Riyad, 1421/2000.

Ebû Dâvûd,

Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, I-V, İstanbul, 1413/1912.

Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*,

Muhammed b. Abdullah Ebû Abdullah el-Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn mea Ta'likati 'z-Zehebî fî't-Telhîs*, I-IV, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut 1411/1990.

....., *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*,

Hâkim, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs ve kemmiyyeti ecnâsihi*, thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm, Beyrut, 1424/2003.

Hatîb, *el-Kifâye*,

Ahmed b. Ali Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, thk. Zekeriyâ Umayrât, Beyrut, 1427/2006.

....., *Târîhu Bağdâd*,

I, XIV, Beyrut, ts.

Hatiboğlu, “Râmhürmüzî”,

İbrahim Hatiboğlu, “Râmhürmüzî” mad. *DİA*, İstanbul, 2007.

Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid*,

Ebü'l-Hasan Nureddîn Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman Heysemî, *Mecme'ü'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1412.

Iclî, *es-Sikât*,

Ahmed b. Abdullah b. Salih Ebu'l-Hasan el-Iclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I-II, thk. Abdülâlim Abdülazim el-Bestevî, Medine, 1405/1985.

İbn Abdülberr, *el-İstî'âb*,

Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdülberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fî-ma'rifeti'l-ashâb*, I-IV, Beyrut, ts.

....., *Câmiu beyâni'l-ilm*,

Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlihi ve ma yenbagi fî rivâyetihi ve hamlihi, I-II, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1968.

İbn Adî, *el-Kâmil*,

Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî'd-duafâi'r-ricâl*, thk Yahyâ Muhtâr Gazâvî, Beyrut, 1409/1988.

İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*

Ebü'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimeşk* I-CLXXV, nşr. Muhibüddîn Ebû Saîd Amrevî, Beyrut 1995.

İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*,

Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebû Hâtım b. Muhammed b. İdris, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut, 1271/1952.

İbn Hacer, *el-İsâbe*,

Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fazl el-Askalânî, *el-İsâbe fî-temyîzi's-sahâbe*, I, VIII, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut, 1412.

....., *Lisânü'l-Mîzân*,

İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I-VII, thk. Dâiretü'l-me'ârifî'n-nazzâmiyye, Beyrut, 1406/1986.

....., *Tabakâtü'l-müdekkisîn*,

İbn Hacer, *Ta'rîfu ehli't-takdîs bi-merâtibi'l-mevsûfîn bi't-tedlîs*, thk. Âsım b. Abdullah, Amman, 1403/1983.

....., *Takrîbü't-Tehzîb*,

İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Suriye, 1406/1986.

....., *Tehzîbü't-Tehzîb*,

İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut, 1404/1984.

İbn Hallikân, *Vefayâtu'l-a'yân*,

Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Vefayâtu'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*, I- XIII, thk. İhsan Abbâs, Dâru Sadır, Beyrut, trs.

İbn Hayyân, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbahân*,

Abdullah b. Muhammed b. Ca 'fer b. Hayyân, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbahân*, I, IV, thk. Abdulgafur Abdulhak Hüseyin el-Belûşî, Beyrut, 1412/1992.

İbn Hibbân, *Sahîh*,

Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertîbî İbn Belbân*, I-XVIII , thk. Şuayb el-Arnaut, , Beyrut, 1414/1993.

....., *el-Mecrûhîn*,

İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I-III, thk. Muhammed İbrahim Zâyid, Haleb, ts.

....., *es-Sikât*,

İbn Hibbân, *es-Sikât*, I-IX, thk. Seyyid Şerefeddin Ahmed, Beyrut, 1395/1975.

İbn Mâce,

Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, İstanbul, 1413/1992.

İbn Sa'd, *Tabakât*,

Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdullah el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, ts.

İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*,

Ömer b. Ahmed Ebû Hafs İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, thk. Subhi es-Samerrâî, Kuveyt, 1404/1984.

İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*,

Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I-III, thk. Abdullah el-Kâdî, Beyrut, 1406.

Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”,

Hüseyin Kahraman, “Hadîs Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, UÜİFD, c. 10, sy. 2, Bursa, 2001.

Kandemir, “Hâkim en-Nîsabûrî”,

Yaşar Kandemir, “Hâkim en-Nîsabûrî”, mad. *DİA*, İstanbul, 1997.

....., “Hatîb el-Bağdâdî”,

Yaşar Kandemir, “Hatîb el-Bağdâdî”, mad. *DİA*, İstanbul, 1997.

Kettânî, *Hadîs Literatürü*,

Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Hadîs Literatürü*, trc. Yusuf Özbek, İstanbul, 1994.

....., *Nazmü'l-mütenâsir*

Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir*, Beyrut, 1407/1987.

Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*,

Talat Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, Ankara, 2003.

....., *Hadîs Istılahları*

Koçyiğit, *Hadîs Istılahları*, Ankara, 1985.

Kurtkan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*,

Âmiran Kurtkan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul, 1978.

Mâlik, *el-Muvatta'*

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, I-II, İstanbul, 1413/1992.

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*,

Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut, 1400/1980

Muhammed b. Selâme, *Müsnedü's-şihâb*,

Ebu Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi Beyrut, 1985.

Müslim,

Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, I-III, İstanbul, 1413/1992.

Nesâî,

Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, İstanbul, 1413/1992.

....., *ed-Duaî ve'l-metrûkîn*,

Nesâî, *ed-Duaî ve'l-metrûkîn*, thk. Muhammed İbrahim Zâyid, Halep, 1369.

Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*,

Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*, nşr. M. Accâc el-Hatîb, Beyrut, 1984.

Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*,

Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, *Kitâbü'l-vâfi bi'l-vefeyât*, I-XXV, thk. Weinritt ve dğr., Beyrut, 1991.

Sem'anî, *el-Ensâb*,

Ebû Sa‘d Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî, *el-Ensâb*, I-V, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut, 1988.

Sıddîkî, *Hadîs Edebiyatı*,

Muhammed Zübeyr Sıddîkî, *Hadîs Edebiyatı Tarihi*, trc. Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul, 2004.

Subhi es-Salih, *Hadîs İlimleri*,

Subhi es-Salih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılahları*, trc. M. Yaşar Kandemir, İstanbul, 1996.

Sübkî, *Tabakâtü’s-şâfiyyeti’l-kübrâ*,

Tâceddin Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî, *Tabakâtü’s-şâfiyyeti’l-kübrâ*, I-X, thk. Mahmud Muhammed et-Tannâhî ve Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, Dâru ihyâi’l-kütübi’l-Arabî, Kâhire, trs.

Şâî, *el-Müsned*,

Ebu Said Heysem b. Küleyb b. Süreyc Şâî, *el-Müsned*, I-II, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Medine, 1990.

Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*,

Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu’l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, I-XX, thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî, Mûsul, 1404/1983.

....., *el-Mu‘cemü’l-Evsat*,

Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, I-X, thk. Tarık b. Avzullah b. Muhammed ve dğr., Kahire, 1415.

....., *el-Mu‘cemü’s-Sağîr*,

I-II, thk. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hâc Emîr, Beyrut, 1405/1985.

....., *Müsned*,

Taberânî, *Müsnedü's-şamiyyin*, I-IV, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, Beyrut, 1989.

Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*,

Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdî Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I-IV, thk. Muhammed Seyyid Cadülhak, Muhammed Zührî en-Neccâr, Kahire, 1968.

Tirmizî,

Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, İstanbul, 1413/1992.

Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*,

Ebû Cafer Muhammed b. Ömer b. Musa el-Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I-IV, thk. Abdülmuti Emin Kalacî, Beyrut, 1404/1984.

Wensinck, *Corcondance*,

A. J. Wensinck, *Concordance Et Indices De La Tradition Musulmane*, I-VII, Leiden, 1936.

Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*,

Ebû Abdullah Şihâbeddin Yâkut b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.

Yücel, *Hadîs Usûlü Tarihine Giriş*,

Ahmet Yücel, *Hadîs Usûlü Tarihine Giriş*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, ts.

Zehebî, *el-Kâşif*,

Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *el-Kâşif fî-ma'rifeti men lehu rivâye fî'l-kütübi's-sitte*, I-II, nşr. Muhammed Avvâme, Cidde 1992.

....., *Mîzânü'l-i'tidâl*,

Mîzânü'l-i'tidal fî nakdi'r-ricâl, I-VI, nşr. Ali Muhammed Muavvad ve dğr.
Beyrut 1995.

....., ***Siyer***,

Siyeru a'lami'n-nübela, I-XXV, nşr. Şuayb Arnaut ve dğr. Beyrut 1981-1988.

....., ***Târihü'l-İslâm***,

Tarihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşahir ve'l-a'lâm, thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri,
Beyrut, 1996.

....., ***Tezkiretü'l-huffâz***,

Tezkiretü'l-huffâz, I-IV, Beyrut 1956.